

**T. C.
ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
FELSEFE VE DİN BİLİMLERİ ANABİLİM DALI
DİN SOSYOLOJİSİ BİLİM DALI**

**İSTANBUL MÜFTÜLÜĞÜ
AİLE İRŞAT VE REHBERLİK BÜROSUNA
SORULAN SORULAR IŞIĞINDA
İSTANBUL'DA AİLE HAYATININ SOSYOLOJİK ANALİZİ**

(YÜKSEK LİSANS TEZİ)

**Bilge ŞEN
700521002**

**Danışman
Doç. Dr. Enver UYSAL**

BURSA 2010

TEZ ONAY SAYFASI

T. C.

ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim/Anasana-
Dali, Din Sosyolojisi Bilim Dalı'nda
700521002 numaralı Bilge ŞEN (Çağlar)'nın hazırladığı
"İstanbul Müftülüğü Aile İrsaf ve Rehberlik Bürosuna Sorulan Sorular
İçerisinde..." konulu Yüksek Lisans (Yüksek Lisans/Doktora/Sanat
Yeterlik Tezi/Çalışması) ile ilgili tez savunma sınavı, 05.04/2010 günü 15.00 -
16.15saatleri arasında yapılmış, sorulan sorulara alınan cevaplar sonunda adayın
tezinin/çalışmasının BAŞARILI(başarılı/başarısız) olduğuna
..... Oybirliği(oybirliği/oy çokluğu) ile karar verilmiştir.
"İstanbul'da Aile Hayatının Sosyolojik Analizi"

Sınav Komisyonu Başkanı

Prof. Dr. Abdurrahman KURT
A. Kurt

Üye (Tez Danışmanı)

Doç. Dr. Enver UYSAL
Enver Uysal

Üye

Üye

Doç. Dr. Tüfek Tücedep
Tüfek Tücedep

Üye

Ana Bilim Dalı Başkanı

Prof. Dr. Hayati HÖKELEKLI
Hayati Hökelekli

...../...../20.....

Enstitü Müdürü

ÖZET

Yazar	: Bilge Şen
Üniversite	: Uludağ Üniversitesi
Anabilim Dalı	: Felsefe ve Din Bilimleri Ana Bilim Dalı
Bilim Dalı	: Din Sosyolojisi Bilim Dalı
Tezin Niteliği	: Yüksek Lisans Tezi
Sayfa Sayısı	: XI+ 209
Mezuniyet Tarihi	: .../.../2010
Tez Danışmanı	: Doç. Dr. Enver Uysal

İSTANBUL MÜFTÜLÜĞÜ AİLE İRŞAT VE REHBERLİK BÜROLARINA SORULAN SORULAR IŞIĞINDA İSTANBUL'DA AİLE HAYATININ SOSYOLOJİK ANALİZİ

Bu tezde, toplum-aile ilişkisi, Türkiye'de Din Hizmetlerinin yeni bir alanı olan "dinî danışmanlığın" müesseseleşmiş uzantısı olarak kurulan Aile İrşat ve Rehberlik Büroları incelenmiştir. 2002 yılından itibaren hizmete giren bu büroların görevleri, faaliyetleri ve sorunları incelenmiş; özel olarak da, İstanbul Müftülüğü Aile İrşat ve Rehberlik Bürosu ve bu büroya sorulan sorular araştırılmıştır. Bu sorular SPSS istatistik programıyla değerlendirilmiş, çeşitli bilgi kategorileri karşılaştırılmıştır.

Tezin ilk bölümünde AİRB'ler incelenmiş, ikinci bölümde İstanbul Müftülüğü AİRB'ye sorulan sorular niceliksel araştırmaya tabi tutulmuş ve değerlendirilmiş, nişanlılık, evlilik vb konulardaki sorular ve ailenin temel unsurları olan çocuklar, anne-baba, kayınvalide-kayınpeder ilişkileriyle ilgili gelen sorular incelenmiştir. Son bölümde de ailenin parçalanmasıyla ilgili gelen sorular ele alınmıştır. En çok soru gelen konu, evlilik ve dini nikâh konularıdır. Daha sonra ise boşanma hakkında en çok soru sorulmuştur. Ailenin parçalanmasıyla ilgili en çok soru ise, kadının boşanma isteği, boşama sözleri ve aile içi huzursuzluk konularından gelmiştir.

Buna göre İstanbul geneli değerlendirildiğinde en belirgin sonuç olarak AİRB'nin daha ziyade kadınlara hizmet verdiği görülmüştür. Bekârlara göre evlilerin daha çok soru sorduğu vurgulanmıştır. 25–35 ve 35–45 yaş arası bireyler daha çok sormuşlardır. Soru soranların eğitim seviyesi ilkökul ve lise seviyesinde yoğunlaşmaktadır.

Sonuç olarak, AİRB'lerin çeşitli sorunlarla beraber toplum ve aile için gerekli ve yararlı kurumlar olduğu tespit edilmiştir. Bununla beraber, burada hizmet veren görevlilerin, rehberlik ve danışmanlık alanlarında daha derin ve detaylı meslekî bilgiyle donanmaları durumunda daha verimli bürolar olacağı bulgulanmıştır.

Anahtar Sözcükler:

Aile İrşat ve Rehberlik Bürosu, Dinî Danışmanlık, Aile, Din

ABSTRACT

Author : Bilge Şen
University : University of Uludağ
Main Department : Department of Philosophy and Religious Sciences
Department : Sociology of Religion
Quality of Thesis : Master's Thesis
Page's Number : XI+ 209
Date of Graduation :/ /2010
Advisor : Enver Uysal, Ph.D, Assistant Professor of İslamic
Philosophy

THE SOCIOLOGICAL ANALYSIS OF FAMILY LIFE IN THE LIGHT OF THE QUESTIONS ASKED TO FAMILY DESK OF INFORMATION AND GUIDANCE OF THE ISTANBUL MUFTI'S OFICCE

In this thesis statement, as the instutionalized form of the “religious guidance” under the scope of the Religious Services in Turkey, Family Desk of Information and Guidance Offices (AIRB) were investigated. Since the starting date of the service, 2002, responsibilities, activities and problems of these offices were analyzed. Specifically, Istanbul Mufti's Office AIRB and questions to this office were elaborated. These questions evaluated with the help of SPSS statistical program and different information categories were compared and contrasted.

In the first part of the thesis, AIRBs were analyzed, and in the second part questions asked to the Istanbul Müfti's Office AIRB were exposed to a qualitative investigation and evaluation, in the third part the questions about starting a family; the questions about relations among children, parents, mother-in-law and father-in-law as essential elements of family; in the final chapter, the questions about family dissolution are examined. The subject to which the most of the questions are related is the subject of marriage, religious marriage and divorce. The questions about family dissolution were mostly related to woman's demand of divorce, divorce words and unrest in family life.

According to all, when Istanbul is considered generally, the most prominent result was turned out to be that the AIRB's served for women much more than men. It is also emphasized that the married asked more questions than the single. Individuals aged in the range of 25–35 and 35–45 asked more questions.

As a result, it is decided that along with some problems, AIRBs are helpful and necessary institutions for society and family. However, AIRBs can be more efficient about guidance in the case that the AIRB personnel equipped with more substantial and detailed professional knowledge.

Key Words:

Family Desk of Information Guidance Office, Religious Guidance, Family, Religion

ÖNSÖZ

Bu çalışma, giriş bölümü ve üç bölümden oluşmaktadır. Giriş bölümünde, çalışmanın amacı ve önemi üzerinde durulmuş, çalışmada kullanılan yöntem ve kaynaklar hakkında bilgi verilmiştir.

İstanbul Müftülüğü AİRB'ye gelen sorular ışığında İstanbul'da dinî hayatın sosyolojik olarak incelenmesine dair olan bu tez, 2002 yılından bu yana hizmet veren AİRB'lere dair hazırlanan ilk yüksek tezi olmakla bir boşluğu doldurmaktadır. İstanbul'da aile hayatına dair, din sosyolojisi bakış açısıyla, yapılan bir tez olmasıyla da bir ilk olmaktadır. Tezin birinci bölümünde, dinin aile ve toplum üzerindeki etkileri çerçevesinde AİRB'lere duyulan ihtiyaç ele alınmış, kuruluşu, vazifeleri, faaliyetleri ve sorunları incelenmiştir. Özel olarak da, İstanbul Müftülüğü AİRB'si araştırılmıştır.

İkinci bölümde çalışmanın asıl araştırma alanı olan İstanbul Müftülüğü AİRB'ye sorulan sorular niceliksel değerlendirmeye tabi tutulmuştur. Bu sorular, isim, soy isim bulunmadığı halde mahrem bilgiler içerdiğinden ve resmî belgeler olduklarından, temininde çeşitli sıkıntılarla karşılaşmıştır. Temin edildiğinde ise soruları sınıflandırmada güçlükler yaşanmıştır. Çünkü aynı kişi birden fazla soru sorabilmekle birlikte, sorular birden fazla konu da içerebilmektedir. Bu sebeple, soruların kaydedildiği bilgi kağıtları olan kartekslerin sayısından daha yüksek sayıda soru incelenmiştir. Meslek, eğitim, yaş gibi kategorilerin her kartekte kayıt altına alınmamış olması da bazı karşılaştırmalarda sağlıklı sonuçlara ulaşamamamıza neden olmuştur.

Üçüncü bölümde ailenin kuruluş aşamasındaki konularla ilgili gelen sorular ele alınmıştır. Bu başlık altında evlilik engelleri, nişanlılık, nikâh ve cinsel beraberlik konularıyla ilgili gelen sorular sosyolojik analize tabi tutulmuştur. Üçüncü bölümde incelenen diğer bir konu ise karı-koca dışında aileyi oluşturan temel unsurlar, yani çocuklar, anne-baba, kayınvalide-kayınpederle ilgili gelen sorulardır. Dördüncü bölümde, ailenin parçalanmasıyla ilgili problemler ele alınmıştır. Kadının boşanma nedeni olarak gördüğü durumlar ve boşanma isteğinin önündeki engeller, aldatma, boşanmayla ilgili genel problemler, kadının boşanma isteği, boşama ifadeleri, üç talak, resmi boşanma-dini boşanma ikilemi ve boşanan eşlerin bir araya gelmesi gibi başlıklar altında bu konulara dair sorulan sorular incelenmiştir.

Tüm bu güçlüklerle ve eksikliklerle rağmen tezin nihayete ermesinde sabırla, maddi-manevi desteğini esirgemeyen danışman hocam Sayın Doç. Dr. Enver Uysal'a, yönlendirmelerinden dolayı Sayın Prof. Dr. Abdurrahman Kurt'a ve araştırmanın istatistikî kısmında bana yol gösteren ve yardımcı olan saygıdeğer Mustafa Şen'e şükranlarımı sunuyorum. Bununla birlikte, hayatım boyunca desteklerini hep arkamda hissettiğim aileme, özellikle de anneciğime ve biricik oğluma teşekkür ediyorum.

İÇİNDEKİLER

TEZ ONAY SAYFASI.....	II
ÖZET	III
ABSTRACT.....	IV
ÖNSÖZ	V
İÇİNDEKİLER	VI
TABLolar LİSTESİ.....	X
GRAFİKLER LİSTESİ.....	X
KISALTMALAR.....	XI
GİRİŞ.....	1
A. Konu ve Problem	1
B. Amaç ve Önem.....	2
C. Hipotezler.....	2
D- Yöntem ve Sınırlılıklar	3
E- İlgili Araştırmalar.....	4

BİRİNCİ BÖLÜM

DİN-TOPLUM-AİLE İLİŞKİSİ VE AİLE İRŞAT VE REHBERLİK BÜROLARI

A. Din-Toplum-Aile İlişkisi	7
1. Aile-Toplum İlişkisi.....	7
2. Aile-Din İlişkisi	11
3. Aile Sorunları ve Aile İrşat ve Rehberlik Bürosu.....	13
B. Türkiye'de Aile İrşat ve Rehberlik Büroları.....	15
1. Aile İrşat ve Rehberlik Bürolarının Kurulma Gerekçeleri.....	15
2. Aile İrşat ve Rehberlik Büroları'nın Kuruluşu	18
3. Aile İrşat ve Rehberlik Bürolarının Sorunları.....	22
C. İstanbul Müftülüğü Aile İrşat ve Rehberlik Bürosu.....	25
1. İstanbul Müftülüğü Aile İrşat ve Rehberlik Bürosunun Kuruluşu	25
2. Aile İrşat ve Rehberlik Bürosuna Sorulan Soruların Kaynakları	26
a. Kocadan Kaynaklanan Problemler.....	26
b. Kadından Kaynaklanan Problemler	26
c. Çocuklardan Kaynaklanan Problemler	27
d. Kayınvalide ve Kayınpederden Kaynaklanan Problemler	27
e. Komşulardan Kaynaklanan Problemler	28
f. Diğer Sebepler	28

İKİNCİ BÖLÜM

AİLE İRŞAT VE REHBERLİK BÜROLARINA GELEN SORULARIN NİCELİKSEL DEĞERLENDİRMESİ

A. İlçelere Göre.....	30
-----------------------	----

B. Yaşa Göre.....	34
B. Yaşa Göre.....	34
C. Cinsiyete Göre.....	35
D. Aylara Göre.....	39
E. Soruyu Soranın Medeni Durumuna Göre.....	42
F. Eğitim Düzeyine Göre	43
G. Soru Soranların Meslek Gruplarına Göre	45
H. Görüşme Şekline Göre.....	46
I. Sorulan Soruların Dağılımı.....	47

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

İSTANBUL MÜFTÜLÜĞÜ AİLE İRŞAT VE REHBERLİK BÜROLARINA SORULAN SORULAR IŞIĞINDA İSTANBUL'DA AİLENİN OLUŞUMU VE TEMEL UNSURLARI

A. Evlilik Öncesi.....	50
1. Evlilik Engelleri.....	50
a. Sürekli Evlenme Engelleri	50
(1). Kan Hısımlığı.....	50
(2). Sıhri Hısımlık.....	51
(3). Süt Hısımlığı	51
b. Geçici Evlenme Engelleri	53
(1). Din Ayrılığı	53
(2). Üçlü Boşamadan Doğan Evlenme Engeli	57
(3). İddete Bağlı Evlenme Engeli	57
(4). Çok Eşliliğe Bağlı Evlenme Engeli.....	58
(5). Sıhri Civar Hısımlığından Doğan Evlenme Engeli.....	58
(6). Başkası İle Evli Olmaktan Doğan Engel.....	59
2. Nişanlılık.....	61
a.Nişanlılıkta Dini Nikâh	62
b. Nişanı Bozma.....	67
c. Bozulan Nişanda Hediyelerin Durumu	69
B. Evlilik.....	69
1. Dini Nikâh.....	70
a. Geçerli Bir Nikâh İçin Gerekli Şartlar	70
b. Gizli Dini Nikâh.....	74
c. Evlilikte Ebeveyn Rızası.....	76
d. Mehir.....	78
e. Resmi Nikâh-Dini Nikâh İkilemi.....	80
2. Evlilikte Kadının Hakları.....	81
a. Kadının mülkiyet hakkı.....	81
b. Kadının Çalışması.....	83
c. Kadının İzinsiz Seyahat Etmesi	84
d. Kadının Kocasının Malı Üzerinde Tasarrufu.....	85
e. Kocaya İtaatin Sınırları	86

3. Evlilikte Yaşanan Sorunlar	90
a. Ailede İletişim Eksikliği	90
b. Kadından Kaynaklanan Problemler	92
c. Kocadan Kaynaklanan Problemler	95
(1). Kadına Şiddet	95
(2). Kocanın İçki İçmesi	96
(3). Kocanın Aldatması	97
(4). Kocanın Kötü Alışkanlıkları	98
d. Ailevi Sorunlarla İlgili AİRB'den Talepler	99
4. Evlilikte Cinsel Sorunlar	100
a. Dinen Yasaklanmış Cinsel Birliktelikler	102
b. Mübarek Gün ve Gecelerde Cinsellik	102
5. Evlilik Dışı Cinsel Beraberlik	103
C. Ailenin Temel Unsurları	105
1. Çocuklarla İlişkiler	106
a. Çocuk Eğitimi	107
b. Küçük Çocuk	109
c. Ergen Çocuk	111
d. Yetişkin Çocuk	113
2. Çocuk Sahibi Olma ve Korunma Yöntemleri	116
a. Tüp Bebek ve Evlat Edinme	116
b. Korunma Yöntemleri	118
c. Kürtaj	119
(1). Özürlü Bebeğin Kürtajı	121
(2). İstenmeyen Bebeğin Kürtajı	123
(3). Anne Sağlığını Tehdit Eden Bebeğin Kürtajı	124
3. Anne-Baba İle İlişkiler	125
a. Anne-Babaya Bakma	127
b. Anne-Babayla Dargınlık	130
4. Kayınvalide ve Kayınpederle İlişkiler	131
a. Gelinin Kayınvalide-Kayınpedere Bakması	132
b. Gelin-Kayınvalide İlişkileri	134
c. Kayınpederle İlişkiler	137

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

İSTANBUL MÜFTÜLÜĞÜ AİLE İRŞAT VE REHBERLİK BÜROLARINA SORULAN SORULAR IŞIĞINDA İSTANBUL'DA AİLENİN PARÇALANMASI

A. Boşanma Öncesi Dönem	142
1. Kadının Boşanma Nedeni Olarak Gördüğü Durumlar	142
a. Aldatma	143
b. Erkeğin Karakterinin Evliliğe Zarar Vermesi	146
c. Şiddet	148
d. Cinsel Problemler	151
e. Ailedeki Diğer Fertlerden Kaynaklanan Problemler	151

2. Kadının Boşanma Kararının Önündeki Engeller	152
a. Ekonomik Nedenler	153
b. Dini Kaygılar	154
c. Duygusal Nedenler ve Çocuklar	155
d. Toplumsal Nedenler.....	156
3. Kocanın Boşanma Nedeni Olarak Gördüğü Durumlar.....	158
B. Boşanma Sonrası Dönem	161
1. Talak İfadesinin Kullanılması.....	161
a. Üç Talakın Aynı Anda Kullanılması	163
b. Tek Talak Kullanılan Durumlar.....	165
c. Resmi Boşanma-Dini Boşanma İkilemi.....	166
d. Zihar.....	168
e. Şartlı Boşama	169
2. Kadının Boşanması	170
3. Boşanmada Mehrin Durumu.....	173
4. Boşanan Eşlerin Tekrar Bir Araya Gelmesi	174
a. Dini Olarak Boşanan Eşlerin Tekrar Evlenmesi	174
b. Resmi Olarak Boşanan Eşlerin Tekrar Evlenmesi.....	175
c. Sadece Dini Nikâhı Olan Ve Boşanan Eşlerin Tekrar Evlenmesi	176
5. Boşanan Eşlerin Görüşmesi	177
SONUÇ.....	179
EK 1:.....	190
EK 2:.....	203
KAYNAKÇA.....	204

TABLolar LİSTESİ

Tablo 1: 2008 Yılı İstanbul İçin Soruların İlçelere Göre Dağılımı.....	30
Tablo 2: Soru Soranların yaş Dağılımı Tablosu	34
Tablo 3: Soru Soranların Cinsiyet Dağılımı	36
Tablo 4: Soruyu Cevaplayan Aile İrşat ve Rehberlik Görevlisinin Cinsiyeti.....	38
Tablo 5: Aile İrşat ve Rehberlik Bürosuna Sorunun Yönetildiği Tarih(%).....	39
Tablo 6: Aile İrşat ve Rehberlik	41
Tablo 7: Aile İrşat ve Rehberlik Bürosuna Soru Soranların Medeni Durumuna Göre Dağılımı	42
Tablo 8: Aile İrşat ve Rehberlik Bürosuna Soru Soran Kişilerin Eğitim Durumuna Göre Dağılımı(%)	43
Tablo 9: Aile İrşat ve Rehberlik Bürosuna Soru Soran Kişilerin Meslek Gruplarına Göre Dağılımı	45
Tablo 10: Görüşme Şekline Göre Dağılım	46
Tablo 11: Sorulan soruların konu başlıklarına göre dağılımı	47
Tablo 12: Aile İrşat ve Rehberlik Bürosuna Sorulan Sorular	190

GRAFİKLER LİSTESİ

Grafik 1: 2007 Yılı Türkiye Geneli Soru Dağılımı.....	22
Grafik 2: Soru Soranların Yaş Dağılımı Grafiği.....	34
Grafik 3: Soru Soranların Cinsiyet Dağılımı Grafiği.....	35
Grafik 4: Soruyu Cevaplayan Aile İrşat ve Rehberlik Görevlisinin Cinsiyeti Grafiği... 38	
Grafik 5: Aile İrşat ve Rehberlik Bürosuna Sorunun Yönetildiği Tarih(%).....	39
Grafik 6: Aile İrşat ve Rehberlik Bürosuna Sorunun Yönetildiği Mevsim(%)	41
Grafik 7: Aile İrşat ve Rehberlik Bürosuna Soru Soranların Medeni Durumuna Göre Dağılımı	42
Grafik 8: Aile İrşat ve Rehberlik Bürosuna Soru Soran Kişilerin Eğitim Durumuna Göre Dağılımı(%)	43
Grafik 9: Görüşme Şekline Göre Dağılım	46

KISALTMALAR

Kısaltma	Bibliyografik Bilgi
a.g.e.	Adı Geçen Eser
a.g.m.	Adı Geçen Makale
a.g.md.	Adı Geçen Madde
a.g.tz.	Adı Geçen Tez
a.y.	Aynı yer
AİRB	Aile İrşat ve Rehberlik Bürosu
Bkz.	Bakınız
c.	Cilt
çev.	Çeviren
der.	Derleyen
DİB	Diyanet İşleri Başkanlığı
ed.	Editör
haz.	Hazırlayan
p.	Page
s.	Sayfa
ss.	Sayfadan sayfaya
sy.	Sayı
TDV	Türkiye Diyanet Vakfı
v.dğr.	Ve diğerleri
vb.	Ve benzeri
vd.	Ve devamı
vol.	Volume
vs.	Vesaire
yay.	Yayınevi, Yayınları, Yayıncılık
y.y.	Basım yeri yok

GİRİŞ

A. Konu ve Problem

İl Müftülükleri, T.C Diyanet İşleri Başkanlığı'na bağlı kurumlardır. Diyanet İşleri Başkanlığı'nın görevi ve yeri ise, Başkanlık kurulduğundan beri, gerek dindar, gerekse dindar olmayan birçok çevre tarafından sorgulanmaktadır.¹ Bu çalışmada, Diyanet İşleri Başkanlığı'nın toplumdaki sorunlara çözüm bulmak gayesiyle açılan bir birimi olan Aile İrşat ve Rehberlik Büroları incelenerek, İstanbul Müftülüğü İl ve İlçe AİRB'lerine sorulan sorular ışığında İstanbul'da aile hayatı din sosyolojisi açısından incelenecek, Diyanet İşleri Başkanlığı'nın topluma yön vermede, bu bürolar baz alındığında, etkili olup olmadığını araştırılacaktır. Ayrıca, aile bürolarına soru soranların, yaşı, cinsiyeti, eğitim seviyesi, ikamet ettiği ilçe, soru sayısı, soruların mahiyeti vb. birer bilgi kategorisidir ki bu bilgi kategorileri incelenecek ve karşılaştırılacak, varsa bunlar arasındaki ilişki değerlendirilecektir.

Ayrıca araştırmada şu problemler ele alınacaktır:

Bu araştırma ile şu soruların açığa çıkarılması hedeflenmiştir:

1. Aile İrşat ve Rehberlik Bürolarının kurulması dolayısıyla halka yönelik hizmet veren bayan din görevlilerinin artması sonucu, kadınların; dini, sosyolojik ve psikolojik olarak her konuda problemlerini paylaşmak ve çözüm aramak için bu bürolara erkeklerden daha çok başvurup başvurmadıkları,
2. Sütkardeşlikten kürtaja, eşler arasındaki iletişimsizlikten çocuk eğitime kadar pek çok problemin Aile İrşat ve Rehberlik bürolarında çalışan görevlilerle paylaşılıp çözüm istenip istenmediği,
3. Evliliklerdeki aldatmalarda genelde erkeğin eşine ihaneti söz konusu iken son dönemlerde kadının ihanetinin de söz konusu olup olmadığı,

¹ Bkz. Bozan, İrfan, *Devlet ile Toplum Arasında Bir Okul: İmam Hatip Liseleri... Bir Kurum: Diyanet İşleri Başkanlığı...*, TESEV Yay., İst. 2007, Çakır, Ruşen, Bozan, İrfan, *Sivil, Şeffaf ve Demokratik bir Diyanet İşleri Mümkün mü?*, TESEV Yay, İst. 2005, TARHANLI, İftar B.; *Müslüman Toplum "Laik" Devlet Türkiye 'de Diyanet İşleri Başkanlığı*, Afa Yay., İstanbul 1993.

4. Baskıcı aile yapısı ve erkeğin ısrarlarının etkisiyle, dini kaygılardan dolayı nişanla birlikte dini nikâh yapılmasının, resmi nikâh yapılmaması nedeniyle pek çok problemi beraberinde getirip getirmediği,
5. Kadınların yaşadıkları ailevi problemlere rağmen, ekonomik, duygusal ve toplumsal problemlerin boşanmalarının önündeki en büyük engel olup olmadığı,
6. Boşanma nedenlerinin neler olduğu.

B. Amaç ve Önem

Bu çalışmada, İstanbul Müftülüğü Aile İrşat ve Rehberlik Büroları'na sorulan sorular ışığında aile hayatı araştırılacaktır. Ailenin, sosyal yapının temel taşı, dinin ise toplumsal yapıyı şekillendiren ve ona yön veren temel unsurlardan biri olduğu düşünülürse, din ve aile ilişkisinin sosyolojik olarak araştırılmaya değer bir konu olduğu görülecektir. Bu noktada, genel olarak din-aile hayatı ilişkisinden ziyade, tezin sınırlarını belirlemek açısından, tez konusu İstanbul iliyle sınırlanmıştır. Böylece daha derin ve nitelikli bir analiz yapabilmek hedeflenmektedir. Ayrıca, aileyle ilgili tek tek gözlem yapmak mümkün olmayacağından, bireyler tarafından İstanbul Müftülüğü Aile İrşat ve Rehberlik Bürolarına yöneltilen sorular perspektifinde aile hayatı incelenecektir ki bu da, bireyler kendi istekleriyle ve baskı altında olmadan bu soruları sorduklarından, objektif bir sonuca ulaşılmasına neden olacaktır.

C. Hipotezler

Hipotez, araştırılan konuyla ilgili olarak öne sürülen, doğruluğu veya yanlışlığı henüz test edilmemiş, fakat doğruluğuna önceden güven duyulan bir önerme veya ifadedir². Hipotez, araştırmacının araştırma probleminin değişkenleri arasındaki ilişkiye dair beklentilerini dile getirir. Araştırmacı, inandığı (veya sezindiği) şekilde kaynak taraması sonrası ulaştığı bilgiler ışığında hipotezlerini ifade eder.³

² Halil Seyidoğlu, *Bilimsel Araştırma ve Yazma El Kitabı*, Güzem Yay., 6. bsk., İstanbul 1995, s. 11.

³ Remzi Altunışık, Recai Coşkun, Serkan Bayraktaroğlu ve Engin Yıldırım, *Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri*, Sakarya Kitabevi, 3. bsk., Sakarya 2004, s. 49.

Temel Hipotez: İstanbul Müftülüğü Aile İrşat ve Rehberlik Bürolarına sorulan sorularda İstanbul'da aile hayatındaki ilişkiler ve sorunlar yansımalarını bulmuştur, dolayısıyla bu sorular incelendiğinde İstanbul'da aile hayatına dair bilgiler elde edilebilir. Sorulan bu soruların konuları ile cinsiyet, yaş, eğitim düzeyi, medeni durum gibi sosyo-demografik değişkenler arasında ilişki vardır. Bu değişkenlerdeki farklılaşma sorulan sorularda da farklılığa yol açar.

Alt Hipotezler:

a- Sorulardan ailenin kurulma aşaması olan nişanlılık dönemi algılarına dair bilgiler elde edilecektir. Nişanlılıkta dini nikâh uygulamasının devam ettiği ve bu durumun sorunlara yol açtığı tahmin edilmektedir.

b- Evlilikte yaşanan problemlerin kadınlar ve erkekleri nasıl etkilediği ve çözüm arama noktasında AİRB'lere hangi konularda çözüm için başvurdukları bulgulanabilecektir.

c- Medeni durum farklılaşması sorulan soruların konusunda ve sayısında farklılığa yol açmıştır. Evliler aile hayatına dair bekârlardan daha çok soru sormuşlardır.

D- Yöntem ve Sınırlılıklar

Evren ve Örneklem:

İstanbul il ve ilçelerinde yaşayan bireyler bu araştırmanın evrenini oluşturmaktadır.

İstanbul il ve ilçelerinde, Müftülük Aile İrşat ve Rehberlik Bürolarına soru soran bireyler ise araştırmanın örneklem grubunu oluşturmaktadır.

Araştırmanın teorik ve kavramsal çerçevesi din sosyolojisi, sosyoloji ve aileye dair çalışmalar taranarak oluşturulmuştur.

Araştırmanın kantitatif kısmı ise İstanbul il ve ilçe Müftülükleri Aile İrşat ve Rehberlik Bürolarına sorulan soruların kaydedildiği karteksler analiz edilerek oluşturulmuştur.

Araştırma yapılırken niceliksel araştırma modelleri kullanılmıştır. Betimsel model kullanılarak, İstanbul ilindeki aile hayatına yönelik dini sorular, olduğu gibi incelenmiştir. Betimsel araştırma verileri, yüzdelik vb. betimsel istatistikler kullanılarak

analiz edilecektir. Aile Bürosuna gelen sorular tek tek incelenerek, yaş, cinsiyet, eğitim düzeyi, medeni durum, görüşme şekli, ikamet edilen yer kategorileri altında toplanmış ve karşılaştırılarak ulaşılan sonuçlar değerlendirilmiştir.

Sınırlılıklar

1- Bu araştırmanın örneklemini 2008 yılında İstanbul ili ve ilçelerine Aile İrşat ve Rehberlik Bürolarına sorulan sorularla sınırlıdır.

2- Araştırmanın yapıldığı il olan İstanbul'un sadece soru sorulan ilçeleri araştırmaya dâhil edilmiştir.

3-Bu çalışmada ortaya konulan problemler, zamana ve yaşanan mekâna bağlı olarak değişebileceğinden, uygulandığı zaman ve örneklem ile sınırlıdır.

Varsayımlar

1- Soru soran bireylerin samimi ve dürüst davrandıkları,

2- Örneklemin evreni temsil gücüne sahip olduğu,

3- Araştırmada kullanılan ölçme araçlarının ölçtükleri özellikler bakımından geçerli ve güvenilir oldukları varsayılmıştır.

Verilerin Analizi

Toplanan verilerin istatistiksel analizleri için SPSS istatistik programı kullanılmıştır.

Aile hayatına dair değerlendirmeler yapılırken ise Hamdi Döndüren'in "Delilleriyle İslam İlmihali", Vehbe Zuhayli'nin "İslam Fıkhı Ansiklopedisi" ve Hayreddin Karaman'ın "İslam'da Kadın ve Aile" isimli eserleri aile konusuyla ilgili İslam hukukuna ait meselelerde başucu kitabı olmuştur. Nevin Meriç'in "Değişen Kentte Dini Hayat ve Fetva Soruları", "Fetva Sorularında Değişen Kadın Yaşamı", "Gündelik Hayat ve Fetvalar" isimli eserleri, soruları değerlendirme ve yorumlamada yardımcı olmuştur.

E- İlgili Araştırmalar

Yüksek Öğrenim Kurumu Ulusal Tez Merkezi verileri tarandığında Diyanet İşleri Başkanlığını konu alan bitmiş 26 adet tez tespit edilmişse de, bu araştırmaların hiç birisinin konusu doğrudan Aile İrşat ve Rehberlik Büroları değildir ve İstanbul'da aile

hayatı değildir. Bu çalışmanın konusuna en yakın konu Diyanet İşleri Başkanlığına sorulan fetvalardır. Bunlardan İsmail Güler'e ait olan "Diyanet İşleri Başkanlığı'na Sorulan Fetvalara Göre Türkiye'de Dini Hayat (1998–2001 fetvalarına göre)" başlıklı Yüksek Lisans tezidir. Çalışmada 1998–2001 yılları arası fetvaları incelemiştir ve Türkiye genelini ele almıştır. İsmail Altıntaş'a ait olan "İstanbul Müftülüğü'ne Sorulan Sorular ve Verilen Fetvalar Işığında Türkiye'de Dini Hayatın Sosyolojik Analizi (1980 Sonrası İstanbul Örneği)" başlıklı Yüksek Lisans tezi ise 1997 yılında hazırlanmıştır ve yine Türkiye genelinde yorum yapma hedefindedir. Ayrıca Aile İrtibat ve Rehberlik Büroları o tarihte henüz tesis edilmediğinden, bu konuda bir bilgi de sunmamaktadır.

2006 yılında Zuhâl Arslan tarafından hazırlanan "Fetva Sorularına Yansıyan Kadın Problemleri –Konya-İstanbul Örneği- başlıklı Yüksek Lisans tezi ise Konya Müftülüğüne 2000-2003 yılları arasında sorulan kadınla ilgili soruları incelemiş ve İstanbul Müftülüğü Eğitim Uzmanı olan Nevin Meriç'in şahsi bir gayreti olan 1999-2000 yılları arasında İstanbul Müftülüğü Fetva Hattında kendisine sorulan soruları incelediği çalışmasını bu verilerle karşılaştırmıştır. Esmâ Simav'ın 2009 yılında hazırladığı Yüksek Lisans tezi ise Erzurum ve Bursa örneklemleri üzerinden Türkiye'de dini hayatı konu almaktadır. Görülen o ki, İstanbul'da, Aile İrşat ve Rehberlik bürolarına sorulan sorular ışığında aile hayatını karşılaştırmalı olarak inceleyen bir çalışma bulunmamaktadır. Sonuç olarak bu araştırmanın, alana bu noktada katkı sağlayacağını ve bir boşluğu dolduracağını ümit etmekteyiz. Aile İrşat ve Rehberlik Bürolarının henüz araştırılmamış olması da çalışmanın dolduracağı başka bir boşluk olacaktır.

BİRİNCİ BÖLÜM

DİN-TOPLUM-AİLE İLİŞKİSİ
VE
AİLE İRŞAT VE REHBERLİK BÜROLARI

A. Din-Toplum-Aile İlişkisi

1. Aile-Toplum İlişkisi

Aile kan, cinsel ilişki ya da yasal bağlarla birbirine bağlı olan insanlardan oluşmuş, mahrem ilişkilerle örülü bir gruptur. Aile zaman içinde ayakta kalmayı ve değişikliklere uyum göstermeyi başarmış, çok esnek bir toplumsal birimdir.¹

Yerine getirdiği fonksiyonların önemi nedeniyle toplumsal yapının merkezi unsurları arasında değerlendirilen aile, bugün geçmişte eşine çok az rastlanılır risklerle karşı karşıyadır. Boşanmaların, tek ebeveynli ailelerin, nikâhsız birlikteliklerin, eşcinsel evliliklerin, evlilik dışı doğan çocukların sayısının artması; evlilik ve çocuk sahibi olmanın reddedilmesi veya mümkün olduğunca geciktirilmesi, toplumsal sistemin önemli bir ögesi olan aileyi fonksiyonlarını yerine getirme noktasında sıkıntıya sokmaktadır. Castells'in "ataerkil ailenin krizi"² olarak nitelediği bu durumlar, sonuçları bakımından doğrudan aileyi, dolaylı yoldan ise toplumu etkilemektedir. Daha önce toplumsal düzeni sarsacağı düşüncesinden hareketle "anormal", "sapma" veya "patolojik" durumlar olarak nitelendirilen bu eğilimler, fonksiyonlarını yerine getirme açısından zorlanan aileyi kurum olarak riske sokmaktadır. Modernleşme, sanayileşme ve kentleşme süreçlerin ortaya çıkardığı oluşumlar, başta insan ilişkileri ve kurumlar üzerinde olmak üzere toplumu derinden etkilemiştir. Aile ve evlilik olguları da bu etkilenmeden kendi payına düşeni almışlardır. Yaşanan değişimlere bağlı olarak daha önce, mutlu, ahenkli ve dengeli yaşamın merkezi olarak değerlendirilen aile, bu görünümünden uzaklaşmaktadır.³

"Ben" duygusunun "biz" duygusunun önüne geçirilmesi ve artan bireyselleşmeyle birlikte, toplumun birey ve aile yaşamı üzerindeki etkisi azalmaya yüz tutmuştur. Eş seçimi, evlenme şekli ve yaşından oturulacak mekâna kadar birçok

¹ Marshall, Gordon, *Sosyoloji Sözlüğü*, çev. Osman Akınhay, Derya Kömürcü, Bilim ve Sanat Yay., Ankara, 1999, s.7.

² CASTELLS, Manuel, *Enformasyon Çağı: Ekonomi, Toplum ve Kültür*, 2. Cilt, (Çev.: Ebru Kılıç), İstanbul Bilgi Üniv. Yay, 2006, İstanbul, s.41.

³ Şentürk, Ünal, "Aile Kurumuna Yönelik Güncel Riskler", *Aile ve Toplum T.C Başbakanlık Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü Eğitim Kültür ve Araştırma Dergisi*, c.4, S.14, Yıl 10, Ankara, ss.7-31, s.8

konuda toplumun, aile kuracak kişilere belirli kurallar önerme ve uygulamaya koyma gücü, ortadan kalkmıştır/kalkmaktadır.⁴ Daha önce her yetişkinin evleneceği ve çocuk sahibi olacağı umulur ve evlenmeyen anormal olarak görülürken; günümüzde evlenmek, aile kurmak ve çocuk sahibi olmak önemli bir toplumsal değer olmaktan çıkmakta ve evlenmemek, bekâr kalmak ve nikâhsız aşk birlikteliği yaşamak sapma davranışı değil de alternatif yaşam tarzı olarak nitelendirilmektedir. Daha önce ölene kadar sürdürülmesi için söz verilen evlilikler, çok sıradan bir problemle yıkılmaktadır.⁵ 1900'lere kadar, neşeli ve özverili olmak, çocuk doğurmak ve bakmak, eşine iyi hizmet etmek kadının uyması gereken toplumsal kurallarken veya kadının dünyası bunlarla sınırlandırılmışken ve kadın için en kötüsü evlenmemek ya da boşanarak dul kalmakken, bugün birçok kadın sırf evlenmiş olmak için evlenmekle bekâr kalmak arasında bir tercihe zorlanırken evlenmeyi düşünmemektedir.⁶ Gebelik, dünyanın her tarafındaki kadınların eğitsel, ekonomik ve toplumsal kazanımlarının önündeki en büyük engel olarak gösterilmektedir. Erken evlilik ve annelik olgusu, eğitim ve iş bulma fırsatlarının elden kaçırılmasına neden olmaktadır.⁷ Kadınlar üzerinde etkileri artan radikal feministler, evliliğin kadınları baskı altına aldığından ve cinsel köleliğe zorladığından dolayı evliliğe karşı çıkmaktadırlar.⁸ Bu bağlamda, ekonomik, sosyal, siyasal ve kültürel alanlarda ortaya çıkan değişim ve dönüşümler dizisi, toplumsal yapıyı derinden etkilemektedir. Sosyal hayatın genelinde kendine etki alanı yaratan değişim ve dönüşüm olgusu, bir kurum, sosyal çevre ve grup olarak değerlendirilen ailede de bir takım yapı, özellik ve işleyiş farklılıklarını şekillendirmiştir /şekillendirmektedir.

Nitekim toplumsal bir varlık olan insan, rastgele hareket etmez. İnsanın tutum ve davranışlarının büyük bir bölümü toplumsal bir nitelik taşır. Bu gerçekten hareketle, tutum ve davranışları değerlendirilen insanın yaşadığı zaman ve mekân kesişimine;

⁴ Sayın, Önal, "Aile İçi İlişkilerin Toplum ve Birey Boyutunda Çözümlemesi", *Sosyoloji Dergisi*, Ege Üniv. Edebiyat Fak. Yay., Sayı:1, İzmir, 1987, s. 78.

⁵ Jones, Charles L., TEPPERMAN, Lorne; WILSON, Susannah J., *The Futures Of The Family*, Prantice-Hall, New Jersey, 1995, U.S.A., p.1-3.

⁶ Satir, Virginia, *İnsan Yaratmak*, çev. SelimYeniçeri, Beyaz Yay., İstanbul, 2001, s. 388.

⁷ Arat, Necla, "Dördüncü Dünya Kadın Konferansı ve Dünya Kız Çocuklarının Durumu", *Kadın Gerçeklikleri*, Haz: Necla Arat, Say Yay., İstanbul. 1996, s.21.

⁸ Demir, Zekiye, *Modern ve Postmodern Feminizm*, İz Yay., İstanbul, 1997, s. 68.

başka bir ifadeyle yaşadığı dönemin ve toplumsal aşamanın özelliklerine dikkat etmek gerekmektedir.⁹ Çünkü insan davranışlarının gerisinde, toplumsal şartlar¹⁰ veya içinde yaşanan toplumun ekonomik, sosyal ve kültürel formasyonları yatmaktadır.¹¹ Durkheim bu durumu, “olgular, bireyin dışında bulunan ve sahip oldukları zorlayıcı güç sayesinde kendilerini bireye empoze eden davranış, düşünüş ve duyuş tarzlarından ibarettir”¹² şeklinde formüle etmektedir. Dolayısıyla, insanların tutum ve davranışlarının şekli, içeriği ve yönü içinde yaşadığı ve etkileşim içerisinde olduğu toplumun şartları tarafından belirlenmektedir. Bu gerçekten hareketle, sonuçları açısından aileyi ve toplumu çıkmaza sokan ve “güncel riskler” olarak tartışılan durumların arkasında “kentlerin sanatı” olan modernizm¹³ sosyal yapı değişikliği¹⁴, tüm aykırılıkların, çelişkilerin, çatışmaların ve hiziplerin kanıksanıldığı kent yaşamı¹⁵, akrabalık ve karşılıklı dayanışmanın yerine getirdiği fonksiyonda meydana gelen gerileme¹⁶, kişinin işgal ettiği meslek ve statüsünün insani ilişkilerde daha belirleyici olması¹⁷ veya ilişkilerde mantığın artırılması, duygunun azaltılması ve esnekliğin daha anlamlı ve değerli görülmesi¹⁸, duygusal ve romantik ilişkilerin “riskli ilişkiler” listesine alınması¹⁹, gerçeğin simüle edilmesi²⁰, bir başka ifadeyle gerçekle hayali; doğruyla yanlışlı belirleyecek ayırımın bulanıklaşması²¹, mutlak evrenseli ortadan kaldıran “her

⁹ Sayın, Önal, “Toplumun İşleyişini ve Değişimini Belirleyen Tarihsel Toplumsal Eylemin Özü”, *Sosyoloji Dergisi*, Ege Üniv. Edebiyat Fak. Yay., Sayı:1, İzmir, 1987, s.11-12.

¹⁰ Furedi, Frank, *Korku Kültürü Risk Almamanın Riskleri*, çev. Barış Yıldırım, Ayrıntı Yay., İstanbul, 2001, s. 220.

¹¹ Teber, Serol, *Davranışlarımızın Kökeni*, 11. Baskı, Say Yay., İstanbul, 2003, s. 30.

¹² Durkheim, Emile, *Sosyolojik Metodun Kuralları*, 2. Baskı, çev. Enver Aytekin, Sosyal Yay., İstanbul, 1994, s. 38.

¹³ Harvey, David, *Postmodernliğin Durumu*, 2. Basım, çev. Sungur Savran, Metis Yay., İstanbul, 1999, s. 39.

¹⁴ Nirun, Nihat, *Sistematik Sosyoloji Yönünden Aile ve Kültür*, Atatürk, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Yay., Sayı: 73, Ankara, 1994, s. 53.

¹⁵ Berman, Marshall, *Katı Olan Her şey Buharlaşıyor*, 3. Baskı, çev. Ümit Altuğ, Bülent Peker, İletişim Yay., İstanbul, 2000, s. 31.

¹⁶ Tamara, K. Hareven, *Families, History and Social Change, Life Course and Cross Cultural Perspectives*, Westview Pres, New York 2000, s.52.

¹⁷ Kıray, Mübeccel B, *Toplumsal Yapı Toplumsal Değişme*, Bağlam Yay., İstanbul, 1999, s.93.

¹⁸ Jones, Charles L., vd, age, s. 70-72.

¹⁹ Furedi, Frank, age, s. 17

²⁰ Bauldiard, Jean, *Simülarklar ve Simülasyon*, çev. Oğuz Adanır, Doğu-Batı Yay, Ankara, 2003, s.16.

²¹ Ritzer, George, *Büyüsü Bozulmuş Dünyayı Büyülemek*, çev. Şen Süer Kaya, Ayrıntı Yay., İstanbul, 2000, s. 147.

şey mubâhtır” felsefesinin geçerli olması²², Dostoyevski’nin günümüzü en iyi açıklayan “tanrı yoksa her şey mümkündür” ifadesi²³, bilimin elde ettiği ilerlemenin geleneksel davranış biçimlerini modası geçmiş göstermesi veya geleneksel davranışların bağlı olduğu kavramlar ve değerler hakkında kuşkular yaratması²⁴, enformasyon ve küresel toplumun yükselmesine paralel olarak kadının çalışma hayatına katılımı yanı sıra kadın hareketleri²⁵, her şeyi kendi bireysel çıkarı açısından değerlendiren, kendi benliğine tutkun (narsist), bencil, kural tanımayan ve cinsel arzularını dizginlemeyen²⁶ ve hiçbir edimden dolayı kendini yargılamayan bir kişilik tipinin ortaya çıkarılması, yatmaktadır. İnsanların evlilik, ebeveynlik, aile yaşamı ve cinselliğe ilişkin bakışlarının değişmesinde, geleneksel kadın ve erkek rollerinin farklılaşmasında, evlilikten beklentilerin çeşitlenmesinde²⁷, ana hatları verilen modernleşme, kentleşme, sanayileşme ve küreselleşme süreçleri kuşkusuz belirleyicidir. Aileye yönelik güncel riskler olarak belirtilen aşağıdaki oluşumlar, modernleşmiş, sanayileşmiş, kentleşmiş ve küreselleşmiş günümüz toplumlarında daha çok gerçekleşmektedir. Farklı zaman, mekân ve şekillerde ortaya çıkan ve ilerleyen bu süreçler toplamı, toplumsal yaşamı şu veya bu şekilde değişim ve dönüşüme uğratmaktadır.²⁸

Türkiye’de ailenin kendine özgü bir başlık altında ve kuramsal bir çerçevede incelenmesinin kavramsallaştırılması çalışmaları çok da eskiye gitmemektedir.²⁹ Ülkemizde de aile ile ilgili çalışmaların tüm sosyal bilimler alanında yapıldığı görülmektedir. Aile bir kurum olarak toplumsal, ekonomik, hukuksal, politik vb. boyutlarıyla bir bütünü oluşturmaktadır. Ülkemizde aile ile ilgili araştırmalar, ilk defa II. Meşrutiyet döneminde Ziya Gökalp ile başlamıştır. Ziya Gökalp’ın o devirde Fransız sosyolojisinin de etkisiyle ve sınırlı tarihi malzemeye dayanarak yaptığı araştırmalar,

²² Bauman, Zygmunt, *Parçalanmış Hayat Postmodern Hayat Denemeleri*, çev. İsmail Türkmen, Ayrıntı Yay., İstanbul, 2001, s.16.

²³ Fromm, Erich, *Umut Devrimi*, 2. Baskı, çev.Şemsa Yeğin, Payel Yay., İstanbul, 1995, s.145.

²⁴ Lipson, Leslie, *Uygarlığın Ahlâki Bunalımları Manevi Bir Erime mi? Yoksa İlerleme mi?*,2.Basım, çev. Jale Çam Yeşiltaş, İş Bankası Kültür Yay., İstanbul, 2003, s. 238.

²⁵ Castells, Manuel, age. s. 252.

²⁶ Bozkurt, Veysel, *Püritanizmden Hedonizme Yeni Çalışma Etiği*, Alfa Yay., Bursa, 2000, s.176.

²⁷ Kümbetoğlu, Belkıs, “Aile, Evlilik, Nikâh: Değişen Kavramlar”, *Toplum ve Bilim*, 73 Yaz, Birikim Yay., İstanbul, 1997, s.113-114, 120

²⁸ Şentürk, Ünal, agm, s.12.

²⁹ Akın, Erkan, “Aile Araştırmalarına Temel Yaklaşımlar” *Türk Aile Ansiklopedisi*, BAAK Yay, Ankara, 1991, c. 1, s. 41.

Cumhuriyet döneminde özellikle pedagojik, sosyolojik, kısmen de antropolojik araştırmalara öncülük etmiştir.³⁰ 1930-1960'lar da bu konudaki çalışmalarda ortak nokta, ailenin eski Türk topluluklarından itibaren geçirdiği aşamalar ve hangi aile tiplerinin ne zaman yaygın olduğuna dair özgün tanımlamalar yapılmıştır.³¹ 1950'lerden sonra ise ülkede yaşanan sosyo-ekonomik yapıdaki değişime bağlı olarak, ailede meydana gelen farklılaşmaların merkeze alındığı araştırmalar karşımıza çıkmaktadır. Makineleşme, köyden kente göç, işsizlik, şehirleşme, kurumsal eğitim, çalışma hayatı vs. "Kadın" sorunu başlangıcından itibaren aileye ilişkin konularla birlikte olarak ele alınmışsa da 1980'lerden sonra bu çalışmalar hız kazanmıştır. Türk Sosyal Bilimler Derneği'nin yayını olan ve 1984 yılında yayımlanan " Türkiye'de Ailenin Değişimi" derlemesi bu alanda yapılan önemli bir çalışmadır. Bu dönemden sonra kadının aile içindeki rol, statü ve görevleri yeniden sorgulanmaya başlanmıştır³² 1990'larda ise Başbakanlık Aile Kurumu'nun "Sosyo-kültürel Değişim Sürecinde Türk Ailesi" ve " Türk Aile Ansiklopedisi" gibi üç ciltlik önemli çalışmaları ortaya çıkmıştır. Bu çalışmalarda ailenin tarihsel birikiminden de faydalanılarak kendi toplumsal yapı özellikleri çerçevesinde ele alındığı görülmektedir.³³

2. Aile-Din İlişkisi

Aile bütün toplumlarda sosyal hayatın temelini oluşturur. Toplumsal sistemlerin ve insan neslinin devamında tek modeldir. Toplumsal düzenlerde aileden vazgeçmek veya yerine alternatifler koymak mümkün değildir. Bununla birlikte ailenin nasıl düzenleneceği birçok fikir akımının ve özellikle de dinlerin en önemli konuları arasında yer almıştır. Dinler, insani-fitri kaygılardan hareketle aile düzeneklerinin ölçülerini verirken, fikir akımları da toplumsal düzenlerin devamı için gerekli olan formülleri sunmuşlardır. Aile toplumun en eski kurumlarından biridir. Aile toplumun içindeki

³⁰ *Sosyo-Kültürel Değişim Sürecinde Türk Ailesi*, BAAK, Ankara, 1992, c.I, s.14.

³¹ Bu konuda Z. Fındıkoğlu, Hilmi Z. Ülken, Tahir Çağatay, İbrahim Yasa, Mübeccel Kıray'ın çalışmalarına bakılabilir. Belma Tokuroğlu, "Türkiye'de Aile Araştırmaları" *Türk Aile Ansiklopedisi*, BAAK Yay, Ankara, 1991, c.I, s. 39.

³² Belma Tokuroğlu, a.g.m, s.39.

³³ Bknz. *Sosyo-Kültürel Değişim Sürecinde Türk Ailesi*, BAAK, Ankara, 1992, c.I-III, *Türk Aile Ansiklopedisi*, BAAK Yay, Ankara, 1991, c.I-

üretim, topluılaştırma, eğitime, kültür ve değer aktarma birimi olduğu da kabul edilen bir gerçektir.

Aile toplumda ve halk katında kültürü belirleyici bir özelliğe sahiptir. Türk toplumunda hâkim olan bilgi, aile içinde aktarılan bilgidir. Aile içinde aktarılan bilgi ve tutumların en önemli özelliği ise dini içerikli olmasıdır. Ailenin dini kültürdeki bu belirleyici durumu sayesinde, halk dini davranma biçimlerini muhafaza edebilmekte ve gelecek kuşaklara aktarabilmektedir.³⁴ Bununla beraber, modernleşmeyle birlikte toplumsal alanda meydana gelen değişmeler aileyi de etkilemekte, dini davranma biçimleri de bu değişimden nasibini almaktadır.

Din, kutsal fikrine dayalı olan ve müminleri bir sosyo-dinsel topluluk içinde birleştiren bir inançlar, semboller ve pratikler- ritüeller kümesidir.³⁵

Dinin referans gücü, bireyin toplum hayatında meşrulaştırmak istediği eylemlerini dinle ve dini olanla irtibatlandırması, tanımlaması şeklinde açıklanabilir. Bireysel ve toplumsal düzende, gündelik yaşam alanının örgütlenişinden, sosyal hayatın organizasyonuna kadar din olgusu hem meşrulaştırma hem de strateji belirleme açısından önem arz etmektedir. İnsanın yaşamında karşılaştığı birçok sorunu ele alış tarzı ve dinle bir biçimde ilişkilendirmesi, kabul ettiği referans merciini göstermesi açısından çok önemlidir. Dolayısıyla sosyal hayata dair çalışmalarda dinin onaylama/olumlama gücünü de dikkate alarak toplumu anlamak ve anlamlandırmak gerekmektedir.³⁶ Geleneksellikten modernliğe geçiş sürecinde toplum hayatında ve aile hayatında dine ait davranma biçimlerinde ciddi farklılaşmalar olduğu görülmektedir.

Dinler, özelde İslam dini, gündelik hayatın dini ilkeler çerçevesinde düzenlenmesini hedeflemektedir. İslam kişisel ve ailevi olanın yanında, toplumsal davranışları da kapsayan geniş bir alana ilişkin bütüncül ve ayrıntılı kurallar içermektedir.³⁷ Giyim kuşamdan göreneklere, ekonomik konulardan bilime ve sanata, doğumdan ölüme kadar birçok konuda İslam'ın kapsayıcı yapısından ve tavsiye/emir

³⁴ Mardin, Şerif, *Türkiye'de Din ve Toplumsal Değişim*, İletişim Yay., İstanbul, 1993, 3.b, s. 15-16.

³⁵ Marshall, Gordon, *Sosyoloji Sözlüğü*, çev. Osman Akınhay, Derya Kömürcü, Bilim ve Sanat Yay., Ankara, 1999, s. 156.

³⁶ Meriç, Nevin, *Fetva Sorularında Değişen Kadın Yaşamı*, Elest Yay., İstanbul, 2004, s. 7.

³⁷ Mert, Nuray, *Laiiklik tartışmalarına Kavramsal Bir Bakış*, Bağlam Yay., İstanbul, 1994, s.30.

düzeyindeki normatif düzenlemelerinden bahsetmek mümkündür. Bu durum İslam dininin diğer dinler ve uygarlıklardan ayrılarak kendine özgü bir uygarlık sistemi oluşturmasını sağlamıştır. Hayatın bütün safhaları dinin ilkeleri (kelam/itikad, fıkıh/ibadet, ahlak) ile bir biçimde ilişkili görünmektedir. İslam'ın hem bireysel/sosyal hayatı hem de fiziki dünyayı içine alan bir din olması, insan davranışlarının kendisine uyumlu-meşru bir çerçevede ortaya konulmasını sağlamaktadır.³⁸

Dinin ilkelerinin korunmasıyla birlikte, devam eden süreçlerde toplumsal değişim içinde yaşanılır bir dini hayat oluşturmak dinin/fıkıhın kapsayıcı yönünü karşımıza çıkarmaktadır. Dini ilkeler fıkıh-hukuk ilişkisi ve ahlak-kültürel aktarımlar olarak topluma kazandırılmaktadır. Böylece din, “yaşam biçimi” şeklinde gerçekleştirilmektedir. Bu süreçte yani toplumsal şartların ortaya çıkardığı değişimler ve farklı yapılanmalar, dini açıdan daha net izlenirken, dindar bireyin toplumsal uyum ve huzuru da sağlanmaktadır. Dindarlığın psiko-sosyal etkileri, bireyde dinin gündelik hayatı kontrol gücünü göstermesi açısından dikkat çekicidir.³⁹

3. Aile Sorunları ve Aile İrşat ve Rehberlik Bürosu

Modernleşme sürecinde sosyal, kültürel ve ekonomik alanda yaşanan köklü dönüşümler, ailenin yapı ve fonksiyonlarında da önemli değişiklikler meydana getirmiştir. Ne yazık ki bütün bu değişiklikler aile bütünlüğünün aleyhine olmuştur. Toplumun temeli ve çekirdeği olarak kabul edilen aile kurumu, bugün artık gerek küresel gerekse yerel ölçekte zayıflama, hatta parçalanma sürecinin sancılarını yaşamaktadır.

Bireyselleşmenin toplumun bütün katmanlarına yayılarak hayatımızı kuşattığı günümüz dünyasında aile kurumu sorun çözme yeteneğini her geçen gün kaybetmekte; bireyler kimlik bunalımının, yalnızlaşma ve yoksullaşmanın, farklı olanı ötekileştiren çatışma ve kavga kültürünün nesnesi haline gelmektedir. Diğergamlık, sosyal dayanışma, misafirperverlik, vefakârlık gibi değerler her geçen gün yerini ahlaki

³⁸ Güngör Erol, *İslam'ın Bugünkü Meseleleri*, Ötüken Neşriyat, İstanbul, 1983, s.58

³⁹ Meriç, Nevin, “Müftülük Din Hizmetlerinden Fetva Birimi”, *I. Din Hizmetleri Sempozyumu (3-4 Kasım 2007)*, I-II, ed. Dr. Mehmet Bulut, c. II, Diyanet İşleri Başkanlığı Yay., Ankara, 2008, ss.405-424, s. 406.

yoğlaşmanın çeşitli görüntülerine terk etmektedir. Boşanma oranlarındaki belirgin artış, evlilik-dışı birlikteliklerin ve nesebi gayrı-sahih çocukların çoğalması, bireysel ve toplumsal alanda şiddetin, intiharların, uyuşturucu ve madde bağımlılığının, çocuk ve kadın ticaretinin yaygınlaşması aile kurumunun ve dolayısıyla toplumların karşı-karşıya bulunduğu küresel krizi gösteren örneklerden bazılarıdır. Bu kriz, devletleri aile bütünlüğünün yeniden ikame edilmesine ilişkin tedbirler almaya sevk etmiş; modern anlamda ailenin güçlendirilmesine yönelik kurum ve kuruluşlar, projeler ve yeni hizmet sahaları ortaya çıkmıştır.

Toplumsal alanda, geleneksel-modern davranma biçimlerinde yaşanan farklılaşmaların “aile” boyutunda belirginleştiği alanlardan biri de Müftülüklere yapılan müracaatlardır. Toplumsal alandaki değişmelerin bireysel ve sosyal uyum açısından sağlıklı bir biçimde entegrasyonu da dinin yaşanan durumlara verdiği-bulduğu çözümleri öğrenmekten geçmektedir. Böylece dinin meşrulaştırma fonksiyonu, bireyi ikna eden yönüyle toplumsal alan değişmelerinde etkili olmaktadır. Bir başka ifadeyle Müftülüklere gelen sorular aynı zamanda toplumsal alandaki dini karşılıkların makes bulunduğu yalın ifade biçimleridir. Bu sorular, toplumsal hayatta yaşanan dini alt üst oluşlara tanıklık ettiği gibi bireysel gerginlik ve çatışmaları da ortaya çıkarmaktadır. Bu anlamda aklın hemen hemen her konuda müracaat ettiği Müftülükler oldukça önemli sosyal durum, sosyal değişme fotoğraflarını da bünyelerinde barındırmaktadırlar.⁴⁰ Buradan hareketle araştırma alanı olarak seçilen İstanbul müftülüğü Aile İrşat ve Rehberlik Bürosuna yapılan müracaatlardan yola çıkarak aile hayatının dinle ilişkilendirildiği durumların açığa çıkarılabileceği düşünülebilir. Bu sorulardan ailede ortaya çıkan dindarlık görüntüleri, sıkıntılar, gerginlikler mutluluklar görülebilecektir. Bu anlamda ciddi bir toplumsal alan bilgisine de ulaşılmış olunacaktır. Bununla beraber dinin bireyin anlam dünyasındaki yeri, sorularına cevap vermedeki başarısı, insanı verdiği önem ve onun gündelik-dünyevi-uhrevi yaşamında karşılaştığı durumlara ait çözümleri karşımıza çıkmaktadır.

⁴⁰ Meriç, Nevin, *Fetva Sorularında Değişen Kadın Yaşamı*, Elest Yay., İstanbul, 2004, s. 9.

B. Türkiye'de Aile İrşat ve Rehberlik Büroları

1. Aile İrşat ve Rehberlik Bürolarının Kurulma Gerekçeleri

Aile ve ailenin korunmasına ilişkin öğretiler, İslam dininin en önemli mesajları arasında yer almaktadır. İslam dini, bilgiye dayalı, sosyal muhtevalı ve ahlak merkezli bir dindarlık modelinin temel referanslarını Kur'an-ı Kerim ve Hz. Peygamber'in örnek uygulamalarında göstermiştir. Her çağda inanırlarınca yeniden yorumlanması gereken bu öğretilerin nihai hedefi, insanlığın ortak huzurunun temin edilmesidir. Ancak ne yazık ki insanlık, bugün de İslam dininin aile ve sorunlarına ilişkin öngördüğü hedeflerin oldukça gerisinde bulunmaktadır. Kız çocuklarının doğdukları günden itibaren uğradıkları her türlü ayrımcılık, aile-içi şiddet, töre ve namus cinayetleri, çocuk istismarı gibi günümüzde aileyi tehdit eden birçok problemin aşılmasında ve toplumsal duyarlılığın geliştirilmesinde dinî değerlerin sağlıklı ve doğru bir biçimde topluma ulaştırılması büyük önem arz etmektedir.

Diyanet İşleri Başkanlığı'nın hizmet politikalarına ışık tutan bu dinî değerlerin topluma ulaştırılmasında; müftü, vaiz, imam-hatip, Kur'an Kursu öğreticisi, müezzin-kayyım gibi toplumla birebir ilişki içinde bulunan din hizmeti kadrolarının önemli bir potansiyel oluşturdıkları bilinen bir husustur.⁴¹

Diyanet İşleri Başkanlığı 2006/17 sayılı Başbakanlık genelgesiyle “çocuğa ve kadına yönelik şiddetin önlenmesi konusunda toplumu bilinçlendirmek ve çeşitli etkinlikler düzenlemek”, “şiddete uğrayan kadınların başvurabilecekleri, rehberlik ve danışmanlık hizmeti alabilecekleri merkezlerin tanıtımı ve kadınlara yönelik bilinç yükseltme ve eğitim çalışmaları konusunda ulusal bir bilgilendirme kampanyası yürütmek”, “töre ve namus cinayetlerinin önlenmesi konusunda toplumu bilinçlendirmek” konularında sorumlu kuruluş olarak gösterilmektedir.

Ayrıca, Diyanet İşleri Başkanlığı Görev ve Çalışma Yönetmeliği'nin 30. maddesinde 22/12/2006 tarih ve 100 sayılı onay ile “Camilerin içinde ve dışında

⁴¹ Güney, Nurşen, Din Hizmetleri Uzmanı, “Aile Büroları (Aile bürolarının bugünü ve geleceği)”, yayımlanmamış IV. Din Şurası tebliği.

toplumun din konusunda aydınlatılması, vatandaşlara vaaz ve irşat yoluyla din hizmeti götürülmesi ile ilgili iş ve işlemleri yapmak, bu maksatla İrşat ve Rehberlik Merkezleri oluşturmak”, Din Hizmetleri Dairesi Başkanlığı İrşat Hizmetleri Şubesi Müdürlüğü’nün görevleri arasında zikredilmektedir.

Günümüzde de psikolojik, sosyolojik, ekonomik vb. birçok nedenle kendini ruhen baskı altında hisseden bireyler, yeniden kutsal değerlere ve dine yönelmekte, hayatın anlamını dinin yorumlarında aramaktadırlar.

Bugün artık insanlar, klasik irşat ve tebliğ faaliyetlerinin yanında, dini soru ve problemlerinin din hizmeti sunan kişilerle birebir görüşerek ve konuşarak çözmek, ayrıca önerilen çözümler konusunda ikna olma istemektedirler. Bu gelişme karşısında, insanlarla daha etkili ve verimli din hizmeti sunmak için, bilinen yöntemler yanında, kişilerin sorunlarıyla birebir ilgilenmeyi öngören dini danışmanlık olgusunun ciddi olarak değerlendirilmesi ve danışma teknikleriyle ilgili din hizmeti sunan görevlilerin bilgilendirilmesi bir ihtiyaç olarak kendini hissettirmektedir.

Diyanet İşleri Başkanlığı’nın da yürüttüğü din hizmetlerinin topluma sunumunda, ihtiyaçlar doğrultusunda yeni yöntemlerin kullanılması tabiidir. Günümüzde din hizmeti sunumu ile ilgili olarak irşat, tebliğ, nasihat vb. gibi bilinen yöntemlerin dışında yeni ve alternatif bir din hizmeti sunma yöntemi olarak dini danışmanlık yöntemi kullanılmaya başlanmıştır.

Dini danışmanlık, psikolojik danışma tekniklerinin din alınına uygulanması olarak nitelendirilebilir. Bu anlamda dini danışmanlık, “Kişinin kendini tanıması, çevresine uyum sağlaması ve dinle ilgili problemleri fark ederek çözmesi için çeşitli teknikler kullanarak profesyonelce yapılan psikolojik yardımdır” şeklinde tanımlanabilir.⁴² Danışma iki taraflı bir olaydır ve başarı için her iki tarafın da istekliliği ve gönüllülüğü esastır. Burada kişiye acıma, onu kayıma veya yargılama yoktur. Dini danışmanlık çeşitli dini sorun ve soruları olan ve diğer irşat yöntemleriyle ikna olmayan

⁴² Aşıkoğlu, Nevzat Y., “Din Hizmetlerinin Sunumunda Alternatif Yöntem: Dini Danışmanlık”, *I. Din Hizmetleri Sempozyumu (3-4 Kasım 2007)*, I-II, ed. Dr. Mehmet Bulut, c. II, Diyanet İşleri Başkanlığı Yay., Ankara, 2008, ss. 543-549, s. 546.

ve biraz daha uzun süre ve birebir ilgilenilmesi gereken kişilere yönelik bir sorun çözme yöntemidir. Bu yöntem eğitilmiş ve ne yaptığını bilen kişilerce uygulanmalıdır.

İnsanların gündelik hayatlarında bir problemle karşılaştıklarında, sorumluluğun bir kısmını dinle ilişkilendirdikleri ve soruna dini bir mahiyet kazandırdıkları öteden beri bilinen bir gerçektir.⁴³ Toplum hayatında, ailede yaşanan herhangi bir kriz, eskiden beri kabul edilmiş değerlerde yıpranma, değişme olduğu zaman bireyler, yaşadıkları sıkıntılardan kendilerini kurtaracak bir yer ararlar. Bu gibi durumlarda birey kendine yakın hissettiği, vereceği bilgilere güven duyduğu yerlere başvurur.⁴⁴ Batı toplumunda da benzer örnekler bulunmaktadır. Bu tür tavır alış biçimleri eğitim görmemiş veya görmüş tüm bireylerde olabilmektedir, dolayısıyla dini danışmanlığın sınırları kesin olarak bilinmemektedir, “sadece şu bireylere hizmet verilir” denememektedir. Yapılan araştırmalar duygusal sorunu olan ve bunun için psikologa giden birçok insanın dahi dini danışmana başvurduklarını açığa çıkarmaktadır. 20 yıl süren bir araştırma, psikolojik sorunu için yardım arayan insanların yaklaşık %40’ının diğer ruh sağlığı uzmanlarına karşın din adamına gitmeyi tercih ettiğini göstermektedir.⁴⁵

Dini danışmanlıkta danışman, rolünü dinden alır. Kur’an’da birçok yerde vurgulandığı gibi Hz. Peygamber (sav)’in görevi, kendisine gelen vahyi tebliğ etmektir (74/1-2; 5/67; 87/9-10). Vahyin önemli bir kısmının yaşanan içinde karşılaşılan problemlere yönelik olması, insanın-hayatın önemi ve Peygamberin yol göstericiliğinin anlamı açısından dikkat çekicidir. Hz. Peygamber (sav), insanların ahlak ve ahiret sorunlarından kaynaklanan değer problemleriyle uğraştığı gibi, dünyevi olan; ama bir biçimde dinle ilişkilendirilen sorunlara da çözümler getirmiş, danışmanlık yapmıştır.⁴⁶

⁴³ Bkz. Hökelekli, Hayati, *Din Psikolojisi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yay., Ankara, 1998, s. 103-115.

⁴⁴ Cezayirli, Gülay, “Dini Grup ve Toplumsal Grup”, *AÜİFD*, Ankara, 1997, c.XXXVII, s. 375.

⁴⁵ Genia, V., “Seküler Psikoterapistler ve Dindar Danışanlar”, çev. Üzeyir Ok, *İslami Araştırmalar Dergisi*, 1999, c.12, S.1, s. 79.

⁴⁶ Tosun, Cemal, “İlahiyat Fakültelerinde Vaizlik Eğitimi”, *AÜİFD*, Ankara, 1997, c. XXXVI, s.185-187.

Din hizmeti, her dönemde önemini ve güncelliğini koruyan bir özelliğe sahiptir. Zira onun muhatabı insandır. Din hizmeti sunan görevlilerin sorumluluğu ise tebliğ, irşat, iyilik ve hayrı tavsiye etmektir.⁴⁷

Diyanet İşleri Başkanlığı, son yıllarda toplumdaki bireylerin dinle ilgili sorunlarıyla birebir ilgilenme ve çözüm yolu bulabilme amacıyla Din Hizmetleri Uzmanlığı kadroları oluşturmuş ve Aile İrşat ve Rehberlik Büroları açmıştır. Ancak buralarda görevlendirilenler teorik alt yapı olarak kısa eğitimler almış olsalar da bunun uzmanlık gerektiren bir görev için yeterli olup olmadığı sorgulanmalıdır. AİRB'lerinde görev yapanların ve Din Hizmetleri Uzmanı kadrolarına atananların yapacakları iş ile ilgili teorik bilgiye ve uygulama becerisi geliştirmeye yönelik çalışmaların ve eğitimlerin daha yoğun olması gerekmektedir.

2. Aile İrşat ve Rehberlik Büroları'nın Kuruluşu

Diyanet İşleri Başkanlık Makamı'nın 15 Nisan 2002 tarih ve 199 sayılı oluru ile 6 il müftülüğünde Aile Büroları açılmıştır. Diyanet İşleri Başkanlığınca yürütülen dini aydınlatma hizmetinin yaygınlaştırılması, İslam dininin aileye verdiği değerlerin anlatılması ve aile değerlerinin yaşatılması, töre ve namus cinayeti, aile içi şiddet, kadına karşı ayrımcılık vb. hususlarda halk arasında yerleşmiş bulunan yanlış dini kanaatlerin düzeltilmesi amacıyla hizmet vermektedir. Aile sorunları konusunda kendilerine yardımcı olunması için Müftülüklerdeki bu bürolara müracaat edenler dini yönden aydınlatılırken, onlara bid'at ve hurafelerden uzak, sağlıklı, doğru ve yerinde dini bilginin verilmesi ve gerekiyorsa onların diğer ilgili merci ve uzmanlara yönlendirilmesi esas alınarak görev yapmaktadırlar.⁴⁸

Bu büroların çalışmalarından olumlu sonuçlar alınması ve halk tarafından yoğun ilgi görmesi neticesinde sayıları artırılmıştır. 2008 D.İ.B faaliyet raporunda belirtildiği

⁴⁷ Koç, Ayten, "Sivas İl Müftülüğü Din Hizmetleri Faaliyetleri ve Aile İrşat Bürosu Rehberlik Çalışmaları", ", *I. Din Hizmetleri Sempozyumu (3-4 Kasım 2007)*, I-II, ed. Dr. Mehmet Bulut, c. II, Diyanet İşleri Başkanlığı Yay., Ankara, 2008, ss. 638-649, s. 638.

⁴⁸ D.İ.B 18.08.2006 tarihli basın açıklaması, <http://www.diyamet.gov.tr/turkish/dy/Diyanet-Isleri-Baskanligi-Duyuru-329.aspx>

üzere aile bürolarının sayısının arttırılması ve ailelere yönelik din hizmetinin daha da yaygınlaştırılması planlanmaktadır.⁴⁹

2007 yılı verilerine göre bu bürolara 2083 kişi başvurmuştur. Aile İrşat ve Rehberlik Bürolarının sayısının önümüzdeki yıllarda arttırılması ile bu hizmette hedef kitlenin 10 bin kişiye ulaştırılması amaçlanmaktadır.⁵⁰

Temmuz 2009 itibariyle sayıları 52'si il merkezlerinde olmak üzere 120'yi aşmıştır. Bürolarda görev yapan personelinin eğitimi için bugüne kadar 6 ayrı seminer düzenleyen Başkanlık, bu çerçevede toplam 362 personeline eğitim verdiğini belirtmektedir.⁵¹

Aile İrşat ve Rehberlik Bürolarının genel durum tespiti ve fiziki alt yapılarını ortaya çıkarmak amacıyla 20 Kasım 2008 tarihinde yapılan anket sonuçlarına göre; 40 il müftülüğünde Aile İrşat ve Rehberlik Bürosu için Müftülükler bünyesinde müstakil bir mekân oluşturulduğu tespit edilmiştir. AİRB çoğunlukla Müftülük binasında bulunmaktadır. 32 il AİRB için resmi bir internet adresi ve telefon hattı almış. 31 il müftülüğünün web sayfasında AİRB çalışmaları, iletişim bilgileri v.s. bilgileri yer almaktadır. 41 ilden 13'ü ilçelerde alt büro açmıştır.²⁶ . 38 il müftülüğü bürolarında kütüphane oluşturmuştur. En çok başvuru yapılan bölgeler sırasıyla Marmara, İç Anadolu ve Karadeniz olmuştur. Başvurularda kadın sayısının erkeklere %84 oranla daha fazla, Medeni hale göre ise evliler %76 oranla daha fazla olmuştur. Aile İrşat ve Rehberlik Bürolarına başvuranlar eğitim durumlarına göre değerlendirildiğinde, ilköğretim ve lise mezunlarının çoğunlukta olduğu gözlemlenmektedir. AİRB'lere en çok sorulan soruları gruplandırdıklarında ilk üç sorun evlilik, sağlık ve cinsellik konularıdır.

Aile İrşat ve Rehberlik Bürolarından gelen verilere göre büro çalışmaları kapsamında yapılan faaliyetlerin özel gün programı, hutbe, konferans, panel, radyo/tv programı, seminer, sohbet, toplantı, vaaz, ziyaret ve diğer (büro tanıtımı, gazete yazısı,

⁴⁹ *Faaliyet Raporu 2008*, http://www.diyamet.gov.tr/turkish/tanitim/rapor_ms2007.pdf, s. 32, s. 85.

⁵⁰ T.C Diyanet İşleri Başkanlığı Stratejik Plan (2009-2013), http://www.diyamet.gov.tr/turkish/strateji/dokumanlar/diyamet_stratejik_plan.pdf, s 127

⁵¹ <http://www.diyamet.gov.tr/turkish/dinhizmetleriweb/giris.htm> (18.07.2009).

kermes, konser/şiir dinletisi/piyes, piknik/gezi, proje, yarışma) olarak gerçekleştiği görülmektedir.⁵²

Diyanet İşleri Başkanlığı Stratejik planında da ifade edildiği üzere, DİB'nin stratejik amaçları arasında “Töre cinayeti, aile içi şiddet, madde bağımlılığı ve ayrımcılık gibi toplumsal sorunların çözümünde dinî açıdan etkin rol almak” maddesi de yer almaktadır.⁵³

Stratejik amaçlara bağlı stratejiler arasında ise, “Nitelikli dinî bilgilerin toplumun her kesimine ulaşmasına yönelik çalışmalar yapmak, dinî danışmanlık ve rehberlik hizmetini geliştirmek, kadınlara yönelik irşat faaliyetlerini geliştirmek” maddeleri yer almaktadır.⁵⁴ Bu amaca ulaşma yollarından birisi de Aile İrşat ve Rehberlik Bürolarını açmak ve yaygınlaştırmaktır.

Diyanet İşleri Başkanlığına bağlı din görevlileri, resmi hizmet tanımlarına uygun olarak din hizmetlerinin doğru ve etkin şekilde sunumunun yanı sıra yurttaşlarla yakın ilişki içerisinde olması nedeniyle rehberlik ve danışmaya yönelik pek çok müracaat ile karşı karşıya kalmaktadır. Bu taleplerin din ile ilgili olan kısımlarına bizzat cevap verilmekte, gerekli durumlarda ise müracaatçıyı sağlık ve hukuk uzmanları ve güvenlik birimleri gibi uygun kişi ve kurumlara yönlendirmektedir. Bu bürolarda 4 yıllık ilahiyat fakültesi mezunları görevlendirilmekte olup bunlar kurum içerisinde vaizlik, din hizmetleri ve din eğitimi uzmanlığı gibi kadrolar arasından tercih edilmektedir. Diyanet İşleri Başkanlığı bünyesinde, Aile İrşat ve Rehberlik Büroları'nda ailelere yönelik dini danışmanlık ve rehberlik hizmetleri yürütülmekte; bu alanda elde edilen veriler istatistiksel olarak değerlendirilmektedir. Bu verilerden hareketle bürolar halka yönelik eğitim çalışmalarında bulunmaktadır. Ayrıca, ulusal ve yerel ölçekte hutbe, vaaz gibi irşat hizmetlerinde aile bütünlüğü ve yapısının güçlendirilmesine çalışılmakta; bildirge, basın açıklaması ve dini yayınlar aracılığı ile toplumsal cinsiyet eşitliği, aile içi şiddet,

⁵² Güney, Nurşen, agm, s. 9.

⁵³ T.C Diyanet İşleri Başkanlığı Stratejik Plan (2009-2013), http://www.diyanet.gov.tr/turkish/strateji/dokumanlar/diyanet_stratejik_plan.pdf, s. 43.

⁵⁴ T.C Diyanet İşleri Başkanlığı Stratejik Plan (2009-2013), http://www.diyanet.gov.tr/turkish/strateji/dokumanlar/diyanet_stratejik_plan.pdf, s. 56, 57.

kız çocuklarının erken yaşta evlendirilmemesi gibi güncel konularda dinin olumlu referansları ile kamuoyuna yönelik bilgilendirme yapılmaktadır.⁵⁵

Müftülükler bünyesinde kurulmuş olan Aile İrşat ve Rehberlik Bürolarında, bireylerin problemlerine çözüm getirmek amacıyla gerek yüz yüze gerekse telefonla iletişime geçenlere dini danışmanlık ve rehberlik hizmeti verilmektedir. Aile sorunları konusunda AİRB'ye müracaat edenler, dini yönden aydınlanırken, bu kişilere bid'at ve hurafelerden uzak, sağlıklı, doğru ve yerinde dinî bilgi verilmekte ve gerektiğinde ilgili merci ve uzmanlara yönlendirilmektedirler.⁵⁶

Diyanet İşleri Başkanlığı'nın aile destek hizmetlerinin önemli bir yüzünü de kadın ve aile konularında güncel problemlere ilişkin yapılan bilgilendirmeler oluşturmaktadır. Aile içi şiddet⁵⁷, çocuk istismarı⁵⁸, kız çocuklarının erken yaşta evlendirilmesi⁵⁹, çok eşlilik⁶⁰, töre cinayetleri⁶¹, kız çocuklarının eğitim haklarının engellenmesi⁶² ve kadına yönelik ayrımcılık ve hak ihlalleri⁶³ gibi birçok güncel konuda Diyanet İşleri Başkanlığı Türk Halkını ilgili konuların dini yönü hakkında sağlıklı bilgi ile buluşturarak aile kurumunu tehdit eden sorunlar konusunda toplumsal duyarlılığın geliştirilmesi için çaba sarf etmektedir.⁶⁴

Aile İrşat ve Rehberlik bürolarına 2007 yılında Türkiye genelinde gelen soruların konularına göre dağılımı aşağıdaki gibidir:

⁵⁵ T.C Başbakanlık Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü, V. Aile Şurası "Aile Destek Hizmetleri" Komisyon Kararları, 5-7 Kasım 2008, <http://www.aile.gov.tr/images/sura/aile5.pdf>, s. 13.

⁵⁶ Erol Vahapoğlu, Ayten, "Bayanlara Yönelik Din Hizmetleri", *I. Din Hizmetleri Sempozyumu (3-4 Kasım 2007)*, I-II, ed. Dr. Mehmet Bulut, c. II, Diyanet İşleri Başkanlığı Yay., Ankara, 2008, ss.650-662, s. 660.

⁵⁷ Bkz. İl Müftüleri Semineri Sonuç Bildirgesi, Van: 27.05.2008, 9. Md. (Farklı yıllarda yayınlanan bu bildireler bundan sonraki dipnotlarda "bildirge" şeklinde verilecek, yanında yayınlandığı tarih de belirtilecektir.)

⁵⁸ Bkz. Bildirge, Van: 27.05.2008, 9. Md.; Antalya: 13.11.2007, 11. Md.; Bildirge, İzmir: 14-16.03.2007, 7. Md.

⁵⁹ Bkz. Bildirge, Van: 27.05.2008, 6. Md.

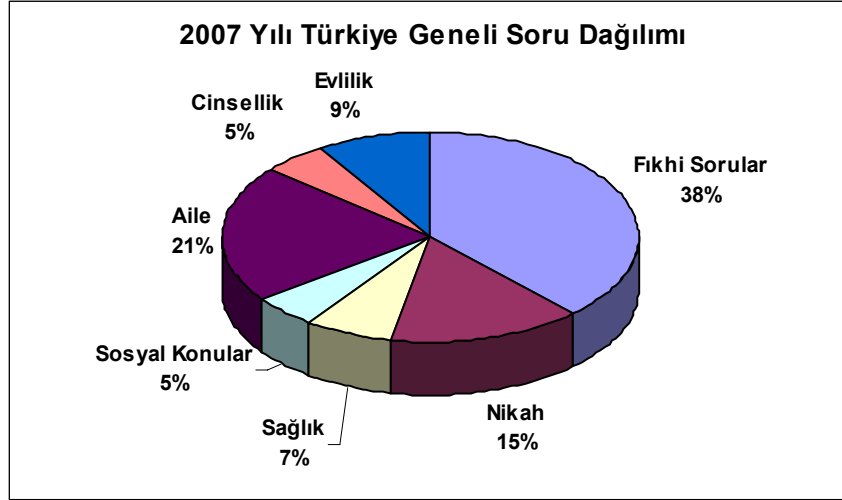
⁶⁰ Bkz. Bildirgesi, Van: 27.05.2008, 7. Md.

⁶¹ Bkz. Bildirge, İzmir: 14-16.03.2007, 1. Md.

⁶² Bkz. Bildirge, Ankara: 08-11.09.2007, 5. Md.

⁶³ Bkz. Bildirge, Antalya: 28.02.2006, 11. Md.; Bolu: 26-30.06.2005: Kadın Hakları.

⁶⁴ Hicret Toprak, Ankara İl Müftülüğü Vaiz, , Kutlu Doğum Haftası sunusu

Grafik 1: 2007 Yılı Türkiye Geneli Soru Dağılımı

3. Aile İrşat ve Rehberlik Bürolarının Sorunları

Aile Bürolarında sunulan danışmanlık hizmetinin temel işlevlerinden en önemlisi bilgilendirme, aydınlatmadır.

Doğru dinî bilgilendirme, *-aileye destek hizmeti sunan diğer kurumsal yapılardan farklı olarak-* aile odaklı sorunlarda Aile Bürolarının öncelikli işlevini oluşturmaktadır.⁶⁵ 2008 yılı içinde Aile Bürolarına müracaat eden bireyleri %28’i dinî bilgilendirme talebinde bulunmuş ve fıkıh sahasına ilişkin sorular sormuştur. Fıkıh sahası dışındaki konu başlıklarında da “bilgilendirme” işlevi önem arz etmektedir. Fıkıh konularında bilgilendirme talebi ile yapılan başvuruların büyük bir bölümü arşivlenmemekle birlikte evlilik/nikâh ve boşanma konuları başta olmak üzere çok çeşitli konularda meselenin “dinî boyutu” öğrenilmek istenmektedir. Buna göre Aile Bürolarının, Müftülüklerin “fetva” birimleri olarak da işlev gördüğü anlaşılmaktadır.⁶⁶

Ancak gerek Müftülüklerin “fetva” birimlerinin ve varsa Aile Bürolarının, gerekse Diyanet İşleri Başkanlığı’na bağlı müftü, vaiz, imam-hatip, Kur’an Kursu öğreticisi gibi din hizmeti kadrolarının dini bilginin topluma ulaştırılması konusunda potansiyel gücünü yeterince iyi kullanamadığı da bir gerçektir. Bu konuda 2006 yılında

⁶⁵ Aile Bürolarının toplumu din konusunda aydınlatma işlevi, Diyanet İşleri Başkanlığı Görev ve Çalışma Yönetmeliği’nin yukarıda gösterilen ilgili maddesinde de zikredilmektedir.

⁶⁶ Bkz. 18.02.2008 tarih B.02.1.DİB.0.12.01/204 sayılı Valiliklere gönderilen “Aile Büroları Raporu/2007, s.5”.

Başbakanlık Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü ile Türkiye İstatistik Kurumu tarafından Türkiye’de aile politikalarına ışık tutmak üzere yapılan “Aile Yapısı Araştırması”ndan elde edilen veriler oldukça dikkat çekicidir. Araştırmaya göre “dini bilgiyi nereden edindikleri” şeklindeki soruya ankete katılanların %58’i *aileden/akrabadan* cevabını vermiş; din görevlilerinin oranı ise %15,7’de kalmıştır. Kur’an Kursu’ndan dini bilgi edinmeyi tercih edenlerin oranı ise % 6,4’tür⁶⁷. Her iki oranı topladığımızda cami, Müftülük ve Kur’an kurslarının dini bilgilendirme konusunda toplumun yalnızca beşte birine sağlıklı dini bilgiyi ulaştırabildiği anlaşılmaktadır. Ankete katılanların %10,3’ü okuldan, %6,6’sı dini kitaplardan %2,7’si diğer kaynaklardan dini bilgi edindiğini söylemiştir.

Araştırma bulgularından hareketle Aile Bürolarının, %58’i aile ve akrabaları aracılığı ile dini bilgi edinmeyi tercih eden bir toplum için önemli bir potansiyel oluşturduğu da ortaya çıkmaktadır. Bu konuda bürolarda yürütülen danışmanlık hizmetlerinden elde edilen verilerin analiz edilerek kurumsal hizmetlere yön vermesi sağlandığı takdirde bu potansiyel en yüksek düzeyde açığa çıkabilecektir.

Öte yandan gerek Aile Bürolarında gerekse fetva bürolarında bilgilendirmeye konu olan bazı meselelerin günümüz ailesinin problemlerine ne ölçüde ışık tutabildiği konusunu yeniden değerlendirmek artık bir zaruret haline gelmiştir. Özellikle nikâh ve boşanma konularında mevcut literatürü ve yasal mevzuatı da dikkate alan “sorun” bazlı mütalaalara ihtiyaç duyulmaktadır. Nitekim 2008 yılında Aile Bürolarına yönelik olarak gerçekleştirilen ankette görevliler, evlilik ve boşanmalarda özellikle dinî tören-resmi nikâh ayrımı konusunda zihinlerinin net olmadığını ifade etmişler, ilgili konularda Din İşleri Yüksek Kurulu tarafından oluşturulacak ortak bir söyleme ihtiyaç duyduklarını çoğunlukla ifade etmişlerdir⁶⁸.

2008 yılına ait 595 karteks üzerinde yapılan incelemeye göre evlilik ve nikâh başlıkları altında Aile Bürolarına yapılan başvuruların konuları ve diğer müracaatlar içindeki oranı evlilik/nikâh başlığı altında incelenen soruların % 40’ı “dinî tören”,

⁶⁷ Aile Yapısı Araştırması 2006, TÜİK- Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü, Ankara 2006, s. 22.

⁶⁸ 29.03.2009 tarih B.02.1.DİB.0.12.01/204 sayılı Valiliklere gönderilen “Aile Büroları Raporu/2008”.

boşanma başlığı altında incelenen başvuruların % 58'i "talak ifadeleri" üzerinedir. 2008 yılına ait söz konusu başvuruların incelenmesine dayalı değerlendirme raporunda da özellikle dinî tören ve resmi nikâh arasındaki farklılık ve çelişkilerden kaynaklanan soruların yoğunluğu gündeme getirilmiş; Aile Büroları ile Din İşleri Yüksek Kurulu arasında daha sağlam bir ilişki ve işbirliği imkânının değerlendirilmesinin gerekli olduğu vurgulanmıştır⁶⁹.

Aile Bürolarının bilgilendirme/aydınlatma işlevi konusunda belirtilmesi gereken bir husus da bilgi alma talebi ile yapılan başvuruların, verilen bilgi yanında rehberlik ve yönlendirmeyi de gerektirebilmesidir. Örneğin, "gizli nikâhın dinimizdeki yeri"ni öğrenmek isteyen bir müracaatçıya, konunun dinî boyutu hakkında bilgi vermek yeterli olmamakta, aynı zamanda müracaatçının içinde bulunduğu psikolojik durum sebebiyle rehberlik ve yönlendirme ihtiyacı da ortaya çıkmaktadır. Yahut da örneğin "kürtaj" konulu bir başvuruda uzman jinekolog, ruhsal sorunları sebebiyle ibadetlerinde "vesvese"ye dayalı güçlükler yaşayan bir kişinin uzman psikolog/psikiyatr desteği almaya yönlendirilmesi gerekmektedir. Bu konuda kartekslerin ne kadarının bilgilendirme işlevini karşıladığını tespit etmek mümkün olmakla birlikte, sadece bilgilendirme yapılan başvuruların tespiti için daha kapsamlı ve ayrıntılı bir çalışmaya ihtiyaç duyulmaktadır.

Aile İrşat ve Rehberlik Bürolarının genel durum tespiti ve fiziki alt yapılarını ortaya çıkarmak amacıyla 20 Kasım 2008 tarihinde yapılan ankete göre "İl Müftülüğü olarak Aile İrşat ve Rehberlik Büroları çalışmalarında karşılaştığınız üç önemli sorun nedir?" sorusuna şu cevapların verildiği görülmektedir: Büroların fizikî mekânının yetersiz olması, basın ve yayın organlarını yeterince kullanamama, aile ve kadın konularında çalışan kamu kurumları ve STK'larla işbirliği eksikliği, bu kurumların Müftülüklerle ortak çalışmaya sıcak bakmaması, yeterli doküman, kaynak ve kütüphane eksikliği, AİRB'ye ilişkin hukuki mevzuat ve çalışma yönergelerinin oluşturulmaması ve görevlilerin buna ilişkin çekinceleri, bazı fikhî konularda karşılaşılan problemlerin çözümünde DİYYK tarafından açık ve net bir tavrın ortaya

⁶⁹ Rapor, Nurşen Güney tarafından, Din Hizmetleri Dairesi Başkanlığı'ndan temin edilmiştir.

konulmaması sebebiyle ortak bir fikhî söylemin oluşturulmaması, bu alana ait soruların cevaplandırılmasında görevlilerin yetersiz kaldıkları düşüncesi, bürolarda erkek görevli sayısının az olması sebebiyle ailenin erkek bireylerine ulaşmada güçlük yaşanması, doldurulan kartekslerin idareciler tarafından incelenerek Başkanlığa gönderilmesi ve buna bağlı olarak hem işlemlerin uzaması hem de başvuran kişilere ait bilgi mahremiyetinin sağlanamaması, bürolarda görevli sayısının yetersiz ve büro dışı görevlerinin de çok olması, eğitim almamış personelin görevlendirilmesi, bürolarda görevli personelin eğitimi ile ilgili olarak büro görevinin gerektirdiği daha kapsamlı bir formasyona ihtiyaç duyulması, eğitimlerin sürekli ve düzenli olması, büroların Müftülük binası içinde bulunması sebebiyle kadınların rahatça gelememesi, büroların yeterince tanıtımının yapılamamış olması sebebiyle halk tarafından bilinmemesi, AİRB’de psikolog veya aile danışmanı istihdam edilmediği için, görevlilerin muhatap oldukları kişilerin sorunları sebebiyle psikolojik olarak yıpranması, AİRB mekânlarının diğer birimlerle ortak kullanımı sebebiyle başvuranlar için uygun görüşme ortamından uzak olması, evlilik ve boşanmalarda dinî tören-resmî nikâh ayırımı konusunda görevlilerin kafasının karışık olması ve bu konuda yetersiz kalmaları, AİRB’nin bulunduğu bölgede Türkçe dışında dillerin konuşulması sebebiyle halkla yeterli iletişimin kurulamaması (Şırnak), romanların eğitim sorunu (Tekirdağ).⁷⁰

Büro görevlilerinin çoğunlukla bayanlardan seçilmesi, problemi olan ailelerin erkek üyeleriyle iletişim kurmayı zorlaştırmaktadır. Bu bakımdan bürolarda görev yapacak erkek personel sayısının artırılması düşünülmelidir.⁷¹

C. İstanbul Müftülüğü Aile İrşat ve Rehberlik Bürosu

1. İstanbul Müftülüğü Aile İrşat ve Rehberlik Bürosunun Kuruluşu

10. 10. 2003 tarihinde İstanbul Müftülüğü, “Aile ve Evlilik Törenleri Projesi” kapsamında altı pilot ilden biri olarak Aile Bürosu’nu resmen kurmuştur. 01.11.2004

⁷⁰ Güney, Nurşen, Din Hizmetleri Uzmanı, “Aile Büroları (Aile Bürolarının Bugünü ve Geleceği)”, Yayımlanmamış IV. Din Şurası Tebliği, s.7-8.

⁷¹ Yaman, Ahmet, “Aile Büroları, Arka Plan, Mevcut Durum, Sorunlar ve Öneriler”, Yayımlanmamış IV. Din Şurası Tebliği, s. 9.

tarihinde ise 32 ilçede, en az iki bayan ve iki erkek görevliden oluşmak üzere Aile Bürosu Alt Komisyonları kurulmuştur. 23.05 2007 tarihinden itibaren Aile İrşat ve Rehberlik Bürosu adı altında faaliyetlere devam edilmektedir.

İstanbul Müftülüğü Aile İrşat ve Rehberlik Bürosu'nda hafta içi her gün mesai saatleri içerisinde ailevî konularda dini danışmanlık ve rehberlik hizmeti sunulmaktadır. Büro görevlileri tarafından ziyaretçilerle yüz yüze görüşmeler yapıldığı gibi telefonla sorulan sorulara da vaizler ve iki din hizmetleri uzmanı cevap vermektedir.

İstanbul Müftülüğü ile ilçe Müftülükleri bünyesinde kurulan Aile İrşat ve Rehberlik Bürosu üyeleri, ailenin kurulmasından sağlıklı olarak devam ettirilmesine, sarsıntı yaşayan ailelerin manevi yönden desteklenmesine kadar pek çok konuda vaaz, seminer ve konferans vermekte, SHÇEK kurumlarına (Darülaceze, Çocuk ve Gençlik Evlerine) düzenli ziyaretlerde bulunmaktadır.⁷²

İstanbul Müftülüğü Aile İrşat ve Rehberlik Bürosu ayrıca üniversiteler, sivil toplum örgütleri ve belediyelerle ortak çalışmalar yaparak, sahasında uzman kişilerle İstanbul halkına sağlık, eğitim ve kültür alanında da hizmet vermektedir

2. Aile İrşat ve Rehberlik Bürosuna Sorulan Soruların Kaynakları

a. Kocadan Kaynaklanan Problemler

- Şiddet, dayak, hakaret, boşama
- Cinsel yönden kadına kötü davranma, zina etme, başka kadınla birlikte yaşama
- Eve bakmama, kadının çalışmasına izin vermeme
- Hanımı annesine göndermeme
- Aile sorunlarıyla ilgilenmeme, rehberlik hizmeti almama

b. Kadından Kaynaklanan Problemler

- Kocanın ailesine uzak durma

⁷² <http://www.istanbulmuftulugu.gov.tr/index.php/aile-irsat-ve-rehberlik/506-tanbul-mtae-t-ve-rehberl-bosu.html>

- Evin bakımını ihmal etme
- Cinsellikte sorunlar çıkarma
- Boşanma
- Kocanın izni olmaksızın para biriktirme, sadaka verme.

c. Çocuklardan Kaynaklanan Problemler

- Anne babanın sözünü dinlememe
- Yanlış arkadaşlar seçme, çalışmama
- İş bulamama, aynı işi yapan ailelerde babanın işleri ayırmaması
- Kötü, gayr-ı meşru ilişkilere girme,
- Ailelerin parçalanmış aile olması, çocukların duygu ve yakınlık eksikliği yaşamaları

• Evlenmek istenilen kişilerin aileye uygun görülmemeye anne ve baba tarafından reddedilmesi, çocukların yaşları geldiği halde evlenmemesi veya ailenin çocukların evliliği ile ilgili bir çabasının olmaması vb.

- Vücudu dövmelemlerle süsleme vb.

d. Kayınvalide ve Kayınpederden Kaynaklanan Problemler

• Hasta ve bakıma muhtaç olmaları halinde, anne babanın sürekli olarak çocuklarından birinin bakımında kalması, kardeşlerin bu konuda birbirlerine yardımcı olamamaları

• Aile büyüklerine yapılan bakımlarda büyüklerin, teşekkür ve dua etmek yerine sık sık beddua etmeleri

• Kayınvalidenin gelini kıskanması, kötü davranması ve sürekli şikayet edip beddua etmesi

• Büyüklerin, boşanmalarını sağlamak için birer yetişkin olan aile fertlerine mütemadiyen müdahale etmeleri

- Mirasta haksızlık yapılması vb.

e. Komşulardan Kaynaklanan Problemler

- Komşuların kötü ahlak sahibi olmaları (fuhuş, komşunun eşine cinsel taciz, cinsiyet değiştirme vb.)

- Komşuların eğitim ve kültür seviyeleri ile dini meşrelerinin uyuşmaması (komşunun sürekli gürültü yapması, alevi ve sünni komşuların birbirlerine ikramları, kız alıp vermelerinin problem olması vb.)

f. Diğer Sebepler

- Psikiyatrik sorunlar, depresyon, intihar düşüncesi, vesvese vb.

- Geleneksel olarak aile büyüklerinin yaptığı bazı ritüellerin dini kültür eksikliği sebebiyle ifasında zorluk yaşanması (çocuğa isim konurken yapılacak işlemlerin bilinmemesi vb.)

- Bazı cinsel sorunların büyü şeklinde algılanması vb.

- Kürtaj yaptıрма, daha fazla çocuk sahibi olunmak istenmemesi, anne karnındayken çocuğun sakat doğacağını tahmin edilmesi sebebiyle kürtaj yaptırmak istenmesi, herhangi bir sebeple kürtaj yaptırdıktan sonra duyulan vicdan azabı vb.

İKİNCİ BÖLÜM

AİLE İRŞAT VE REHBERLİK BÜROLARINA GELEN SORULARIN NİCELİKSEL DEĞERLENDİRMESİ

Aile İrşat ve Rehberlik Bürolarına İstanbul'da 2008 yılında toplam 1240 kişi soru sormuştur. Sorulan sorularda 9 kişinin ne sorduğuna dair kayıt bulunmadığından, 1231 görüşme geçerli kabul edilmiş ve değerlendirilmiştir.

A. İlçelere Göre

Tablo 1: 2008 Yılı İstanbul İçin Soruların İlçelere Göre Dağılımı

	Frekans	Yüzde
Pendik	152	12,3
Eyüp	93	7,6
Avcılar	86	7
Güngören	72	5,8
Maltepe	59	4,8
Şişli	56	4,5
Fatih	52	4,2
Beykoz	51	4,1
Sultanbeyli	50	4,1
Ümraniye	48	3,9
Beşiktaş	43	3,5
Bağcılar	42	3,4
Zeytinburnu	39	3,2
Beyoğlu	37	3
Esenler	34	2,8
Üsküdar	33	2,7
Bahçelievler	31	2,5
Sarıyer	30	2,4
Gaziosmanpaşa	25	2
Küçükçekmece	25	2
Büyükçekmece	22	1,8
Adalar	21	1,7
Çatalca	20	1,6

	Frekans	Yüzde
Bakırköy	19	1,5
Kâğıthane	16	1,3
Kadıköy	15	1,2
Bayrampaşa	12	1
Tuzla	10	0,8
Kartal	6	0,5
Silivri	5	0,4
Eminönü	4	0,3
Şile	2	0,2
Cevap yok	21	1,7
Toplam	1231	100

Soruların ilçelere göre dağılımı incelendiğinde %12,3 ile en çok sorunun Pendik ilçesinden geldiği görülmektedir. İkinci sırada ise %7,6 ile Eyüp ilçesi yer almaktadır. 7'lik yüzde ile Avcılar ilçesi en çok soru gelen üçüncü ilçedir. 5,8'lik yüzdeyle Güngören, 4,8'lik yüzdeyle Maltepe'nin en çok soru gelen ilçeler olduğu tespit edilmiştir.

En az soru gelen ilçe ise % 0,2 ile Şile ilçesidir. Bu ilçeden 2008 yılı boyunca sadece 2 soru sorulmuştur. Eminönü yüzde 0,3 ile ikinci az soru gelen ilçedir. Silivri yüzde 0,4, Kartal yüzde 0,5 soru sorulma oranıyla az soru gelen ilçeler arasındadır.

İstanbul'un ilçelere göre nüfus dağılımı ile karşılaştırıldığında ilçelere göre sorulan soru sayısının, nüfus yoğunluğuyla orantılı olmadığı ortaya çıkmaktadır. İstanbul'un en kalabalık ilçeleri sırasıyla Gaziosmanpaşa, Ümraniye, Küçükçekmece, Kadıköy, Bağcılar, Büyükçekmece, Üsküdar, Bahçelievler iken, en az kalabalık olan ilçeler ise sırasıyla Tuzla, Silivri, Çatalca, Eminönü, Şile ve Adalar'dır.¹ Çok soru

¹http://www.ibb.gov.tr/sites/ks/tr-TR/0-Istanbul-Tanitim/konum/Pages/Nufus_ve_Demografik_Yapi.aspx,
http://report.tuik.gov.tr/reports/rwservlet?adnksdb2=&report=turkiye_ilce_koy_sehir.RDF&p_il1=34&p_kod=1&p_yil=2007&p_dil=1&desformat=html&ENVID=adnksdb2Env

sorulan ilçeler nüfusu çok olan ilçeler değildir. Ve fakat az soru sorulan ilçelerle nüfusu az olan ilçeler doğrudan orantılı olmasa da, benzerlik arz etmektedir.

İlçelere göre soru soranların sayısının doğrudan nüfus yoğunluğuyla ilişkili olmaması akla “o zaman soru sayısı neye göre değişmektedir?” sorusunu getirmektedir. Soruların mahiyeti ve soruların daha ziyade aile içi ilişkiler, sorunlarla ilgili olduğu ile birlikte düşünüldüğünde soruların, sorunlarını dinî referansları baz alarak ve bunu yaparken de resmi bir kurum olan Diyanet İşleri Başkanlığı'nın bir birimi olan Müftülüklerin Aile İrşat ve Rehberlik Bürolarını tercih eden bireylerin sayısı ile ilişkili olduğu söylenebilir. Bu sayı Aile Bürolarından haberdar olmak, iletişim numaralarına ulaşabilmek, bu birimleri başvurmaya değer bulmak vb. birçok nedene göre değişebilirlik arz etmektedir. Şurası bir gerçek ki, AİRB'leri daha yoğun bir şekilde tanıtılsaydı, bürolara başvuranların sayısı daha fazla olabilirdi.

İstanbul nüfusunun 11 milyonu geçkin² olduğu düşünüldüğünde, sorulan soru sayısı az diye nitelendirilebilir. Aşağı yukarı her 10000 kişiden 1'i il ve ilçe Müftülüklerine aile sorunları hakkında başvurmaktadır. Aile yaşantısında sorun yaşayanların sayısı bu kadar az olamayacağına göre, bu sayı Müftülüklerin ve Diyanet İşleri Başkanlığının hizmetlerinin bilinirliğini ve bu müesseselere duyulan güveni sorgulanır hale getirebilir.³ Nitekim çevremizdeki “dindar” olarak nitelendirebileceğimiz bireylerin dahi Diyanet bünyesinde çalışan bayan görevlilerin varlığından, ne yaptıklarından ve Müftülüklerin aile bürosu birimlerinden haberdar olmadıkları gözlemimiz de bu soru işaretini destekler niteliktedir.

İstanbul'da fetvalar ve gündelik hayat ilişkisine dair yapılan bir çalışma olan, İstanbul Müftülüğü Eğitim Uzmanı Nevin Meriç tarafından hazırlanan “Gündelik Hayat ve Fetvalar” eseri İstanbul Müftülüğü Fetva Birimine 1999-2000 yılları arasında sorulan yaklaşık 10000 soru incelenerek hazırlanmıştır. Bu çalışmanın verilerine göre en çok soru soran ilçeler %19'la Kadıköy, %11'le Bakırköy, %8'er oranlarla Fatih, Şişli,

²http://report.tuik.gov.tr/reports/rwservlet?adnksdb2=&report=turkiye_ilce_koy_sehir.RDF&p_il1=34&p_kod=1&p_yil=2007&p_dil=1&desformat=html&ENVID=adnksdb2Env

³ Diyanet İşleri Başkanlığı'nın mevcut durumu ve görev alanı ile ilgili konulardaki yeterliği ile ilgili araştırma sonuçları için bkz. Taş, Kemaleddin, *Türk Halkının Gözüyle Diyanet*, İz Yay., İstanbul, 2002, s. 156-184.

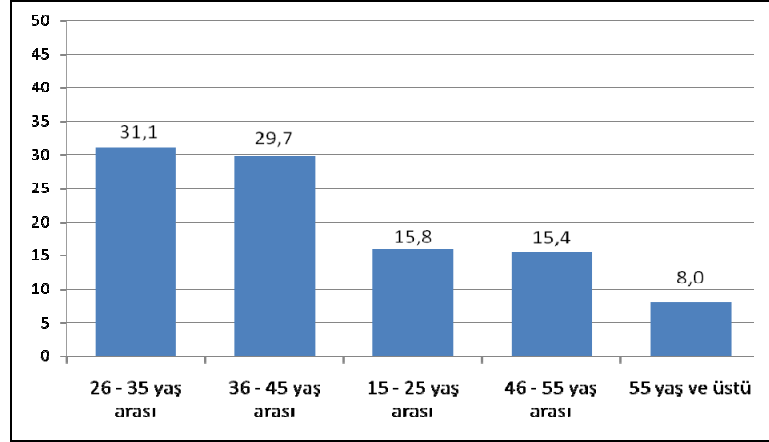
Bahçelievler, Üsküdar'dır. En az arama ise, %1'le Esenler, Kağıthane, Pendik gibi ilçelerden yapılmıştır.⁴ İstanbul Müftülüğü Aile İrşat ve Rehberlik Bürolarına 2008 yılında sorulan soruların incelendiği bu çalışmanın verileriyle karşılaştırıldığında sonuçlar ve dolayısıyla yorumlar büyük farklılıklar içermektedir. Mesela Nevin Meriç'in soru profilinde Pendik ilçesi sonlarda yer alırken ve yazar bunu “ kente dahil olamamışlık ve yeni kurulmuşluk” ile açıklarken⁵ bu çalışmada Pendik, hem de ciddi farkla, ilk sırada yer almaktadır ki hala bu ilçe kente dahil olamamışlıktan muzdariptir.

Sonuç olarak, farklı çalışmalardan da anlaşılacağı üzere, ilçelere göre soru dağılımı yıllara göre farklılık arz eden bir görünüm sunmaktadır. Öyle ki bir sene en fazla soru sorulan ilçe daha sonra alt sıralarda yer alabilmektedir. Öyleyse ilçelerden soru sorulma sayısını etkileyen genel geçer bir kural olmadığı sonucuna ulaşılabilir. Sorunların yaşanma sıklığına ve çözüm mercii olarak AİRB'lerini tercih etme sıklığına göre bu sayı değişebilmektedir. Ancak bizim kartekleri incelerken ve sınıflarken dikkatimizi çeken bir nokta var ki; bazı Aile İrşat ve Rehberlik Bürosu görevlileri karteksteki bilgileri kayıt altına almada ve soruları detaylı olarak bildirmede daha ilgili ve özverili iken, bazı görevliler yeterli itina göstermemişler ve üstünkörü bilgiler vermekle ve soruları kısaca yazmakla yetinmişlerdir. Bu da akla “acaba sorulan tüm sorular kayıt altına alındı mı?” sorusunu getirmektedir. Bir ilçede birden fazla AİRB görevlisi olduğu ve bunlardan özverisiz davrananların daha az olduğu ifade edildiğinde ise bu tavrın çok büyük farklılara yol açmayacağı da ortaya çıkacaktır.

⁴ Meriç, Nevin, *Gündelik Hayat ve Fetvalar*, Pınar Yay., İstanbul, 2004, s. 44–47.

⁵ Meriç, age., s. 47.

B. Yaşa Göre

Grafik 2: Soru Soranların Yaş Dağılımı Grafiği

Tablo 2: Soru Soranların Yaş Dağılımı Tablosu

	Frekans	Yüzde
26 – 35 yaş arası	319	31,1
36 – 45 yaş arası	304	29,7
15 – 25 yaş arası	162	15,8
46 – 55 yaş arası	158	15,4
55 yaş ve üstü	82	8,0
Toplam	1025	100
Ortalama yaş		38 yaş
Minimum yaş		15 yaş
Maksimum yaş		76 yaş

***206 kişinin yaş kaydı bulunmamaktadır.**

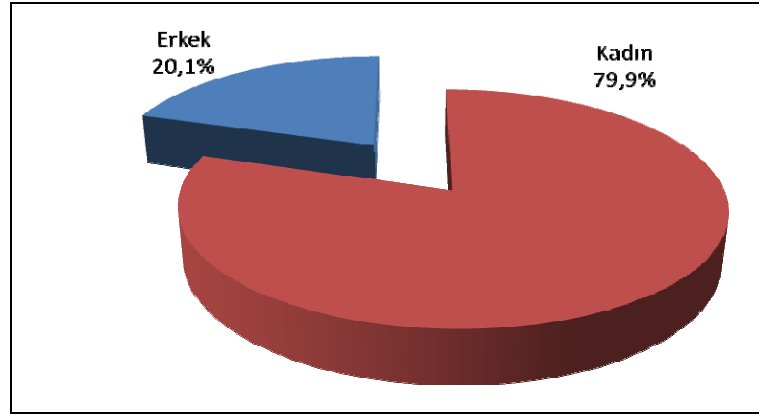
Soru soran bireylerin yüzde 15,8'i 15–25 yaş arası, yüzde 31,1'i 26–35 yaş arası, yüzde 29,7'si, 36–45 yaş arası bireyler olduğu tespit edilmiştir. 46–55 yaş arası bireyler ise yüzde 15,4'tür. 55 yaş ve üstü bireyler ise %8,0'lik payı işgal etmektedirler.

Görüldüğü üzere, bu verilerde soru soran yaş aralığının daha ziyade 26-35 ve 36-45 yaş aralığıdır ki bu yaşta kişiler “genç” ve “orta yaşlı” kabul edilebilecek gruplardır olduğu ortaya çıkmıştır. “yaşlı” diyebileceğimiz 55 yaş üstü bireyler ise daha az soru muşlardır. AİRB'lere daha ziyade “aile” ile ilgili soruların sorulduğu düşünüldüğünde

bu sonucun çıkması daha doğru görünmektedir. Nitekim ailenin kurulduğu, şekillendiği, aile içi ilişkilerin oluştuğu, oturduğu dönemler bu dönemlerdir. Dolayısıyla ailenin kurulması, bozulması, aile içinde yaşanan sıkıntılara dair soruların daha çok, “evlenme yaşı” olarak bilinen 25 yaş ve üstü bireyler tarafından sorulması da olağandır. Nitekim TÜİK verilerinde de bölgesel düzeyde en yüksek ortalama ilk evlenme yaşı, erkeklerde 27, kadınlarda 23,9 ile İstanbul Bölgesi’nde görülmektedir.⁶ Soruların daha çok yaşandığı, çözümlerin arandığı dönemler de daha ziyade bu dönemlerdir denebilir.

İstanbul Müftülüğü’ne gelen sorular hakkında yaşa göre başka değerlendirme yapılmadığından verilerimizi destekleyen veya yalanlayan başka bir çalışmaya rastlanmamıştır. Ancak Esmâ Simav’ın Bursa ve Erzurum Müftülükleri’ne gelen sorular ışığında Türkiye’de aile hayatını incelediği çalışmasında⁷ daha çok soru sorulan yaş aralığı 25-40 olarak belirlenmiştir ki aile hayatına dair soruları inceleyen bu çalışma da bizim verilerimizi destekler niteliktedir.

C. Cinsiyete Göre

Grafik 3: Soru Soranların Cinsiyet Dağılımı Grafiği

⁶ Evlenme ve boşanma istatistikleri 2008 verileri için bkz. <http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=4077>, ayrıca bkz.; http://tuikrapor.tuik.gov.tr/reports/rwservlet?demografidb2=&report=EVRAPOR25.RDF&p_yil1=2008&p_dil=1&p_kod=1&desformat=html&ENVID=demografiEnv

⁷ Simav Esmâ, Erzurum ve Bursa İl Müftülüklerine Sorulan Sorular Işığında Türkiye’deki Aile Hayatının Sosyolojik Analizi, Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Bursa, 2009, s. 181-189.

Tablo 3: Soru Soranların Cinsiyet Dağılımı

	Frekans	Yüzde
Kadın	979	79,9
Erkek	246	20,1
Toplam	1227	100

***Görüşmelerden 6 tanesinde soru soran kişinin cinsiyeti ile ilgili kayıt bulunmamaktadır.**

Soru soranlar cinsiyetine göre değerlendirildiğinde ise, 79,9 yüzde ile soru soran büyük çoğunluğun kadınlar olduğu tespit edilmiştir. Soru soran erkeklerin oranı ise yüzde 20,1'dir.

Dolayısıyla “Kadınlar erkeklerden daha fazla soru sormuştur” hipotezimiz doğrulanmıştır. Bu veri şöyle yorumlanabilir; Kadınlar aile içi problemlerden daha fazla etkilenmektedir ve yaşadıkları bu problemleri paylaşmak ve çözüme kavuşturmak istemektedirler. Çözüm bulabilecekleri ve hatta bazı sorularda görüldüğü üzere psikolojik destek talep edebilecekleri bir mercii olarak da Müftülük Aile İrşat ve Rehberlik Bürolarını görmektedirler. Bunun sebebi, karşılaştıkları bu problemlere dini referans olarak çözüm üretmek istemeleri olabileceği gibi, -aşağıdaki verilerde de görüleceği gibi görüşmelerin çoğu telefon görüşmesi şeklinde yapılmıştır- problemlerine çözüm üretmeye çalışırken kimliklerinin ortaya çıkmayacak olması ve bilgilerin gizli tutulacak olması garantisini de AİRB'lere yönelme sebebi olabilir. Ayrıca AİRB'leri ücretsiz hizmet veren birimlerdir, bu da maddi açıdan daha ziyade erkeklere bağımlı olan kadınlar için olumlu bir yöndür.

Bu veriler ayrıca, kadınların ailede yaşadıkları problemlere dini referans almaya daha fazla önem verdikleri şeklinde ve dindarlık seviyelerinin erkeklere göre daha yüksek olduğu şeklinde de yorumlanabilir. Ayrıca kadınların sorunlarını erkeklere göre daha ziyade konuşarak çözmeye çalışmaları⁸ da kadınların daha çok soru sormalarının bir sebebi olarak görülebilir.

Bizim İstanbul Müftülüğü AİRB'lere sorulan soruları inceleyerek elde ettiğimiz bu veriler, Müftülüklere gelen sorulara dair yapılan birkaç çalışmadan başlıcaları olan,

⁸ Tarhan, Nevzat, *Kadın Psikolojisi*, Nesil Yay., İstanbul, 2008, s. 28.

Nevin Meriç'in İstanbul Müftülüğü Fetva Birimine ve Esmâ Simav'ın Bursa ve Erzurum Müftülüklerine sorulan soruları inceledikleri araştırmaların verileriyle paralellik arz etmektedir. Nitekim bu çalışmalarda da soruların çoğu kadınlar tarafından sorulmuştur. Simav'ın çalışmasında soruların %84'ünü⁹, Meriç'in çalışmasında ise %98'ini¹⁰ kadınlar sormuşlardır.

Simav kadınların daha çok sayıda soru sormasını, bu birimlerde kadın görevlilerin çalışmasına bağlamaktadır. Bu veri İstanbul Aile İrşat ve Rehberlik büroları için geçerli değildir. Çünkü aşağıdaki verilerde de görüleceği üzere, sayıları kadınlara göre daha az olmakla birlikte İstanbul AİRB'lerinde erkek görevliler de bulunmaktadır. Meriç ise kadınların fetva birimine daha çok başvurmalarını, kadının toplum hayatındaki din merkezli rolüyle ve modernleşmeyle birlikte değişen sosyal hayatın, dini ritüellerin ve değerlerin meşruiyet alanını farklılaştırması ve bu değişmelerin ise kadınların daha çok gerginlik ve tedirginlik yaşamalarına neden olmasıyla¹¹ açıklamaktadır.

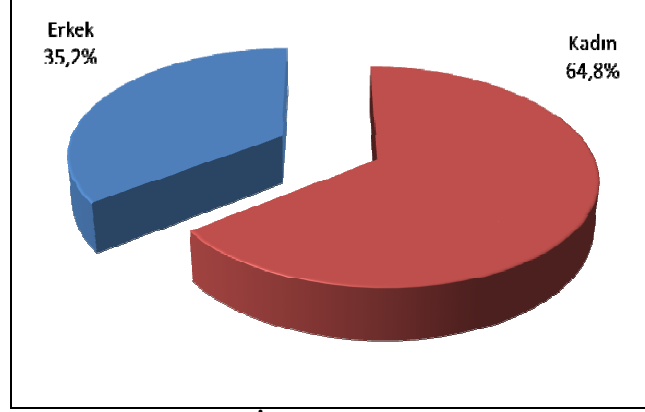
Bizim karteksleri incelerken karşılaştığımız problemler ise Meriç'in Fetva Biriminde karşılaştıklarının aksine doğrudan modernite ve sonuçlarıyla ilişkili değildir. Daha ziyade sıradan aile içi ilişkilerde yaşanan sıkıntılara din referanslı çözümler bulmak amaçlı sorulardır. Daha az sayıda olan istisnai sorular da vardır elbette bunlar da ileriki bölümlerde belirtilecektir.

⁹ Simav, Esmâ, agt., s. 179.

¹⁰ Meriç, age, s. 20.

¹¹ Meriç, age, s. 15.

Soruyu Cevaplayan Aile İrşat ve Rehberlik Bürosu Görevlisinin Cinsiyeti

Grafik 4: Soruyu Cevaplayan Aile İrşat ve Rehberlik Görevlisinin Cinsiyeti Grafiği

Tablo 4: Soruyu Cevaplayan Aile İrşat ve Rehberlik Görevlisinin Cinsiyeti

	Frekans	Yüzde
Kadın	792	64,8
Erkek	431	35,2
Toplam	1225	100

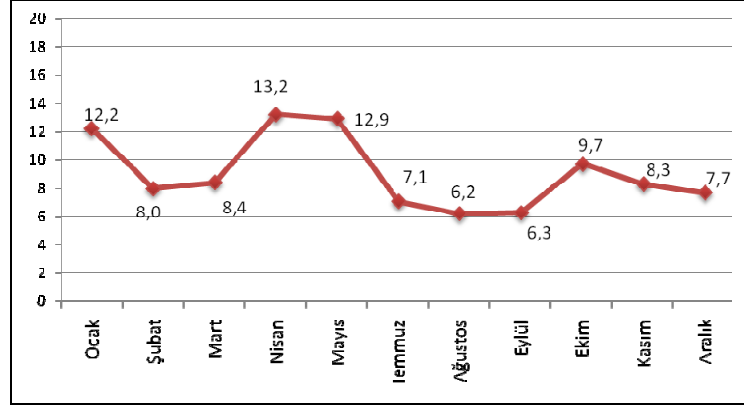
*Görüşmelerden 8 tanesinde görevlinin cinsiyeti ile ilgili kayıt bulunmamaktadır.

Sorulara cevap veren Aile İrşat ve Rehberlik Bürosu personelinin cinsiyetlerine göre dağılımı ise şöyledir; yüzde 64,8 oran ile sorulara daha çok kadın görevliler cevap vermişlerdir. Yüzde 35,2 ise sorulara cevap veren erkek görevlilerin oranıdır.

Bu veri Simav'ın çalışmasında ifade ettiği Erzurum ve Bursa verilerinden farklılık arz etmektedir. İstanbul'da da AİRB'lerden sorumlu olan Müftü Yardımcısı ve AİRB'ler koordinatörü bayan olsa da görevlilerin %35 gibi azımsanamayacak bir kısmı erkek görevlilerden oluşmaktadır ki bu da aile bürolarının salt kadınlara hizmet vermek amacıyla kurulmadıklarının bir göstergesi sayılabilir. Nitekim "aile" denen toplumsal kurum, bir kadın ve bir erkeğin hayatlarını birleştirerek belirli sorumlulukların altına girmeyi kabul etmeleri anlamına gelen nikâh akdi ile başlar. Ve eğer ailede bir sorun yaşıyorsa bu iki tarafında etkilendiği bir meseledir. Dolayısıyla AİRB'lerinde erkek görevlerin de çalışması gerekli ve doğru bir uygulamadır. Soru soran bireylerin ezici

çoğunluğu kadın olsa da bu bireylerin erkek görevlilere soru sormaktan çekinmekte oldukları ortaya çıkmaktadır.

D. Aylara Göre

Grafik 5: Aile İrşat ve Rehberlik Bürosuna Sorunun Yönetildiği Tarih(%)

Tablo 5: Aile İrşat ve Rehberlik Bürosuna Sorunun Yönetildiği Tarih(%)

	Frekans	Yüzde
Ocak	150	12,2
Şubat	99	8
Mart	103	8,4
Nisan	162	13,2
Mayıs	159	12,9
Temmuz	88	7,1
Ağustos	76	6,2
Eylül	77	6,3
Ekim	120	9,7
Kasım	102	8,3
Aralık	95	7,7
Toplam	1231	100

Soruların aylara göre dağılımı incelendiğinde ise Ocak ayında %12,2, Şubat'ta %8,0, Mart'ta%8,4, Nisan'da %13,2, Mayıs'ta %12,9, Temmuz'da % 7,1, Ağustos'ta %6,2, Eylül'de %6,3, Ekim'de %9,7, Kasım'da %8,3, Aralık'ta %7,7 oranında soru

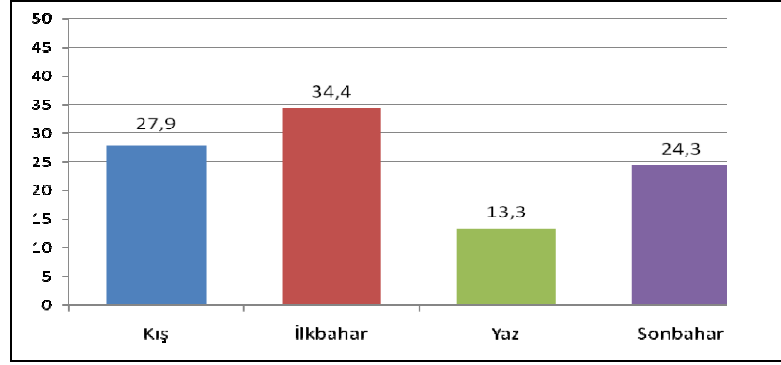
sorulduğu tespit edilmiştir. Haziran ayına dair bilgi temin edilememiştir. En çok soru gelen ayın ise yüzde 13,2 ile Nisan ayı olduğu bulgulanmıştır.

Soruların sorulma sayısı ve aylar arasında bir bağlantı bulgulanmamıştır. Meriç'in çalışmasında Fetva Birimine sorulan sorularda dini duyarlılığın yoğun olduğu kandil, ramazan, bayram gibi günlerde soru sayısında ciddi artış olduđu¹² yönündeki tespiti bu araştırma için geçerli değildir. Nitekim 2008 yılında Ramazan ayı 1 Eylül'de başlamaktadır, bu ay ise soru sayısına göre yapılan sıralamada alt sıralarda yer almaktadır. Kurban bayramının yaşandığı ay olan Aralık ayı da aynı şekilde az soru sorulan aylar arasındadır.

Bu veriler şöyle yorumlanabilir; genel dini bilgi edinme için aranan Fetva Birimi bu dönemlerde yoğun olurken, aile sorunları için müracaat edinilen AİRB'lere, belki de bu dönemlerde ailede daha az sorun yaşandığından daha az başvurulmuştur. Nitekim Dini gün ve gecelerin toplumumuzda kutsal kabul edildiği ve bu günlerde işlenen sevap ve günahlara daha çok dikkat edildiği bilinen bir gerçektir. Ayrıca bu vakitler toplumsal uzlaşma ve kaynaşma zamanlarıdır. Ramazan ayı ve bayramların Türk toplumunca coşkuyla karşılandığı ve kutlandığı vakitler olduğu, ailelerin ve akrabaların birbirlerini ziyaret etmeye önem verdiği her bireyin gözlemleyebileceği bir olgudur. Dolayısıyla bu vakitlerde aile içi sorunlarla daha az karşılaşıldığı öngörülebilir.

Bunun dışında tüm aylar hakkında yorum yapmak gerekirse, soruların rastgele vakitlerde, sorunlar yaşandıkça sorulduğu ifade edilebilir. Soruların sorulduğu vakitler hakkında genel bir yargıya varılamamıştır. Aylara göre soru dağılımını genel bir mantık çerçevesinde açıklamak mümkün görünmemektedir. Anlaşılan o ki soru soran bireyler, sorunlarla karşılaştıkları zamanlarda, sorularına cevap ve sorunlarına çözüm bulmak gayesiyle AİRB'lerini aramaktadırlar. Aileye dair sorunların daha çok olduğu bir dönem tespit etmek mümkün değildir.

¹² Meriç, age, s. 53.

Grafik 6: Aile İrşat ve Rehberlik Bürosuna Sorunun Yönetildiği Mevsim(%)

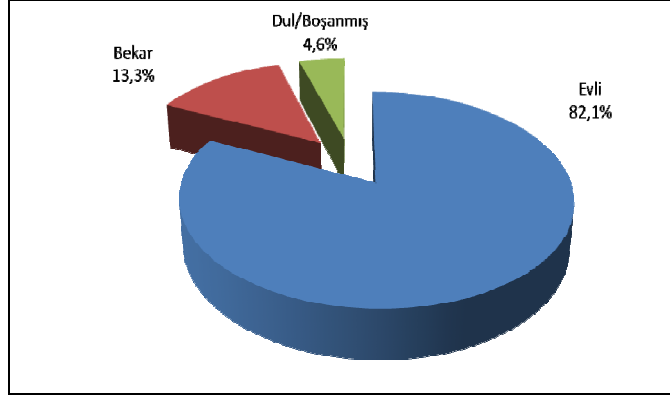
Tablo 6: Aile İrşat ve Rehberlik Bürosuna Sorunun Yönetildiği Mevsim (%)

	Frekans	Yüzde
Kış	344	27,9
İlkbahar	424	34,4
Yaz	164	13,3
Sonbahar	299	24,3
Toplam	1231	100

Sorulan sorular mevsimsel olarak değerlendirildiğinde, kış mevsiminde %27,9 oranında, ilkbahar mevsiminde %34,4 oranında, yaz mevsiminde %13,3 oranında, sonbahar mevsiminde ise %24,3 oranında soru sorulduğu saptanmıştır.

Aylara göre sorulan soruları incelerken de ifade edildiği gibi, soruların sorulduğu vakitlerle ilgili genel bir yargıya varılamamıştır. Sorular rastgele vakitlerde sorulmuştur.

E. Soruyu Soranın Medeni Durumuna Göre

Grafik 7: Aile İrşat ve Rehberlik Bürosuna Soru Soranların Medeni Durumuna Göre Dağılımı

Tablo 7: Aile İrşat ve Rehberlik Bürosuna Soru Soranların Medeni Durumuna Göre Dağılımı

	Frekans	Yüzde
Evli	980	82,1
Bekâr	159	13,3
Dul/Boşanmış	55	4,6
Toplam	1194	100

***Görüşmelerden 37 tanesinde soru soran kişinin medeni durumu ile ilgili kayıt bulunmamaktadır.**

Soru soranların yüzde 13,3'ünün bekâr, 4,6'sının dul/boşanmış, 82,1'inin evli olduğu tespit edilmiştir.

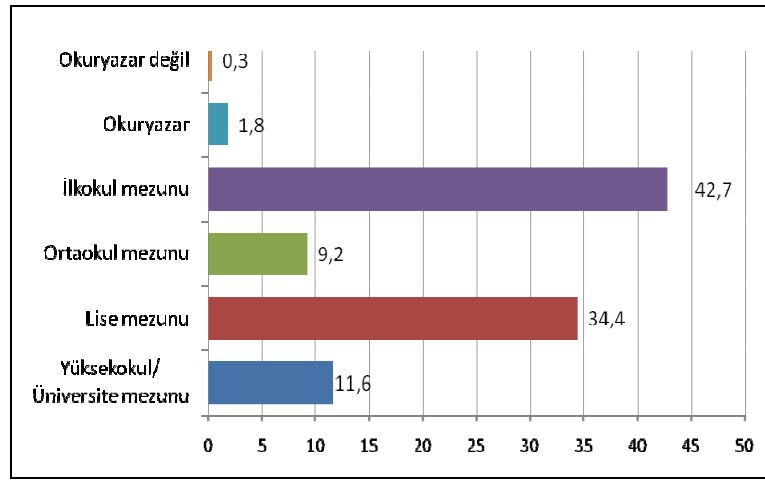
Bu veriler, “Evli olanlar bekâr olanlardan daha fazla soru sormuşlardır.” hipotezimizi doğrulamıştır. Aile İrşat ve Rehberlik Bürolarının, aileye yönelik problemler konularında yardım aranan birimler olduğu düşünüldüğünde bu veriler Aile bürolarının kuruluş amacına yönelik hizmet ettiğini ortaya koymaktadır.

Sorular incelendiğinde bekârların da yine aile kurmaya yönelik veya kendi anne babaları hakkında sorular sordukları gözlenmiştir. Bu başvurular da AİRB'lerinin görevi çerçevesindeki başvurulardır.

İstanbul geneli 15 yaş üstü bireylerin medeni durum göstergelerine baktığımızda ise karşımıza şöyle bir tablo çıkmaktadır. Bu nüfusun %24'lük kısmı hiç evlenmemiştir, %53'ü evli, %3'ü boşanmış, %3,7'sinin ise eşi vefat etmiştir.¹³

Bu veriler bizim çalışmamızdaki verilerle uyumlu olsa da AİRB'leri evlilik ve sorunlarına dair sorunların yansıdığı birimler olduğundan evli ve boşanmış kategorilerinin İstanbul geneli göstergelerinden yüksek çıkması olağandır.

F. Eğitim Düzeyine Göre

Grafik 8: Aile İrşat ve Rehberlik Bürosuna Soru Soran Kişilerin Eğitim Durumuna Göre Dağılımı(%)

Tablo 8: Aile İrşat ve Rehberlik Bürosuna Soru Soran Kişilerin Eğitim Durumuna Göre Dağılımı(%)

	Frekans	Yüzde
Okuryazar değil	3	0,3
Okuryazar	16	1,8
İlkokul mezunu	383	42,7
Ortaokul mezunu	82	9,2
Lise mezunu	308	34,4
Yüksekokul/Üniversite mezunu	104	11,6
Toplam	896	100

*Görüşmelerden 335 tanesinde soru soran kişinin eğitim durumu ile ilgili kayıt bulunmamaktadır.

¹³ Türkiye İstatistik Kurumu, ADNKS Veri Tabanı, Medeni durum ve cinsiyete göre nüfus 2009, http://report.tuik.gov.tr/reports/rwservlet?adnksdb2=&report=il_cinsiyet_yas_medeni_top.RDF&p_kod=2&p_il1=34&p_yil=2009&p_dil=1&desformat=html&ENVID=adnksdb2Env.

Bu veriler “öğrenim düzeyi arttıkça soruların sayıları azalacaktır” hipotezimizi tam olarak doğrulamamaktadır. Biz eğitim düzeyi arttığında dini bilgi seviyesinin de artacağını veya en azından dini bilgilere ulaşma yolları bilineceğinden, yazılı kaynaklara ulaşılabilineceğinden üçüncü şahıslara başvurma gereği görülmeceğini öngörmüştük. Oysaki eğitim durumuna dair veriler, özellikle lise mezunu bireylerin oranı hipotezimizin doğrulanmasını engellemiştir.

Nevin Meriç’in Fetva Birimine sorulan sorulara dair çalışmasında da bizimkine paralel sonuçlar ortaya çıkmıştır. Bu çalışmada, eğitim görmeyenler %3, ilkokul mezunları %32, ortaokul mezunları %12, lise mezunları %33, üniversite mezunları ise % 20’lik soru sorma oranlarına¹⁴ sahiptirler. Bu da İstanbul’da Müftülük soru sorma birimlerini tercih eden bireylerin benzer eğitim düzeyi profiline sahip olduklarını ortaya koymaktadır.

İstanbul geneli 15 yaş üzeri bireylerin eğitim düzeylerine baktığımızda, eğitim görmeyenler %7,8, ilkokul mezunu %27,5, ilköğretim mezunu %9,4, ortaokul veya dengi okul mezunları %5,1, lise veya dengi okul mezunları %18,3, yüksekokul veya fakülte mezunu %8,2, Yüksek Lisans mezunu %0,85, bilinmeyen ise %6,8’lik oranlardır.¹⁵

İstanbul geneliyle karşılaştırıldığında eğitim görmeyenlerin Müftülük AİRB’lere genel yüzdelerinden daha az oranda başvurdukları tespit edilmiştir. Bu veri, AİRB’lere yüz yüze görüşme dışında telefonla da ulaşılabilirdiğinden, bu bireylerin irtibat numaralarına ulaşmakta güçlüklerle karşılaştıkları düşünülebilir. Lise ve dengi okul mezunları oranının İstanbul genelinin çok üstünde çıkması bu bireylerin aile içi ilişkilerinde dini referanslara daha çok önem vermeleriyle açıklanabileceği gibi dini bilgi düzeylerinin yeterli olmamasıyla da ilişkilendirilebilir. Fakat bu konuda genel bir yargıya ulaşmaya çalışmak da yanlış olur.

¹⁴ Meriç, age, s. 120.

¹⁵ Türkiye İstatistik Kurumu Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi (ADNKS) Veri Tabanı, Bitirilen Eğitim Düzeyi ve Cinsiyete göre Nüfus 15+ yaş 2009; http://report.tuik.gov.tr/reports/rwservlet?adnksdb2=&report=il_cinsiyet_yas_egitim_top.RDF&p_kod=2&p_ill=34&p_xkod=egitim_kod&p_yas=15&p_yil=2009&p_dil=1&desformat=html&ENVID=adnk_sdb2Env.

G. Soru Soranların Meslek Gruplarına Göre

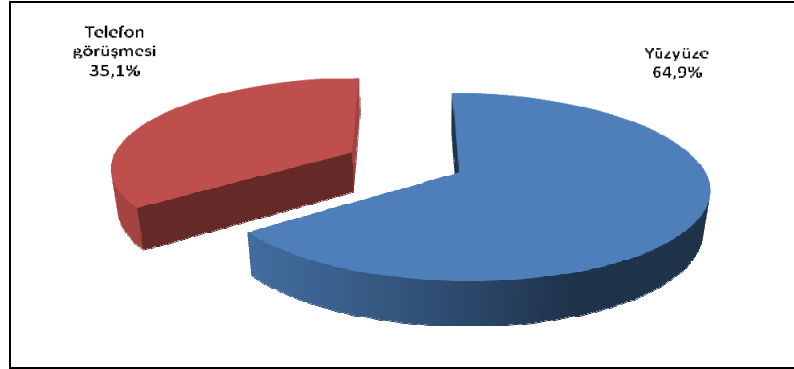
Tablo 9: Aile İrşat ve Rehberlik Bürosuna Soru Soran Kişilerin Meslek Gruplarına Göre Dağılımı

	Frekans	Yüzde
Ev hanımı	55	56,1
Serbest meslek	7	7,1
Öğrenci	5	5,1
Öğretmen	5	5,1
Emekli	4	4,1
İşçi	4	4,1
Memur	4	4,1
Halka ilişkiler uzmanı	2	2,0
Sekreter	2	2,0
Bankacı	1	1,0
Doçent	1	1,0
Esnaf	1	1,0
Hemşire	1	1,0
İş adamı	1	1,0
Kapıcı	1	1,0
Kuran kursu öğrencisi	1	1,0
Muhasebeci	1	1,0
Veteriner	1	1,0
Yönetici	1	1,0
Toplam	98	100

Aile İrşat ve Rehberlik Bürolarına sorulan sorular “karteks” adı verilen bilgi kâğıtlarına kaydedilmektedir. Bu kâğıtlarda soruyu soranın yaşı, cinsiyeti, medeni durumu, eğitim durumu vb. çoğunlukla kayıt altına alınmakla beraber “meslek” kategorisi her kartekte yer almamaktadır. Bu sebeple soru soranların meslekleri %8 oranında tespit edilebilmiştir. Tespit edilebilenler arasında bir değerlendirme yapılırsa; soru soranların büyük çoğunluğunu yüzde 56,1 ile ev hanımları teşkil etmektedir. Soru soranların yüzde 7,1’serbest meslek, 5,1’i öğrenci, 5,1’i öğretmen, 4,1’i emekli, 4,1’i işçi, 4,1’i memur, 2’si halkla ilişkiler uzmanı, 2’si sekreterdir. Yüzde 1,0 orana sahip ayrı ayrı bankacı, doçent, esnaf, hemşire, iş adamı, kapıcı, Kuran kursu öğrencisi, muhasebeci, veteriner, yönetici gibi meslek grupları da bulgulanmıştır.

Bu veriler genel bir yargıya ulaşmak için çok az bilgi içerse de hemen hemen her meslek grubunun adının geçmesi de İl ve İlçe Müftülüklerinin ve dolayısıyla Diyanet İşleri Başkanlığının halka yönelik hizmetlerinin halkın tüm kesimleri tarafından takip edildiğinin ve kullanıldığının bir göstergesi olarak görülebilir.

H. Görüşme Şekline Göre

Grafik 9: Görüşme Şekline Göre Dağılım

Tablo 10: Görüşme Şekline Göre Dağılım

	Frekans	Yüzde
Yüz yüze	761	64,9
Telefon görüşmesi	411	35,1
Toplam	1172	100

*Görüşmelerden 59 tanesinde görüşme şekli ile ilgili kayıt bulunmamaktadır.

Sorulan soruların yüzde 64,9'unun yüz yüze görüşülerek, yüzde 35,1'inin ise telefonda görüşülerek sorulduğu saptanmıştır.

Bunun sebebi ise şöyle açıklanabilir. İl ve ilçe Müftülükleri Aile İrşat ve Rehberlik Büroları çalışanları, incelememizi yaparken fark ettiğimiz üzere sadece bu bürolarda görev yapan bireyler değildir. Hali hazırda imam, kuran kursu öğreticisi, vaiz ve vaize olarak görev yapan bireyler, çeşitli eğitim seminerlerini takip ettikten sonra Aile İrşat ve Rehberlik Bürosu çalışanı olarak da görev yapabilmektedirler. Hatta AİRB çalışanların çok büyük bir çoğunluğu böyledir. Durum böyle olunca, bu bireyler görev yaptıkları sırada kendilerine aile ile ilgili sorulan soruları AİRB kartekslerine

kaydetmektedirler. Bu yüzden yüz yüze görüşme oranları telefonla görüşme oranlarından fazla çıkmaktadır. Belki de soru soran bireyler AİRB'lerinden haberdar bile değildirler. Biz soruları soranlarla veya kayıt altına alanlarla görüşme fırsatı bulamayıp doğrudan karteksleri incelediğimizden bu ayrıntılara tam olarak hâkim değiliz. Ancak görüşebildiğimiz birkaç görevli ve yetkiliyle irtibatımız bizde bu yönde bir kanaat oluşturmuştur.

Müftülüğe soru sorma ihtiyacı içerisinde olan kimseler, Müftülüklere telefon vasıtasıyla da rahat bir şekilde ulaşabilmektedirler. İstanbul gibi ulaşım sorununun yadsınamayacak büyüklükte olduğu bir şehirde telefonla görüşmenin de çokça tercih edilen bir görüşme yöntemi olması olağandır. Ayrıca AİRB'lere sorulan soruların Türk halkınca mahrem kabul edilen “aile”ye dair sorular olması ve kartekslerdeki bilgiler istendiğinde bireylerin rahatsızlık duyduklarının fark edilmesi¹⁶ ve cevap vermek istenmemesi veya gerek görülmemesi gibi durumlar da soru soran bireylerin yüz yüze değil de telefonla görüşmeyi tercih etme nedeni olarak görülebilir.

I. Sorulan Soruların Dağılımı

Tablo 11: Sorulan soruların konu başlıklarına göre dağılımı

Soru soran kişi sayısı: 1231 Kişi	Frekans	Yüzde*
Dini bilgi isteme	274	14,4
Koca hakkındaki soruları	226	11,8
Evlilik ile ilgili sorular	214	11,2
Dini nikâh/nikâh hakkında sorular	152	8
Boşanma hakkında sorular	146	7,6
Kadınlar hakkında sorular	145	7,6
Çocuk hakkında sorular	101	5,3
Psikolojik destek hakkında danışma	97	5,1
Kayınvalide-kayınpederle ilişkiler hakkında sorular	62	3,2

¹⁶ Meriç, age., s. 39. İstanbul Müftülüğü'nde araştırma yaptığımız dönemde yanımızda cevaplanan sorular da biz de aynı rahatsız oluşlara şahit olduk. Sadece sorusunu sorup telefonu kapatmak isteyen vatandaşlara, yaş, eğitim durumu, aranan ilçe, meslek vb. kendilerine dair bilgiler sorulduğunda cevap vermek istememekte ve tedirginlikler yaşamaktadırlar.

Batıl inançlar hakkında sorular	57	3
Nişanlılık hakkında sorular	49	2,6
Dua ile ilgili sorular	47	2,5
Kürtaj ile ilgili sorular	45	2,4
Anne-babayla ilişkiler hakkında sorular	40	2,1
Anne ile ilişkiler hakkında sorular	31	1,6
Gayrı meşru ilişkiler hakkında sorular	31	1,6
Akrabayla ilişkiler hakkında sorular	28	1,5
Dargınlık ile ilgili sorular	26	1,4
Cinsellik hakkında sorular	25	1,3
Mahremiyet hakkında sorular	20	1
Baba ile ilişkiler hakkında sorular	19	1
Miras ile ilgili sorular	18	0,9
Güncel dini konular hakkında sorular	15	0,8
Doğum kontrolü hakkında sorular	13	0,7
Evlatlık edinme ile ilgili sorular	9	0,5
Süt hısımlığı hakkında sorular	9	0,5
Cinsel taciz hakkında sorular	8	0,4
Üvey evlat hakkında sorular	2	0,1
	1909	100

***Bazı durumlarda bir kişi birden fazla soru yöneltmiştir.**

Aşağıda bu başlıklar üst başlıklar altında toplanacak ve İstanbul'da aile hayatına dair analiz yapılmasını sağlayacağı düşünülen örnek sorular aynen aktarılacaktır. Daha ayrıntılı konu başlıkları Ek:1'de sunulmuştur

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

İSTANBUL MÜFTÜLÜĞÜ AİLE İRŞAT VE REHBERLİK BÜROLARINA SORULAN SORULAR IŞIĞINDA İSTANBUL'DA AİLENİN OLUŞUMU VE TEMEL UNSURLARI

A. Evlilik Öncesi

1. Evlilik Engelleri

Evlenme engelleri sürekli ve geçici olmak üzere ikiye ayrılır. Sürekli olanlar, hiçbir zaman ortadan kalkmayan ve ölünceye kadar süren engellerdir. Kan, süt ve evlilikten doğan sıhri hısımlık bu niteliktedir.¹⁷ Bazen da bu yasak sürelidir; belli sürelerin geçmesi veya bazı durumların gerçekleşmesi halinde bu kimselerle evlenilebilir.¹⁸

a. Sürekli Evlenme Engelleri

Bu engeller Kur'an-ı Kerim'in şu ayetinde topluca zikredilmiştir: “Analarınız, kızlarınız, kız kardeşleriniz, halalarınız, teyzeleriniz, erkek kardeşin kızları, kız kardeşin kızları, sizi emziren süt analarınız, süt kardeşleriniz, karılarınızın anaları, kendileriyle zifafa girdiğiniz karılarınızdan olup himayenizde bulunan üvey kızlarınızla evlenmeniz size haram kılındı.”¹⁹ Devamlı evlenme engelleriyle ilgili en çok soru, süt hısımlığıyla ilgili sorulmuştur. Süt hısımlığının kimler arasında evlenme engeli oluşturduğu kafaları karıştırmaktadır.

(1). Kan Hısımlığı

Buna göre bir kimse usûlü, fûrûu, kardeşleri ve bunların çocukları, hala ve teyzesi ile evlenemez. Bu konu ile ilgili AİRB'lere soru gelmemekle beraber akraba evliliği ile ilgili yanlış kanaatleri yansıtan birkaç soru sorulmuştur:

“Amca, dayı kızı ile evlenmek dinimizde var mıdır? Sadece peygamberimize mi mahsustur?”²⁰

¹⁷ Döndüren, Hamdi, *Delilleriyle Aile İlmihali*, Altınoluk Yay., İstanbul, 1995, s. 169

¹⁸ Konuyla ilgili geniş bilgi için bkz. Zuhayli, Vehbe, *İslam Fıkhı Ansiklopedisi*, C.9, Feza Yay., İstanbul, 1990, s.104-143

¹⁹ En-Nisa, 4/23.

²⁰ Bkz. AİRB Kişisel Karteks, Fatih, Nisan, 2008.

(2). Sıhri Hısımlık

Evlenme ile oluşan bazı hısımlıklara “sıhri hısımlık” denir. Boşanma veya ölüm bu çeşit hısımlığı sona erdirmediği için sürekli bir evlenme engelidir.²¹ Bunları dört grupta toplayabiliriz: 1. Usulün eşleri yani üvey anne ve üvey nine. Üvey ninenin baba veya anne tarafından olması fark etmez. 2. Fûrûun eşleri, yani gelinler. 3. Eşin usulü, yani kayınvalide ve eşin her iki taraftan nineleri. 4. Eşin fûrûu, yani üvey kızlar veya bu durumda olan kız torunlar. Ancak bu son grupta evlenme engelinin doğması için sadece nikâh yetmemekte, evliliğin zıfafla da fiilen başlaması gerekmektedir.²²

Bu konu ile doğrudan ilgili AİRB'lere soru gelmemekler beraber, üvey evladın evlenmesiyle ilgili şöyle bir soru yöneltmiştir:

“Üvey kızım erkek kardeşimle evlenebilir mi?”²³

Kan hısımlığı ve sıhri hısımlık ile ilgili AİRB'lere soru yöneltilmemesini bu kavramların toplum tarafından doğru olarak kavrandığını ve kişilerin bu tür talep ve düşünceleri olmadığından bu tarz sorunlarla da karşılaşmadığı şeklinde yorumlanabilir.

(3). Süt Hısımlığı

İslam dini, süt yoluyla bir takım evlenme engelleri doğacağı esasını getirmiştir. Allah Teala şöyle buyurur “... Sizi emziren sütanelarınız ve sütkardeşleriniz (size haram kılındı)”²⁴ Ayette başka süt hısımlarına yer verilmemiş, Hz. Peygamber'in şu hadisi bu konudaki genel prensibi belirlemiştir²⁵: “Nesepçe haram olanlar süt yoluyla da haram olurlar.”²⁶ Dolayısıyla süt hısımlığı çocukla, öz annesi dışında kendisine süt veren kadın ve onun belirli derecedeki yakınları arasında meydana gelen hısımlıktır. Süt hısımlığı miras hakkı doğurmasa da bir evlenme engeli teşkil eder.

²¹ Döndüren, age, s. 170.

²² Aydın, M. Akif, “Aile Hayatı”, *İlmihal*, Diyanet İşleri Başkanlığı Yay., C. II, Ankara, 2006, s.215

²³ Bkz. AİRB Kişisel Karteks, Şişli, Nisan, 2008.

²⁴ En-Nisa, 4/23.

²⁵ Döndüren, age, s. 171.

²⁶ Buhari, Şehâdât, 7; Müslim, Radâ, 1.

Sütkardeşlikle ilgili AİRB'lere sorulan sorular, sütkardeşliğin mahiyetine, nasıl oluştuğuna ve bazıları ise gerçekleşmiş evlilikteki sütkardeşliğe dairdir. Örnekler aşağıdaki gibidir:

“Sütkardeşliği nasıl gerçekleşir?”²⁷

“Sütkardeşimle evlenebilir miyim?”²⁸

“Şafiyim. Annem nişanlımın annesini bir buçuk yaşındayken birkaç defa emzirmiş. Nişanlanmadan önce bir hocaya sorduk. Evlenebileceğimizi söyledi. Şimdi evlenemeyeceğimizi söyleyenler var. Aydınlatır mısınız?”²⁹

“Babaanne iki ayrı oğlunun iki çocuğunu emzirmiş. Bu emenlerin dışında iki çocukları birbiriyle evlenebilir mi?”³⁰

“Biz birbirimizi seviyoruz. Evlenmek istiyoruz. Ancak benim annem arkadaşımı emzirmiş bebeklik döneminde. Duyduk ki biz sütkardeş oluyoruz. Evlenemezmişiz. Ama birbirimizi seviyoruz. Evlenmemizin dinen yasak olmaması lazım.”³¹

“Üç yıllık evliyim. Eşimle sütkardeş olduğumuzu yeni öğrendik. İkimizde çok huzursuz olduk, ne yapmalıyız?”³²

Uzun yıllar devam eden evliliklerinde eşinin sütkardeşi olduğunu yeni öğrenen hanım ne yapmalıdır?”³³

Sütkardeşlikle ilgili örneklerden, toplumda, bazen ihtiyaç gereği, bazen de çocuklar arasında ileride mahremlik oluşturmak amacıyla sütkardeşliğin devam ettiği anlaşılmaktadır. Ancak bireylerin zihni bu konuda netleşmemiştir. Özellikle İslam dininde sütkardeşliğin evliliğe engel olması, bunlarla ilgili sorular için Müftülüklere başvurmayı gerektirmiştir. Bilhassa ailelerin çocuklarını sütkardeşleri hususunda bilgilendirmemiş olması, kurulmuş evliliklerin yıkılmasına neden olmaktadır. O sebeple geçmişte iyi niyetlerle başlatılmış sütkardeşlikleri ileride evlilik gerçekleştiğinde, büyük sorunlara neden olabilmektedir.

²⁷ Bkz. AİRB Kişisel Karteks, Eyüp, Kasım, 2008.

²⁸ Bkz. AİRB Kişisel Karteks, Bakırköy, Mart, 2008.

²⁹ Bkz. AİRB Kişisel Karteks, Eyüp, Nisan, 2008.

³⁰ Bkz. AİRB Kişisel Karteks, Bağcılar, Şubat, 2008.

³¹ Bkz. AİRB Kişisel Karteks, Avcılar, Ocak, 2008.

³² Bkz. AİRB Kişisel Karteks, Sultanbeyli, Eylül, 2008.

³³ Bkz. AİRB Kişisel Karteks, Pendik, Temmuz, 2008.

b. Geçici Evlenme Engelleri

Belirli durumlarda ortadan kalkan evlenme engelleridir.

(1). Din Ayrılığı

Müslüman kadın veya erkek müşriklerle evlenemez.³⁴ Müslüman bir erkeğin ise Ehli-i kitap yani Yahudi ve Hıristiyan olmayan bir kadınla evlenmesi yasaktır. Kur'ân-ı Kerim'de, "Müşrik kadınlarla iman edinceye kadar evlenmeyin..." buyrulmaktadır.³⁵ Müşrik Allah'ın birliğine inanmayan, ona ortak koşan kimse demektir.³⁶ Buna mukabil Müslüman bir kadının gayrimüslim bir erkekle isterse bu erkek Ehli-i kitap olsun evlenmesi dinen mümkün değildir. İslâm hukukçuları bu konudaki görüşlerinin Mâide suresinin 5. ve Mümtehine suresinin 10. ayetlerine dayandırmaktadırlar. İslâm hukukçularının bu ayetleri gayrimüslim erkeklerle evlenmeyi yasaklayacak biçimde yorumlamaları, Ehli-i kitap da olsa başka bir din mensubuyla evlenmenin kadının ve doğacak çocukların dinini menfi olarak etkilemesi endişesine dayanmaktadır. Ancak tabiatıyla bu engeller geçicidir. Gerek erkeğin gerekse kadının Müslüman olarak bu engelleri bertaraf etme imkânı her zaman vardır.³⁷ Aynı dinden olmak, Osmanlı toplumunda da evlenilecek eşte aranan ilk özelliği.³⁸

Günümüzde ise başka dinden kişilerle evlilik ile ilgili sorular genellikle ebeveynler tarafından çocukları hakkında sorulmaktadır. Kız çocuklarının gayri müslimle evlenmek istemesi aileleri daha çok endişelendirmektedir. Bu konu ile ilgili İstanbul Müftülüğü AİRB'lerine sorulan sorulardan bazı örnekler aşağıdaki gibidir:

"Kızım Almanya'da üniversitede okuyor. Bir almanla evlenebileceğini söylüyor. Dinen uygun mu?"³⁹

"Kızım İngiltere'de üniversite okuyor. Orada tanıştığı gayri Müslim biriyle evlenmek istiyor. Çocuk Müslüman olacağını ve sünnet olacağını söylemiş. Biz istemek de bizi dinlemiyor. Bu ikisinin yapacağı evlilik geçerli midir?"⁴⁰

³⁴ Döndüren, age, s. 172.

³⁵ Bakara S. 2/221

³⁶ Maide S. 5/5

³⁷ Aydın, a.g.m., s.217

³⁸ Kurt, a.g.e., s.16

³⁹ Bkz. AİRB Kişisel Karteks, Beşiktaş, Mart, 2008.

⁴⁰ Bkz. AİRB Kişisel Karteks, Üsküdar, Mayıs, 2008.

“Uzun zamandır Almanya’da yaşıyorum. Hıristiyan bir erkek arkadaşım var. Evlenme teklif etti. Açıkçası ben de kabul etmek istiyorum. Dinimizin bu konudaki hükmü nedir?”⁴¹

Aileler karşı taraf din değıştirse bile çocuklarının yabancı bir gençle evlenmesini istememektedirler. Erkeklerin gayrı Müslim bayanla evlenebileceği bilinse de tereddütler yaşanmaktadır, söz konusu kız çocukları olunca aileler hiç taraf olmasa da çocuklar daha rahat görünmekte, gayrı müslimle evliliğe yakın durmaktadırlar. Bir de erkeklerin gayrı müslimle evlenebilip kadınların evlenmemesine haksızlık olarak bakanlar da vardır:

“Bir Müslüman kadının Hıristiyan bir erkekle evlenemeyeceği doğru mudur? Erkekler Hıristiyan bir kadınla evlenebildiğine göre bu eşitsizlik değil mi?”⁴²

Farklı dinlerden kişilerle evlenme genellikle evli kadınlar tarafından çocukları için sorulmaktadır. Erkek evlatlar, Romen, Hıristiyan, roman kadınlarla evlenmek istemekte, kadınlar ise bu durumlardan çok da hoşnut görünmemekte, dinen de caiz olup olmadığını merak etmektedirler.

“Oğlum bir Romen kızla arkadaş ve onunla evlenmek istiyor. Kız daha sonra Müslüman olmayı düşünüyor. Bu dinen uygun mudur?”⁴³

Aileler kızlarının da gayrı müslim erkeklerle evliliklerine sıcak bakmazken, damat adayının Müslüman olmayı tercih etmesi dahi onları tatmin etmemektedir.

İlginç bir soru da lise mezunu 30 yaşlarında bir erkek tarafından sorulmaktadır:

“Erkeğin ailesi Müslüman, fakat Müslüman bayanın ailesi Hıristiyan olmasında nikâh için sakınca var mı? Böyle bir durumda nelere dikkat etmeliyiz?”⁴⁴ Bu gibi sorular bireylerin evlilik kurumlarının dinen de meşru bir zeminde kurulmasını talep etmeleri sebebiyle sorulmaktadır. Yoksa resmi nikâh kıyılırken bu bilgiler resmi makamlar tarafından istenmemektedir. İnsanların resmi nikâh yanında dinî nikâh kıydırmak istemelerinin bir nedeni de budur denebilir. Aslında şahitler huzurunda usulüne uygun olarak kıydırılan resmi nikâh dinen de nikâh akdinin yapılmış olması

⁴¹ Bkz. AİRB Kişisel Karteks, Ümraniye, Ekim, 2008.

⁴² Bkz. AİRB Kişisel Karteks, Eyüp, Aralık, 2008.

⁴³ Bkz. AİRB Kişisel Karteks, Avcılar, Ocak, 2008.

⁴⁴ Bkz. AİRB Kişisel Karteks, Güngören, Eylül, 2008.

için yeterlidir. Nikâhın illaki imam, din görevlisi vb. kişiler tarafından kıyılması gerekmemektedir.

Roman vatandaşların durumu da evlilik için sorgulanmaktadır ki bu da ilginç bir durumdur:

“Roman bir kadınla evlenmek istiyorum. Sakıncası var mı?”⁴⁵

Toplum tarafından yanlış anlaşılan bir konu da din farklılığı ile mezhep farkının karıştırılmasıdır. Bilhassa Alevilik tam olarak anlaşılammış, evlilik konusunda, özellikle aileler çocukları için alevi ile evlilik konusunu AİRB’larına sormuşlardır. Alevi ile evlilik hakkındaki sorular genellikle ebeveyn tarafından çocukları hakkında sorulmaktadır. Ve ebeveynin rızasının olmadığı sorulardan anlaşılmaktadır. Farklı itikadi mezhepten birisiyle evlilik caiz iken Alevi ile evlilik konusunun zihinlere bu kadar takılması, Aleviliğin farklı bir mezhep değil de din gibi algılandığı şeklinde yorumlanabilir:

“Kızım alevi bir adamla evlenmek istiyor. Biz ailece buna karşıyız. Sizin bir tavsiyeniz olur mu?”⁴⁶

“Alevi bir delikanlıyla tanıştım. Evlenmek istiyoruz. Ailesi de uygun görüyor. Ancak Kur’an öğrenmek isteğime karşı çıkıyor. Namaz ve orucuma karışmıyor. Böyle birisiyle evlensem uygun mu?”⁴⁷

“Kızım alevi bir gençle tanışmış ve üç yıldır konuşuyorlarmış. Şimdi evlenmek istiyorlar. Ailesi ile tanıştım. Bize çok ters gelen şeyler var. Çocuk namaz kılmaya başlamış ama bizi kandırmak amaçlı olabileceğini düşünüyorum. Bu evliliğin olmasını istemiyorum. Ne yapayım?”⁴⁸

“Kızım alevi bir çocukla evlenmek istiyor. Bütün aile karşı çıkıyor. Kızım izin vermezseniz kaçırım diyor. Bu evlilik doğru olur mu?”⁴⁹

“Oğlum alevi bir kızı seviyor ve onunla evlenmek istiyor. Alevilerle evlenmenin dinimizce uygun olmadığını biliyorum. Bu doğru mu?”⁵⁰

⁴⁵ Bkz. AİRB Kişisel Karteks, Büyükçekmece, Mayıs, 2008.

⁴⁶ Bkz. AİRB Kişisel Karteks, Eyüp, Ocak, 2008.

⁴⁷ Bkz. AİRB Kişisel Karteks, Şişli, Mart, 2008.

⁴⁸ Bkz. AİRB Kişisel Karteks, Eyüp, Kasım, 2008.

⁴⁹ Bkz. AİRB Kişisel Karteks, Güngören, Mayıs, 2008.

⁵⁰ Bkz. AİRB Kişisel Karteks, Fatih, Mart, 2008.

“Oğluma bir istemeyi düşünüyorum. Bu kızın küçüklüğünü biliyorum. Kız şimdi doktor olmuş. İyi bir insan. Ama annesiyle konuştuğumda bana alevi olduklarını onların da Allah’a ve Peygambere inandıklarını ama Hz. Ali camide öldürüldüğü için camiye gitmediklerini söyledi. Bu kızı oğluma almamı tavsiye eder misiniz?”⁵¹

Görüldüğü üzere alevi ile evlilik mevzuu ebeveynler tarafından sorulmaktadır. Evlenmeye karar veren bireyler tarafından soru sorulmaması genç bireylerin gayrı müslimle evlilikte olduğu gibi bu konuda da dini referansları göz ardı ettikleri şeklinde yorumlanabileceği gibi, başka kaynaklardan bu konularda doğru bilgileri elde ettikleri şeklinde de yorumlanabilir.

Din farkının yanlış anlaşıldığı başka bir durum ise yine mezhep farklılığıdır. Bu konuda karışıklık farklı itikadi mezhepten kişilerle evlilik hakkında ve hatta farklı fikhî mezhepten kişilerle evlilik hakkındadır:

“Oğlum Şafii mezhebine mensup bir kız aşık olmuş, evlenmek istiyorlar ama benim içim pek rahat değil. Acaba uyum sağlayabilir miyiz, bizim din anlayışımızla çelişir mi? Aile içinde huzursuzluğa neden olur mu?”⁵²

“Hanefi mezhebine mensup biri Caferi mezhebine bir ile evlenebilir mi?”⁵³

“Caferi mezhebine bağlı birisinden evlilik teklifi aldım. Mezhep farklılığı evlenmeye mani midir?”⁵⁴ Kadınlar, bir kadının başka dinden bir erkekle evlenmesinin caiz olmadığını bilmekte fakat itikadi mezhep ayrımına tam olarak varamamakta, bu mezhepleri adeta farklı bir dinmiş gibi telakki etmektedirler.

“Caferi bir gençle görüşüyorum. Bazen cennet ve ahiretle ilgili farklı şeyler söylüyor. Ama ahrete inandığını da söylüyor. Onunla evlenebilir miyim?”⁵⁵

“Ben Sünniyim. Şii birisi ile evlenmem caiz midir?”⁵⁶

“Nusayri bir erkekle tanıştım. Hayatımı onunla birleştirmeyi düşünüyorum. Dinen onunla evlenmemde bir sakınca var mı?”⁵⁷

⁵¹ Bkz. AİRB Kişisel Karteks, Eyüp, Nisan, 2008.

⁵² Bkz. AİRB Kişisel Karteks, Bağcılar, Eylül, 2008.

⁵³ Bkz. AİRB Kişisel Karteks, Beykoz, Şubat, 2008.

⁵⁴ Bkz. AİRB Kişisel Karteks, Beşiktaş, Ocak, 2008.

⁵⁵ Bkz. AİRB Kişisel Karteks, Maltepe, Nisan, 2008.

⁵⁶ Bkz. AİRB Kişisel Karteks, Beyoğlu, Ocak, 2008.

⁵⁷ Bkz. AİRB Kişisel Karteks, Üsküdar, Ağustos, 2008.

Farklı itikadi ve fıkhi mezhepten kişiyle evlilik hakkındaki soruların tümünü kadınların sorması, çoğunu bireylerin kendilerinin sorması da ilginç bir veridir. Bu kadınların evlenecekleri kişideki dini özelliklere daha fazla önem verdiklerini ve aile hayatındaki uyuma etkisini merak ettiklerinin bir göstergesidir.

(2). Üçlü Boşamadan Doğan Evlenme Engeli

İslam'da kocaya, eşini üçe kadar boşama yetkisi verilmiştir. Karısını üç defa boşamışsa artık kadının bir başka erkekle geçerli bir şekilde evlenmesi ve bu ikinci evliliğin talak, fesih veya ölümle sona ermiş olması gerekir. Üç talakla boşanan kadın, ikinci bir erkekle evlenince bununla cinsel birleşmenin meydana gelmesi şarttır. Aksi halde bu ikinci evlilik herhangi bir şekilde sona erse de adın eski kocasına dönemez.⁵⁸

Bu konu hakkındaki sorulara boşanma ile ilgili bölümde ayrıntılı olarak yer verilecektir.

(3). İddete Bağlı Evlenme Engeli

Evliliğin ölüm, boşanma veya fesih sebeplerinden biriyle sona ermesi halinde kadının yeniden evlenebilmesi için beklemek zorunda olduğu süreye “iddet” denir. Bütün hukuk sistemlerinde olduğu gibi İslam hukukunda da evliliğin sona ermesi halinde doğacak çocuğun nesebini belirleme ve kadına yeniden evlenebilmek için bir düşünme süresi sağlama gibi nedenlerle iddet şartı ve prensibi getirilmiştir.⁵⁹

İstanbul il ve ilçe Müftülüğü AİRB'lerine de bu onu hakkında sorular yöneltilmiştir:

“Kocasını ölen bir kadın ne kadar beklemelidir? Yeni bir evlilik için?”⁶⁰

“Kız arkadaşım eşinden 15 gün önce ayrıldı. Dini nikâh kıydırmak istiyor. Dinen mümkün mü?”⁶¹

“Eşimden resmen ve dinen boşanmış bulunmaktayım. Yaklaşık iki ay oldu. Başka birisiyle görüşüyorum ve evlenmeyi düşünüyoruz. Ne kadar sonra evlenebilirim?”⁶²

⁵⁸ Döndüren, age, s. 174.

⁵⁹ Döndüren, age, 175.

⁶⁰ Bkz. AİRB Kişisel Karteks, Sultanbeyli, Mayıs, 2008.

⁶¹ Bkz. AİRB Kişisel Karteks, Bahçelievler, Mart, 2008.

⁶² Bkz. AİRB Kişisel Karteks, Pendik, Kasım, 2008.

“Dul kalan bir bayanın iddetinin ikinci ayında yaptığı evlilik dinen doğru mudur?”⁶³

Görüldüğü üzere ölüm veya resmi boşanmayla sona eren evliliklerde kadın resmi olarak başka biriyle hemen evlenebilirse de dinin bunun hükmünü sormakta ve resmi ve dini evlenmenin her ikisinin de geçerli olmasını istemektedir.

İlginç bir soru ise 26 yaşında genç bir kadın tarafından sorulmuştur:

“Eşim vefat etti, eşimin küçük kardeşiyle beni evlendirmek istiyorlar. Dinen sakıncası yoksa evlenebilir miyim?”⁶⁴

(4). Çok Eşliliğe Bağlı Evlenme Engeli

İslam’da çok eşliliğe bazı şartlarla izin verilmiştir. Kur’an-ı Kerim’de şöyle buyrulur: “Eğer yetim kızlar hakkında (adaleti yerine getiremeyeceğinizden) korkarsanız size helal olan diğer kadınlardan ikişer, üçer, dörder olmak üzere nikâh edin. Şayet bu suretle de adalet yapamayacağınızdan endişe ederseniz o zaman bir tane ile yahut malik olduğunuz cariye ile yetininiz.”⁶⁵ Buna göre, aralarında eşitliği sağlamak şartıyla erkeğin aynı zamanda dört kadınla evli bulunması İslam’a göre mümkündür. Ancak bir beşincisi ile evlenemez.⁶⁶

AİRB’lere bu konu ile ilgili hiç soru yöneltilmemiştir.

(5). Sıhri Civar Hısımlığından Doğan Evlenme Engeli

İki kız kardeşle veya eşinin teyzesi veya halası ile aynı zamanda evlenilemez. Aksi halde sonraki tarihli evlilik geçerli olmaz. Kur’an-ı Kerim’de şöyle buyrulur: “İki kız kardeşi birlikte almanız da (size haram kılındı), ancak cahiliye devrinde geçen geçmiştir.”⁶⁷ Bu yasak, hadis-i şeriflerle genişletilmiş ve karının halası ve teyzesi de yasak kapsamına alınmıştır. Hz. Peygamber şöyle buyurmuştur: “Karı ile hala ve teyzesi bir nikâh altında toplanamaz.”⁶⁸

⁶³ Bkz. AİRB Kişisel Karteks, Sultanbeyli, Eylül, 2008.

⁶⁴ Bkz. AİRB Kişisel Karteks, Ümraniye, Ocak, 2008.

⁶⁵ En-Nisa 4/3.

⁶⁶ Döndüren, age, s. 177.

⁶⁷ En-Nisa, 4/23.

⁶⁸ Buhari, Nikâh, 27; Müslim, Nikâh, 33, 34, 36, 40.

Bu soru ile de ilgili İstanbul AİRB'lerine hiçbir soru sorulmamıştır. Bununla beraber Esmâ Simav'ın Erzurum ve Bursa Müftülüklerine sorulan soruları incelediği tezinde bu konu hakkında Erzurum'dan birkaç soru sorulduğu görülmektedir.⁶⁹ Bu da batı illerinden çok doğu illerinde akraba evliliğinin yaygın olduğu, dolayısıyla buralarda bu konu hakkında soru sorulduğu anlamına gelebilir.

(6). Başkası İle Evli Olmaktan Doğan Engel

İslam, kadın için tek evlilik prensibini benimsemiştir. Bu nedenle kadın için evli bulunmak aynı anda bir başkasıyla evlenmeye engel teşkil eder. Kur'an-ı Kerim'de şöyle buyrulur: "Savaş esiri olarak sağ ellerinizin malik olduğu kadınlar müstesna olmak üzere, diğer bütün kocalı kadınlarla (evlenmeniz de size haram kılındı)."⁷⁰ Evli kadın kocasından boşanır veya kocası ölürse, iddetini tamamladıktan sonra, başka bir erkekle evlenme yasağı ortadan kalkar. Bu bakımdan evlilik kadın açısından geçici evlenme engeli teşkil eder.⁷¹

Bu konu ile ilgili birçok soru sorulmuştur. Aşağıda görüleceği üzere kadının ikinci evliliği hakkındaki soruların çoğu dini veya resmi boşanma sürecinin uzun sürmesi yahut neticelenmemesi sonucunda mağdur olan kadının çaresizliği sonucu sorulmuştur:

"Bir kadın 4 yıldır eşinden ayrı yaşıyor. Eşi boşamıyor. Mahkeme de boşamıyor. Kendisi evlenmek istiyor. Ne yapsın?"⁷²

"Kişilerin resmi nikâhları var ancak beraber yaşamıyorlar. Bunlar bu durumda bir başka biriyle evlenebilirler mi?"⁷³

"Eşimle dinen boşandık. Resmi olarak da boşanma davamız devam etmektedir. Bu durumda ben dini nikâhla bir başkasıyla evlenebilir miyim?"⁷⁴

Bazı sorularda ise kadınların çokeşlilik talepleri bulunmaktadır, genellikle erkeklerin ilk eşten haberleri yoktur:

"Bir kadın evli olduğu halde bir başka erkeğe ben boşandım diyerek onunla beraber yaşayabilir mi, erkek bunu bilmiyorsa günah işlemiş olur mu?"⁷⁵

⁶⁹ Simav Esmâ, agt., s. 16-17.

⁷⁰ En-Nisa, 4/24.

⁷¹ Döndüren, age, s. 178.

⁷² Bkz. AİRB Kişisel Karteks, Bağcılar, Kasım, 2008.

⁷³ Bkz. AİRB Kişisel Karteks, Avcılar, Mayıs, 2008.

⁷⁴ Bkz. AİRB Kişisel Karteks, Üsküdar, Aralık, 2008.

“Ben evli bir bayanım fakat eşimin dışında bir erkeğe ilgi duyuyorum, dini nikâhla eşimden ayrılmadan ikinci bir evlilik yapmam mümkün mü?”⁷⁶

“17 yaşında konfeksiyonda çalışırken birisiyle kaçan bir kız adamın evli ve beş çocuklu olduğunu görüyor beş yıl sonra ayrılarak yeni bir yuva kurmak istiyor. Söz konusu kocanın onu boşaması şart mıdır?”⁷⁷

“Ben eşimden iki senedir ayrı yaşıyorum. Boşanmak için mahkememiz devam ediyor. Ancak benim başka bir erkekle ilişkim var, onunla imam nikâhı kıydım ve ondan çocuğum var. Boşanmak istediği eşim benim anne babama küfretmişti. Bu şekilde boş olunuyor biliyordum. İslam’da boşanma başka nasıl olur, bizim durumumuz nedir?”⁷⁸

Bu sorularda erkeklerde daha sık rastlanan gayri meşru ilişkilere, meşruiyet kazandırmak için kullanılan dini nikâh talebi göze çarpmaktadır. Erkekler dinen birden fazla kadınla nikâhlanabildiklerinden bu durum onlar için çok da fazla sorun arz etmese de sadece bir kez nikâhlanabilen kadın içi büyük sorun olmaktadır. Erkekler tarafından sorulan sorular ise şöyledir:

“Evlenmek için görüştüğüm hanım öğrencilik yıllarında bir adamla imam nikâhı ile evlenmiş, resmi nikâh yapmamışlar ama karı-koca olarak yaşamışlar. Altı yedi ay sonra erkek evlilik yüzüğünü ve artık olamayacak yazan bir not bırakarak yok olmuş. Şimdi bu hanım diğer beyin eşi mi? Evlenmemizde bir sakınca var mı?”⁷⁹

“Boşanmak üzere olan bir kadınla evlenmek istiyorum, caiz mi?”⁸⁰

“Resmi nikâhı olan, dini nikâhı olmayan bir bayan başka biriyle evlenebilir mi?”⁸¹

Bu gibi sorularda toplumda hala resmi nikâh-dini nikâh ikilemi yaşandığının ip uçları görülmektedir.

Dini nikâhı varken boşanmadan veya boşanamadığından başka bir erkekle nikâhlanma hakkındaki soruların bir kısmı da nişanlılıkta yapılan dini nikâh sonucu

⁷⁵ Bkz. AİRB Kişisel Karteks, Üsküdar, Ekim, 2008.

⁷⁶ Bkz. AİRB Kişisel Karteks, Küçükçekmece, Ekim, 2008.

⁷⁷ Bkz. AİRB Kişisel Karteks, Kartal, Ocak, 2008.

⁷⁸ Bkz. AİRB Kişisel Karteks, Avcılar, Kasım, 2008.

⁷⁹ Bkz. AİRB Kişisel Karteks, Güngören, Ekim, 2008.

⁸⁰ Bkz. AİRB Kişisel Karteks, Beyoğlu, Nisan, 2008.

⁸¹ Bkz. AİRB Kişisel Karteks, Eyüp, Mayıs, 2008.

ortaya çıkan sorunlarda karşımıza çıkmaktadır. Bu konu nişanlılıkta dini nikâh başlığı altında ayrıntılarıyla incelenecektir. Burada sadece bir örneğe yer verilecektir:

“Bir kız çok seviyorum, o da beni çok seviyor. İşim olmadığı için bir türlü ailesinden isteyemedim, şimdi işe girdim fakat kızın nişanlandığını ve dini nikâh yaptırdığını öğrendim, bir vesile ile kızla görüştüm, duygularımı ifade ettim, o da bana ilgi duyduğunu, fakat geç kaldığımı, sevmediği halde bir başkası ile nişanlandığını söyledi. Sonraki zamanlarda birkaç kez de yüz yüze görüştük, nişanlı ve nikâhlı olduğu halde onunla görüşmemin İslami açıdan doğru olmadığını biliyorum. Nişanlısından ayrılıp bana kaçmak istiyor; sizce bu durumda ne yapmamız gerekiyor?”⁸²

Burada evlilik ve nişanlılığa dair birçok sorun gün yüzüne çıkmaktadır. Geçim sıkıntısı ve işsizlik gençlerin önünde bir evlenme engeli olarak durmaktadır, kızlar istemediği halde ailelerinin kararıyla nişanlandırılmaktadır. Ve bu sebeple eğer başka sevdikleri birisi varsa ailelerinin izni olmadan bu kişilere kaçabilmekte ve onlarla evlenebilmektedir. Burada hem kız istemediği halde nişanlandığı ve nikâhlandığı birisiyle evlendirilmekte hem de ona ilgi duyan başka bir genç mağdur olmaktadır. Oysaki nişanlılık geri dönülebilir bir süreçtir, evlilikle sonuçlanması gerekmemektedir. Bu anlamda nişanlılıkla birlikte dini nikâhın bir yaptırım olarak da kullanıldığı ifade edilebilir. Buna benzer örneklere evliliğin geçerlilik şartları konusu altında evlilikte veli iznine dair soruları incelerken değinilecektir.

2. Nişanlılık

Hadislerde “hitbe” olarak tabir edilen nişan terimi, bir kadınla evlenme isteğini açıklayarak bunu kadına veya ailesine bildirmektir. Bu bildirme doğrudan doğruya evlenecek erkek tarafından yapılabileceği gibi, bu kişinin ailesi veya “dünürcü” denilen üçüncü bir kişi tarafından da yapılabilir. Evlilik öncesi kız görme, isteme ve nişanlılık gibi bir takım işlemlerin yapılması, evlenecek kişilerin ve ailelerinin birbirlerini tanımalarını sağlar. İslam’da da evleneceklerin nikâhtan önce birbirini görmesi ve tanınması için “nişanlılık” devresi caiz görülmüş ve bununla ilgili düzenlemeler yapılmıştır. Nişan, bir evlilik akdi olmayıp, bir evlilik vaadinden ibarettir. Bu yüzden

⁸² Bkz. AİRB Kişisel Karteks, Esenler, Kasım, 2008.

nikâh akdi yapılmadıkça nişanlanmakla kız ve erkek birbirine helal olmaz ve mahremli devam eder.⁸³

Nişanlılıkla ilgili olarak AİRB'lere çok sayıda soru sorulmuştur. Bunların konuları genel olarak nişanlılıkta dini nikâh kısıp kısılamayacağı ki bu tip sorularda ailelerin ve erkek tarafının ısrarı dikkat çekmektedir, nişanlılıkta kısılan dini nikâhın nişanlılık sona erdirildiğinde durumu, nişanlılıktaki mahremiyet sınırları, nişanlılık sona erdirildiğinde hediyelerin durumu gibi konulardan oluşmaktadır. Sorulardan örnekler verildikçe ayrıntılar daha iyi anlaşılacaktır.

Nişanın mahiyetine dair sorular vardır, 20 yaşında bir bayan şöyle sormaktadır:

“Nişan nedir, dinimizdeki durumunu açıklar mısınız?”⁸⁴

23 yaşında bekâr bir bayan da şöyle sormaktadır:

“Nişanlanmadan önce konuşup flört yapmakta dinen bir sakınca var mı?”⁸⁵

a.Nişanlılıkta Dini Nikâh

Nişanlılık evlenmeyi planlayan bireylerin ve ailelerinin birbirlerini daha iyi tanıdıkları, tanıştıkları İslam dininin de caiz gördüğü bir dönemdir.⁸⁶ Bu dönemi nişanlıların dini nikâhlı olarak geçirilmesi, evlilikle bitmeyen nişanlılıklar için sorun arz etmektedir. Ailelerin de çocuklarının “günaha girmemeleri” için uygun gördükleri dini nikâhlı nişanlılık süreçleri, dini nikâh resmi nikâh kadar yaptırım sahibi olarak algılanmadığı için kadınlar için kötü sonuçlar doğurmaktadır.

Geleneksel toplum eskiden beri, evlenmeden önce eşlerin birbirlerini görmelerini hoş görmemiş ve hatta uğursuzluk getireceğini, günah olduğunu kabul ederek; evlenmeden önce kız ve oğlanın görüşmemelerini dini bir inanç temeline dayandırmıştır.⁸⁷ Bu da geleneksel çevrelerde henüz nişanlılık sürecinde gençleri nikâhlama yoluna gidilmesine sebep olmuştur.

Nişanlılıkla ilgili soruların çoğu, nişanlı kızlar tarafından sorulmaktadır. Ya nişanlıları ya da aileleri “daha rahat hareket edebilmek için, günaha girmemek için” gibi

⁸³ Döndüren, age, s. 136-137, Karaman Hayreddin, *İslam'da Kadın ve Aile*, Ensar Neşriyat, İstanbul 1995, s. 208-209.

⁸⁴ Bkz. AİRB Kişisel Karteks, Sultanbeyli, Mayıs, 2008.

⁸⁵ Bkz. AİRB Kişisel Karteks, Pendik, Ocak, 2008.

⁸⁶ Döndüren, Hamdi, *Delilleriyle Aile İlmihali*, Altınoluk Yay, İstanbul, 1995, s. 136.

⁸⁷ Günay, Ünver, *Erzurum Ve Çevre Köylerinde Dini Hayat*, Erzurum Kitaplığı, İstanbul, 1999, s.198

nedenler öne sürerek nişanlılıkla beraber dini nikâh da kıyılmasını talep etmekte, kızların ise kararsız olduğu gözlemlenmektedir.

18 yaşında bir kız şöyle sormaktadır:

“Nişanlıyım, benim ve nişanlımın ailesi dini nikâhı hemen yaptırmamızı istiyorlar. Ne yapmalıyım?”⁸⁸

23 yaşında lise mezunu bir kız ise şöyle sormaktadır:

“Ekim ayında evleneceğim, nişanlım imam nikâhımızı kıydıralım diyor. Siz ne dersiniz?”⁸⁹

25 yaşında üniversite mezunu bir kız şöyle sormaktadır:

“Bir ay önce nişanlandım. Ailem nişanlımla daha rahat olabilmek ve bir de namahremlik olmasın diye dini nikâh kıydırmamızın uygun olduğunu düşünüyor. Bu konudaki tavsiyeniz ne olur?”⁹⁰

Bazı bayanlar ise kendileri dini nikâh kıydırmak istemektedirler. 25 yaşında üniversite mezunu bankacı bir bayanın sorusu bu yöndedir:

“Nişanlıyım. Nişanlımla daha rahat olabilmek için daha doğrusu günaha girmemek için dini nikâh yaptırabilir miyim?”⁹¹

Nişanlılıkta dini nikâhın kıza yüklediği bazı sorumluluklar da vardır. 24 yaşında lise mezunu bir kız şöyle sormaktadır:

“Üç ay önce nişanlandım. Nişanın ertesi gününde imam nikâhım da kıyıldı. Yapacağım her türlü hareketimde nişanlımdan izin istemem gerektiğini söylüyorlar. Bu doğru mudur? Ne yapmam gerekir?”⁹²

Görüldüğü gibi nişanlılıkla birlikte dini nikâh kıydırılması daha çok ailelerin ve erkeğin talebi üzere gündeme gelmektedir. Ailelerin AİRB'lere başvurularında da bu açıkça görülmektedir:

“Oğlum nişanlandı, nişanlısıyla günaha girmeden dolaşmaları için dini nikâh kıydırmamız doğru mu?”⁹³

⁸⁸ Bkz. AİRB Kişisel Karteks, Pendik, Mayıs, 2008.

⁸⁹ Bkz. AİRB Kişisel Karteks, Maltepe, Mart, 2008.

⁹⁰ Bkz. AİRB Kişisel Karteks, Avcılar, Nisan, 2008.

⁹¹ Bkz. AİRB Kişisel Karteks, Avcılar, Mart, 2008.

⁹² Bkz. AİRB Kişisel Karteks, Kartal, Kasım, 2008.

⁹³ Bkz. AİRB Kişisel Karteks, Büyükçekmece, Mayıs, 2008.

“Oğlumu nişanladık, düğün iki sene sonra olacak. Daha rahat gezebilsinler, günaha girmesinler diye dini nikâhlarını yaptırmak istiyoruz. Bir mahsuru olur mu?”⁹⁴

“Torunuma söz kestim, gelip nikâh kıyar mısın?”⁹⁵

Nişanlılıkta, hatta sözlülükte dini nikâh özellikle ebeveynler tarafından normal görülmekte ve talep edilmektedir. Erkeklerinde “rahat gezmek, günaha girmemek” vb. sebeplerle nikâh talebi, dini nikâhı resmi nikâh gibi hukuki sonuçlar doğurmayan bir akit olarak gördüklerine işaret etmektedirler. Sorular hep bu nokta da benzerlik arz etmektedir. Eğitim seviyesi “dini nikâh” algılayışını değiştirmemektedir. Oysaki nişanlılık erkek ve kadının birbirlerini tanıyabilmeleri için gereken, evlilik öncesi geri dönüşü olan bir dönemdir. Evlilikle sonuçlanması şart değildir. Bu anlamda nişanlılıkla birlikte dini nikâhın bir yaptırım olarak da kullanıldığı ifade edilebilir.

Nitekim nişanlılıkta dini nikâh kıyılıp evlilikle sonuçlanmayan örneklerde de ifadesini bulacağı üzere bilhassa kızın mağdur olduğu ciddi sorunlarla karşılaşmıştır. Ve bu konuda birçok soru yöneltilmiştir. 22 yaşında lise mezunu bir bayanın talebi şöyledir:

“Ailemin manevi baskısı ile hiç de istemediğim birisiyle nişanlandım. Anneme istemediğimi söylesem de nikâhla aramızda muhabbetin olacağını söyledi. Bir hafta sonrada hem söz hem de nikâh kıyıldı. Beş-altı defa görüştük ama duygularım müspet anlamda hiç değişmedi. Aileme bu durumu açıklayamıyorum. Duyduğuma göre karı-koca arasını soğutmak için bir dua varmış o duayı bana yazar mısınız?”⁹⁶ Burada sözlülük evlilik öncesi bir süreç olmasına rağmen, dini nikâhla birlikte olması kişiyi çaresizlik içinde bırakmış, hatta sözlüsünü kocası olarak tabir etmiştir. Oysaki yeni tanıştığı bu kişiyle evlenmek istememektedir bile. Bu işten kendi çabalarıyla kurtulamayacağı ön kabulü oluşmuş olmalıdır ki dua ile sözlüsünden ayrılabilceğini umut etmektedir.

Başka birçok soru da dini nikâhlı nişanlılığın sona ermesiyle ilgilidir, bu durumda dini nikâhın durumu kafaları karıştırmaktadır:

⁹⁴ Bkz. AİRB Kişisel Karteks, Beşiktaş, Ocak, 2008.

⁹⁵ Bkz. AİRB Kişisel Karteks, Güngören, Nisan, 2008.

⁹⁶ Bkz. AİRB Kişisel Karteks, Bahçelievler, Şubat, 2008.

“Ablamın iki yıl önce dini nikâhlı olduğu nişanlısı haber vermeden terk etti. Aracılar vasıtasıyla evlenmek istemediğini söyledi, bu boşama sayılır mı?”⁹⁷

“Nişanlımla dini nikâh kıydırdık. Şimdi onunla ayrılmayı düşünüyorum. Dini yönden ne yapmamız gerekiyor?”⁹⁸

23 yaşında lise mezunu bir bayan şöyle sormaktadır:

“Nişanlılık döneminde dini nikâh yaptırıldı. Fakat bir süre sonra nişanı bozduk. Fakat karşı taraf aramızdaki dini nikâhı tehdit aracı olarak kullanıyor. Biz nikâhlıyız, seni boşamıyorum diyor. Dini açıdan benim durumum nedir?”⁹⁹

“Nişanlıyım, nişanlımla dini nikâh yaptık. Ancak kendisinden nefret boyutunda uzaklaştım. Beni boşamasını istedim, beni sevdiğini boşamayacağını söyledi. Benim durumum nedir?”¹⁰⁰

“Biriyle nişanlandım ve dini nikâh kıydırdık. Şimdi ise ne benimle evleniyor ne de boşuyor. Ne yapmam gerekir?”¹⁰¹

Bu gibi örnekler nişanlılıkta dini nikâhın, geçici evlenme engeli maddesinde de ifade edildiği gibi, bir başkasıyla evlenmeye mani olması sonucu karşılaşılan problemlerdir. Nişanlılık döneminde yapılan nikâh, taraflar ayrılmak istediklerinde problem olmakta, kişilerin birbirlerini tam tanımadan yaptıkları nikâh, özellikle kız tarafına zarar vermektedir. Çünkü erkek tarafı düşmanlık olsun diye kızı boşamamakta, kendisi 2. bir hanımla evlenirken, kız tarafını ortada bırakmaktadır.

Bir de nişanlı oldukları halde mahremiyet sınırlarının aşılması sonucu ortaya çıkan problemler vardır ki bunlar kadın açısından daha ciddi sıkıntılara yol açmıştır:

“Nişanlımla dini nikâh yaptık ve onun ailesinin de onayıyla bir an evvel çocuk sahibi olmak için beraber olduk. Hamile kaldım. Fakat resmi nikâhımıza çok kısa bir süre kalmıştı ki nişanlım aramızda çıkan bir anlaşmazlıktan dolayı benden kesin olarak ayrıldı. Çocuğu da üzerime almam diyor. Ben vicdanen müsterihim, zina etmedim, çocuğuma maddi, manevi sahip çıkabileceğimi düşünüyorum, akrabalarım da sen bebeğini doğur biz sana destek oluruz, diyor. Fakat baba sevgisi ve ilgisinden mahrum

⁹⁷ Bkz. AİRB Kişisel Karteks, Beykoz, Nisan, 2008.

⁹⁸ Bkz. AİRB Kişisel Karteks, Maltepe, Mayıs, 2008.

⁹⁹ Bkz. AİRB Kişisel Karteks, Ümraniye, Kasım, 2008.

¹⁰⁰ Bkz. AİRB Kişisel Karteks, Küçükçekmece, Mayıs, 2008.

¹⁰¹ Bkz. AİRB Kişisel Karteks, Bağcılar, Mayıs, 2008.

olacak bir çocuğu dünyaya getirmek ona karşı sorumsuzluk düşüncesiyle aldırmayı düşündüm, intiharı bile düşündüm, kendimi çok kötü ve çaresiz hissediyorum. Ne yapmalıyım?”¹⁰²

30 yaşında üniversite mezunu öğretmen bir erkeğin sorusu şu şekildedir:

“Biz anlaşarak ve birbirimizi severek ailelerimizin de rızasıyla örf ve adetlerimize uygun olarak nişanlandık. Ben ailemden ayrı bir dairede yaşıyordum. Evlilik hazırlıklarımız devam ediyordu. Evliliğimize birkaç ay kala aramızda dini nikâh yaptırдық. Sonra aramızda bir cinsel ilişki yaşandı. (Resmi nikâh yaptırmadık). Daha sonra nişanlımla aramız açıldı. Ben kendisiyle yapamayacağımı anlaşılamayacağımızı söyledim. Ben de eşyaları vardı eşyalarını gelip almasını söyledim. Aramız iyice açıldı. Ben kendisine mesaj da çektim seninle asla yapamam diye. Bir yıldır görüşmüyoruz. Bizim barışmamız için ailesinden bazı kişiler bu günlerde devreye girdiler ben kendisiyle asla yapamam şimdi bizim dini nikâhımız hala geçerli mi? Yoksa boşanmış sayılıyor muyuz?”¹⁰³

Sorulardan da anlaşıldığı üzere dini nikâhlı nişanlılıklarda, asıl nişanlılık döneminde olması gereken mahremiyet sınırları aşılmakta ve cinsel beraberliğe varan yakınlaşmalar yaşanmaktadır. Dini nikâh, erkeğe resmi nikâhla birlikte gelen hakları kısmen vermekte ve evlilik sürecinde yaşanması gerekenleri yaşamasına izin vermektedir. Sorulara yansıyan nişanın bozulması durumlarında ise kadın ciddi bir şekilde mağdur olmakta, aralarında resmi nikâh olmadığı için bir hak talep edememekte, hatta dinen karşı tarafın boşamaması yüzünden başka birisiyle de evlenememektedir. Erkekler ise gayet rahat bir tavır içinde, cinsel ilişkide buldukları dini nikâhlı nişanlılarını terk edebilmekte ve resmi yaptırım olmadığı için kız tarafını düşünmeden bu ilişkiden sıyrılabilmektedirler. Bu sebeple önceki sorularda göze çarpan, erkek tarafından nişanlılıkta dini nikâh ısrarına kadınların tereddütle yaklaşması olağandır.

Nişanlılıkta cinsel ilişki ile ilgili bir durum da şöyledir:

“Bir arkadaşım nişanlı. Nişanlısıyla birlikte oluyorlar ve ilişkiden sonra kanama gerçekleşmiyor. Bunu birkaç defa gerçekleştiriyorlar. Daha sonra nişanı atıyorlar. Kız

¹⁰² Bkz. AİRB Kişisel Karteks, Beykoz, Ekim, 2008.

¹⁰³ Bkz. AİRB Kişisel Karteks, Pendik, Ağustos, 2008.

doktora gidiyor ve kız olmadığını öğreniyor. Evlenmek de istiyor. Bu durumu ailesine söylese onu öldürürler. Kızlık zarını diktirmiş olsa günaha girer mi?”¹⁰⁴

Görüldüğü gibi nişanlılıkta sınırı aşan ilişkiler kadınlarda farklı çözümler aramaya sebep olmaktadır. Toplumda, özellikle kadınlarda evlilik öncesi ilişkilerin onaylanmadığı ve bekâretin önemsendiği de bu gibi sorularda gün yüzüne çıkmaktadır.

Nişanlılık toplum tarafından evliliğe hazırlık dönemi olarak kabul edildiğinden nişanlı olmayanlar arasında kabul edilmeyen davranışlar nişanlılar için kabul edilebilmektedir. Bu sebeple sınırlar silikleşmekte ve farklı talepler ortaya çıkabilmektedir. Oysaki dinen nişanlılar birbirlerine namahrem, iki yabancı gibidirler. Nişanlılık döneminde erkeklerden, yine mahremiyet sınırlarının aşılmasına yönelik talepler gelebilmektedir. İlginç bir örnek 23 yaşında lise mezunu bir kız tarafından sorulan soruda ortaya çıkmaktadır:

“Nişanlım saçlarımı görmek istiyor. Aramızda nikâh bağı yok. Reddedersen benden uzaklaşmasından korkuyorum. Saçlarımı göstersem günaha girer miyim?”¹⁰⁵

b. Nişanı Bozma

Nişanlılık süreci evliliğe hazırlık dönemidir. Tarafların birbirini tanıdığı bu dönem evlilikle sonuçlanabileceği gibi, tarafların anlaşamaması sonucu sona da erebilir. Bu gibi durumlarda kişiler vebal altında kalmaktan, ah almaktan çekinmektedirler. Bunun örnekleri aşağıda görülmektedir:

“Erkek kardeşim bir yıldır nişanlı. Düğüne çok az bir zaman kaldı. Gelin hanım kardeşime düğün hazırlıklarına kayınvalidesinin karışmasını istemiyor. Bu noktada çok huzursuzluk çıkarıyor. Kardeşim ayrılmak istiyor fakat bir yıldır nişanlı olduğundan ah almak ve vebal altına girmek istemiyor. Ne yapmalı?”¹⁰⁶

“Abim nişanlı. Gelin hanımın ailemize karşı saygısı yok denecek kadar az. Anne-baba demekten bile kendini imtina ediyor. Abim de bu durumdan rahatsız. Nişandan ayrılmaları uygun olur mu?”¹⁰⁷

¹⁰⁴ Bkz. AİRB Kişisel Karteks, Şişli, Mart, 2008.

¹⁰⁵ Bkz. AİRB Kişisel Karteks, Güngören, Mayıs, 2008.

¹⁰⁶ Bkz. AİRB Kişisel Karteks, Fatih, Mayıs, 2008.

¹⁰⁷ Bkz. AİRB Kişisel Karteks, Fatih, Temmuz, 2008.

“Oğlum sekiz aydır nişanlı. Aralık sonunda düğün yapacaktık, kartlar bastırıldı, eşyalar alındı. Nişanlısıyla da arasında bir problem yoktu. Nişanlısının daha önce iki sene birisiyle görüştüğünü öğrendik. Halen de onunla telefonda görüşüyormuş. Nişanı atsak insanlara ne deriz? Nasıl davranmamız daha doğru olur?”¹⁰⁸

“Oğlum bir kızla nişanlanmıştı. Sonra askerliğe gitti ve döndü. Bu süre zarfında kız tarafını tanıma imkanı da bulduk... Kız ailesinin çok etkisi altında. Oğlum biraz onlarla kalınca onun da dengesi bozuluyor. Şu sıralar oğlumun da biraz kafası karıştı. Evlilik için karar vermekte zorlanıyor. Düğünü biraz erteleyelim istiyoruz. Bunu söyleyince onlar bu sefer acele ediyorlar. Acaba biraz ertelese ve sonuçta nişan atılmış olsa günaha girer miyiz?”¹⁰⁹

22 yaşında üniversite mezunu bir kızın sorusu ise şöyledir:

“Nişanlım sık sık Allah’a küfrediyor. Ondan ayrılmak istiyorum. Dinen günahkâr olur muyum? Sık sık ayrılalım diye yüzüğü çıkarıyor. Başka problemlerimiz de var. Ayrılısam onun bedduasını alır mıyım?”¹¹⁰

Sorularda da görüldüğü gibi nişanı bozmayı düşünen taraf, günaha girmekten, beddua almaktan, vebali girmekten, insanların ne diyeceklerinden çekinmektedir, bu durum kız tarafı için de, erkek tarafı için de geçerlidir. Nişanlılık durumunu sona erdirmeye sebep olan durumlar ise, ailelerin evliliğe fazlaca karışması, nişanlı bireyin başka kişilerle görüşmesi, büyüklere saygı göstermemesi, kötü huylara sahip olması vb. durumlardır.

25 yaşında lise mezunu bir bayan şöyle sormaktadır:

“Nişanlarımı attım, alınan eşyaları geri verdim. Karşı taraf beni affetmiyor. Ahirette haklarını alacaklarını söylüyorlar. Buna hakları var mı?”¹¹¹

Nişanlılık, evlilik gibi çift taraflı rızaya dayalı ilişkilerin sona erdirilmesinde, boşanmada da görüleceği üzere kadınlar manevi boyuta daha fazla önem vermekte ve vebal altında kalmaktan, günaha girmekten çekinmektedirler. Özellikle boşanma başlığı

¹⁰⁸ Bkz. AİRB Kişisel Karteks, Zeytinburnu, Ocak, 2008.

¹⁰⁹ Bkz. AİRB Kişisel Karteks, Şişli, Aralık, 2008.

¹¹⁰ Bkz. AİRB Kişisel Karteks, Pendik, Temmuz, 2008.

¹¹¹ Bkz. AİRB Kişisel Karteks, Güngören, Mayıs, 2008.

altında bu daha net görülecektir. Kadınların ilişkileri bitirmek için ciddi nedenleri olsa da bunun manevi yükümlülüğünü de göz önüne almaktadırlar.

c. Bozulan Nişanda Hediyelerin Durumu

Nişanlılıkta verilen hediyeler, nişanın bozulması durumunda, taraflar arasında problem olmakta ve kafalarda soru işaretleri bırakmaktadır. Nişanlılar, nişanlılıkları süresince birbirlerini daha yakından tanıma fırsatını bulmakta, herhangi bir durumda isterseler nişanı bozabilmektedirler. İslam hukukunun, nişanlılara evlenme mecburiyeti yüklediği gibi nişanı bozana bir müeyyide de uygulamadığı bilinmektedir. Ancak tarafların, yiyecek maddeleri dışındaki takı ve elbise, gömlek gibi birbirlerine verdikleri hediyeleri geri ödemeleri gerekmektedir.¹¹²

Bozulan nişanla ilgili soruların bir kısmı bu konudur.24 yaşında üniversite mezunu bekâr bir erkeğin sorusu da bu yöndedir:

“Evlilik öncesi nişanın bozulması durumunda karşılıklı verilen hediyelerin iade edilmesi gerekir mi?”¹¹³

Evli bir kadın ise kızının durumu hakkında soru sormaktadır:

“Kızımın nişanlısı karşılıklı rıza olmaksızın kızımdan ayrıldı. Nişanda verilen hediyelerin geri verilmesi gerekiyor mu? Kızım maddi manevi zarar gördü.”¹¹⁴

“Nişan yapıldığı zaman verilen hediyelerle takılan yüzüğün nişan bozulduğunda durumu ne olur? Bunlar ben de mi kalır, yoksa karşı tarafa iade mi edilir?”¹¹⁵

B. Evlilik

Evlilik hakkında sorulan sorular için genel bir değerlendirme yapılırsa şu sonuçlar karşımıza çıkmaktadır. Her ilden insanla karşılaşacağımız İstanbul’da, aile hayatına dair yapılacak değerlendirmeler Türkiye’nin yerel kültür çeşitliliği içinde nasıl bir arada ve etkileşim içinde yaşadığının da bir örneği olacaktır. İstanbul’daki evli kadınlar hala evlilik kurumuna önem vermekte, her ayrıntısına dikkat etmektedirler. Evlilik hayatının

¹¹² Karaman, a.g.e., s.208-209, Kurt, Abdurrahman, *Bursa Sicillerine Göre Osmanlı Ailesi*, Uludağ Üniversitesi Basımevi, Bursa, 1998, s.24.

¹¹³ Bkz. AİRB Kişisel Karteks, Güngören, Ocak, 2008.

¹¹⁴ Bkz. AİRB Kişisel Karteks, Bahçelievler, Mart, 2008.

¹¹⁵ Bkz. AİRB Kişisel Karteks, Pendik, Kasım, 2008.

kurulmasından bozulmasına kadar tüm aşamalarına önem verilmekte, bu ayrıntıların resmi olduğu kadar dini kaidelere de uygunluk arz etmesi öncelenmektedir. İçinden çıkılamayan durumlarda ise Aile İrşat ve Rehberlik Bürolarına başvurulmakta gerek bilgi gerek psikolojik destek taleplerinde bulunmaktadır.

Kadınlar genellikle, dini nikâh, nikâhın geçerlilik şartları, mehirin mahiyeti, miktarı, bozulması, resmi nikâh dini nikâh ikilemi, süt kardeşle evlilik, aileden gizli nikâh, mehirin sonradan değiştirilmek istenmesi, resmi nikâh varken dini nikâhla başkasıyla evlenmek, şartlı nikâh, geçici ayrılık sonucu nikâhın geçersiz olup olmadığı, nikâh tazelemek gibi konular hakkında sorular sorulmuştur.

1. Dini Nikâh

Bu gibi sorular bireylerin evlilik kurumlarının dinen de meşru bir zeminde kurulmasını talep etmeleri sebebiyle sorulmaktadır. Dini nikâh kişilerin kendilerini Allah huzurunda da nikâhlı hissetmelerine neden olmaktadır. İnsanların resmi nikâh yanında dinî nikâh kıydırmak istemelerinin bir nedeni de budur denebilir. Aslında şahitler huzurunda usulüne uygun olarak kıydırılan resmi nikâh dinen de nikâh akdinin yapılmış olması için yeterlidir. Nikâhın illaki imam, din görevlisi vb. kişiler tarafından kıyılması gerekmemektedir. Buna rağmen sorulan sorulardan da anlaşıldığı üzere, toplumda resmi nikâh yanında dini nikâhın kıyıldığı yaygın bir uygulamadır. Öyle ki, dini nikâh kıyılmadan gerçekleştirilecek bir evlilik sıhhatli görülmemekte, çünkü evliliğin ancak dini nikâhla meşrulaşacağı ve karı-kocanın birbirlerine helal olabilecekleri kabul edilmektedir.

“Dinimizde evlenmek Allah’ın kesin emri diyorlar. Hayırlı kısmet çıkmazsa evlenmeyi düşünmüyorum, bunun günahı var mı?”¹¹⁶

a. Geçerli Bir Nikâh İçin Gerekli Şartlar

Ailelerin evlenmeyle teşekkül ettiği açık bir husustur. Evlenme, aralarında evlilik engeli bulunmayan bir erkek ile kadının, ortak bir hayat sürmek ve evlât yetiştirmek amacıyla gerekli bağı getirmek üzere yaptıkları bir akit olarak tarif edilebilir.¹¹⁷

¹¹⁶ Bkz. AİRB Kişisel Karteks, Ümraniye, Mayıs, 2008.

¹¹⁷ Kurt, a.g.e., s.13

Geçerli bir evliliğin yapılabilmesi, o evlilikte birtakım unsur ve şartların bir araya gelmesi ile mümkün olur. Bu unsur ve şartlardan birinin eksik olması evliliğin ya hiç doğmamasına veya eksik doğmasına yol açmaktadır.¹¹⁸

Evliliğin unsurları, evlenme akdini oluşturan temel öğelerdir. Bunlar da evlenecek tarafların varlığı ile onların evlilik akdini kuran irade beyanlarıdır.

Bu unsurlara ilâve olarak bu unsurlarda bulunması gereken niteliklerle ilgili birtakım şartlar daha aranmıştır ki buna İslâm hukuku literatüründe evlilik akdinin kuruluş şartları denir. Gerek unsurlara gerekse bu grupta yer alan şartlara riayetsizlik aynı sonucu doğurur; akdi geçersiz kılar. Kuruluş şartları şunlardır:¹¹⁹Ehliyet, evlenme engelinin olmayışı, meclis birliği, evliliğin şartsız olması.

Geçerlilik şartları, evlilik akdinin geçerli (sahih) olarak doğması için aranan şartlardır. Bunlar ise şöyle sıralanabilir¹²⁰: Şahitler, ikrahın olmaması, evlenme engelinin olmaması, evlenmenin gizlenmemesi. Sorularda da bu konulara dair konular yansımaları bulmuştur.

“Bir arkadaşım daha önceden zina etmiş bir erkekle evlenmek istiyor. Bunu bile bile evlenmesi günah olur mu? Kur’an’da zina eden erkek ancak zina eden kadınla evlenebilir dediğini duymuştum. Bu bir yasaklamama mıdır?”¹²¹

Nikâha dair duyarlılığın had safhada olduğu bir örnek de şöyledir:

“Kız istemede nikâh akdi meydana gelmiş olur mu?”

İkrahın olmaması geçerli bir nikâh için gerekli olan şartlardandır. Aksi durumlar gerçekleştiğinde kişiler haklarını arayabilmektedirler:

“Zorla nikâhlendirilen bir kız bu evliliği fesh edebilir mi?”¹²²

“Annem babam beni istediğim birisine vermek istemiyorlar. Dinen benim istediğim önemli değil mi?”¹²³

¹¹⁸ Aydın, a.g.m., s. 203

¹¹⁹ Aydın, a.g.m., s. 204-205

¹²⁰ Aydın, a.g.m., s.206-208

¹²¹ Bkz. AİRB Kişisel Karteks, Beşiktaş, Temmuz, 2008.

¹²² Bkz. AİRB Kişisel Karteks, Bahçelievler, Nisan, 2008

¹²³ Bkz. AİRB Kişisel Karteks, Pendik, Eylül, 2008.

“Kendisinden büyük abisi ablası bulunan kız evlenemez mi? Bu gerekçe ile vermiyorlarsa kaçırılabilir mi?”¹²⁴ bu gibi sorularda gençlerin kendi evlilik kararlarını kendilerinin vermek istedikleri görülmektedir.

Nikâhın şartlarından olmayıp halk inanışlarına dair olan örnekler ise şöyledir:

“Dini nikâh için 32 farzın bilinmesi gerekiyor mu?”¹²⁵

“Adetliken nikâh kıyılabilir mi?”¹²⁶

“Kocam benim anneme kötü sözler söylüyor, nikâhımız bozulur mu?”¹²⁷

“Karımla kavga ettiğim bir gün, karıma boşama sözünü kullanmadım, ama ara giren kaynanamla da kavga ettim ve ona sövdüm. Kaynanama sövmem nikâhıma zarar verir mi?”¹²⁸

“Kızıma dini nikâh yaptıracağız. Dini nikâhta kimlerin olması mutlaka gerekmektedir?”¹²⁹

“Kendisinden büyük abisi ablası bulunan kız evlenemez mi? Bu gerekçe ile vermiyorlarsa kaçırılabilir mi?”¹³⁰

“Karı koca eğer karşılıklı oynarlarsa nikâhları düşer mi?”¹³¹

“Hanımımınla düğünde davul zurna çalarken oynadık. Nikâhımız düştü mü?”¹³²

“Eskiden bilmeyerek ve boşanma kastı olmaksızın bazı sözler sarf etmişim. Bunu yeni öğrendim. Şimdi nikâh tazelemem gerekir mi? Çünkü bu durumda vesveseye kapılıyor ve eşime de yaklaşamıyorum.”¹³³

“İki bayram arasında nikâh kıyılmaz deniliyor, bunun dini bir dayanağı bir dayanağı var mı?”¹³⁴

“Nikâh tazelemek diye bir şey var mıdır?”¹³⁵

¹²⁴ Bkz. AİRB Kişisel Karteks, Sultanbeyli, Ağustos, 2008.

¹²⁵ Bkz. AİRB Kişisel Karteks, Bahçelievler, Şubat, 2008.

¹²⁶ Bkz. AİRB Kişisel Karteks, Beykoz, Nisan, 2008.

¹²⁷ Bkz. AİRB Kişisel Karteks, Ümraniye, Mayıs, 2008.

¹²⁸ Bkz., AİRB Kişisel Karteks, Eyüp, Eylül, 2008.

¹²⁹ Bkz. AİRB Kişisel Karteks, Avcılar, Mayıs, 2008.

¹³⁰ Bkz. AİRB Kişisel Karteks, Sultanbeyli, Ağustos, 2008.

¹³¹ Bkz. AİRB Kişisel Karteks, Avcılar, Mayıs, 2008.

¹³² Bkz., AİRB Kişisel Karteks, Avcılar, Mart, 2008.

¹³³ Bkz., AİRB Kişisel Karteks, Fatih, Nisan, 2008.

¹³⁴ Bkz. AİRB Kişisel Karteks, Pendik, Mart, 2008.

¹³⁵ Bkz. AİRB Kişisel Karteks, Eyüp, Kasım, 2008.

Görüldüğü üzere toplumda, dini nikâhın düşmesi, bozulması şeklinde yanlış bir kanı vardır. Ama bireylerin aile kurumunun devamı için aralarında “dinî nikâhın” da olması gerektiğine dair kanıları da geleneksel toplum olmaktan çıkmakta olan İstanbul toplumunun genlerindeki dini kodlardan tamamen sıyrılamamış olduğunu göstermektedir. Nikâhın boşama ifadeleri dışında oynamayla, küfür etmeyle vb. düşebileceği yine halk inanışları arasındadır.

Denklik de nikâhın şartları arasında zannedilmektedir:

“Evlenirken tarafların denk olması şart mıdır?”¹³⁶

“17 yaşında evlendiğimde eşim hakkında fazla bilgim yoktu. Daha sonra ateist olduğunu fark ettim. 2 çocuğum var. Şimdi de aynı fikirlerini sürdürüyor.. Bizim aramızdaki dini nikâhın geçerli olmadığı söylendi. Siz ne dersiniz?”¹³⁷

Dini nikâhın geçerlilik şartlarından olan şahitlere dair sorulardan biri de şu şekildedir:

“Beş yıl önce evlendik. Daha sonra da bir hoca dini nikâhımızı kıydı. Ama bizi ayrı bir odaya aldı ve orada nikâhımızı kıydı. Şahit olarak hiç kimse yoktu. Bizim nikâhımız olmadı mı? Şüpheye düştük. Bizim nikâhımızı tekrar kıyar mısınız?”¹³⁸

Eşlerin bir süre ayrı kalmaları da nikâhın geçerliliğini engelleyen durumlar arasında kabul edilmektedir:

“Eşimin beni aldatması nedeniyle 9 ay ayrı yaşadık. Şimdi ise kendisini affettim ve birleştik. Nikâhım düşmüş olur mu? Yeniden nikâh yaptırمام gerekir mi?”¹³⁹

“Resmi nikâh kıyılırken şahitlerden birisi kadın olursa sorun olur mu? Dinen bir mahsuru var mıdır?”¹⁴⁰ Kadının şahitliği dini bir mesele olmasına rağmen resmi nikâhla ilişkilendirilerek soru sorulması zihinlerde net bir resmi-dini algısının olmadığını göstermektedir.

¹³⁶ Bkz. AİRB Kişisel Karteks, Sultanbeyli, Mayıs, 2008.

¹³⁷ Bkz. AİRB Kişisel Karteks, Üsküdar, Ekim, 2008.

¹³⁸ Bkz., AİRB Kişisel Karteks, Eyüp, Aralık, 2008.

¹³⁹ Bkz. AİRB Kişisel Karteks, Küçükçekmece, Ağustos, 2008.

¹⁴⁰ Bkz. AİRB Kişisel Karteks, Avcılar, Mart, 2008.

b. Gizli Dini Nikâh

Nikâhın geçerli olmasının şartlarından biri nikâhın şahitler dışında topluma da ilan edilmesidir. Bu şart sadece Malikiler tarafından ileri sürülmüştür. Onlara göre şahitlerle anlaşarak yapılan evlenmenin gizlenmesi ve etrafa duyurulmaması sıhhat şartlarına aykırıdır; dolayısıyla böyle olan nikâhlar geçersizdir. Diğer üç mezhep bunu bir sıhhat şartı olarak kabul etmez, şahitlerin duyduğu nikâh artık gizlilik sınırını aşmıştır derler. Ne var ki günümüzde resmî şekil ve kayıt bulunmadığı sürece iki şahidin, özellikle büyük yerleşim merkezlerinde alenîliği sağlamaya yetmeyeceği ortadadır. Fakihlerin çoğunluğunun iki şahidi yeterli görmesi, dönemlerinin toplumsal telakkileriyle yakından ilgili olup böyle bir gizliliği tasvip ettikleri şeklinde anlaşılmalıdır. Bu itibarla, ülkemizde iki şahitle fakat gizlilik içinde kıyılan nikâhların taşıdığı sakıncalar göz önüne alındığında Malikilerin bu görüşünün de tamamen yabana atılmaması gerektiği ortaya çıkmaktadır.¹⁴¹

Gizli dini nikâha dair sorular şöyledir:

“Ben bir kişi ile imam nikâhı ile evlendim. O, şafi mezhebinden ben Hanefi mezhebindenim. Onun ailesinin bu evlilikten haberi yok. Çevremizde beş on kişinin haberi var. Bu evliliğimiz geçerli mi?”¹⁴²

“Yakın bir zamanda evlenmeyi düşünüyoruz. Bu süre zarfında birlikte dolaşacağız, belki el ele yürüyeceğiz. Bu sebeple ailelere haber vermeden kendi aramızda bir dini nikâh yaptırabilir miyiz?”¹⁴³

“Üniversitede okuyorum. Erkek arkadaşım ile ailelerden gizli olarak nikâh kıymak istiyorum. Dinen bir mahsuru var mı?”¹⁴⁴

“Reşit olan kızla erkek kendi aralarında karı koca kabul edilebilirler mi? Aileden gizli nikâh kıyılabilir mi?”¹⁴⁵ Gizli nikâha dair soruların çoğu ailelerin haberleri olduğunda tasvip etmeyeceği nikâhlardır. Bu nikâhlar ailelerin haberi olan evliliklerdeki resmi nikâhtan da yoksundur. Bu bireylerin bir kısmı sadece dini nikâh kıydırarak resmi nikâhsız yaşamak istemektedirler.

¹⁴¹ İlmihal, s.208

¹⁴² Bkz. AİRB Kişisel Karteks, Avcılar, Kasım, 2008.

¹⁴³ Bkz. AİRB Kişisel Karteks, Beykoz, Ekim, 2008.

¹⁴⁴ Bkz. AİRB Kişisel Karteks, Bağcılar, Ağustos, 2008.

¹⁴⁵ Bkz. AİRB Kişisel Karteks, Güngören, Eylül, 2008.

“Ailem sevdiğim kişiyle evlenmemi çok basit gerekçelerle reddediyorlar. Onlardan habersiz nikâh kıydırmak istiyorum, caiz mi?”¹⁴⁶

“Komşum ve arkadaşım olan genç bir kız ile erkek arkadaşı hayatını birleştirmek istiyor. Kızın ailesi bu genç ile evlenmesine karşı çıkıyor. Bunlar ailelerinden habersiz, anne babalarının rızası olmadan nikâh kıydırmak istemektedirler. Böyle dini nikâh kıydırmaları caiz midir?”¹⁴⁷

“Ben dul bir kadını. Bir kızım var. Dayımın oğluya, bizi manevi olarak himaye etmesi için dini nikâh kıydırmak istiyoruz. Onun daha sonra başka birisiyle evlenmesine engel olmaması için ve kızımın da bu durumdan etkilenmemesi için nikâhı gizli yaptırmak istiyoruz. Zaten karıkoca hayatı yaşamayacağız. Sadece manevi olarak himaye etmesi, rahatça gelip gitmesi için. Ayrıca dul kadın olduğum için rahatsız da ediliyorum. Bana yardımcı olur diye de düşünüyorum. Başka birisiyle, kız çocuğumu düşündüğüm için, evlenmek istemiyorum. Zira haberlerde çok kötü olaylar işitiyoruz.”¹⁴⁸

Gizli dini nikâha dair sorular ise ikinci evlilik olarak yapılan nikâhlardır. Bunlardan ilk eşin ve toplumun haberi olması istenmemektedir.

“Evliyim. Bir dul bayanla tanıştım ve arkadaş oldum. Onunla günaha düşmemek için dini nikâh kıymak istiyorum. İlk eşimin bundan haberi yok. Benim maddi durumum iyi. Her ikisinin de geçimini sağlayabilirim. İlk eşimle resmi nikâhımız olduğu için ikinci bayanla resmi nikâh kıymamız da mümkün değil.”¹⁴⁹

“Evliyim ve bir çocuğum var. Eşimle evlenmeden önce başka bir bayanla birbirimizi seviyorduk ve aramızda cinsel ilişki gerçekleşti. Bu durumdan şimdiki eşimin haberi yok. Evlilik öncesi birlikte olduğum bayan beni çok seviyor ve ikinci eşim olmak, evlenmek istiyor. Aksi halde intihar edebileceğini dahi söylüyor. Şimdiki eşime haber vermeden bu bayanla evlenebilir miyim?”¹⁵⁰

¹⁴⁶ Bkz. AİRB Kişisel Karteks, Bahçelievler, Nisan, 2008.

¹⁴⁷ Bkz. AİRB Kişisel Karteks, Sultanbeyli, Ocak, 2008.

¹⁴⁸ Bkz. AİRB Kişisel Karteks, Şişli, Nisan, 2008.

¹⁴⁹ Bkz. AİRB Kişisel Karteks, Eyüp, Eylül, 2008.

¹⁵⁰ Bkz. AİRB Kişisel Karteks, Ümraniye, Nisan, 2008.

“Eşim ailesi 99 depreminde öldüğünden beri bana karşı hanımlık vazifesini yapmıyor. İstemiyor. Doktora götürmek istiyorum, kabul etmiyor. Ben ondan habersiz, evlensem (resmi olmadan) uygun olur mu? Zira harama girmekten korkuyorum.”¹⁵¹

“Bir kişi ikinci bir hanımla dini nikâh kıyacak olsa bunu eşine haber vermesi gerekir mi?”¹⁵²

Gizli nikâh ile ilgili sorulardan; erkeklerin 2. evliliklerini, hanımından ve çevresinden gizli yaptığı veya yapmak istediği anlaşılmaktadır. Bu konuya başka bir açıdan bakarsak, müftülüğe başvuran bayanların, evli erkeklerle evlendiklerini gizlemek istedikleri de görülmektedir.

Özellikle son yıllarda gerek yazılı ve görsel basın yoluyla gerek reklamlar vasıtasıyla cinsellik teşhir edilmiş ve kişinin tek bir amaç için, cinsellik için yaşaması gerektiği fikri aşılarmaya çalışılmıştır. Bu da evliliklerde aldatmaların bir sebebi olmaktadır. Kişilerin biraz dini hassasiyeti varsa da, kendi hanımını aldattığı kadına, dini nikâh yaparak vicdanını rahatlatma yolunu seçmektedir. Dolayısıyla kendisince dinin emirlerini çiğnememiş olmaktadır. Ancak Kuran-ı Kerim’de 2. evliliğe ancak eşler arasında adaleti gözetebilecekse izin verilmiştir.¹⁵³ Günümüzde her iki eşin de resmi nikâha sahip olmaması, başka hiçbir sebep olmasa da eşler arasında adaletin sağlanamaması demektir. Zaten sorulardan hanımların beylerinin 2. evliliğine izin vermedikleri görülmektedir.

c. Evlilikte Ebeveyn Rızası

Evlilikte velâyet kurumunun ön plana çıkması, hayat boyu birlikteliği başlatacak olan evlilik akdinin gerekli araştırmalar yapılarak mümkün olduğu ölçüde sağlam temellere oturtulması, telâfi edilmesi ve geri dönülmesi âdeta imkânsız olan hataların önceden görülmesi ve önlenmesi, bir yönüyle de evlenecek tarafların aileleri arasında kaynaşmanın kolay sağlanması gibi hedeflere yöneliktir.¹⁵⁴

¹⁵¹ Bkz. AİRB Kişisel Karteks, Güngören, Nisan, 2008.

¹⁵² Bkz. AİRB Kişisel Karteks, Beykoz, Nisan, 2008.

¹⁵³ Nisa S. 4/77

¹⁵⁴ Aydın, a.g.m., s.212

Anne-babalar, çocuklarının evliliklerinde çok etkin bir role sahiptir. Bu rol, kimi zaman bazen annenin bazen babanın, çocuklarının seçtiği kişiyle evlenmesine razı olmama şeklinde ortaya çıkarken kimi zaman da anne-babanın çocuklarını, istemediği biriyle zorla evlendirmesi şeklinde olmaktadır.

Anne-babaların bu baskıcı tutumunda, bazen annenin hayatta yalnız kalması, bazen babanın dini hassasiyetleri, bazen de çevrenin etkisi rol oynamaktadırlar. Aileler, bu gibi farklı sebeplerle çocuklarının hayatlarındaki en önemli olaya, evliliğe, baskıcı bir tarzda müdahale etmektedir.

Kız çocuklarının evlilik kararı hala anne baba tarafından engellenebilmektedir, kız çocukları da anne babalarının istekleri ve kendi kararları arasında sıkışmakta, ebeveynlerini de göz ardı edememektedirler:

“24 yaşında bir kızım. Annem babam beni istediğime vermediler. Ben de kaçtım. Benim durumum nedir?”¹⁵⁵

“Kızımı iki defa evlenip boşanmış birisi istiyor. Biz de vermek istemiyoruz. Ayrıca bu kişinin evlenmeden önce görüştüğü birisi varmış ve bir de nişanlısından ayrılmış. Kızım benim söz hakım yok mu diyor. Ne yapmalıyız?”¹⁵⁶

“Oğlum, açık, başını örtmeyen bir kız ile tanışmış, görüşmüş ve evlenme niyetinde. Eşim ve ben bu duruma çok üzülüyoruz. Oğlumuz fikrimizi beyan ettik ama nafile sözümüzü dinlemiyor... Ne yapmamızı tavsiye edersiniz?”¹⁵⁷

“20 yaşında okuyan bir oğlum var. Mahallemizde kendinden on yaş büyük, bir çocuk sahibi, boşanmış bir bayana âşık oldu. Onunla evleneceği konusunda ısrar ediyor. Biz istemiyoruz. Giderim onunla yaşarım diye bizi tehdit ediyor. Bu konuda ne yapabiliriz?”¹⁵⁸

“Aile rızası dışında evlenmek mutsuz olunacağına işaret olarak gösterilebilir mi?”¹⁵⁹

“Bir kız veya erkek ebeveyninin rızası dışında biriyle evlenebilir mi?”¹⁶⁰

¹⁵⁵ Bkz. AİRB Kişisel Karteks, Sarıyer, Şubat, 2008.

¹⁵⁶ Bkz. AİRB Kişisel Karteks, Pendik, Eylül, 2008.

¹⁵⁷ Bkz. AİRB Kişisel Karteks, Esenler, Ağustos, 2008.

¹⁵⁸ Bkz. AİRB Kişisel Karteks, Üsküdar, Ağustos, 2008.

¹⁵⁹ Bkz. AİRB Kişisel Karteks, Güngören, Eylül, 2008.

¹⁶⁰ Bkz. AİRB Kişisel Karteks, Ümraniye, Ağustos, 2008.

Müftülüğü arayan bireyler, evlilikte aile rızasının İslam dininde şart olup olmadığını sormaktadırlar. Bu soruların sorulması, kişilerin hangi tehdit altında olurla olsunlar, dinen bir engelleme olmadığı sürece hayatlarındaki en önemli birliktelik olan evliliğe, kendi görüşleri doğrultusunda karar vermede ısrarcı olduklarını göstermektedir.

“Evlilikte anne babanın rızası şart mıdır? Ailem evlenmeyi düşündüğüm kişiyi sırf kendi memleketimiz değil diye tanımak dahi istemiyor. Onların rızası olmadan evlenebilir miyim?”¹⁶¹ Bunun gibi ailelerin gençlerin istedikleri kişilerle evliliklerinin engellendiği durumlarda ilerleyen zamanlarda farklı sonuçlar ortaya çıkabilmektedir. 26 yaşında evli bir kadının sorusu şu yöndedir:

“Evlüyüm iki kızım var. Ailem razı olmadığı için sevdiğim kişi yerine eşimle evlendim. Geçenlerde o kişi bana e-mail yoluyla ulaştı ve onunla msn’de görüşmeye başlamıştım. Oda evlenmiş, fakat benimle görüşmek istediğini söyledi. Ne yapmalıyım?”¹⁶²

Erkeklerin çokeşliliğe hakkındaki ikinci nikâh taleplerine sorularda rastlanmakta ise de üçüncü eşi nikâhlanmak isteyen sadece bir örneğe rastlanmaktadır. 40 yaşlarında ilkokul mezunu bir iş adamı şöyle sormaktadır:

“Bir resmi bir de dini nikâhlı iki hanımım var. Üçüncü bir hanım almak istiyorum. Hanımefendi ve annesi ve diğer hanımlar bu işe razılar. Alacağım üçüncü hanımın babası kızının benimle evlenmesine razı değil. Biz dinen nikâhlanabilir miyiz?”¹⁶³ Erkek maddi durumunun iyi olmasını üçüncü dini nikâh için yeterli görktedir. Oysaki ayette aralarında eşit davranabilme şartı ifade edilmiştir.

d. Mehir

Mehir evliliğin kadına tanıdığı haklardan birisidir. Kuran-ı Kerim’de evlenen erkeğin hanımına vermek zorunda olduğu mehirle ilgili olarak pek çok ayet vardır.¹⁶⁴

Ancak günümüzde, mehir, resmiyette kadına tanınmış bir hak değildir. Kadın, resmiyette hak iddia edememesi, eşinin verdiği sözü yerine getirmemesi gibi sebeplerle din tarafından verilen bu hakkına istediği gibi sahip çıkamamaktadır. Mehrin miktarı, ne

¹⁶¹ Bkz. AİRB Kişisel Karteks, Sultanbeyli, Nisan, 2008.

¹⁶² Bkz. AİRB Kişisel Karteks, Fatih, Ekim, 2008.

¹⁶³ Bkz. AİRB Kişisel Karteks, Şişli, Şubat, 2008.

¹⁶⁴ Nisa S., 4/ 4,25

olabileceği, unutulduğu durumlarda ne olacağı, sonradan arttırılıp arttırılamayacağı mehir hakkında sorulan soruların konuları arasındadır.

“Nişanlandım. Mehir olarak ailemin çok isteği var. Liste hazırladılar. Benim için bu tür konular önemli değil. Azcık mehir alsam yeterli değil midir?”¹⁶⁵

“Evde özürlü bir kardeşi bulunan bir genç kızın, evlendikten sonra da kardeşine bakmasını mehir olarak isteyebilir mi?”¹⁶⁶

“Mehirde bir üst sınır var mıdır?”¹⁶⁷

“Mehir nedir? Kur’an’da delili var mıdır?”¹⁶⁸

“Düğünde takılan altınlar mehir yerine geçer mi?”¹⁶⁹

“Biz nikâh kıyılırken mehri bilmiyorduk. Mehirsiz yani mehirin unutulması durumunda nikâha zarar gelir mi?”¹⁷⁰

“Mehrini almayan kadının kocasına itaat etmesi gerekmez şeklinde bir hüküm var mıdır?”¹⁷¹

“Benim dini nikâhım kıyılırken bir ev ve araba istedim. Erkek tarafı çok karşı çıktılar. Bir kız mehir olarak araba ve ev isteyebilir mi?”¹⁷²

“Hocam ben evlenirken dini nikâhımızı kıyan hoca efendi mehir hakkında bilgi verdi. Yalnız ben o an heyecandan meseleyi anlamadım, çok sembolik bir şeyle yani az bir mehirle nikâh akdimiz yapıldı. Ben şimdi mehrimi arttırabilir miyim?”¹⁷³

“Nikâh tazeleme duası okunurken önceden belirlenmiş olan mehir miktarı değiştirebilir miyim?”¹⁷⁴

“Evlendikten sonra eşimin bana verdiği mehir, kayınpederim tarafından “borcumuz var, sonra sana yine alırız” diyerek alındı. On altı yıllık evliyim. Hâlâ mehrimi vermediler. Eşime de söylüyorum ama o da “Babamdır, vermezse vermesin” diyor. Bu yüzden eşimle sürekli tartışıyoruz. Kayınpederimin durumu oldukça iyi. Fakir

¹⁶⁵ Bkz. AİRB Kişisel Karteks, Sarıyer Ekim, 2008.

¹⁶⁶ Bkz. AİRB Kişisel Karteks, Bağcılar, Ocak, 2008.

¹⁶⁷ Bkz. AİRB Kişisel Karteks, Esenler, Şubat, 2008.

¹⁶⁸ Bkz. AİRB Kişisel Karteks, Güngören, Ocak, 2008.

¹⁶⁹ Bkz. AİRB Kişisel Karteks, Şişli, Nisan, 2008.

¹⁷⁰ Bkz. AİRB Kişisel Karteks, Pendik, Kasım, 2008.

¹⁷¹ Bkz. AİRB Kişisel Karteks, Ümraniye, Ocak, 2008.

¹⁷² Bkz. AİRB Kişisel Karteks, Gaziosmanpaşa, Eylül, 2008.

¹⁷³ Bkz. AİRB Kişisel Karteks, Çatalca, Temmuz, 2008.

¹⁷⁴ Bkz. AİRB Kişisel Karteks, Küçükçekmece, Ağustos, 2008.

olsalar, bunu onlardan istemem bile. Kayınpederin mehre sahip olmak gibi bir hakkı var mı?”¹⁷⁵ Mehir kadının evlilikten doğan hakları arasındadır. Bu sebeple ondan izinsiz kullanılıp bir tasarrufta bulunulamaz.

e. Resmi Nikâh-Dini Nikâh İkilemi

İslam’a göre evlenecek erkek ile kadın arasında akdedilen nikâhın geçerli olması için resmi bir memurun veya din adamının huzurunda yapılması gerekli değildir. Bunun için 2 erkek şahit yeterlidir. Ne var ki, nikâhın önemi ve sosyal hayattaki etkisi sebebiyle oldukça erken devirlerden itibaren, akdin hukuki yönünü bilen bir kişi huzurunda yapılmasına itina gösterilmiştir.¹⁷⁶ Türkiye Cumhuriyetinin kurulmasından sonra, nikâh kıyma işleminin, kadınlardan veya imamlardan resmi makamlara geçmesiyle resmi nikâh-dini nikâh ikilemi toplumda yaşanmaya başlamıştır.

Resmi nikâh ile dini nikâhın getirdiği sonuçlar, birbirinden önemli ölçüde farklılık gösterir. Resmi nikâhla birlikte dini nikâhla sağlanan haklara hemen hemen sahip olunurken dini nikâh için aynı şey söylenemez. Dini nikâhlı çiftler, resmiyette evli olarak kabul edilmemektedir. Bu özellikle kadın için, çoğunlukla dezavantaj olurken bazı durumlarda avantaj olmaktadır. Mesela devlet, ölen babadan kalan maaşı, geride kalan kızı bekârsa, kızına devretmektedir. Gelen sorularda resmi evliliği yapmayıp, devletin evli olmayanlara sağladığı avantajlardan yararlanmanın hükmü sorulmuştur.

“Evleneceğim bayan babasından maaş alıyor. İki çocuğu var. Ben alacağım maaş çocuklarıma yardım olarak vereyim diyor. Çocukları 16-25 yaşında ve çalışıyor. Dinen caiz mi?”¹⁷⁷

“Şu anda durumum müsait olmadığı için düğün yapamıyorum. Dini nikâhla evlensem ve daha sonra resmi nikâh yaptırsam olur mu?”¹⁷⁸

“Resmi nikâh dini nikâh yerine geçer mi?”¹⁷⁹

¹⁷⁵ Bkz. AİRB Kişisel Karteks, Esenler, Nisan, 2008.

¹⁷⁶ Aydın, M.Akif, İslam-Osmanlı Hukuku, M.Ü.İ.F.Y., İstanbul, 1985, s.85

¹⁷⁷ Bkz. AİRB Kişisel Karteks, Pendik, Ekim, 2008.

¹⁷⁸ Bkz. AİRB Kişisel Karteks, Büyükçekmece, Mart, 2008.

¹⁷⁹ Bkz. AİRB Kişisel Karteks, Bayrampaşa, Kasım, 2008.

2. Evlilikte Kadının Hakları

İstanbul İl ve İlçe Müftülüğü AİRB'lerine sorulan sorularda evlilikte kadının haklarına ve kısıtlanmalarına dair birçok soru göze çarpmaktadır. Bunlar, kadının çalışması, kadının mülkiyet hakkı, kadının bir yere giderken izin alması gerekip gerekmediği, kadının kocasının malı üzerinde hakkı olup olmadığı konularında yoğunlaştığı görülmektedir.

a. Kadının mülkiyet hakkı

Kadının yeme, içme, giyim ve barınma masraflarının kocasına ait olduğu konusunda fakihler görüş birliği içerisinde. ¹⁸⁰ Bu ilke ülkemizde de yaygın biçimde kabul görmüş ve erkeler evin geçiminden sorumlu olarak kabul edilmişlerdir. Bununla beraber erkeğin maddi olarak sıkıntılı, ihtiyaç halinde olduğu durumlarda hanımının mülkünü de kendisininmiş gibi kullanmak istediği de topluma görülen durumlardandır:

“Babamdan bana bir ev miras kaldı. Eşim evimi satıp iş için sermaye olarak kullanmak istiyor. Bu yüzden tartışıyoruz. Dinen eşimin evimi satıp, parasını kullanması doğrumudur?”¹⁸¹

Kocaların maddi sorumluluklarını ihmal ettiği durumlarda ise bazı kadınlar sorumlulukları olmadığından kendi mülklerinin kullanılmasına taraftar olmamaktadırlar: “Kız kardeşimin kocası para tutmayan biri. Sürekli borçlanıyor. Kız kardeşimin geliri var. Zengin, eşinin borçlarını ödemek zorunda mı? Kendi ailesi bile ödemiyor. Karısı da para vermese günaha girer mi?”¹⁸²

“Ben çalışan bir kadını, kazandığım parayı eşime vermek zorunda mıyım?”¹⁸³

Kadınların hakkında soru sordukları diğer bir durum ise kendi gelirlerini istedikleri yerlere, kocalarının rızası olsa da olmasa da, harcıyıp harcıyamayacaklarıdır:

“Benim asi bir kızım var, şimdi taşınıyorlar. Eşim kızıma yardım edersem hakkını helal etmeyeceğini söylüyor. Ben kendi paramdan, maaşımdan versem eşime söylemesem günah olur mu?”¹⁸⁴

¹⁸⁰ Döndüren, age, . 425

¹⁸¹ Bkz. AİRB Kişisel Karteks, Güngören, Temmuz, 2008.

¹⁸² Bkz. AİRB Kişisel Karteks, Güngören, Kasım, 2008.

¹⁸³ Bkz. AİRB Kişisel Karteks, Büyükçekmece, Mayıs, 2008.

¹⁸⁴ Bkz. AİRB Kişisel Karteks, Avcılar, Ocak, 2008.

“Ben çalışan bir bayanım kendi kazancımdan eşimden izinsiz hayır yapamaz mıyım? Çünkü eşim her halükarda bana karşı çıkıyor.”¹⁸⁵

“Kızım kocasından boşandı ve başka birisiyle evlendi. İlk eşinden iki dairesi var. Kirasını aldığı dairenin zekâtını ikinci kocasından habersiz verebilir mi?”¹⁸⁶

“Eşim vefat etti ve sosyal güvenlik kurumundan bana maaş bağlandı. Bu maaşı eşimin muvaffakatının olmadığı yerlerde tasarruf edip harcayabilir miyim?”¹⁸⁷

Kadının maddi durumunun iyi olması bahane edilerek, erkeğin evi geçindirme sorumluluğundan kaçmak istediği durumlar da örnekler arasındadır:

“20 yıllık evliyim. Benim gayr-i mülklerim ve gelirlerim var. Eşim benim masraflarımı karşılamıyor ve bana harçlık vermiyor. Hatta çocuklarımsın masraflarını bile bana yüklüyor. Evimdeki yardımcının maaşını da ödemiyor. Bana kendin karşıla diyor. Şu anda oturduğumuz ev benim. Ve daha önce mülklerimden bir kısmını ona sattım fakat çoğunu ödemedi. Her ayın sonunda beni borçlu da çıkarıyor. Ben kendi adıma hiç birikim yapamıyorum hatta mülklerim azalıyor. Bu durumda kocamdan ev kirası, sattıklarımın ücretini ve masraflarımı talep edebilir miyim? Kabul etmediği takdirde kadınlık görevimi yapmasam sorumlu olur muyum?”¹⁸⁸

Kadının mülkiyeti el değiştirse de kendisini sorumlu hissettiği durumlar da vardır:

“Eşim bana bir daire aldı veya şöyle söyleyeyim, oturduğumuz evi benim üzerime tapuladı. Fakat her vesileyle bunu söylüyor... Ben de en sonunda ailemden kalan 150.000 TL'yi eşime verdim. O parayı bankada tutuyor ayrıca zekâtını da vermiyor... Bundan dolayı ben sorumluluk sahibi miyim acaba?”¹⁸⁹

Kadının mülkiyet hakkı sadece eşi tarafından değil yakın akrabaları tarafından da haksız yere kullanılmak istenebilmektedir:

“Memlekette babadan kalma mallarımız var. Kardeşler kendi aramızda resmîyete dökmeden paylaştık. Benim olan mal üzerinde memleketteki ağbim bana sormadan başkasını faydalandırmak istiyor, kiraya vermek gibi tasarrufta bulunabilir mi?”¹⁹⁰

¹⁸⁵ Bkz. AİRB Kişisel Karteks, Bayrampaşa, Ağustos, 2008.

¹⁸⁶ Bkz. AİRB Kişisel Karteks, Pendik, Eylül, 2008.

¹⁸⁷ Bkz. AİRB Kişisel Karteks, Maltepe, Mart, 2008.

¹⁸⁸ Bkz. AİRB Kişisel Karteks, Beyoğlu, Ocak, 2008.

¹⁸⁹ Bkz. AİRB Kişisel Karteks, Tuzla, Mayıs, 2008.

¹⁹⁰ Bkz. AİRB Kişisel Karteks, Pendik, Temmuz, 2008.

Bu gibi sorulardan da anlaşılacağı üzere kadının mülkiyet hakkı, koca, baba, erkek kardeş evi geçindirmek zorunda olarak düşünüldüğünden, gereksiz görülmekte, eğer varsa kadının mülkleri üzerinde erkekler tasarruf hakları olduğunu düşünmektedirler.

b. Kadının Çalışması

Kadınların kocalarının izinlerine tabi olarak gördükleri bir diğer durum ise kadının çalışmasıdır. Sorulan sorularda erkeklerin genellikle kadınların çalışmalarına sıcak bakmadıkları görülmektedir. Kadınlar ise özellikle geçim sıkıntısı gibi nedenlerle kendilerini çalışmak zorunla hissetmekte fakat kocalarının izni olmadığı için ise ikilemde kalmaktadırlar. Çalışanlar da manen kendilerini rahatlatmak istemektedirler:

“Kocam bir işte çalışıyor. Günün şartlarına göre aldığı ücret tam yeterli olmuyor. İlave masraflarımız için çalışmak istedim. Kocam müsaade etmiyor. Ama ben onun haberi olmadan işe gidiyorum. Aldığım parayı evin ihtiyaçları için harcıyorum.”¹⁹¹

“Hocam ailede kadının çalışması caiz değil mi? Kayınvalidem çalışmamı istemiyor. Kadının çalışması evdeki bereketi götürür diyor. Eskiden neden bereket vardı, tek erkek çalışırdı diyor. Eşim de annesinden etkileniyor ve bana cephe alıyor. Bu konuda beni aydınlatırsanız memnun olurum.”¹⁹²

“Eşime haber vermeden çalışıp harçlığımı çıkarabilir miyim?”¹⁹³

Birtakım sorularda ise kocanın izni olup olmadığı zikredilmeksizin genel olarak kadının çalışmasının uygun olup olmadığı sorulmaktadır. Bu gibi sorular geleneksel ‘kadının yeri evidir’ görüşünün toplumsal bilinçaltında hala yer almakta olduğunun bir göstergesidir:

“Eşim hapiste. Geçimimi temin etmem için çalışmam dinen sakıncalı mı?”¹⁹⁴

“Kadının çalışmasında dinen bir sakınca var mıdır? Erkek ile kadın birlikte aynı işte çalışabilir mi?”¹⁹⁵

¹⁹¹ Bkz. AİRB Kişisel Karteks, Şişli, Şubat, 2008.

¹⁹² Bkz. AİRB Kişisel Karteks, Bayrampaşa, Mayıs, 2008.

¹⁹³ Bkz. AİRB Kişisel Karteks, Eyüp, Kasım, 2008.

¹⁹⁴ Bkz. AİRB Kişisel Karteks, Eyüp, Ekim 2008.

¹⁹⁵ Bkz. AİRB Kişisel Karteks, Sultanbeyli, Nisan, 2008.

c. Kadının İzinsiz Seyahat Etmesi

Kadının, yanında mahremi bulunmadan üç günden fazla bir yolculuğa çıkmamasına dair ilke günümüzde 90 km'den uzak olan mesafeye kadının tek başına gidemeyeceği şeklinde de bilinmektedir. Erkekler bu ilkeyi kadının yanında başka bir mahremi bulursa da, evden çıkarken kocadan izin alma gerekliliği ilkesiyle birleştirilerek bazı durumlarda kadın karşısında bir silah gibi kullanılmaktadırlar:

“Eşim, annem ve ben bu sene hacca gideceğiz. Babama haz çıkmadı fakat önceki yıllarda kendisi iki defa hacca gitmişti. Babam kendisinin hacca gidememesini hazmedemediği için annemin hacca gitmesine izin vermiyor. Bu durumda annemin hacca gitmesinde herhangi bir mahzuru olur mu?”¹⁹⁶

“Eşim hacca gitmeme müsaade etmiyor ve bana ‘İslam kadına, erkeğine itaatı emrediyor’ diyor. Bu söz doğru mu?”¹⁹⁷

Oysaki haccın kadına farz olduğu durumlarda kadının kocasının iznini almasına gerek yoktur. Yanında mahrem birinin olması yeterlidir.¹⁹⁸

Erkeklerin sordukları sorular ise şöyledir:

“Eşim beş ay önce izin verdim umreye gitti. Şimdi Ramazan'da umreye gideceğim, sen izin versen de vermesen de diyor ve ben izin vermiyorum... Bir hanımın eşinin ve onayı olmadan umreye gitmesi dinen doğru mudur?”¹⁹⁹

“Eşim benim iznim olmadan hacca gidebilir mi?”²⁰⁰

Kadınların eşlerinin izni olmadığından yapamadıkları birçok şey vardır. Bunlardan bazıları Kur'an öğrenme gibi ibadet hükmünde fiiller dahi olabilmektedir. Erkeklerin neden izin vermediği ise detaylı olarak sorulara yansımamıştır:

“Eşim Kur'an Kursuna gitmemi istemiyor. Yeter artık öğrendin diyor. Be ne yapmalıyım?”²⁰¹

¹⁹⁶ Bkz. AİRB Kişisel Karteks, Fatih, Ekim, 2008.

¹⁹⁷ Bkz. AİRB Kişisel Karteks, Bahçelievler, Nisan, 2008.

¹⁹⁸ Döndüren, age, s. 91-92.

¹⁹⁹ Bkz. AİRB Kişisel Karteks, Beykoz, Eylül, 2008.

²⁰⁰ Bkz. AİRB Kişisel Karteks, Pendik, Kasım, 2008.

²⁰¹ Bkz. AİRB Kişisel Karteks, Pendik, Şubat, 2008.

Kocaların hanımlarının ailelerine gitmelerine izin vermediği durumlar da vardır. Oysaki erkek olsun kadın olsun kişinin en yakın olduğu insanlar elbette ki anne babalarıdır:

“Evli bir bayanım. Eşim kıskançlığı sebebiyle bana birçok sınırlamalar getiriyor. Anne babamla görüşmeme, arkadaş ziyaretlerime müdahale ediyor. Bu şartlar bana ağır geliyor. Aksi halde dövmele tehdit ediyor. Kocaya itaatın sınırları ne olmalıdır?”²⁰²

“Eşim ailemle çok fazla görüşmemi istemiyor. Bu yüzden aramızda tartışmalar oluyor. Ne yapmam gerekir?”²⁰³

“Eşim ailemle görüşmeme izin vermiyor. Eşime haber vermeden izinsiz olarak ailemle görüşebilir miyim? Dinen bir sakıncası var mı?”²⁰⁴

d. Kadının Kocasının Malı Üzerinde Tasarrufu

İslam’da sahih bir evlilik akdiyle nikâhlanmış olan kadının nafakasının kocası tarafından sağlanması, kocası üzerine hakkıdır.²⁰⁵ Kadının kocasının malı üzerinde tasarrufu konusundaki soruların bir kısmı evi geçindirme yükümlülüğünü yerine getirmeyen kocalar hakkında sorulmuştur:

“Eşim ihtiyacımız olan parayı vermiyor. Bazen hiç vermiyor. Bazen de az veriyor... Çocuklar okula gidiyor. İhtiyaçları oluyor. Ben de yıllardır ara ara eşimden habersiz paralarının arasında 50-100 milyon alıyor, ihtiyaçlarımız ve evimiz için harcıyor, biraz da biriktiriyorum. Eşim sürekli mal alıp sattığı ve ödemeler yaptığı için birkaç milyarın içinden benim aldığımı fark etmiyor. Ama gönlüm de rahatsız. Ne yapmalıyım?”²⁰⁶

Bazı durumlarda ise kadın eşinin nafakayı sağlayıp sağlamadığı hakkında bilgi vermeden bu konu hakkında soru sormuşlardır. Bu soruların sayısı daha çoktur:

“Kadın kocasından habersiz cebinden-cüzdanından para alıp harcayabilir mi?”²⁰⁷

“Eşimin izni olmadan onun parasından alıp hayır yapabilir miyim?”²⁰⁸

²⁰² Bkz. AİRB Kişisel Karteks, Sultanbeyli, Aralık, 2008.

²⁰³ Bkz. AİRB Kişisel Karteks, Pendik, Ocak, 2008.

²⁰⁴ Bkz. AİRB Kişisel Karteks, Pendik, Ocak, 2008.

²⁰⁵ Karaman, age, s. 235.

²⁰⁶ Bkz. AİRB Kişisel Karteks, Pendik, Eylül, 2008.

²⁰⁷ Bkz. AİRB Kişisel Karteks, Sultanbeyli, Aralık, 2008.

²⁰⁸ Bkz. AİRB Kişisel Karteks, Küçükçekmece, Nisan, 2008.

“Eşimin mutfak harcamaları için verdiği paradan saklayabilir miyim?”²⁰⁹

“Ailemin durumu maddi olarak iyi değil, ailemin rencide olmaması için beyimden habersiz onlara yardım yapabilir miyim?”²¹⁰

“Altınlarımın zekâtını kocamdan izinsiz onun parası ile verebilir miyim?”²¹¹

“Eşimden habersiz harcama yapabilir miyim?”²¹² Burada kadın kendi parasını kastetmektedir.

Kadınlar bazı durumlarda hayır yapmak istemekte kocalarının engellemeleriyle karşılaşmaktadırlar:

“Eşim benim hayır yapmam karışıyor. Kesinlikle benden izinsiz bir şey veremezsin diyor. Söylediğim zaman büyük tartışmalar oluyor. Eşten izinsiz bir hayır yapamaz mıyım? Yaparsam hayrım kabul olmaz mı?”²¹³

“Kocama yalan söyleyerek ondan para alıp harcıyorum. Bu paradan anneme ve erkek kardeşime de veriyorum. Bunun günah olduğunu da biliyorum. Asıl sormak istediğim, şu anda Ramazan ayındayız. Benim orucum ve namazım kabul oluyor mu?”²¹⁴

Bu konuda erkeklerin soruları ise şu yönde yansımaktadır:

“Hanım cebimden para çalıyor. Bu konuda sizler ne söylersiniz?”²¹⁵ Görüldüğü üzere kocalar hanımlarının kendilerinden habersiz aldıkları parayı “çalma” olarak nitelendirmektedirler. Bu ise evliliğin üzerine bina edilmesi gereken sevgi, saygı ve güven temellerine zıt bir ifadedir.

e. Kocaya İtaatin Sınırları

Kadın ve erkeğin karşılıklı olarak, evlilikten doğan hak ve sorumlulukları vardır. Karı kocanın karşılıklı haklarının çerçevesini şu ayet-i kerime vermektedir: “Kadınların –normal ölçüler içinde- vazifeleri kadar hakları da vardır.”²¹⁶ Karşılıklı hakların

²⁰⁹ Bkz. AİRB Kişisel Karteks, Pendik, Şubat, 2008.

²¹⁰ Bkz. AİRB Kişisel Karteks, Pendik, Ekim, 2008.

²¹¹ Bkz. AİRB Kişisel Karteks, Güngören, Mayıs, 2008.

²¹² Bkz. AİRB Kişisel Karteks, Fatih, Mart, 2008.

²¹³ Bkz. AİRB Kişisel Karteks, Bayrampaşa, Temmuz, 2008.

²¹⁴ Bkz. AİRB Kişisel Karteks, Kağıthane, Eylül, 2008.

²¹⁵ Bkz. AİRB Kişisel Karteks, Gaziosmanpaşa, Ekim, 2008.

²¹⁶ El-Bakara, 2/228.

denkliği yanında tek istisna, kocanın aile reisi olmasıdır. Aileye bir baş gereklidir. Yaratılıştan gelen özellikleri, mehir ve nafakayı temin etmesi bu hakkın erkeğe ait olmasını tabii kılar. Bu reislik bir tahakküm değil, bir himaye ve düzeni korunma vasıtasıdır. Hz. Peygamber'in hadisinde de ifadesini bulduğu üzere kadının kocası üzerindeki hakları şöyledir: “ Yediğin zaman ona da yedirmek, giydiğin zaman ona da giydirmek, yüzüne vurmamak, hakaret etmemek, küsüp evi terk etmemek.” Kocanın hak ve vazifeleri olarak da “kocanın istemediği kimseleri eve almamak, izinsiz dışarı çıkmamak, meşru isteklerini yerine getirmek, yatağını terk etmemek, gücü yettiğinde hoşnut kılmaya çalışmak” sayılmıştır.²¹⁷ Kocanın evin reisi olduğu ilkesi bazı durumlarda erkekler tarafından abartılmış, kocalar durumu otorite ispatı noktasına getirmişlerdir.

35 yaşında lise mezunu evli bir kadın şöyle sormaktadır:

“Bir ailede erkek hanımına sen bana tabisin, bana uyacaksın, benim dediğim olacak, senin söz hakkın yok deme hakkına sahip mi? Hanımların istekleri, fikirleri, seçimleri göz ardı mı edilir. Bunun dini hükmü nedir?”²¹⁸

26 yaşında üniversite mezunu halkla ilişkiler uzmanı evli bir kadın şöyle sormaktadır:

“Kur'an-ı Kerim'de kadının itaatsizliği geçiyor ama erkeğin itaatsizliği geçmiyor. Erkek de itaatsiz olamaz mı? İtaatsizlik sadece kadına mahsus bir durum mudur?”²¹⁹

45 yaşında yüksek okul mezunu evli bir kadının sorusu ise:

“Kadının kocasına karşı itaatının sınırı nedir?”²²⁰ şeklindedir. Bu sorunun sorulma nedeni, ayrıntılar bilinmemekle beraber, kadından kocası tarafından itaat beklendiği tahmin edilebilir.

Erkeklerden yansıyan sorular ise şöyledir; 28 yaşında ortaokul mezunu evli bir erkek şöyle sormaktadır:

“Eşim bana itaat etmiyor. Ben de ona beni memnun etmezsen cennete giremezsin diyorum. Yanlış mı yapıyorum?”²²¹ Görüldüğü üzere burada kadın cennete girememekle

²¹⁷ Karaman, age, s. 399-400.

²¹⁸ Bkz. AİRB Kişisel Karteks, Güngören, Eylül, 2008.

²¹⁹ Bkz. AİRB Kişisel Karteks, Avcılar, Nisan, 2008.

²²⁰ Bkz. AİRB Kişisel Karteks, Ümraniye, Şubat, 2008.

tehdit edilmektedir. Oysaki sevgi temeli üzerine kurulan bir evlilikte hanımın cennete giremeyecek oluşu, dindar bireyler için üzüntü verici bir durumdur. Buna kocanın kendisinin sebep olacak olması ise kocanın sevgisini sorgulanır kılmaktadır.

Bazı farz pratikler için de kadınlar kocalarından izin almalarının gerekip gerekmediğini merak etmektedirler. Oysaki koca hakkı aynı farzın önüne geçemez.²²²

“Bir kadın örtünmek için eşinden izin istemeli midir?”²²³

“Hocam ben evli bir kadını. Sabah namazlarına kalkmama eşim çok kızıyor. Uykusu nedeniyle bana engel olmaya çalışıyor. Ne yapabilirim?”²²⁴

50 yaşında ilkokul mezunu evli bir kadın sormaktadır:

“Erkek eşinden haram olan bir şey yapmasını ister mi? Kadın yapmazsa kocasına karşı saygısızlık yapmış olur mu?”²²⁵

Bir de erkeğin karısından farz ibadetleri yapmasını talep ettiği durumlar vardır.

“Eşimin namaz kılmasını istiyorum ama kılmıyor. Pişirdiğini yemem helal mi?”²²⁶

36 yaşında ilkokul mezunu işçi evli bir erkek şöyle sormaktadır:

“Bir erkeğin hanımı namaz kılmıyorsa kocası ona ne gibi yaptırımlar uygulayabilir?”²²⁷

Nafile ibadetlerde kocanın ifadelerine göre davranılabilse de kadınların bu keyfi yasaklamalardan hoşlanmamakta, nafile ibadetlerini yapmak istemektedirler:

“Eşim Muharrem orucu tutmama izin vermiyor, tutmasam olur mu?”²²⁸

45 yaşında ilkokul mezunu evli bir kadın şöyle sormaktadır:

“Ben İslam dinini sonradan öğrenen bir bayanım. Hafızlık yapmak ve dinimi tam olarak yaşamak istiyorum. Gece vaktinde teheccüd namazına kalkıyorum, sohbetlere gidiyorum. Fakat eşim ibadetlerimi yapmamı istemiyor. Onun rızası olmadan yapabilir miyim?”²²⁹

²²¹ Bkz. AİRB Kişisel Karteks, Beşiktaş, Ocak, 2008.

²²² Döndüren, age, s. 252

²²³ Bkz. AİRB Kişisel Karteks, Beykoz, Şubat, 2008.

²²⁴ Bkz. AİRB Kişisel Karteks, Sarıyer, Ağustos, 2008.

²²⁵ Bkz. AİRB Kişisel Karteks, Ümraniye, Nisan, 2008.

²²⁶ Bkz. AİRB Kişisel Karteks, Pendik, Eylül, 2008.

²²⁷ Bkz. AİRB Kişisel Karteks, Avcılar, Ocak, 2008.

²²⁸ Bkz. AİRB Kişisel Karteks, Maltepe, Ocak, 2008.

²²⁹ Bkz. AİRB Kişisel Karteks, Üsküdar, Mayıs, 2008.

“Ben gece ibadetine kalkan bira hanımım, fakat eşim bundan rahatsız oluyor, istemiyor. Neticede nafile ibadetin eşin iznine bağlı olduğunu biliyorum. Fakat bırakmak da istemiyorum, eşimin namazla ibadetle alakası yok, bana engel olmaya hakkı var mı?”²³⁰

Kadının kocasının iznine bağlı gördüğü diğer durumlardan biri de şöyledir:

“Kadın hastalıklarıyla ilgili şikâyetlerim için tavsiye edilen doktor erkek ama eşim müsaade etmiyor. Ne yapabilirim?”²³¹

Evlilik bağı neticesinde kocanın hakkı olan bir diğer husus da ikamet edilecek yeri seçmektir.²³²

Lise mezunu 47 yaşında evli bir bayan şöyle sormaktadır:

“Ben otuz yıllık evliyim. Geçen yıl hem eşim hem de ben emekli olduk. O günden beri eşimle aramda çeşitli sürtüşmeler olmaya başladı. Eşim memlekette hayatımızı devam ettirmemizi istiyor. Fakat ben orada yaşayamıyorum. Ben İstanbul da eşim memlekette olarak yaşıyoruz. Arada sırada ben memlekete gidiyorum, bazen o benim yanıma geliyor ama eşim memlekette yaşamak konusunda ısrar ediyor. Ne yapmalıyım?”²³³ Fakat kadınlar bu durumda da söz sahibi olmak istemekte ve kararı birlikte alma taraftarı olmaktadır.

25 yaşlarında ilkokul mezunu evli bir kadın:

“Bir kız bir erkek iki evladım var. Ayaklarımda ve kalçamda sakatlık var, hamileliğim zor geçiyor. Eşim üçüncü çocuk istiyor. Her şeye razı olduğunu söylüyor, eşime hayır desem günaha girer miyim?”²³⁴

Toplumda aile içi tüm hizmetlerden kadın sorumludur telakkisi yaygındır ancak değişen yaşam şartları, kadının da ev dışında çalışması gibi durumlarda kadın evdeki sorumlulukları da üstlenmekte zorlanmaktadır. Üniversite mezunu 33 yaşında evli bir bayan şöyle diyor:

“Koca kadın üzerinde her hakka sahip midir? Özellikle iş ve çocuk bakımı?”²³⁵

²³⁰ Bkz. AİRB Kişisel Karteks, Beykoz, Ağustos, 2008.

²³¹ Bkz. AİRB Kişisel Karteks, Küçükçekmece, Mayıs, 2008.

²³² Döndüren, age, s. 251.

²³³ Bkz. AİRB Kişisel Karteks, Küçükçekmece, Ekim, 2008.

²³⁴ Bkz. AİRB Kişisel Karteks, Güngören, Mayıs, 2008.

²³⁵ Bkz. AİRB Kişisel Karteks, Sultanbeyli, Mayıs, 2008.

3. Evlilikte Yaşanan Sorunlar

Kadınların evliliklerindeki mutsuzluğa ve huzursuzluğa dair sorulara bakıldığında ise, kocanın aldatması, kocadan şiddet, kocanın kendi ailesine aşırı düşkünlüğü, kocanın kötü alışkanlığı, kocanın hakaretleri, evini ihmal etmesi, kocanın evi geçindirmemesi, kocanın huysuz olması, ilgisiz olması, maddi sorunlar, kocanın aşırı kıskacılığı, kocanın eski ilişkileri, ailedeki küskünlükler vb. konular hakkında oldukları görülmektedir.

AİRB'lere ailede huzurun sağlanması için neler yapılması gerektiğine dair sorular sorulmuştur. 28 yaşında evli bir erkek:

“Aile içerisindeki tartışmalarda kadın ve erkek nasıl davranmalıdır?”²³⁶

45 yaşında üniversite mezunu evli bir erkek:

“Eşimle anlaşamıyorum. Birbirimizin söz ve davranışlarından rahatsızlık duyuyoruz. Bu konuda ne tavsiye edersiniz. Eşimle aramızdaki bu olumsuzlukların bertaraf edilmesi için neler yapabiliriz?”²³⁷

Lise mezunu 30 yaşlarında evli bir erkek:

“Ailede huzur için dinen ne yapmalıyım?”²³⁸

45 yaşında ortaokul mezunu evli bir erkek:

“Eşimle aramızda sevgi, saygı ve muhabbet kalmadı. Ne tavsiye edersiniz?”²³⁹ Bu konudaki soruların çoğu erkekler tarafından sorulmuştur. Görülen o ki kocalar da ailedeki huzursuzluklardan rahatsızlık duymakta, huzurlu bir aile hayatı istemektedir.

Evlilikte yaşanan daha büyük sorunlara dair soruların çoğu ise kadınlar tarafından sorulmuştur.

a. Ailede İletişim Eksikliği

Kadınlar aile hayatının sorunsuz ve uyum içinde geçmesini istemektedirler. Böyle bir hayatın ilk adımı da koca ile düzgün bir iletişim içinde olmaktır.

24 yaşında üniversite mezunu evli bir bayan şöyle sormaktadır:

“Eşimle 8 aylık evliyim. Eşim polis olduğu için bazen çok yorgun olabiliyor. Bazen de boş zamanları oluyor. Boş zamanlarımızda ortak şeyler yapmak istiyorum.

²³⁶ Bkz. AİRB Kişisel Karteks, Beykoz, Ekim, 2008.

²³⁷ Bkz. AİRB Kişisel Karteks, Büyükçekmece, Mayıs, 2008.

²³⁸ Bkz. AİRB Kişisel Karteks, Kartal, Mayıs, 2008.

²³⁹ Bkz. AİRB Kişisel Karteks, Büyükçekmece, Şubat, 2008.

Ama eşim genellikle kendi istediği şeyleri yapıyor... Ben de fedakârlık yapıp bir şey demiyorum. Ayrıca eşim inatçı olduğu için ben de inat etsem anlayamıyoruz.”²⁴⁰

28 yaşında lise mezunu evli bir bayan şöyle sormaktadır:

“Eşimle isteyerek evlendim. Birkaç yıl herhangi bir problemim yoktu. Fakat şimdi eşimle aramda problemler çıkmaya başladı. Kendisine soruyorum bir şey söylemiyor. Ne yapmam gerekir?”²⁴¹

35 yaşında ilkokul mezunu evli bir bayan:

“Eşim beni ve çocuklarımı ihmal ediyor. Bizlerle gerektiği gibi ilgilenmiyor. Bu konuda konuşmak istediğimde hakaretle karşılaşıyorum. Ne yapabilirim?”²⁴²

35 yaşında ilköğretim mezunu evli bir kadın:

“Eşim benimle hiç ilgilenmiyor. Hiç konuşmaz, muhatap olmaz. Ne yapmalıyım. Bir şey yazar mısın veya kedisine konuşur musun?”²⁴³

35 yaşında evli bir bayan:

“Eşim bana çok soğuk davranıyor. Önceden böyle değildi. Bir hoca bize büyü yapılmış olabileceğini söyledi. Büyüyü çözdürdüm ama sonuç değişmedi.”²⁴⁴ Sorularda da görüldüğü üzere kadınlar eşlerinin kendileriyle ilgilenmemesini, iletişim kurmamalarını bir problem olarak görmekte hatta bunun büyü sebebiyle olduğunu düşünebilmektedirler. İletişimsizlik kadınlar için normal bir durum değildir.

Kocaların sinirli yapıya sahip olmaları sonucu çıkan huzursuzluklar da kadını üzmemekte, onları AİRB’lerden yardım almaya itmektir.

30 yaşında ilkokul mezunu evli bir bayan şöyle sormuştur:

“Eşim yorucu bir işte çalışıyor. Bu nedenle eşimle ilgili problemler yaşıyorum. Eşim sinirli bir yapıya sahip. En basit meselelerden kavga ediyoruz. Gerçi ben alttan almaya çalışıyorum ama onun sinirleri çok hassas. Sözel kavgalarımız çocuklarımızı da etkiliyor... Nasıl davranmam gerekir?”²⁴⁵

34 yaşında ilkokul mezunu evli bir bayan şöyle sormaktadır:

²⁴⁰ Bkz. AİRB Kişisel Karteks, Adalar, Temmuz, 2008.

²⁴¹ Bkz. AİRB Kişisel Karteks, Zeytinburnu, Aralık, 2008.

²⁴² Bkz. AİRB Kişisel Karteks, Bağcılar, Aralık, 2008.

²⁴³ Bkz. AİRB Kişisel Karteks, Güngören, Nisan, 2008.

²⁴⁴ Bkz. AİRB Kişisel Karteks, Ümraniye, Ekim, 2008.

²⁴⁵ Bkz. AİRB Kişisel Karteks, Adalar, Nisan, 2008.

“Eşimle aramdaki tek problem onun sinirlerine hakim olamaması. Öyle bir şey ki anlık sinirleniyor. Gezeceğini biliyorum ama o anda agresif davranıyor. Yanında kim olsa bağırıp çağırıyor. Hatta ufak şeylerden kavga çıkarabiliyor. Evde misafir olsa da fark etmiyor. Ne yapabilirim?”²⁴⁶

Bazen kocanın ailesine ilgisizlik durumu kadın tarafından kavga sebebi olarak görülmekte ailede sorunlar çıkmaktadır. 35 yaşında üniversite mezunu ev hanımı bir bayan şöyle sormaktadır:

“Çocuklarım küçük. Küçük bir bebeğim var. Eve kapandım kaldım. Eşim benimle ilgilenmiyor. Arkadaşlarıyla geziyor. Bu çok ağırıma gidiyor. Ona kızıyorum, bağırıyorum. Bağırmam, kızmam dinen günah mı?”²⁴⁷

İletişim eksikliği kadınlar tarafından aldatma belirtisi olarak da görülmektedir:

“Eşimin beni aldattığından şüpheleniyorum. İki çocuğumu var. Onlara ve bana son derece ilgisizleşti. Bizlere karşı davranışları da sertleşti. Telefonunda da birkaç kez mesaj yakaladım. Nasıl davranmalıyım?”²⁴⁸

35 yaşında lise mezunu evli bir bayan şöyle sormaktadır:

“Eşimle birkaç aydır anlaşamıyoruz. Özellikle son zamanlarda bana karşı tutumu çok değişti. Aslında severek evlendik. Ancak dışarıya karşı değil sadece bana karşı haddi aşan sözler söylüyor. Çocuklar da arada kalıyor. Ben ne yapacağımı bilemiyorum. Altan almaya çalışsam da sabrım bir yere kadar.”²⁴⁹

Kadının hasta olması eşinin ilgisizliğine sebep olmakta, kocanın tavrı değişmektedir. 30 yaşında lise mezunu bir kadın:

“Eşim hasta olduğumdan beri bana kaba davranıyor. Beni istemediğini hiçbir işe yaramadığımı söylüyor. Ne yapmamı tavsiye edersiniz?”²⁵⁰

b. Kadından Kaynaklanan Problemler

Kadından kaynaklanan problemlerin bir kısmı erkekler tarafından sorulurken, bir kısmı da yine kadınların kendileri tarafından dile getirilmiştir. Kadının kocasına karşı

²⁴⁶ Bkz. AİRB Kişisel Karteks, Adalar, Kasım, 2008.

²⁴⁷ Bkz. AİRB Kişisel Karteks, Avcılar, Ocak, 2008.

²⁴⁸ Bkz. AİRB Kişisel Karteks, Pendik, Eylül, 2008.

²⁴⁹ Bkz. AİRB Kişisel Karteks, Adalar, Ağustos, 2008.

²⁵⁰ Bkz. AİRB Kişisel Karteks, Pendik, Ekim, 2008.

kötü, aşağılayıcı tavırları erkekler tarafından hoş karşılanmamaktadır. 40 yaşında ilkokul mezunu evli bir erkek şöyle sormaktadır:

“Eşimin evinde oturuyoruz. Zaman zaman başıma kakıyor. Erkek kardeşim bizimle oturuyor, onu istemiyor. Ne yapmalıyım?”²⁵¹

64 yaşında ilkokul mezunu evli bir erkek:

“Hanım beni sürekli azarlıyor. Yaptığım iyiliklere nankörlük ediyor. Bu durum karşısında ne yapmam gerekiyor?”²⁵²

Kocanın kötü alışkanlıkları ve tavırları da kadının kocasına kötü davranmasına neden olmakta, huzursuzluk daha da büyümektedir:

“Beyimi sevmiyorum. Namazında biri ama çok küfrediyor, kötü söylüyor. Gençliğimde beni çok ihmal etti. Depresyon hastasıyım ve ilaçlarım ağırlaştı... Onun bağırıp çağırması, küfrü beni çok yıpratıyor. At yarışı oynamaktan geceleri yanıma bile gelmiyordu. Şimdi artık yaşlandım ve ona ilgim de kalmadı. Şu an evliliği sürdürüyorsam sırf Allah rızası için... Benimle birlikte olmak istiyor. Bana kötü davrandığı için kadınlık yapmak hiç içimden gelmiyor ve reddediyorum... Günaha giriyor muyum?”²⁵³

Kadına verilen sözlerin tutulmaması kocaya karşı güvensizlik oluşturabilmekte, kadının sorun çıkarmasına neden olabilmektedir. 25 yaşında lise mezunu evli bir hanım:

“Eşimin annesi ile anlaşamıyoruz. Evlenmeden önce kayınvalidemle beraber oturmayacağımızı ayrı oturacağımızı söyledikleri halde düğünden sonra eşimin zoru ile yine kayınvalidemin yanına yerleştik. Eşim bana söz verdiği halde sözünü tutmayıp beni kayınvalidemle beraber oturmak zorunda bıraktığı için onu affedemiyorum, hem eşime soğuk davranıyorum hem de kayınvalidemden nefret ediyorum ne yapacağımı bilemiyorum.”²⁵⁴

Kadının kendisini eşine karşı soğuk hissetmesi olağan bir durum olarak kabul edilmemekte, bu sebeple büyüden dolayı olabileceği düşünülmektedir. AİRB’lerden danışmanlık talep edilmektedir. 45 yaşında evli bir kadın:

²⁵¹ Bkz. AİRB Kişisel Karteks, Güngören, Ekim, 2008.

²⁵² Bkz. AİRB Kişisel Karteks, Kartal, Mart, 2008.

²⁵³ Bkz. AİRB Kişisel Karteks, Şişli, Aralık, 2008.

²⁵⁴ Bkz. AİRB Kişisel Karteks, Beşiktaş, Şubat, 2008.

“Eşimle aramda hiçbir problemim yok. Fakat duygusal anlamda eşimden git gide uzaklaşıyorum. Çok üzülüyorum. Ben de büyü var. Ne yapayım?”²⁵⁵

34 yaşında lise mezunu evli bir bayan:

“Evliyim, üç çocuğum var. Eşime karşı soğukluk hissediyorum, sizce ne yapmalıyım?”²⁵⁶

Kadının kocanın cinsel taleplerine çeşitli nedenlerle cevap verememesi sorun olarak görülmekte ve tartışmalara neden olmaktadır. 28 yaşında üniversite mezunu evli bir bayan:

“Evde üçüncü bir kişinin olmasından dolayı eşimin cinsel isteklerine karşılık veremiyorum. Bu konuda eşimle sorun yaşıyorum. Ne yapmalıyım?”²⁵⁷

Evlilikte çocuk sahibi olamama da sorun olarak addedilmektedir. 30 yaşında ilkokul mezunu evli bir bayan:

“Yaklaşık 15 yıldır evliyim. Çocuğum olmuyor. Bunun için eşimle sorunlarım başladı. Ne yapmam gerekir?”²⁵⁸

Kadınların rızası alınmadan yapılan evlilikler aradan uzun zaman geçse de, kadının eşini sevmemesi durumunda mutsuz bir yaşantıya dönüşebilmektedir. 35 yaşında ilkokul mezunu evli bir bayanın sorusu bununla ilgilidir:

“Bir bayram günü annemlerle beraber babaannemlere bayramlaşmaya gittik. Eşimle bana hiç sorulmadan parmaklarımıza yüzük taktılar ve kendimizi birden nişanlı bulduk. Birbirimizi sevmeden evlendik. 15 yıllık evliyim, eşimi hala sevmiyorum. Ancak sevmek istiyorum. Eşim çok iyi huyludur, asla kaba kuvvet kullanmaz, bana da çok ilgilidir, o da beni sevmeden evlendi, ancak o beni evlendikten sonra sevdi, problem bende, ben hala sevedim.”²⁵⁹

²⁵⁵ Bkz. AİRB Kişisel Karteks, Beyoğlu, Ekim, 2008.

²⁵⁶ Bkz. AİRB Kişisel Karteks, Esenler, Ağustos, 2008.

²⁵⁷ Bkz. AİRB Kişisel Karteks, Küçükçekmece, Nisan, 2008.

²⁵⁸ Bkz. AİRB Kişisel Karteks, Zeytinburnu, Aralık 2008.

²⁵⁹ Bkz. AİRB Kişisel Karteks, Esenler, Mayıs, 2008.

c. Kocadan Kaynaklanan Problemler

Kadının aile yaşantısında problem olarak addettiği farklı durumlar olabilmektedir. Örneğin dini pratiklerini yerine getiren kadınlar, kendilerini eşlerinden de sorumlu hissetmekte ve bu durumdan rahatsızlık duymaktadırlar.

40 yaşında ilkokul mezunu evli bir kadın:

“Eşimle isteyerek evlendim. Fakat eşim namaz kılmıyor. Bu da beni rahatsız ediyor. Kılmaması için ne yapmam lazım? Kendimi sorumlu hissediyorum.”²⁶⁰

İlkokul mezunu 50 yaşlarında bir bayan ise 30 yıldır evli olduğunu, eşinin hiç namaz kılmadığını. Bunun kendisi için ciddi bir problem olmaya başladığını söyleyerek neler yapması gerektiğini sormaktadır.²⁶¹

Buna benzer birçok soru, kadınlar tarafından eşlerine dair sorulmuştur. Kadınların eşlerine göre daha ‘dindar’ yahut dini pratikler konusunda daha duyarlı oldukları ifade edilebilir. İstanbul müftülüğü AİRB’lerine sorulan sorularda, kocadan kaynaklanan ve ciddi boyutlara ulaşan sorunların başlıkları ise şöyledir.

(1). Kadına Şiddet

Sorunlu evliliklerin bir kısmında koca çeşitli sebepler öne sürerek veya sebepsiz yere karısına fiziksel, psikolojik şiddet uygulayabilmekte, kadınların çoğu ise bunu bir kader gibi telakki ederek kabullenmekte, boşanmayı düşünmemekte, psikolojik destek talep etmektedirler. Şiddet hadiselerinin çoğu, kocanın içki içmesiyle birlikte dile getirilmektedir. 25 yaşında ilkokul mezunu bir kadın:

“Eşim devamlı içki içip eve gelip beni dövüyor. Eşimle severek evlendim fakat evlendikten sonra farklı biri oldu. Ne yapmam gerekiyor?”²⁶²

40 yaşında ilkokul mezunu bir bayan:

“Eşim devamlı içki içip eve gelip beni dövüyor. Sudan bahanelerle evde problem çıkarıyor. Ne yapmam gerekir?”²⁶³

35 yaşında ilköğretim mezunu bir kadın:

²⁶⁰ Bkz. AİRB Kişisel Karteks, Zeytinburnu, Şubat, 2008.

²⁶¹ Bkz. AİRB Kişisel Karteks, Kadıköy, Nisan, 2008.

²⁶² Bkz. AİRB Kişisel Karteks, Zeytinburnu, Temmuz, 2008.

²⁶³ Bkz. AİRB Kişisel Karteks, Zeytinburnu, Eylül, 2008.

“Eşim bana şiddet uyguluyor ve zaman zaman çocuklarım da görüyor. Bu durumdan etkileniyorlar. Çocuklarımı korumak için nasıl davranmalıyım?”²⁶⁴ Bu soruda kadın kendi durumuna çözüm bulamayacağını kabullenmekle beraber, çocuklarının psikolojisini kurtarmaya çaba sarf etmektedir.

40 yaşında ortaokul mezunu evli bir bayan:

“Eşim tekstilci. Fakat 45 gün önce iflas etti. Üzüntüsünü evden çıkarırcasına beni çok dövdü. Sola ayağım diz kapağından aşağısı simsiyah oldu. Eşime nasihatle bulunun Allah rızası için.”²⁶⁵ Şiddet karşısında ellerinden bir şey gelmeyen kadınlar medet umarak AİRB'lere başvurmakta, nasihatle kocalarının değişeceklerini ümit etmektedirler. Bazen de kadın dua veya bedduaya sarılmakta, kendisi şiddet gördüğü halde bu yaptığından daha sonra pişman olmaktadır.

“Eşim çok sinirli. Bu sinirle zaman zaman beni dövüyor. Ben de kızgınlık anında Allah canını alsa da kurtulsam diyorum. Niyetim aslında canının alınması değil bu bedduam tutar mı?”²⁶⁶

(2). Kocanın İçki İçmesi

Kocanın içki içmesi bazı durumlarda tek sorun olsa da, sarhoşluk esnasında ne yaptığını bilmeyen koca daha büyük huzursuzluklara neden olmaktadır.

37 yaşında lise mezunu bir bayan:

“Kocam bana sürekli dayak atıyor, şiddet kullanıyor. İçki bağımlısı olduğu için, içki içince ne yaptığını bilmiyor. Sonra üzülüyor, fakat iş işten geçiyor. Ben insan içine çıkamaz oldum. Her yerim morarmış vaziyette ne yapmalıyım?”²⁶⁷

30 yaşında lise mezunu evli bir kadın:

“Hocam beyim alkol alışkanlığından dolayı içtiği zaman bana, çocuklara hem de evdeki eşyalara şiddet uyguluyor. Bunun sonucu olarak bizler de bu durumdan çok etkileniyoruz. Bu durumdan nasıl kurtuluruz?”²⁶⁸

²⁶⁴ Bkz. AİRB Kişisel Karteks, Güngören, Mayıs, 2008.

²⁶⁵ Bkz. AİRB Kişisel Karteks, Gaziosmanpaşa, Aralık, 2008.

²⁶⁶ Bkz. AİRB Kişisel Karteks, Bahçelievler, Nisan, 2008.

²⁶⁷ Bkz. AİRB Kişisel Karteks, Bayrampaşa, Eylül, 2008.

²⁶⁸ Bkz. AİRB Kişisel Karteks, Çatalca, Ağustos, 2008.

Kadınlar kocalarının alkolik olmalarından ve bu durumun evliliklerine yansıyan yönlerinden rahatsız olmakta ve dua ile belki bu tatsızlıklardan kurtulabileceğini düşünmektedirler.

34 yaşında lise mezunu bir bayan şöyle sormaktadır:

“Eşim içki müptelası. Bu durum aile birliğimizi etkiliyor. Eşimin içkiyi bırakması için bir dua var mı?”²⁶⁹

Dini duyarlılıkları olan kadınlar ise içki içmenin günah olması hasebiyle kocalarının günah işlemesinden rahatsız olmakta, kendi ibadetlerinin de kabul olunmayacağını düşünmektedirler. 35 yaşında ilkokul mezunu bir bayan:

“Eşim sürekli içki içiyor, hiç namaz kılmıyor. Ben beş vakit namaz kılan biri olarak bu durumdan aşırı derecede rahatsız oluyorum, uykularım kaçıyor, üzüntüden hasta olmak üzereyim. O böyle yaşarken benim ibadetlerim de olmaz gibi geliyor. Çok dua ediyorum ama hep aynı. Bu konuda bana tavsiyede bulunabilir misiniz?”²⁷⁰

(3). Kocanın Aldatması

Kadının karşılaştığı en büyük sorunlardan biri de kocanın aldatması durumudur. Bu durumda erkeklerin aksine birçok kadın aile birliğini bozmayı hemen düşünmemekte, önce çıkar yol aramakta, danışmanlık hizmetlerine başvurmaktadırlar.

43 yaşında ortaokul mezunu bir bayan:

“Kocamın beni aldattığını düşünüyorum. Ne yapabilirim?”²⁷¹

İlköğretim mezunu 40 yaşlarında bir bayan:

“İki çocuğum var. 0 yıllık evliyiz. Çalışan bir bayanım. Eşim sürekli beni başka kadınlarla aldatıyor. Kendisini çok seviyorum. Ne yapabilirim?”²⁷²

Kadınlar kocaları tarafından başka kadınlar için terk edildikleri ve birçok sıkıntıyla yüzleştikleri durumlarda bile kocalarını affedebilmektedirler. Üniversite mezunu 50 yaşında evli bir kadın:

“Eşim yüksek tahsilli. Beni terk etti ve başka genç bir kadınla yaşamaya başladı. Beni ve çocuklarımı arayıp sormadı. Ekonomik olarak sıkıntılar çektik. Çocuklarım

²⁶⁹ Bkz. AİRB Kişisel Karteks, Maltepe, Şubat, 2008.

²⁷⁰ Bkz. AİRB Kişisel Karteks, Bağcılar, Eylül, 2008.

²⁷¹ Bkz. AİRB Kişisel Karteks, Eyüp, Ocak, 2008.

²⁷² Bkz. AİRB Kişisel Karteks, Sarıyer, Ağustos, 2008.

psikolojik problemler yaşadı. Biri de sakat. 4 yıl sonra bana dönmek istedi. Ben de bazı şartlar koştum. Kur'an'a yemin etmesini ve hocanın önünde söz vermesini istedim. Doğru mu yaptım?"²⁷³

Bazı aldatma olayları ise kadının psikolojisini alt üst etmekte, kadınları intihara dahi sürükleyebilmektedir. Lise mezunu 41 yaşında evli bir kadın:

"Kocam iş adamı, ben de şirketin ortağım. Kocam 22 yaşında evli bir bayanla beni aldattı. Bu yüzden aramızda problemler çıktı. İntihara kalkıştım. Kızım hastaneye kaldırarak beni kurtardı. Çaresizlik içerisindeyim. Ne yapmam gerekir?"²⁷⁴

(4). Kocanın Kötü Alışkanlıkları

Kocanın bazı hal ve tavırları da ailede huzursuzluk ortaya çıkarabilmekte, kadınları çözüm arayışlarına itebilmektedir. Bunların başında kıskançlık gelmektedir. 41 yaşında lise mezunu evli bir kadın:

"Eşim beni çok kıskanıyor. 20 yıllık evliyiz hala arada bir arayıp ne yapıyorsun diye kontrol ediyor. Bazen bu davranışları yüzünden çok bunalıyorum. Evde huzursuzluk çıkıyor."²⁷⁵

Kocanın evin dışında çokça vakit geçirmesi, maddi imkânları dışarıda tüketmesi de geçim sıkıntısı çeken aileler için sorun olmaktadır. 45 yaşında ilkokul mezunu evli bir kadın:

"Kocam eve geç geliyor. Kahvede paralarını harcıyor. Ben ısrarla bunun sebebini sorup vazgeçmesini istiyorum. Ona çok kızıyorum. Acaba yanlış mı?"²⁷⁶

"Eşimle aramda herhangi bir problem yok. Ancak ailesine aşırı düşkünlüğünden dolayı bazı problemler yaşıyorum. Örneğin benden gizli maddi yardım vb. yapıyor. Eşimin bu tutumu doğru mu? Ne yapabilirim?"²⁷⁷

Kocaların kadınların tasvip etmediği, gayri ahlaki alışkanlıkları, çocukları da etkileyecek endişesi ile kadınlar tarafından huzursuzluk vesilesi olarak görülmektedir. 36 yaşında ilkokul mezunu bir kadın:

²⁷³ Bkz. AİRB Kişisel Karteks, Eyüp, Ağustos, 2008.

²⁷⁴ Bkz. AİRB Kişisel Karteks, Eyüp, Şubat, 2008.

²⁷⁵ Bkz. AİRB Kişisel Karteks, Zeytinburnu, Ocak, 2008.

²⁷⁶ Bkz. AİRB Kişisel Karteks, Sarıyer, Nisan, 2008.

²⁷⁷ Bkz. AİRB Kişisel Karteks, Esenler, Mayıs, 2008.

“Kocam internet hastasıdır. İnternette sıklıkla açık sitelere girer güya çocuklar görmesin diye dikkati olmaya çalışıyor. Haliyle ben de anne olarak hem de bir eş olarak çok üzülüyorum. Ne yapmalıyım?”²⁷⁸

“Evlendiğimde eşim iyi alışkanlıkları olan biriydi. Daha sonraları namazı bıraktı ve kötü alışkanlıklar edinmeye başladı. Eşimin güzel alışkanlıklara dönmesi için ne yapabilirim?”²⁷⁹

d. Ailevi Sorunlarla İlgili AİRB’den Talepler

Yine çoğu evli kadınların, aile içi sorunlara dair başvurularında ilginç düşünceler, ifadeler ve talepler göze çarpmaktadır. Kadınlar içinden çıkamadıkları ailevi sorunları neticesinde psikolojik olarak yıkılmakta, ölüm düşüncesiyle karşı karşıya gelmektedirler. Kadınların yaşam istek ve arzularında, ailevi huzur ve mutluluğun önemli bir yere sahip olduğu örneklerden de anlaşılmaktadır. 48 yaşında ilkokul mezunu evli bir bayan:

“Yaşadığımız bazı olaylardan dolayı eşim beni sorumlu tutuyor. Beni çok üzüyor bazen intiharı düşünüyorum.”²⁸⁰

45 yaşında üniversite mezunu evli bir kadın:

“Aile sıkıntıları var. Bazen kaldıramadığımı hissediyorum. Allah’tan yaşam isteme hakkım olduğu gibi ölümü isteme hakkım da var mı?”²⁸¹

Aile birliğinin devamı için farklı yollara başvurulup vurulmayacağı da sorulan konular arasındadır:

“Karı kocadan birinin evliliğin devamı için, yuvanın yıkılmaması için, çocukları üzerine yalan yere yemin etmesi dinen doğru mu?”²⁸²

40 yaşında üniversite mezunu evli bir bayan:

“Karı koca arasındaki sevgi, dayanışma ve güveni korumak için eşlerin birbirine yalan konuşmaları caiz mi?”²⁸³

Ailenin yıllar içerisinde geldiği durum da sorulara yansımıştır:

²⁷⁸ Bkz. AİRB Kişisel Karteks, Pendik, Aralık, 2008.

²⁷⁹ Bkz. AİRB Kişisel Karteks, Küçükçekmece, Nisan 2008.

²⁸⁰ Bkz. AİRB Kişisel Karteks, Çatalca, Mart, 2008.

²⁸¹ Bkz. AİRB Kişisel Karteks, Pendik, Nisan, 2008.

²⁸² Bkz. AİRB Kişisel Karteks, Beykoz, Ekim, 2008.

²⁸³ Bkz. AİRB Kişisel Karteks, Tuzla, Ağustos, 2008.

“Gençken birbirlerini seven eşlerin seneler geçince neden bu sevgileri kaybolur?”²⁸⁴

“Aile içi sevginin artması için dua okunabilir mi?”²⁸⁵

Kadınlar aile içi sıkıntılarının giderilmesi için dualar etmektedirler. Bunların bir kısmı sorunların düzelmesi için, kimisi ise kocanın ölmesine dairdir:

“Beş yıllık evliyim ve iki çocuk annesiyim. Eşim her şeyi bahane ederek benimle kavga ediyor. Aramızın düzelmesi adına önereceğiniz bir dua var mı?”²⁸⁶

30 yaşlarında evli bir kadın:

“Eşim psikolojik problemlili. Hayatımız cehenneme döndü, huzurumuz kalmadı. Ölsün diye dua ediyorum, günah mı?”²⁸⁷

4. Evlilikte Cinsel Sorunlar

Evlilik akdi ile kadın ve erkek birbirlerinden meşru sınırlar içinde cinsel olarak da faydalanma hakkına sahip olurlar.²⁸⁸ Yalnız aile hayatının cinsel yönüne ilişkin bu sınırlar tam olarak bilinmemekte ve bazen erkeklerin meşru sınırlar içindeki istekleri dahi kadın tarafından şüpheyle karşılanmaktadır. Evli bir bayan:

“Eşim sekste çeşitli fanteziler istiyor. Dinen bunun sınırı nedir?”²⁸⁹

27 yaşında lise mezunu evli bir bayan:

“Eşim benimle birlikte banyo yapmak istiyor. Onunla birlikte yıkanmamın dinen bir sakıncası var mı?”²⁹⁰

35 yaşında evli bir kadın:

“Kocamla birlikte hacca gittik... Kocam benden uygunsuz kelimelerle kendisine hitap etmemi istiyor. Oral seks istiyor. Ben bunun haram olduğunu söylüyorum. O zaman aile hayatımız biter diyor. Bu konuda neler tavsiye edersiniz?”²⁹¹

²⁸⁴ Bkz. AİRB Kişisel Karteks, Maltepe, Aralık, 2008.

²⁸⁵ Bkz. AİRB Kişisel Karteks, Beykoz, Ekim, 2008.

²⁸⁶ Bkz. AİRB Kişisel Karteks, Fatih, Aralık, 2008.

²⁸⁷ Bkz. AİRB Kişisel Karteks, Beyoğlu, Ocak, 2008.

²⁸⁸ Döndüren, age, s. 254.

²⁸⁹ Bkz. AİRB Kişisel Karteks, Bahçelievler, Nisan, 2008.

²⁹⁰ Bkz. AİRB Kişisel Karteks, Pendik, Şubat, 2008.

²⁹¹ Bkz. AİRB Kişisel Karteks, Eminönü, Ocak, 2008.

Kadınların eşlerinin cinsel taleplerine karşılık veremediği çeşitli durumlar vardır ve kadınlar çözüm arayışı içindedirler. 62 yaşında ilkokul mezunu evli bir kadın:

“Geçen yıl kadın hastalığından ameliyat geçirdim. Kendimi cinsel açıdan istekli hissetmiyorum. Eşime bu konuda nasıl cevap verebilirim?”²⁹²

22 yaşında ortaokul mezunu evli bir bayan:

“İki aylık evliyim. Eşimle cinsel ilişkiye giremiyorum. Çok korkuyorum. Ne yapmamı tavsiye edersiniz?”²⁹³ Toplumda kadının cinselliğine dair kalıplar daha sert ve keskindir, öyle ki bu gibi bazı durumlarda kadın evlense dahi bu kalıpları kıramamakta ve cinsellikten korkmaktadır.

Erkeklerin cinselliğe dair soruları ise daha farklıdır. 21 yaşında lise mezunu bir erkek:

“Oral seks caiz mi?”²⁹⁴

40 yaşında lise mezunu evli bir erkek:

“Viagra'nın dini hükmü nedir?”²⁹⁵

45 yaşında ilköğretim mezunu evli bir erkek:

“Eşimle beraber olamıyorum, bana okur musun veya bir şey yazar mısın?”²⁹⁶

Görüldüğü gibi, bireylerin okunarak ve yazılarak çözüm bulma isteğinde oldukları çok farklı alanlar vardır. Tıbben çözüm bulunamayan veya aranmayan konularda bir şey yazma vb. batıl inançlara yönelmenin halk arasında hala var olduğu ortaya çıkmıştır.

50 yaşında lise mezunu evli bir bayan:

“Kocam bir süredir benden uzaklaştı. Arada başka bir kadın olduğunu sanmıyorum. Ben evde biraz otoriter bir kadınıyım. Cinsel hayatımız da son zamanlarda çok kötü. Evliliğimizi nasıl düzeltebilirim?”²⁹⁷ Bu soruda da yansımasını bulduğu gibi evlilikte yaşanan sorunlar cinsellikten kaynaklanabileceği gibi, cinsellikteki sorunlarda evlilik hayatının diğer kısımlarına aksedebilmektedir.

²⁹² Bkz. AİRB Kişisel Karteks, Küçükçekmece, Nisan 2008.

²⁹³ Bkz. AİRB Kişisel Karteks, Esenler, Temmuz, 2008.

²⁹⁴ Bkz. AİRB Kişisel Karteks, Ümraniye, Ocak, 2008.

²⁹⁵ Bkz. AİRB Kişisel Karteks, Eyüp, Mart, 2008.

²⁹⁶ Bkz. Aile İrşat ve Rehberlik Bürosu Kişisel Karteks, Güngören, Nisan, 2008.

²⁹⁷ Bkz. AİRB Kişisel Karteks, Eyüp, Aralık, 2008.

a. Dinen Yasaklanmış Cinsel Birliktelikler

Evlilikte cinsel yaşamın meşru sınırlar içinde yaşanması gerektiği yukarıda ifade edilmiştir. Bununla beraber bazı sebeplerle kadınlar izin verilmeyen zamanlarda da cinsel ilişkinin caiziyetini sormaktadırlar. 25 yaşında lise mezunu evli bir kadın:

“Beyimin başka kadınlara gitmesi endişesiyle adetli olduğum zaman cinsel ilişkiye girebilir miyim?”²⁹⁸

“Hayızlı bir kadın eşiyile münasebette bulunabilir mi?”²⁹⁹

Bazı durumlarda ise bu münasebet kadının isteği dışında gerçekleşmektedir:

“Ben istemediğim halde eşim ramazan ayında benimle birlikte oldu. Benim de kefaret tutmam gerekir mi?”³⁰⁰

“Eşim dübürden ilişki istiyor. Dinen caiz mi?”³⁰¹

Bu gibi sorularda kişi bilgilerine ayrıntılı olarak rastlanmamaktadır. Dolayısıyla mahremiyet sınırları içindeki bu sorularda soru soran birey kendisi hakkında bilgi vermekten çekinmekte, sadece gerekli bilgiyi temin etmek istemektedir. Bu tip sorularda rehberlik hizmeti istenmemektedir.

b. Mübarek Gün ve Gecelerde Cinsellik

Toplumda cinselliğe dair, dini dayanağı olmayan geleneksel bilgiler aile hayatını etkilemekte çiftler bu konularda doğru bilgi edinmek için AİRB'lere başvurumaktadırlar. Ramazan geceleri, kandil gün ve geceleri vb. zamanlarda cinsel bir yasaklama olmamasına rağmen, bireylerde bu günlere dair tereddütler bulgulanmıştır.

30 yaşlarında lise mezunu evli bir erkek:

“Ramazanda geceleri eşimle ilişkiye girmemiz dinen mekruh mudur? Bazıları da daha sevap olduğunu söylüyor. Hangisi doğru?”³⁰²

30 yaşında evli bir kadın:

²⁹⁸ Bkz. AİRB Kişisel Karteks, Pendik, Ocak, 2008.

²⁹⁹ Bkz. AİRB Kişisel Karteks, Maltepe, Aralık, 2008.

³⁰⁰ Bkz. AİRB Kişisel Karteks, Maltepe, Ocak, 2008.

³⁰¹ Bkz. AİRB Kişisel Karteks, Bahçelievler, Mart, 2008.

³⁰² Bkz. AİRB Kişisel Karteks, Eyüp, Eylül, 2008.

“Kandil gecelerinde cinsel ilişki sonucu meydana gelen çocuk sakat mı olur? Ben çocuk sahibi olmak için tedavi görüyorum fakat doktorumun cinsel ilişkiye girmemi istediği tarih kandil gecesine denk geliyor. Ne yapmalıyım?”³⁰³

27 yaşında ilkököl mezunu evli bir kadın:

“Mübarek gecelerde cinsi münasebet haram mıdır?”³⁰⁴

“Hacda kişinin eşiyle ilişkide bulunması doğru mudur? Arafat'ta eşiyle beraber olursa çocuğu olmayanın çocuk sahibi olacağı söylendi. Doğru mu?”³⁰⁵

5. Evlilik Dışı Cinsel Beraberlik

Günümüzde evlilik dışı beraberlikler görünürlük arz etmeye başlamış, önceden gizli olarak yürütülen bu gibi ilişkilere dair algılarda kırılmalar meydana gelmiştir. 26 yaşında üniversite öğrencisi bekâr bir erkeğin sorusu gayri meşru ilişki algısına dair bilgi arz etmektedir:

“İki tarafın rızasıyla yapılan ilişki zina sayılır mı?”³⁰⁶

29 yaşında bekâr bir kadının ise gayri meşru ilişki yaşadığı halde bu konu hakkında değil de başka bir konu hakkında soru sorması ilgi çekicidir:

“Beğendiğim biri ile birlikte yaşıyoruz. Onunla bazen kavga ediyorum ve evden kovuyorum. Kul hakkına giriyor mu? Nasıl tövbe etmeliyim?”³⁰⁷ Bu durumdaki bir kadının nikâhı dahi olmadan bir erkekle yaşamasına dair değil de, evden dışarı attığında erkek arkadaşının hakkına girmesine ve nasıl tevbe etmesine dair soru sorması gerçekten de ilginçtir.

Kadınların nikâhsız beraberlik yaşadığı durumların arkasında bazen farklı sebepler olabilmekte, kadın durumdan hoşnut olmasa da birlikteliğini devam ettirmek zorunda kalmaktadır. 30 yaşında dul bir bayan:

“30 yaşında dul bir bayanım. Küçük bir çocuğum var. Yaklaşık iki senedir 55 yaşında evli bir kişi ile nikâhsız beraber yaşıyorum. Bir araba almak için bankadan kredi çekme konusunda bana kefil oldu. Bunun karşılığında ilişkimiz başladı. Pişman oldum.

³⁰³ Bkz. AİRB Kişisel Karteks, Fatih, Temmuz, 2008.

³⁰⁴ Bkz. AİRB Kişisel Karteks, Fatih, Ocak, 2008.

³⁰⁵ Bkz. AİRB Kişisel Karteks, Pendik, Nisan, 2008.

³⁰⁶ Bkz. AİRB Kişisel Karteks, Bağcılar, Şubat, 2008.

³⁰⁷ Bkz. AİRB Kişisel Karteks, Beşiktaş, Nisan, 2008.

Ancak taksitlerim devam ettiği için geri adım da atamıyorum. Benim mecburiyetten yaptığım bu iş de zinaya girer mi? Günahı aynı mı? Bana ne önerirsiniz?”³⁰⁸

Erkeklerin ise gerek evli olup eşlerinden habersiz olsun, gerek olmasın gayrı meşru birlikteliklerinin çok derin kökleri olabilmektedir. 60 yaşında ortaokul mezunu evli bir erkeğin durumu buna çok iyi bir örnektir:

“On yıl evli olduğum halde evli bir hanımla gizli birliktelik yaşadım. Eşinin çocuğu olmuyordu, bitki tedavileri ile oldu diye gösterdi ve benden iki çocuğumuz oldu. Eşinin ve benim eşimin hiç haberi yok. Çok sayılı ailelerden olduğumuz için evliliklerimizi bozmak istemedik. Ama ben ondan ayrılmasını ve benimle dini nikâhla evlenmesini kendisine bakabileceğimi söyledim, fakat aramızdaki 18 yaş farkını söyleyerek kabul etmedi. Ben bu yıl hacca gittim ve tövbe ettim. Uyku uyuyamıyorum yaptığım hatanın büyüklüğünden dolayı, devamlı tevbe ediyorum. Kendisi ile hacdan önce helalleştik ve bir daha görüşmemeye karar verdik. Fakat o iki çocuğumuz var görüşmeliyiz diye aramalarına devam ediyor. Ne yapmalıyım?”³⁰⁹

36 yaşında lise mezunu bir erkek:

“Ben evli bir erkeğim ve bir kuaförüm var. Kuaföre gelen evli bayanlardan biriyle beraberliğim var. Ne yapmam gerekir?”³¹⁰

Bazı sorularda ise gayrı meşru ilişkiler istenmeyen sonuçlar doğurmuştur. Bunun ise günahlara kefarete olması ümit edilmektedir. 33 yaşında evli bir erkek ise arkadaşı hakkında şöyle sormaktadır:

“Bekâr ve evliliğe güç yetiremeyen bir arkadaşa AIDS bulaşmış. Bu kişinin çektiği sıkıntılar günahlarına kefarete olur mu?”³¹¹

50 yaşındaki üniversite mezunu evli bir erkeğin sorusu ise trajiktir:

“Kızı gizli bir ilişkiden hamile kalan ve doğan çocuğu kendi üzerine evlat olarak yazdıran ve bu işi gizleyen bir baba hakkında ne dersiniz?”³¹² Görüldüğü gibi bu soru da baba çok büyük fedakârlıklar yapmıştır. Ancak, kendinden kaynaklanmasa da, ortadaki

³⁰⁸ Bkz. AİRB Kişisel Karteks, Üsküdar, Ocak, 2008.

³⁰⁹ Bkz. AİRB Kişisel Karteks, Beşiktaş, Aralık, 2008.

³¹⁰ Bkz. AİRB Kişisel Karteks, Beykoz, Eylül, 2008.

³¹¹ Bkz. AİRB Kişisel Karteks, Avcılar, Kasım, 2008.

³¹² Bkz. AİRB Kişisel Karteks, Güngören, Ekim, 2008.

yanlışlıkları vicdanı kabul etmemiş olacak ki bunu bir din görevliyle de paylaşmak istemiştir.

Kadınlar gayrı meşru ilişkilerde genellikle yıpranan ve kullanılan taraf olmakta bir süre sonra bu ilişkiden kurtulmak isteseler de işin içinden çıkamamaktadırlar. 31 yaşında sekreter olarak çalışan lise mezunu bir kadının sorusu böyle bir duruma dairdir;

“Yaklaşık 7 yıldır özel bir iş yerinde sekreter olarak çalışıyorum. Patronum ile duygusal yakınlık kurduğumuz için beraber yaşamaya başladık. Ama bana ev açmadı, iş yerinin arka tarafında benim için bir oda ayarladı. Ailemin hiçbir Őeyden haberi yok. Çünkü her akşam evime gidiyorum. Üç yıl kadar dini nikâh yaptırmadan, dört yıldır da dini nikâhlı beraber oluyoruz. Eşimden ayrılacağım, mutlu değilim diye beni ikna etmişti, ayrılmadığı gibi iki çocuğu da oldu. Her gün kavga ediyoruz ve her gün sinir krizi geçiriyorum. Ailem anlam veremiyor. Beni evlendirmek istiyorlar ama malum sebepten evliliği kabul edemiyorum. O kadar çaresizim ki sadece beni dinleyin diye buraya geldim... Ben zaten yeterince kendimi kınıyorum. Sadece beni dinleyin, isterseniz nasihat edin.”³¹³ Grldğu üzere soruda birçok mağduriyet bir arada yaşanmaktadır. Soru soran bayan, patronu tarafından evlilik vaadiyle kandırılmıştır ve dini nikâhla beraber yaşamaktadırlar. Kadın birçok açıdan mağdurdur. Hem evlenememekle hem de ailesine gerçeği söyleyememektedir. Yukarıda da ifade ettiğimiz gibi dini nikâhlı beraberliklerin sıkıntıları daha çok kadınlar tarafından yaşanmaktadır.

C. Ailenin Temel Unsurları

Aile anne, baba ve çocuklardan oluşan, bu halkaya aile büyüklerinin de katılmasıyla daha da büyüyen toplumsal bir birimdir. Toplumda ocuk sahibi olma, doğum kontrolü, kısırlaştırmayla ilgili inançlar, zihniyetler ve davranışların sosyo-kültürel yapıyla sıkı bir ilişkileri bulunmaktadır. ocuk ailenin bir üyesidir. Öyle ki, evlenmenin en önemli amaçlarından birisi, ocuk sahibi olmaktır. Ancak bazı problemler nedeniyle çiftler ocuk sahibi olamamaktadırlar. Tedavi olmak için doktora

³¹³ Bkz. Aile İşat ve Rehberlik Bürosu Kişisel Karteks, Beşiktaş, Mart 2008

gittiklerinde önerilen yöntemler hakkında şüphe ve tereddütleri varsa, tedavinin dini yönünü öğrenmek için Müftülüklere başvurmaktadırlar.

1. Çocuklarla İlişkiler

Çocuk sahibi olmak, büyütme, bunları yaparken de dini sınırlar içinde hareket etmek dini duyarlılığı olan çiftler için önem arz etmektedir. Çocuğa isim koymak dahi bu sürecin bir parçasıdır. 30 yaşlarında bir çift:

“Erkek çocuğumuza ne isim verelim?”³¹⁴ diye sormaktadırlar.

35 yaşında lise mezunu evli bir kadın:

“İsimlerin çocuklar üzerinde mutlak etkisi var mıdır? İsimlerin Kur’an-ı Kerim’den olması şart mıdır?”³¹⁵

41 yaşında ilkokul mezunu evli bir kadın:

“Dini olarak anne baba çocuğuna nasıl davranmalıdır?”³¹⁶

27 yaşında evli bir bayan:

“Çocukların namaza alıştırılmasında anne babanın sorumlulukları nelerdir?”³¹⁷

48 yaşında lise mezunu evli bir erkek:

“Çocuklarımızın bizim yatak odası gibi mahrem mekânlarımıza girerken izin istemeleri gerekir mi? İslam bu ilişkiyi nasıl düzenler?”³¹⁸

Kişiler dini sorumluluklarını yerine getirirken bu durumdan çocuklarının olumsuz yönde etkilenmelerini istememektedirler. 30 yaşında lise mezunu bir erkek:

“Eşimle hacca gideceğiz, 1,5 yaşında çocuğumuz var. Eşim çok tedirgin hacca gitmemiz çocuğun ruhunu etkiler mi? Allah katında sorumlu olur muyuz?”³¹⁹

Geleneksel toplumlarda erkek çocuk sahibi olmak, neslin devamını sağlamak açısından bir üstünlük olarak kabul edilmektedir. Bu algının yansımaları günümüze kadar gelmektedir. 42 yaşında ilkokul mezunu evli bir kadın:

“Ev hanımı 3 çocuk annesiyim. Bunlardan ikisi kız, bir tanesi erkek. Çocuklar arasında babası ve dedesi erkek çocuk lehine ayırım yapıyorlar. Ben ne yapayım?”³²⁰

³¹⁴ Bkz. AİRB Kişisel Karteks, Güngören, Ekim, 2008.

³¹⁵ Bkz. AİRB Kişisel Karteks, Güngören, Nisan, 2008.

³¹⁶ Bkz. AİRB Kişisel Karteks, Ümraniye, Şubat, 2008.

³¹⁷ Bkz. AİRB Kişisel Karteks, Pendik, Temmuz, 2008.

³¹⁸ Bkz. AİRB Kişisel Karteks, Sultanbeyli, Eylül, 2008.

³¹⁹ Bkz. AİRB Kişisel Karteks, Fatih, Aralık, 2008.

30 yaşlarında yüksekokul mezunu evli bir erkek:

“Yeğenim üç yaşında. Doğduğunda Akika kurbanı kesilmemişti. Şimdi kesilse olur mu?”³²¹

Genç bireyler şehir toplumunda tercih edilen aile tipi olan çekirdek aile içinde çocuk sahibi olduklarında, aile büyüklerinden öğrenebilecekleri bu tür bilgilerden mahrum kalmakta ve kulaklarına gelen bilgileri sormak için bu tür resmi mekanizmalara başvurumaktadırlar. Geleneksel toplumlardaki geniş ailelerde bu tür bilgiler büyüklerden gençlere tevarüs etmektedir. Esmâ Simav’ın Erzurum ve Bursa Müftülükleri’ne sorulan soruları incelediği Yüksek Lisans tezinde bu tür sorulara rastlanmamaktadır.³²²

31 yaşında lise mezunu evli bir erkek ise çocuğunun yaşadığı problemi çözerken dini bilgilerden faydalanmak istemektedir:

“Çocuğum gece sıçrayarak uyanıyor. Hangi duayı okuyayım?”³²³

a. Çocuk Eğitimi

Çocuk eğitimi, toplumun temel yapısını oluşturan aile için en zor fakat en önemli konulardan birisidir. Çocuk eğitiminin ilk başladığı yer ailedir. Çocuk sahibi olan aileler çeşitli problemlerle karşı karşıyadır. Çocukların söz dinlememesi, çocuğun aile içi kurallara uymak istememesi, çocukların eğitim ve özel hayatlarındaki tercihlerinin aile tercihlerinden farklı olması, çocukların başarısızlık ve mutsuzluk neticesinde hayatı sonlandırma isteği, çocukların anne ve baba arasında kalması veya annenin baba ve çocukları arasında kalması bu problemlerden bazılarıdır.

Ailede çocuk eğitimi, çocuğun doğmasıyla başlar. Uzun yıllar yanlış eğitim vermiş bir ailenin çok kısa zamanda çocuğunu düzeltmesi çok zordur. Bu sebeple çocuk eğitiminde; sabır, devamlılık, anlayış, hoşgörü çok önemlidir. Bütün bunların yanı sıra iç disiplinin de çocuk eğitiminde yeri vazgeçilmezdir.

Çocukların eğitim ve özel hayatlarındaki tercihlerinin, aile tercihlerinden farklı olması, aileleri zor durumda bırakmakta ve çözüm bulmakta zorlandıkları için Aile İrşat

³²⁰ Bkz. AİRB Kişisel Karteks, Sarıyer, Şubat, 2008.

³²¹ Bkz. AİRB Kişisel Karteks, Eyüp, Ocak, 2008.

³²² Bkz. Simav, Esmâ, Erzurum ve Bursa Müftülüklerine Sorulan Sorular Işığında Türkiye’deki Aile Hayatının Sosyolojik Analizi, Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Bursa, 2009.

³²³ Bkz. AİRB Kişisel Karteks, Fatih, Şubat, 2008.

ve Rehberlik Bürolarına başvurarak yardım talep etmektedirler. Aileler çocuklarını, ailenin istediği okulu okuma, ailenin istediği mesleği seçme, vs. konusunda zorlamaktadırlar. Aileler, çocuklarının kendilerinden ayrı birer birey olduğunu kabul edip çocuklarına rehber olabildiklerinde ebeveyn-çocuk çatışmaları önemli ölçüde azalacaktır.

Çocuk eğitimi henüz bebek anne karnındayken başlamaktadır. Hamilelikteki hal ve tavırların çocuğun kişiliğine sirayet edeceği inancı sorulara da yansımıştır. 26 yaşında ilkokul mezunu evli bir kadın şöyle ifade etmektedir:

“Hamileliğim esnasında cünüp gezdiğim zamanlar oldu. Annenin hareket ve yaşantısının çocuğun ahlakına sirayet ettiğini bir yerden duydum. Benim böyle yapmamdan dolayı çocuğum ahlaken bozuk olur diye çok üzülüyorum. Ne yapayım?”³²⁴

Çocukların eğitiminde anne ve babanın tutarlı bir tavır içinde olmaları gerekmektedir. Aksi durumlarda sorunlar çıkabilmektedir. Kadınlar bu sorunlara çözüm ararken AİRB'lere başvurumaktadırlar. 45 yaşında ilkokul mezunu evli bir kadın:

“Çocuklarımı istediğim gibi yetiştiremiyorum. Çünkü eşim benim yapmaya çalıştıklarımın aksini yaparak çocuklara olumsuz etki ediyor. Ne yapabilirim?”³²⁵

Aileler çocukların dini eğitimine de önem vermekte ve bu konuda AİRB'lerden rehberlik talep etmektedirler. 30 yaşında lise mezunu bir kadın:

“Yaz döneminde çocuklarımızı Kur'an kursuna gönderiyoruz. Çocuklarımızın eğitimi noktasında onlara nasıl yardımcı olabiliriz?”³²⁶

45 yaşında ortaokul mezunu evli bir bayan:

“Çocuklarımıza din eğitimini nasıl sevdirebiliriz? Anlattıklarımızın onlar tarafından kabulü için nasıl yöntemler kullanmalıyız?”³²⁷

Ailede kız ve erkek çocukların gelişim ve eğilimlerinin farklı olması, cinsiyet kimliklerinin de doğru oluşması açısından bir süre sonra farklı odalarda kalmalarında fayda vardır. Buna dair sorular da sorulmaktadır. 35 yaşında ilkokul mezunu bir kadın:

³²⁴ Bkz. AİRB Kişisel Karteks, Fatih, Nisan, 2008.

³²⁵ Bkz. AİRB Kişisel Karteks, Pendik, Ekim, 2008.

³²⁶ Bkz. AİRB Kişisel Karteks, Bağcılar, Temmuz, 2008.

³²⁷ Bkz. AİRB Kişisel Karteks, Sultanbeyli, Nisan, 2008.

“Kız ve erkek çocukların odalarını ve yataklarını ne zaman ayırmak gerekir?”³²⁸

Bireylerin Aile Bürolarından talepleri geniş bir yelpazede ele alınabilir. Bir bayanın talebi de bu yelpazenin genişliğine örnek teşkil etmektedir:

“Aile büronuzda ilkokula giden çocuğumun eğitimine rehberlik de yapıyor musunuz?”³²⁹

38 yaşında ilkokul mezunu evli bir kadın:

“Hocam çocuklarım henüz çok küçükler. Erkek-kadın ilişkileri ile ilgili bana çok özel soru soruyorlar. Onlara nasıl cevap vereceğimi bilemiyorum. Nasıl açıklama yapmam doğru olur?”³³⁰

b. Küçük Çocuk

Çocuk eğitimi hakkındaki sorularına baktığımızda küçük ve ergen çocuklarla ilgili sıkıntıları olduğu görülmektedir. Bu sorular genellikle psikolojik danışma için sorulmakla beraber bazen de ‘bunun için bir dua var mı?’, ‘okur musunuz?’ vb. talepler şeklinde olmaktadır. Aileler küçük çocuklarının davranışlarına dair nasıl bir tavır alacaklarını bilememekte ve rehberlik istemektedirler.²⁸ yaşında bekâr bir bayan:

“Ablamın 6 yaşında bir oğlu var. Kendi yaşlarıyla hiç oynamıyor. Sürekli huzursuzluk çıkarıyor. Yaramazlık yapıyor.”³³¹

26 yaşında lise mezunu evli bir bayan:

“6 yaşında bir oğlum var. Çok yaramaz ve hareketli. Bu, evde zaman zaman oğlumla ve eşimle huzursuzluğa sebep oluyor. Onun daha az hareketli olması ve benim de ona daha sabırlı davranmam için bir dua var mı?”³³²

AİRB'lere sorulan küçük çocuk hakkındaki soruların bir kısmı çocukların din eğitimi ve dini konularda sordukları sorulara dairken bir kısmı da doğrudan çocuk eğitimi hakkındadır. 28 yaşında ilkokul mezunu evli bir kadın:

“Oğlum 1 yaşında ve konuşuyor. Sadece bazı sözcükler söyleyebiliyor. Endişeliyim, ne yapabilirim?”³³³

³²⁸ Bkz. AİRB Kişisel Karteks, Ümraniye, Ocak, 2008.

³²⁹ Bkz. AİRB Kişisel Karteks, Güngören, Kasım, 2008.

³³⁰ Bkz. AİRB Kişisel Karteks, Sarıyer, Ağustos, 2008

³³¹ Bkz. AİRB Kişisel Karteks, Zeytinburnu, Ocak, 2008.

³³² Bkz. AİRB Kişisel Karteks, Pendik, Aralık, 2008.

30 yaşında ev hanımı ilkokul mezunu evli bir kadın:

“4 yaşında çocuğum var. Bana Allah hakkına çok ilginç sorular soruyor. Bunlara cevap vereyim mi, nasıl bir yöntem uygulayayım?”³³⁴

Çocuklara dair sorunlar, çocuğun yalan söylemesi, başkalarının evinden izinsiz bir şeyler alması, bilgisayar ve TV başında çokça vakit geçirmeleri vb. drumlardır.

33 yaşında ilkokul mezunu evli bir kadın:

“İlkokul 3. sınıfa giden oğlum var. Çok yalan söylüyor. Dövüyorum anlamıyor, cezalandırıyorum anlamıyor. Aç bırakıyorum olmuyor. Yemin ede ede yalan söylüyor. Bu huyundan vazgeçmesi için ne yapabilirim?”³³⁵

35 yaşında lise mezunu evli bir bayan:

“5 yaşındaki kızım başkasının evinden eşya ve para çalıyor. Fark edince engel oluyoruz. Ama bazen biz görmeden alıyor. Çok söyledik ama bunun kötü bir şey olduğunu anlatamadık. Ne yapabiliriz?”³³⁶

Üniversite mezunu hemşire evi bir bayan:

“Çocuğum 4. sınıfa gidiyor. Onu bilgisayar başından almam mümkün değil. Tatile giderken dahi arabada bilgisayar kullanıyor. Ne yapmalıyım?”³³⁷

40 yaşında ilkokul mezunu ev hanımı evli bir kadın:

“Benim küçük çocuklarım var. Bilgisayarın başından kalmıyorlar. Onlara namaz kıldırıp veremiyorum. Zorluyorum birkaç vakit kılıp bırakıyorlar. Bunları namaza alıştırmak, dine yönlendirmek için ne yapmalıyım?”³³⁸

Aileler, özellikle de çocuklarla daha çok vakit geçiren ve eğitimleriyle daha çok ilgilenen anneler, çocuğun dine yatkın olarak yetişmesini istemekte, aksi durumlardan tedirginlik duymaktadırlar. 32 yaşında ilkokul mezunu evli bir bayan:

“Ben dini hassasiyetleri olan bir insanım. Yaşadığım çevre böyle bir yer değil. Kızım 4. sınıfa geçti. Ben ona bazı şeyler öğretiyorum ancak aşırı derecede çevresinden

³³³ Bkz. AİRB Kişisel Karteks, Bağcılar, Nisan, 2008.

³³⁴ Bkz. AİRB Kişisel Karteks, Avcılar, Şubat, 2008.

³³⁵ Bkz. AİRB Kişisel Karteks, Beşiktaş, Şubat, 2008.

³³⁶ Bkz. AİRB Kişisel Karteks, Eyüp, Ocak, 2008.

³³⁷ Bkz. AİRB Kişisel Karteks, Fatih, Temmuz, 2008.

³³⁸ Bkz. AİRB Kişisel Karteks, Avcılar, Ocak, 2008.

etkileniyor. Yüzmeye gitmeyi çok istiyor, tırnaklarını boyuyor, kısa giyiniyor. Ben bunları yapmasını istemiyorum. Ona nasıl davranmalıyım?”³³⁹

Evli bir erkek:

“9 yaşında oğlum var. Namaz eğitimi vermeye çalışıyorum. Bazen bir vakit kılıyor bazen kılmıyor. 10 yaşına geldiğinde yine böyle yaparsa dövmem mi gerekir?”³⁴⁰

c. Ergen Çocuk

Ergenlikteki gelişim özellikleri, çocukluğa kıyasla oldukça farklı hem nicelik hem de nitelik bakımından oldukça yoğundur. Bağımsız bir kişilik sahibi olma, toplumdaki yerini ve rolünü öğrenme tam olarak bu dönem içerisinde gerçekleşir. Cinsiyet güdüsünün doğurduğu çatışmalar en fazla bu dönemde yaşanır. Bir dünya görüşü geliştirme, kendine yön verecek değerleri araştırma, hayatın anlamı ve kendisinin yeri ve rolü konusunda tatmin edici cevaplar bulma gibi arayış ve yönelişler ergenlik döneminin kendine has davranış özelliklerindedir. Bir grup içinde yer alma, önder e liderlere bağlanma yine bu dönemde önemli bir ihtiyaç olarak ortaya çıkar. Bu dönemde dini ilginin şuurulu uyanışı ve gelişimi de açıkça görülmektedir.³⁴¹ Bu gibi değişimlerle uğraşan ergenlerde huysuzluk, asilik, söz dinlememe gibi ailelerin şikayetçi olduğu durumlar ortaya çıkmaktadır.

Kadınlar özellikle ergenlik çağındaki çocuklarıyla problemler yaşamakta ve yol gösterilmeye ihtiyaç duymaktadırlar, bazı bireyler çocuklarının bu tavrını dinen yaptıkları bir hataya bağlamaktadırlar. Bu bilgiler ışığında ergen eğitiminin ve problemlerinin ailelerin bir dönem gündemlerini meşgul ettiği ve psikolojik rehberlik ihtiyacı duydukları ifade edilebilir. Bu rehberlik mercilerinden biri de AİRB’lerdir.

35 yaşında lise mezunu evli bir kadın:

“Kızım babası ile hiç anlaşamıyor. Devamlı internette arkadaşları ile yazışmak istiyor. Babası da izin vermiyor, yasaklar koyuyor. Babasından nefret ettiğini söylüyor...

³³⁹ Bkz. AİRB Kişisel Karteks, Adalar, Temmuz, 2008.

³⁴⁰ Bkz. AİRB Kişisel Karteks, Şişli, Mayıs, 2008.

³⁴¹ Hökekleli, age, s. 266-267.

Sadece benimle anlaşabiliyor. Kendisine zarar vermesin diye ona hoşgörü ile yaklaşıyorum babası ile iletişimi hususunda ne tavsiye edersiniz?”³⁴²

42 yaşında ilkokul mezunu kapıcılık yapan evli bir bayan:

“Ergenlik çağında bir kızım var. Eskiden çok sessiz ve söz dinleyen bir çocukken şimdi her şeye itiraz ediyor. Ve istediği şeyleri yapmayınca kendisini öldürmekle tehdit ediyor. Onunla nasıl iletişim kurabilirim?”³⁴³

35 yaşında ilkokul mezunu evli bir kadın:

“Kızım 11 yaşında. Özellikle bu sene kızımın problemler yaşamaya başladım. Benim sözümü dinlemez oldu. Dediğim hiçbir şeyi yapmıyor, tam tersini yapıyor... Abisi e lise 2'ye geçti, abisi daha fena. Oğlum babasıyla da anlaşamıyor ancak babası gibi davranıyor... Onlara karşı nasıl davranmalıyım?”³⁴⁴

37 yaşında ilkokul mezunu evli bir bayan:

“Liseye giden kızım okulu sevmiyor. Dolayısıyla da derslerinde başarısız oluyor. Dua eder misiniz?”³⁴⁵

45 yaşında lise mezunu evli bir kadın:

“Kızım lise1'e gidiyor. Ne giyse yakıştırmıyor. Sürekli aynaya bakıyor. Sen ne istersen onu al diyorum... Kendisini beğenmiyor. Ne yapmam lazım?”³⁴⁶

40 yaşında lise mezunu evli bir kadın:

“Kızım intihar etti, çok asabi. Okula gitmiyor. Zorla gönderiyorum. Nasıl davranacağımı bilmiyorum. Benimle çok sıkıntılı.”³⁴⁷

Kötü çevre ve kötü arkadaş ortamı da çocuğun gelişiminde olumsuz etkenlerdendir. Bu sebeple çıkan problemleri doğrudan çocuktan kaynaklanan bir problem gibi görüp çeşitli cezalara başvurmaktaansa asıl sebebi araştırıp engellemek gerekir. Asıl sebebi engellemedikçe, ne ceza ne ödül, çocuğun davranışını değiştirmede etkili olur.

³⁴² Bkz. AİRB Kişisel Karteks, Beşiktaş, Nisan, 2008.

³⁴³ Bkz. AİRB Kişisel Karteks, Beşiktaş, Şubat, 2008.

³⁴⁴ Bkz. AİRB Kişisel Karteks, Adalar, Temmuz, 2008.

³⁴⁵ Bkz. AİRB Kişisel Karteks, Maltepe, Mayıs, 2008.

³⁴⁶ Bkz. AİRB Kişisel Karteks, Avcılar, Mart, 2008.

³⁴⁷ Bkz. AİRB Kişisel Karteks, Zeytinburnu, Ocak, 2008.

“Biri 15, diğeri 17 yaşında iki tane kızım var. İkisine de dini eğitim aldurdım. Dinlerini biliyorlar. Özellikle büyük kızımınla problemlerim var. Çevre ve TV’den çok etkileniyor ve farklı bir insan oluyor. Dini telkin yapıldığında inkarı gerektiren sözler söyleyecek kadar ileri gidiyor. Tepki veriyor, aileden uzaklaşıyor. Ne yapayım?”³⁴⁸

40 yaşında lise mezunu evli bir kadın:

“12 yaşındaki oğlumla hiç iyi anlaşamıyoruz. Devamlı öfkeli ve bana ters cevaplar veriyor. Dinen bir hata mı yapıyoruz diye endişe ediyorum. Çünkü ben de öfkelenip ağzıma geleni söylüyorum. Her şey daha kötü oluyor.”³⁴⁹

Ergenlerin de ailelerinden talepleri olmaktadır. Bu taleplerin bazıları günahtır bahanesiyle reddedilmekte, ergenler de bu durumlar hakkında AİRB’lere danışmaktadır. 16 yaşında öğrenci olan bir genç kız:

“Ben tahsil yapmayı çok arzu ediyorum. Derslerimde çok başarılıyım... Fakat babam tahsil yapmamı istemiyor. Okuyan kız çocuklarını birçok tehlikeler bekliyor diyor... Babasının sözünü dinlemeyen çocuklara şöyle günah var, böyle günah var diye bana çok baskı yapıyor. Ben günahkâr mı oluyorum?”³⁵⁰

Boşanma, ölüm vb. ailenin bir arada olamadığı durumlardan ergenler kötü yönde etkilenmekte ve farklı arayışlar içerisine girmektedirler.

17 yaşında ilköğretim mezunu bir kız çocuğu anne babası ayrıldığından ağır depresyon geçirmiş ve yaşadığı sorunlardan dolayı ilaçlarla beş kez intihar denemesi yapmıştır. AİRB’den sorunlarının giderilmesi için çara istemekte, ailesini sevmek için ne yapabileceğini sormaktadır.³⁵¹

d. Yetişkin Çocuk

Evli veya yetişkin çocukların, kendi aile içi yaşadıkları problemlerini anne-babaya yansıtmaları, çocukların evden kaçması veya ailenin kabul etmediği birisiyle evlenmekte ısrarcı davranması, sorumsuz tavırları anne veya babanın çocuğa olumsuz yönde tesir eden davranışları ve bundan dolayı çocuğun olumsuz yönde etkilenmesi AİRB kartekslerinde karşılaşılan çocuk hakkındaki diğer problemlerdir.

³⁴⁸ Bkz. AİRB Kişisel Karteks, Üsküdar, Ocak, 2008.

³⁴⁹ Bkz. AİRB Kişisel Karteks, Beşiktaş, Temmuz, 2008.

³⁵⁰ Bkz. AİRB Kişisel Karteks, Gaziosmanpaşa, Ağustos, 2008.

³⁵¹ Bkz. AİRB Kişisel Karteks, Bağcılar, Temmuz, 2008.

50 yaşlarında üniversite mezunu evli bir erkek şöyle sormaktadır:

“Oğlum 30 yaşında yüksek tahsilli. Cihat etmek istediğini söyleyerek Afganistan’a gitti, geldi. Yine gitmek istiyor. Bana da çok saygı gösteriyor. Ama bu konuda benim sözümü dinlemiyor. Ona nasıl yaklaşayım, nasıl ikna edeyim?”³⁵²

50 yaşında üniversite mezunu evli bir erkek şunu sormaktadır:

“Kızım üniversiteyi kazandı. Fakat evlilik için bir talibi var. Kızımın evlenmesi mi yoksa üniversiteye devam etmesi mi daha uygundur? Neler söylersiniz?”³⁵³

47 yaşında okur yazar evli bir bayan:

“Oğlum 28 yaşında. Kazancını giyime harcıyor. Evlenirse eşine çoluk çocuğuna bakamaz diye düşünüyorum. Dini açıdan ne yapmam lazım?”³⁵⁴

55 ilkokul mezunu evli bir bayan:

“32 yaşında bir oğlum var. Son zamanlarda bizi anne baba olarak hiç hesaba katmıyor. Biz de bu duruma üzülmüyoruz... Bana ne tavsiye edersiniz?”³⁵⁵

43 yaşında ilkokul mezunu evli bir bayan:

“Oğlum daha önce evlilik yapmış bir çocuklu bir hanımla evlilik yapmak istiyor. Ben ve babası yaşça da büyük olduğundan bu evliliğin yapılmasını istemiyoruz. Son zamanlarda eve de gelmemeye başladı. Ne yapmalıyım?”³⁵⁶

54 yaşında ilkokul mezunu dul bir bayan:

“Eşimi kaybedeli uzun yıllar oldu. Çocuklarımın ikisi evli. Evli çocuklarım özellikle oğlum beni kullanmaya çalışıyor. Borca giriyor benden para istiyor. Hâlbuki bir işte çalışıyor. Küçük oğlum da borca girdi. Hepsisi de benden para istiyor. Benim kendi borçlarım da var. Onlara iyi niyetli yaklaşıyorum yine dayanamayıp fedakârlık ediyorum. Ayrıca büyük oğlum çok içiyor. Acaba oğlumu içkiden soğutmak için bir hocaya gidip okutturayım mı?”³⁵⁷

50 yaşında ilkokul mezunu evli bir bayan:

³⁵² Bkz. AİRB Kişisel Karteks, Eyüp, Eylül, 2008.

³⁵³ Bkz. AİRB Kişisel Karteks, Gaziosmanpaşa, Aralık, 2008.

³⁵⁴ Bkz. AİRB Kişisel Karteks, Pendik, Nisan, 2008.

³⁵⁵ Bkz. AİRB Kişisel Karteks, Pendik, Nisan, 2008.

³⁵⁶ Bkz. AİRB Kişisel Karteks, Fatih, Nisan, 2008.

³⁵⁷ Bkz. AİRB Kişisel Karteks, Adalar, Nisan, 2008.

“Oğlum 30 yaşlarında, evden dışarı çıkmıyor. Hiç bir iş yapmıyor. Nasıl olsa öleceğiz diyor. Dini kitaplarla meşgul oluyor. Evlenmek de istemiyor. Fiziki herhangi bir engeli yok. Ne yapayım?”³⁵⁸

35 yaşında ilköğretim mezunu evli bir bayan:

“Kızım üniversite 2.sınıfta okuyor.1. sınıfta okurken eve gidip geldi. Okul-ev arası uzak mesafede. 2. sınıfta arkadaşlarına özendi ve aileden ayrı yaşayan bir kızın yanına verdik. Bir gün ansızın ziyaretlerine gittim. Evde ödev yapıyoruz dedikleri misafir iki erkek vardı. Konuşmalardan ve evdeki eşyalardan onların zaman zaman orada kaldıklarını anladım Babası duyarsa kızımı okuldan alır. O da ayrılmaz evi terk eder: Ne yapmalıyım?”³⁵⁹

Anne-baba arası iletişimsizlik veya huzursuzluk, çocuğu olumsuz yönde etkilemektedir. Babanın kötü alışkanlıkları ve anne-baba arasındaki tartışmalar aile huzurunu bozmakta ve çocukların gelişimini olumsuz olarak etkilemektedir.

Gençlerin ailelerinin kendilerine karşı tavırlarını dile getirdikleri sorularda ailede çocukla yaşanan problemlerin altında yatan nedenlerde gün yüzüne çıkmaktadır. 18 yaşında ilkokul mezunu bekâr bir genç kızın sorusu da bu yöndedir:

“Annem bana beddua ettikçe ondan nefret ediyorum. Çok mu günaha giriyorum?”³⁶⁰

20 yaşında ilköğretim mezunu bekâr bir bayan:

“Hocam ben 20 yaşındayım... Bundan 6 yıl evvel annem kanser hastalığı sebebi ile vefat etti. Babam evlendi. Üvey annem var. Zaman zaman tartışıyoruz. Babam ise hep üvey annemin tarafını tutuyor. Bazen çok bunalıyorum. Babamla konuşurken bağıra çağıra kavga ediyorum. Babamla bu şekilde konuşmam günah mı?”³⁶¹

27 yaşında ilkokul mezunu bekâr bir bayan:

“Biz 5 kız 2 erkek kardeşiz. Babam erkek kardeşlerimle konuşup diyaloga girerken, bizi hiç dikkate almaz. Bizimle evet hayır dışında hiçbir şey konuşmuyor.

³⁵⁸ Bkz. AİRB Kişisel Karteks, Şişli, Nisan, 2008.

³⁵⁹ Bkz. AİRB Kişisel Karteks, Kağıthane, Şubat, 2008.

³⁶⁰ Bkz. AİRB Kişisel Karteks, Beşiktaş, Temmuz, 2008.

³⁶¹ Bkz. AİRB Kişisel Karteks, Tuzla, Şubat, 2008.

Aynı odayı bile paylaşmak istemiyor. Bu durum beni çok rahatsız ediyor. Bu rahatsızlığımı ona aktaracak kadar bile bir baba kız ilişkisi yok.”³⁶²

17 yaşında lise mezunu bekâr bir bayan:

“Babam başka bir kadınla gayri meşru ilişki yaşıyor. Bu durum annemi psikolojik olarak çok hırpaladı. Devamlı bana derdini anlatıyor. Babama karşı çok soğudum. Yüzünü bile görmek istemiyorum. Günaha mı giriyorum?”³⁶³

2. Çocuk Sahibi Olma ve Korunma Yöntemleri

Evliliğin gayelerinden birisi, belki de başta geleni neslin devamı, Müslümanların çoğalmasındır. Buna göre İslam’da çocuk sahibi olmak övülmüş ve özendirilmiştir.³⁶⁴ Toplumumuzda da anne olmak ve annelik kutsal addedilmektedir. Kadının anne olamadığı aksi durumlar da bireylere üzüntü vermektedir.

45 yaşında evli bir kadın:

“Cennet annelerin ayaklarının altındadır hadisini duydum. Benim çocuğum olmuyor. Anne değilim. Benim durumum ne olacak?”³⁶⁵ Bu durumda hadis-i şerif literal olarak anlaşılakta, anne olmayanın cennete gidemeyeceği zannedilmektedir.

a. Tüp Bebek ve Evlat Edinme

Tüp bebek uygulaması tıp biliminin keşfettiği yeni çarelerdendir. Evli eşler arasında uygulanması şartıyla ve İslam açısından bir sakınca bulunmaz.³⁶⁶ Tüp bebekle çocuk sahibi olmak, bu konuda sorun yaşayan aileler için bir çözüm yolu olarak karşımıza çıkmaktadır. Ancak bireyler meselenin dinen de meşru olmasını istemekte ve meselenin dini boyutunu AİRB’lere sormaktadırlar. 36 yaşında lise mezunu evli bir kadın:

“Tüp bebek caiz midir?”³⁶⁷ diye sormaktadır.

Evli bir bayan:

³⁶² Bkz. AİRB Kişisel Karteks, Zeytinburnu, Mayıs, 2008.

³⁶³ Bkz. AİRB Kişisel Karteks, Beşiktaş, Nisan, 2008.

³⁶⁴ Karaman, age, s. 396.

³⁶⁵ Bkz. AİRB Kişisel Karteks, Pendik, Şubat, 2008.

³⁶⁶ Döndüren, age, s. 553.

³⁶⁷ Bkz. AİRB Kişisel Karteks, Sultanbeyli, Temmuz, 2008.

“Tüp bebek tedavisindeyim. Daha önce 6 kez denedim. Ama başarılı olmadı sonuç alamayınca üzülüyorum. İki kez daha denemek istiyorum. Fakat bana bu üzüntü ve ısrar Allah’a isyandır diyorlar. Ne yapmalıyım?”³⁶⁸

Bazen çocuk sahibi olamamak aileyi temelden sarsmakta, çiftler boşanmayı bile düşünebilmektedirler. Çözüm arayışı içinde olan çiftler gayri meşru yollara sapabilmektedirler. Evli bir bayan:

“Çocuğumuz olmuyor. Problemin eşimde olduğunu söylediler. Eşim de bu işin üzerine çok düşmediği için ben ona çok kızdım. Ayrılmak istedim. Eşim de ayrılmamak için bana, Türkiye’de yasak olan ama Kıbrıs’ta uygulanan, başka bir adamın spermeleri ile tüp bebek edinmeyi teklif etti. Ne dersiniz?”³⁶⁹

Tüp bebek yönteminde asıl olan kocanın menisinin ve karısının yumurtalarının kullanılması ve hamileliği de yine eşin yapmasıdır bu sebeple taşıyıcı annelik caiz görülen bir husus değildir.³⁷⁰ 38 yaşında evli bir bayan:

“8 yıllık evliyiz ve çocuğumuz olmuyor. Kusurlu taraf ben olduğum için eşim taşıyıcı anne olmam için ısrar ediyor. Dinen caiz mi?”³⁷¹

Çocuğu olmayan çiftlerin çözüm olarak gördüğü bir diğer husus ise evlatlık almaktır. İslam’a göre başkasına ait bir çocuğu evlat edinmekle, öz çocuk gibi hak ve ödevler meydana gelmez. Evlat edinenin bakım yükümlülüğü doğmaz. Aralarında bir hısımlık doğmadığı için evlenme engeli de meydana gelmez. Fakat elbette İslam dini, yoksul, kimsesiz çocuklarla ilgilenilmesine önem vermiş, ilgilenen mümin de büyük ecirlerle müjdelenmiştir. Sadece evlat edinilen çocuk nesep hımsı gibi değildir, ergenlikten sonra mahremiyet ölçülerine dikkat edilmesi gerekir.³⁷² Çocuk sahibi olmayan aileler bu uygulamaya sıcak bakmakta, evlatlığın dindeki yerini öğrenmek istemektedirler. 45 yaşında evli bir bayan şöyle sormaktadır:

“Evliyim, Hiç çocuk sahibi olamadım. Evlatlık almak istiyorum. Dinimizce herhangi bir sakıncası var mı?”³⁷³

³⁶⁸ Bkz. AİRB Kişisel Karteks, Beykoz, Mart, 2008.

³⁶⁹ Bkz. AİRB Kişisel Karteks, Eyüp, Şubat, 2008.

³⁷⁰ *İlmihal*, Diyanet İşleri Başkanlığı Yay., C.II, Ankara, 2006, s. 142.

³⁷¹ Bkz. AİRB Kişisel Karteks, Eminönü, Mayıs 2008.

³⁷² Döndüren, age, s. 299-300.

³⁷³ Bkz. AİRB Kişisel Karteks, Fatih, Mart, 2008.

37 yaşında lise mezunu evli bir bayan ise:

“15 senelik evliyim. Çocuğumuz olmadı. Bir çocuğu evlatlık edinmemizin hükmü nedir?”³⁷⁴ ifadesini kullanmıştır.

50 yaşlarında üniversite mezunu evli bir erkek:

“Evlatlığın dini açıdan mirastan hakkı var mıdır?”³⁷⁵ diye sorarak evlat edinince yüklenilen sorumluklara dair bilgi edinmek istemektedir.

Evlat edinilen bir gencin psikolojisine dair ipuçları ise aşağıdaki soruda görülmektedir. 25 yaşında lise mezunu bekâr bir bayan:

“Kendi ailem beni bebekken akraba dahi olmayan başka bir aileye evlatlık vermişler. Kendilerine anne ve anneanne dediğim hanımlar vefat ettiler. Ben de öldüğümde onların yanında gömülmek istiyorum. Dinen caiz mi?”³⁷⁶

b. Korunma Yöntemleri

İslamiyet’te doğum kontrolü konusu çeşitli tartışmalara yol açmıştır. Meşru bir sebebe bağlı olarak çocuk istemeyen çiftin tedbir almasına genel olarak izin verildiği söylenmiştir. Alınan tedbirlerin en eskisi, azildir. Peygamberimiz zamanında sahabelerin azil yaptıklarını ve Peygamberimizin bunu bildiği halde yasaklamamasını ölçü alan âlimler çeşitli doğum kontrol yöntemlerinin de caiz olacağı görüşüne varmışlardır. Ancak bu doğum kontrol yöntemlerinin dinen caiz olması için şu sakıncalardan uzak olması gerekmektedir: kişinin sağlığına zarar vermesi, avret yerini yabancıya açması, aşılanmış yumurtayı imha etmesi. Bu sakıncaları taşımadığı müddetçe her türlü doğum kontrol yöntemi caizdir.³⁷⁷ Buna rağmen kişiler vebal altına girmek istememekte, emin olmak istemektedirler: 29 yaşında lise mezunu evli bir kadın:

“Gebeliği önlemenin dini açıdan bir sakıncası var mı?”³⁷⁸ diye sormaktadır.

AİRB’lere sorulan sorularda da bireylerin çeşitli sebeplerden doğum kontrolüne gittiği ancak, dini açıdan sorun arz eden kişinin kendini kısırlaştırması şeklinde kontrol uygulamasına karşı daha çekingen davrandıkları ve hükmünü sordukları görülmektedir:

³⁷⁴ Bkz. AİRB Kişisel Karteks, Kağıthane, Mart, 2008.

³⁷⁵ Bkz. AİRB Kişisel Karteks, Ümraniye, Şubat, 2008.

³⁷⁶ Bkz. AİRB Kişisel Karteks, Bahçelievler, Nisan, 2008.

³⁷⁷ Karaman, a.g.e., s.245

³⁷⁸ Bkz. AİRB Kişisel Karteks, Pendik, Şubat, 2008.

“Çocuk sahibi olmam hayati tehlike arz ediyor. Kalıcı bir doğum kontrol yöntemi kullanabilir miyim?”³⁷⁹

35 yaşında ortaokul mezunu evli bir kadın:

Dördüncü çocuğuma hamileyim. Doğum yaparken kordonlarımı bağlatmak istiyorum. Dinen caiz mi?”³⁸⁰ diye sorarak sağlık, çocuk sayısının çok olması vb nedenler öne sürerek bu uygulamanın caiz olup olmayacağını sorgulamaktadır.

48 yaşında evli bir kadın ise bilmeden uyguladığı bu yöntemin vebali altında ezilmekte ve çıkar yol aramaktadır:

“Doktorların tavsiyesi üzerine kordonlarımı bağlattım. Daha sonra bunun dinen doğru olmadığını öğrendim. Ne yapabilirim?”³⁸¹

Kadının kocasından izinsiz doğum kontrolünde bulunmak istemesi dahi onu rahatsız etmekte, daha uygulamaya başlamadan bu durumun olabirliğini araştırmaktadır. 38 yaşında ilkokul mezunu evli bir kadın:

“Eşim istiyor ama ben çocuk istemiyorum. Eşimden gizli doğum kontrol ilacı kullanabilir miyim?”³⁸²

Doğum kontrolündeki yöntemlerin çeşitliliği de insanların kafalarında soru işaretleri bırakmış ve kullanılacak yöntemin uygunluğu AİRB’lere de sorularak emin olunmak istenmiştir. 35 yaşında evli bir bayan:

“Doğum kontrolünün en uygun yolu spiral takmakmış. Bu yöntemi kullanmamda sakınca var mı?”³⁸³

c. Kürtaj

Kürtaj sebepleri; yasak ilişki, bebeğe hazır olmama, bebeğin sakat doğma ihtimali, evlilikteki problemler ve çevresel etkenler olarak sıralanabilir.

Dinen yasak olmasına rağmen, belli bir günü doldurmadığı takdirde resmi olarak kürtajın yapılabiliyor olması, insanlara bu kapıyı aralamaktadır.

³⁷⁹ Bkz. AİRB Kişisel Karteks, Maltepe, Nisan, 2008.

³⁸⁰ Bkz. AİRB Kişisel Karteks, Pendik, Ekim, 2008.

³⁸¹ Bkz. AİRB Kişisel Karteks, Pendik, Şubat, 2008.

³⁸² Bkz. AİRB Kişisel Karteks, Fatih, Şubat, 2008.

³⁸³ Bkz. AİRB Kişisel Karteks, Eyüp, Mart, 2008.

Normal bir bebeği öldürmek, hiçbir annenin kabul edebileceği bir şey değilken, çeşitli sebeplerle, henüz doğmamış bir bebeğin hayatına son vermek, günlük hayatta karşılaşılan olaylardandır.

Kürtaja dair soruları daha çok evli erkeklerin sorduğu tespit edilmiştir. Erkelere hanımları adına sordukları bu sorularda, kadınlara göre daha rahat bir tavır içinde oldukları gözlenmiştir. Özellikle istenmeyen bebeğin ve özürlü bebeğin kürtajına dair sorularda erkekler fiili bizzat işlemeyeceklerinden soruyu sorarken de sorumluluğun onlara olmamasının verdiği rahatlıkla soru sormuşlardır.25 yaşında üniversite mezunu evli bir erkek:

“Dinimizde kürtaj caiz midir?”³⁸⁴ diye sormaktadır.

30 yaşında evli bir bayan:

Hangi durumlarda kürtaj olunabilir?”³⁸⁵ sorusuyla kürtaj olunabilecek istisnai durumların olup olmadığını öğrenmek istemektedir.

Bir de çeşitli sebeplerle kürtaj olunan durumlar vardır. Bunlardan geçerli olan tek neden ise anne hayatının tehlikede olmasıdır. Kürtaj yapılan durumlarda, sonrasında ne olacağına dair dini hükümler de kişiler tarafından sorulmuştur.

35 yaşında ilkokul mezunu evli bir erkek:

“Eşim yedi haftalık hamileyken doktorlar annenin sağlığı açısından kürtaj olması gerektiğini ifade etler. Eşim kürtajla bebeği aldırması oldu. Bu durum lohusalık mıdır?”³⁸⁶ şeklinde sorarak kürtaj yaptırmanın lohusalığa sebep olup olmayacağını öğrenmek istemiştir.

50 yaşında evli bir bayan:

“On sene önce olmuştum. Şimdi çok pişmanım. Bunun için dinen yapmamız gereken bir şey var mı?”³⁸⁷ diye sormuş, 38 yaşında evli bir kadın ise:

“Kürtajda diyet ödenir mi?”³⁸⁸ diye sorusunu ifade etmiştir. Bu gibi sorulardan anlaşıldığı üzere, kürtaj yaptıran kadınlar, o sıkıntılı dönemden çıktıklarında işin ciddiyetinin farkına varmakta ve bu sorumluluktan kurtulmanın yollarını aramaktadırlar.

³⁸⁴ Bkz. AİRB Kişisel Karteks, Büyükçekmece, Şubat, 2008.

³⁸⁵ Bkz. AİRB Kişisel Karteks, Beyoğlu, Ocak, 2008.

³⁸⁶ Bkz. AİRB Kişisel Karteks, Sultanbeyli, Şubat, 2008.

³⁸⁷ Bkz. AİRB Kişisel Karteks, Avcılar, Ocak, 2008.

Kürtaj yaptırmanın dini sorumluluğunun farkında olan kadın, eğer yaptırırsa bu yanlışın diğer çocuklarına etki edip etmeyeceğini merak etmektedir. Bu da ilginç bir kabuldür. 32 yaşında ilköğretim mezunu evli bir bayan:

“İki çocuğum var, hastayım. Hamile kaldım. Eşim ve ben üçüncü bir çocuk istemiyoruz. Bu çocuğu aldırırsam hayatta olan çocuklarıma bir şey olur mu?³⁸⁹

Gayrı meşru hayat yahut bir yaptırımı olmayan ve kadının mağdur olmasına neden olan dini nikâhlı birlikteliklerden olan çocukların hayatlarına, bu birliktelik iyi yürümüyorsa, sona eriyorsa, daha dünyaya gözlerini açmadan, kürtajla son verilebilmektedir. Kadınlar bunun meşru bir yol olmadığını farkında olsalar da, doğarsa çocuğun sorumlulukları omuzlarında olacağından, çocuğun doğmamasını tercih etmektedirler. 23 yaşında ilkokul mezunu bir bayanın sorusu bu örneklerdendir:

“Dini nikâhlı eşimden 1,5 ay evli kaldıktan sonra, Allah’a ve Peygambere isyanından ötürü ayrıldım. Ailemin yanına geldim. Bir süre sonra hamile olduğumu anladım. Ailemin de baskısıyla kürtaj yaptırmak zorunda kaldım. Fakat büyük vicdan azabı çekiyorum, ne yapmam gerekir?³⁹⁰

50 yaşında ilköğretim mezunu evli bir erkeğin:

“Kızımın 4 aylık gayrı meşru çocuğunu aldirabilir miyiz?”³⁹¹ sorusu da gayrı meşru ilişkilerin sonuçlarına ilişkindir.

(1). Özürlü Bebeğin Kürtajı

Kürtaj hakkındaki soruların çoğu özürlü doğma ihtimali olan bebeklerin kürtajına dairdir. İnsanlar özürlü bebek sahibi olmak istememekte, çözüm yolu olarak daha doğmadan bebeğin yaşamına son vermek anlamında kürtajı görmektedirler.

Doktorların, doğacak olan bebeğin özürlü olacağını söylemeleri, kişilerin kürtaj yaptırmayı düşünmelerine sebep olmaktadır. Dini hassasiyeti olanlar ise, konuyu sormak için Müftülüklere başvurumaktadırlar.

Evli bir erkek:

³⁸⁸ Bkz. AİRB Kişisel Karteks, Beyoğlu, Ocak, 2008.

³⁸⁹ Bkz. AİRB Kişisel Karteks, Pendik, Ocak, 2008.

³⁹⁰ Bkz. AİRB Kişisel Karteks, Zeytinburnu, Ocak, 2008.

³⁹¹ Bkz. AİRB Kişisel Karteks, Büyükçekmece, Ocak, 2008.

“Eşim beş aylık hamile, yapılan tetkiklerde bebeğin down sendromu ile doğacağı bildirildi. Çocuğu aldırabilir miyiz?”³⁹² diye sormaktadır.

Bu konuda çok sayıda soru yöneltmiştir.

38 yaşında lise mezunu evli bir kadın:

“4,5 aylık hamileyim. Doktorum çocuğun anormal olduğunu söyledi. Eşim aldırırım diyor. Tartışıyoruz. Ne yapabilirim?”³⁹³ şeklinde sormaktadır. Özellikle özürlü bebeğin kürtajına dair sorularda kadınlar çevresinden de bu yönde baskı altında olduklarını ifade etmekte ve kendilerini çaresiz hissetmektedirler. Çünkü kürtaj olsalar, kürtaj yaptıran kendileri olacakları için, kürtaj olmasalar özürlü bir çocuğun bakımıyla uğraşacakları için kendilerini daha fazla sorumluluk altında hissetmektedirler.

Özürlü çocuk sahibi olma ihtimali olan kişiler çeşitli mazeretler öne sürerek bu çocukların kürtajına yol aramaktadırlar. 40 yaşında evli bir kadın:

“2 çocuğum var. Biri merdivenden düştüğü için tedavi görüyor. Aynı zamanda özürlü olarak hayatını devam ettirecek. Şimdi yeniden hamile kaldım. Doktorlar çocuğumun özürlü olacağını ve istersem alabileceklerini söylediler... Ayrıca maddi durumum da çok kötü. Merdiven silerek geçiniyorum. Kürtaj olabilir miyim?”³⁹⁴ diye mazeretlerini bildirmektedir

Evli bir bayan:

“Anne karnındaki 6 aylık bebeğin iç organlarının gelişmediği, bebeğin anne karnında ölmesinin yüksek ihtimal olduğu, canlı olarak doğup bir dizi ameliyatla iyileşmesinin de çok düşük ihtimal olduğu gerekçesiyle doktor kürtajı tavsiye ediyor. Dinen caiz midir?”³⁹⁵ diyerek çocuğun doğup doğmamasına karar vermeye çalışmaktadır.

Evli bir kadının mazereti ise daha farklıdır. Değişen yaşam şartları kadınları da çalışma hayatına itmekte, geleneksel toplumda sadece ailesine dair yükümlülükleri omuzlarında hisseden kadın, günümüzde ailenin geçimini de düşünmek zorunda

³⁹² Bkz. AİRB Kişisel Karteks, Pendik, Kasım, 2008.

³⁹³ Bkz. AİRB Kişisel Karteks, Maltepe, Mart, 2008.

³⁹⁴ Bkz. AİRB Kişisel Karteks, Beyoğlu, Nisan, 2008.

³⁹⁵ Bkz. AİRB Kişisel Karteks, Beykoz, Ekim, 2008.

kalmakta, yükü daha da ağırlaşmaktadır. Bu durum onu aile içi rollerin bir kısmından kurtulmaya çalışmaya itmektedir:

“2 aylık hamileyim. Bebeğin beyninde tümör olduğu ve buna bağlı olarak özürlü doğabileceği söylendi. Doğumdan sonra çalışmak zorundayım. Eğer çocuğum özürlü doğarsa kimse bakmayı kabul etmez. Kürtaj olmam uygun olur mu?”³⁹⁶

Daha önce özürlü çocuk sahibi olmak da bireylerin yeniden çocuk sahibi olmaları noktasında çekingen olmalarına, hatta başka çocuk istememelerine neden olabilmektedir. 30 yaşında lise mezunu evli bir erkeğin sorusunda bu ortaya çıkmaktadır:

“Eşim iki aylık hamile. Biri özürlü iki çocuğumuz var. Tekrar öyle olur diye korkuyoruz. Aldırmak istiyoruz. Ne yapalım?”³⁹⁷

Özürlü çocuğun aileye düşündürdüğü şeylere örnek olarak 30 yaşında evli bir erkeğin ifadelerini gösterebiliriz:

“Bir çocuğumuz down sendromu hastası. Acaba bu bela çok günahkâr olduğumuz için mi başımıza geldi. Biz çok kötü ve Allah’ın sevmediği kulları mıyız diye düşünüyoruz. Bu konuda siz ne söylersiniz?”³⁹⁸ Özürlü bebeğe sahip bir babanın sorusu ise dini hassasiyet açısından takdire şayandır. Özürlü çocuğu sebebiyle psikolojik destek ihtiyacı içinde olan baba isyan etmemekte, ancak bu durumun kendi günahlarından kaynaklanıp kaynaklanmadığını merak etmektedir. Bu tavır Türk toplumundaki musibete sabır anlayışının bir göstergesidir. Buna benzer başka bir soru da 40 yaşında ortaokul mezunu evli bir bayan tarafından sorulmaktadır:

“Anne baba hatasından dolayı çocuk özürlü olur mu?”³⁹⁹

(2). İstenmeyen Bebeğin Kürtajı

Kişinin birden fazla çocuğunun olması ve özellikle çocuklarının büyümüş olması, tekrar çocuk sahibi olmaktan çekinmesine, hamileyse kürtaj olmak istemesine neden olmaktadır. Çocuk sayısına dair toplumsal yargının değiştiği de sorularda

³⁹⁶ Bkz. AİRB Kişisel Karteks, Fatih, Ekim, 2008.

³⁹⁷ Bkz. AİRB Kişisel Karteks, Üsküdar, Kasım, 2008.

³⁹⁸ Bkz. AİRB Kişisel Karteks, Gaziosmanpaşa, Ağustos, 2008.

³⁹⁹ Bkz. AİRB Kişisel Karteks, Sultanbeyli, Eylül, 2008.

gözlemlenmektedir. İnsanlar artık 2-3'ten fazla çocuk sahibi olmaktan çekinmekte, çevresindekilerden de eleştiriler almaktadırlar. 40 yaşlarında evli bir kadın:

“Dördüncü çocuğuma hamileyim. Etrafımdaki insanlar, fakirsin, çocuğu aldır bakamazsın, diyorlar. Aldırabilir miyim?”⁴⁰⁰ diye sormaktadır.

Kocanın tavırları ve davranışları da kadınları çocuklarını aldirmaya iten sebepler arasındadır. Örnek soruda kocasının tavırları yüzünden boşanmaya karar veren kadın hamile olduğunu öğrenince farklı arayışlara yönelmiştir. 27 yaşında üniversite mezunu evli bir bayan:

“1,5 yıllık evliyiz... Severek evlendik. Eşim çok agresif. Nişanlıyken de vardı... Evlendikten sonra da devam etti. Özellikle toplum içinde beni rencide eden sözlerime tahammül edemiyorum. Ayrılmaya karar verdim. Doktora gidince hamile olduğumu öğrendim. Altı haftalık bebeğimi aldırabilir miyim?”⁴⁰¹

Kocanın ailenin sorumluluğunu tam olarak üstlenmemesi de kadınların çocuk sahibi olmak istememelerine neden olmaktadır:

“1,5 aylık hamileyim, eşim çok sorumsuz bir insan. Onunla üçüncü bir çocuğu yetiştirmenin zor olacağını çok iyi biliyorum. Annem de aldirmam için baskı yapıyor. Ne yapmalıyım? Aldırabilir miyim?”⁴⁰²

Eşlerin diğer çocuklarının küçük ve bakıma muhtaç olması doğacak çocuk hakkında endişeye kapılmalarına neden olmaktadır. 27 yaşında evli bir erkek:

“Hanımım 7 haftalık hamile. Bizim henüz dokuz aylık çocuğumuz var. Karnındaki bu çocuğu aldırabilir mi?”⁴⁰³

(3). Anne Sağlığını Tehdit Eden Bebeğin Kürtajı

42 yaşında ilkokul mezunu evli bir erkek:

“Doktor eşime hayati tehlike sebebiyle doğumu yasaklamıştı. İstmeden hamile kaldı. Bu çocuğu aldırabilir miyiz?”⁴⁰⁴

⁴⁰⁰ Bkz. AİRB Kişisel Karteks, Beyoğlu, Ekim, 2008.

⁴⁰¹ Bkz. AİRB Kişisel Karteks, Pendik, Ekim, 2008.

⁴⁰² Bkz. AİRB Kişisel Karteks, Beykoz, Mart, 2008.

⁴⁰³ Bkz. AİRB Kişisel Karteks, Avcılar, Ocak, 2008.

⁴⁰⁴ Bkz. AİRB Kişisel Karteks, Üsküdar, Ağustos, 2008.

“Eşim böbrek hastası, hamile kaldı. Hamilelik sağlığı açısından risk oluşturuyor. Bebeği aldirmek caiz olur mu?”⁴⁰⁵

3. Anne-Baba İle İlişkiler

Anne baba ile ilgili sorularda anne-babanın çocuk üzerindeki hakları, yaşanan problemlerde onlara karşı nasıl tavır alınması gerektiği vb konular göze çarpmaktadır. Anne-baba ile ilgili problemler, genel itibariyle anne ve/ya babanın evli olan evlatlarının yanında kalma zorunluluğu oluşunca ortaya çıkmaktadır. Bazen anne babanın huysuz tavırları bazense ebeveyninden birinin veya her ikisinin evladının yanında kalma isteği, kız evlat ise kocası, erkek evlat ise hanımı tarafından istenilmemesi aile içi huzursuzluklara sebep olmaktadır. Anne-babasına bakmak ile aile huzurunu tercih etmek zorunda kalan birey, bu ikilemin içinden çıkabilmek için Müftülüklere bağlı bulunan AİRB’e yönelmektedir.

Anne baba ile ilişkiler konusunda artık kendisi de bir yetişkin olan kişiler kendilerini sorumlu hissetmekte ve ebeveyninin yanlışlıklarını nasıl düzeltebileceklerini merak etmektedirler. 35 yaşında üniversite mezunu evli bir erkek:

“Yaşlanmalarına rağmen babam namaz kılmıyor, annem açık geziyor. Onları namaz kılma ve tesettüre riayet konusunda zorlayabilir miyim?”⁴⁰⁶

Anne ve babanın çocuklarından küsmeye, dargınlık ile ilgili farklı talepleri onları iki arada bırakmakta, ebeveyne itaatle, akrabaya dargınlığı sorgulatmaktadır. 45 yaşında dul bir erkeğin sorusu bu konuya dairdir:

“45 yaşındayım. Çok küçük yaşta annem babamı ve beni terk edip gitmiş ve birkaç evlilik yapmış. Ondan annelik namına bugüne kadar hiçbir şey görmedim. Tamamen babam benimle ilgilendi ve şu anda da onunla beraberiz. Annem evli ve durumu iyi. Bana ihtiyacı yok. Zaman zaman telefon eder halini hatırlarım sorarım. Bana sürekli olarak babamı terk etmemi ve onu evden uzaklaştırmamı istiyor. Bunu yapmazsam hakkını helal etmeyeceğini söylüyor. Ben ise bunu yapmıyorum. Yapmadığım için bana günah olur mu? Annemin ahı tutar mı?”⁴⁰⁷

⁴⁰⁵ Bkz. AİRB Kişisel Karteks, Beykoz, Mayıs, 2008.

⁴⁰⁶ Bkz. AİRB Kişisel Karteks, Güngören, Ocak, 2008.

⁴⁰⁷ Bkz. AİRB Kişisel Karteks, Üsküdar, Ocak, 2008.

“Babam büyük ablamlarla konuşmuyor. Bizim de konuşmamızı istemiyor. Konuşursak beddua etti. Ben ablamlarla konuşuyorum. Babamın bedduası tutar mı?”⁴⁰⁸

Evli bir kadının sorduğu:

“Annem, babaannem ve halamla ilişkilerimi kesmemi istiyor. Aksi takdirde benimle dargın olacağına daha da ileri giderek evlatlıktan reddedeceğini söylüyor. Bu konuda ikna olmuyor. Ne yapayım?”⁴⁰⁹ gibi sorularda ebeveyn evlatlarının kendi taraflarında olmasını istemekte aksi takdirde silah olarak anne baba hakkını kullanmaktadır.

Evlatların ilgisizliğinden anne babalar incinmekte, evlatlarının kendileriyle ilişkilerinin iyi olmasını istemektedirler. Diğer durumlar aile büyüklerini üzmemekte ve dua silahını kullanan büyükler sonra pişmanlıklarını dile getirmektedir. 55 yaşında dul bir kadın:

“Oğlum beni arayıp sormuyor. Çok inciniyorum, gelinimin onu çok etkilediğini düşünüp o da evladı başında bulsun diye beddua ediyorum. Sonra da tevbe ediyorum dualarım kabul olur mu?”⁴¹⁰

55 yaşında ilköğretim mezunu dul bir kadın:

“Eşimi yıllar önce kaybettim. Bir oğlum var. Her şeyimi onun için feda ettim. Büyüttüm. Kocaya varmadım. Maddi durumum iyi, kimse muhtaç olmadım... Evlendi iki çocuğu var. Beni arayıp sormaz, evlat, torun yüzüne hasret bıraktı. Zaman zaman Allah da seni benim gibi etsin, evlat yüzüne hasret kalasın diyorum. Bu beddua mı? Böyle demem günah mı?”⁴¹¹

55-60 yaşlarında bir bayan:

“Oğlum üniversiteden mezun oldu. Eskiden beni çok üzdüğü için ona başkalarına el açasın diye beddua etmişim. Şimdi ise iş bulamıyor. Çok üzülüyorum. Beddua mı geri almam mümkün mü?”⁴¹² Düşünülmeden edilen beddualar sonra pişmanlıklara sebep olmakta, beddua edenler ya tutarsa diye korkmaktadırlar.

⁴⁰⁸ Bkz. AİRB Kişisel Karteks, Pendik, Ekim, 2008.

⁴⁰⁹ Bkz. AİRB Kişisel Karteks, Maltepe, Ağustos, 2008.

⁴¹⁰ Bkz. AİRB Kişisel Karteks, Beşiktaş, Ocak, 2008.

⁴¹¹ Bkz. AİRB Kişisel Karteks, Şişli, Temmuz, 2008.

⁴¹² Bkz. AİRB Kişisel Karteks, Ümraniye, Kasım, 2008.

a. Anne-Babaya Bakma

Anne babanın ihtiyaç halinde olmaları durumunda evlatları tarafından bakılmaları hakları vardır. Ancak erkeğin aile reisliği gibi rolleri üstlenmesi gibi nedenlerden dolayı bu bakım erkeğin üzerine yıkılmakta, erkek geçimin temini için tüm gün dışarıda olunca aslında kocasının anne babasına bakma zorunluluğu olmayan karısıyla sorunlar yaşamaktadır. Maddi açıdan erkek sorumlu olsa da anne babanın bakımı kız evlatları ilgilendirmez denemez. Karısıyla annesi arasında kalan bir erkeğin durumu buna işaret etmektedir. 53 yaşında üniversite mezunu, öğretim üyesi evli bir erkek:

“Eşim ve annem anlaşamadıkları halde anneme bakmak zorunda olduğum için eşimin her sıkıntısına katlanıp anneme alt katımda bir daire aldım ve bakıyorum. Kız kardeşlerimin durumu iyi olduğu halde erkek çocuklar annelerine bakmak zorundalar diye bana yardımcı olmuyorlar. Arada bir bana da nefes aldırsalar annemi yanlarına birkaç günlüğüne götürseler dinen hata mı etmiş olurum?”⁴¹³

Annenin farklı talepleri kişileri içinden çıkamadıkları durumlara sokmaktadır. Bu örnekte ise sorumsuz kardeşin içine düşürdüğü durumdan diğer kardeş çıkamamakta, annesine karşı tavrının ne olması gerektiğini sormaktadır. 40 yaşında evli bir erkek:

“Babam vefat ederken bize iki daire bırakmıştı. Birinde erkek kardeşim diğerinde ben oturuyordum. Kardeşim bekâr olduğu için annem onunla oturuyordu. Kardeşim biraz sorumsuz ve serseridir. O yüzden daireyi de satmasın diye annemin üzerine yapmışım. Fakat kardeşim annemi kandırmış ve daireyi sattırılmış. Şimdi annem benim maddi olarak yardım etmemi yani bütün yükü yüklenmemi istiyor. Benim de bunu yapmam mümkün değil. Ya da bizim yanımızda oturmak istiyorlar. Fakat kardeşimin benim yanımızda kalmasını istemiyorum. Her gün annem kavga çıkarıyor, anneme nasıl davranmalıyım?”⁴¹⁴

Evlatların anne babasına evinde bakmadığı, onlarla ilgilenmediği durumlar vardır ki yaşlı ve bakıma muhtaç bu kişilerin mağdur olduğu ve evlatlarının ilgisizliğinden yakındıkları gözlemlenmiştir. 73 yaşında ilkokul mezunu dul bir kadın:

⁴¹³ Bkz. AİRB Kişisel Karteks, Beşiktaş, Ağustos, 2008.

⁴¹⁴ Bkz. AİRB Kişisel Karteks, Beyoğlu, Ocak, 2008.

“İki evladım var ama bana bakmıyorlar. Bu sebeple de huzurevinde kalıyorum. Sürekli kanamam oluyor. İbadetlerimi yapmam için her zaman abdest mi almam gerekiyor?”⁴¹⁵ diye sormaktadır.

75 yaşında ilköğretim mezunu dul bir erkeğin sorusu ise:

“Yaşlı bir insanım, eşim vefat etti, üç çocuğum var. Çocuklarım beni darülacezeye yatırmak istiyor, evlerinde bakmak istemiyorlar. Ben gitmek istemiyorum. Ne yapabilirim?”⁴¹⁶ şeklindedir.

76 yaşında dul bir erkeğin sorusunda ise yaşadığı mağduriyeti ve mağduriyeti ortaya çıkaran çocuğundan bir nevi intikam almak istemesi görülmektedir:

“İki oğlum vardı. Biri vefat etti. Diğeri bana bakmıyor. Onu öldükten sonrası için mirastan mahrum etsem olur mu?”⁴¹⁷. Yaşlı babanın elinde başka yaptırım kalmamıştır.

Geleneksel toplumlarda kız çocuğuna karşı tavır alışlar aşağıdaki soruda net bir biçimde ortaya çıkmaktadır. 59 yaşında okuma yazma bilmeyen bir kadın şöyle sormaktadır:

“Karşılız. Bize kız çocuklarını sevmemiz öğretildi. Kız çocuğu evlat değildir diye bildik. Bize de anne babalarımız öyle davrandı. Bize hiç miras verilmedi. Biz de kız çocuğumuza miras vermedik. Biz öldükten sonra damat almasın diye tüm malımızı oğlumuzaya verdik. Eşim felç oldu, oğlum bizi terk etti, eşime kocasını kaç kere evimizden kovduğumuz kızımız ve damadımız baktı. Ben şu ana kadar yanlarına hiç gitmedim. Ama oğlum hiç benimle ilgilenmediği gibi oturduğum evden de çıkmamı istiyor. Bu kadar eziyet ettiğim kızıma gitmeli miyim? O beni kabul ediyor ama ben onun hakkını nasıl öderim?”⁴¹⁸ Gerçek evlat gibi dahi görülmeyip birçok haksızlıklara uğratılan kız çocuğu evlatlık vazifesini yerine getirmekte, anne ise eziklik hissetmektedir.

Aile büyüklerinden daha önce görülen muameleler de, bu kişiler bakıma muhtaç hale geldiklerinde, evlatların kararsızlık ve isteksizliklerine sebep olmaktadır. 45 yaşında ortaokul mezunu dul bir bayan:

⁴¹⁵ Bkz. AİRB Kişisel Karteks, Yer bilinmiyor, Ocak, 2008.

⁴¹⁶ Bkz. AİRB Kişisel Karteks, Sarıyer, Ocak, 2008.

⁴¹⁷ Bkz. AİRB Kişisel Karteks, Sultanbeyli, Ocak, 2008.

⁴¹⁸ Bkz. AİRB Kişisel Karteks, Beşiktaş, Kasım, 2008.

“Yıllar önce kocamdan boşandım. Üç çocukla ortada kaldım. Annem evine kabul etmedi. Çok sıkıntılar çektim. Şimdi annem sağlığını kaybetti, bakımını yapmamı istiyor. Bu durumda nasıl davranmam dinen uygun olur?”⁴¹⁹ diye sormaktadır.

45 yaşında ortaokul mezunu evli bir kadının sorusu ise benzer bir duruma dairdir:

“Babam ben küçük yaşta iken annemden ayrıldı. Bize hiç bakmadı. Başka bir hanımla evlendi, ondan olan çocuklarına iyi baktı, ilgilendi. Şimdi babam çok hasta, ameliyat da oldu. Yaptıkları daha doğrusu yapmadıkları aklıma gelince hiçbir şey yapmak istemiyorum ama vicdanen de rahat değilim. Ne yapmalıyım?”⁴²⁰

Bakıma muhtaç anne babanın ihtiyaçları bakan kişinin hayatında ciddi bir değişikliğe neden olmaktadır. Kişilerin bu değişikliklere uyum sağlaması, kendi ihtiyaçları arka plana itildiğinden zorlaşmakta, psikolojileri bozulmaktadır. 45 yaşında evli bir kadının durumu buna örnektir:

“Annem çok yaşlı ona bakıyorum eve getirdik. Beyim bu konuda çok hassas. Yaşlıların duasını almak gerekir diyor. Ben de elimden geleni yapıyorum. Ama insanlık hali işte benim de bazen hava almam, bir iki insanla görüşmem, komşuya gitmem gerekiyor. Gerçi çok çok azalttım hep; evde annem bekler deyip erkenden kalkıyorum gittiğim yerlerden. Ama eve geldiğimde annem küsüyor, beni bırakıp başka yerlere gidiyorsun diyor. Ne yapacağımı şaşırıdım. Çok da bunaldım. Benim bu yaptıklarım günah mı? Anneme buna da ihtiyacım olduğunu nasıl anlatılırım?”⁴²¹

46 yaşında ilköğretim mezunu evli bir bayan:

“46 yaşında evli dört çocuk annesi bir bayanım. 82 yaşında bir babamız var. 8 ay önce bir kalp krizi geçirdi. Bu rahatsızlığından sonra daha fazla ilgi ve bakıma ihtiyacı oldu. Aile apartmanında ailem birlikte oturuyorum. Babam idare edilmesi zor bir insan, bana karşı devamlı ağır ve kırıcı rencide edici konuşmaları var. Benim bu duruma tahammül ve sabrım kalmadı. Babamla ilgilenmek istemiyorum. Bana çok kırılıyor sınırlarım çok bozuk. Nasıl yardımcı olabilirsiniz?”⁴²² Örneklerde görüldüğü gibi

⁴¹⁹ Bkz. AİRB Kişisel Karteks, Gaziosmanpaşa, Şubat, 2008.

⁴²⁰ Bkz. AİRB Kişisel Karteks, Avcılar, Nisan, 2008.

⁴²¹ Bkz. AİRB Kişisel Karteks, Eminönü, Mart, 2008.

⁴²² Bkz. AİRB Kişisel Karteks, Sarıyer, Mayıs, 2008.

bakıma ihtiyaç duyan ebeveynin tavrı zaman zaman, bakan kendi evlatları dahi olsa kişileri zor durumlarda bırakabilmektedir.

Bir diğerk sorun oluşturan durum ise kocanın, kadının ailesine bakmasını istemediğı durumlardır. Bu gibi durumlarda kadın bakıma muhtaç ailesi ile kocasının istekleri arasında sıkışmaktadır. 32 yaşında ortaöğretim mezunu evli bir bayanın durumu böyledir:

“Yatalak annem var, evimde bakmak istiyorum. Fakat eşimle annem pek anlaşamıyorlar. Bu sebeple de annemin bizimle yaşamasına olumlu bakmıyor. Eşimle annemin arasında alıyorum. Ne yapmalıyım?”⁴²³

45 yaşında ilkokul mezunu evli bir kadının durumu da sadece kocasından değil, ailenin daha önce yaptığı haksızlıktan da kaynaklansa da kadın yine arada kalmaktadır:

“Babam hafız ve hacı. Ancak kız çocuklarını hiç sevmeyen bir insan. Biz 4kardeşiz, bir erkek üç kız. Bütün malını erkek kardeşimize verdi. Şimdi de yaşlandılar ve hastalar. Erkek kardeşim de bakmıyor. Ben bakmak istediğimde de eşim sen bakmak zorunda değilsin, malı kime verdiyse o baksın diyor. Ne yapmam gerekir?”⁴²⁴

Bazı durumlarda ise ebeveynin naz diyebileceğimiz, çocuklarından daha çok ilgi bekleyen tavırları çocuklarının kendi hayatlarında aksamalara neden olabilmektedir: “Annem oldukça yaşlı ve çoğu zaman çocuk gibi hareket ediyor. Elleri ayakları tuttuğu halde her işlerine benim koşmamı istiyorlar. Ben de elimden geldiği kadarıyla onlara yardım ediyorum ama bazen şikayetçi oluyorlar. Bu duruma anne hakkını ödememekten günaha girer miyim?”⁴²⁵

b. Anne-Babayla Dargınlık

Anne baba hakkı çocuklar üzerinde sabit olmuş bir hak iken, evlatlar anne babanın haksız davranışlarına karşı nasıl muamele edeceklerini bilememekte, anne-baba hakkını ödeyememekten çekinmektedirler. 50 yaşlarında ilköğretim mezunu evli bir erkek:

“Ben Alevi bir vatandaşım. Ailem karşı çıkmasına rağmen Sünni bir bayanla evliyim. Namazlarımı kılıyorum... Hanımım çok çok iyi. Oğlum evlendirdim. Gelinim

⁴²³ Bkz. AİRB Kişisel Karteks, Esenler, Aralık 2008.

⁴²⁴ Bkz. AİRB Kişisel Karteks, Avcılar, Mayıs, 2008.

⁴²⁵ Bkz. AİRB Kişisel Karteks, Bahçelievler, Nisan, 2008.

de dini vazifelerini yerine getirir. Annem bana Sünni bir kız aldığım için kırgın. Zaman zaman hanımına küçük düşürücü sözler söylüyor. Ne yapayım? Kalbini kırmak da istemiyorum. Ama hanımına haksızlık ediyor. Akralarım da beni yarı dışladı.”⁴²⁶

Evli bir kadın ise annesine haksız olduğu bir konuyu ifade edince annesi ona darılmıştır, ne yapacağını bilememektedir:

“Erkek kardeşim evli ama annemin evine başka bir kadın getirip onunla birlikte oluyor. Annem de o kadın evin her işini yaptığı için oğluna engel olmuyor. Geçen gün arayıp bunun yanlış olduğunu söyleyince bana kızdı. Kız değil ya oğlandır yapar. Bizim kızımız değil nasıl olsa dedi ve bir de bana küstü. Ben anneme bunu söylemekle yanlış mı yaptım?”⁴²⁷

Babanın çocuklar tarafından tasvip edilmeyen tavır ve davranışları da evlatla babasının arasının açılmasına, hatta babanın beddualarına sebep olmakta, kişiler bedduaların tutmasından çekinmektedirler. 30 yaşlarında evli bir kadının sorusu :

“Babam 60 yaşından sonra tuhaf tavırlar takınmaya başladı. Annemi boşamak için türlü türlü sıkıntılar vermeye başladı. Genç bir kadınla evlenip ona bir ev aldı. Bize de sıkıntı veriyor. Beddua ediyor, tehditler savuruyor. Babaların bedduası kabul olur diye korkmaktayız. Ona karşı annem ve ben nasıl davranalım?”⁴²⁸ şeklindedir.

50 yaşında ilkokul mezunu bekâr bir bayan:

“Babam ile annem sık sık tartışıyorlar. Bizim de olduğumuz bir ortamda yine tartışmaya başladılar. Babam aşırı sinirlenip annemi şiddetli bir şekilde dövdü. Yaşlı bir insanın böyle davranması beni çok üzdü. O günden itibaren babamla konuşmuyorum. Konuşmam gerekiyor mu?”⁴²⁹ Yine babanın tavrı evladıyla arasının açılmasına neden olmuştur. Ama evlat bu durumdan vicdanen de rahatsızdır.

4. Kayınvalide ve Kayınpederle İlişkiler

Gelin kayınvalide ilişkileri bazen sorunlu bir durum arz etmektedir. Özellikle birlikte yaşanan durumlarda sorunlar daha çok gün yüzüne çıkmaktadır. Ataerkil aile

⁴²⁶ Bkz. AİRB Kişisel Karteks, Şişli, Şubat, 2008.

⁴²⁷ Bkz. AİRB Kişisel Karteks, Şişli, Nisan, 2008.

⁴²⁸ Bkz. AİRB Kişisel Karteks, Avcılar, Ekim 2008.

⁴²⁹ Bkz. AİRB Kişisel Karteks, Bahçelievler, Temmuz, 2008.

yapısına sahip olan Türk toplumunda, anne-baba ile oturulacaksa genellikle gelin, eşinin evine gittiğinden gelin-kayınvalide problemleri sıklıkla görülmektedir.

Kayınvalide-gelin ilişkilerinde kayınvalideden kaynaklanan problemler, kayınvalidenin oğlunu kıskanması, gelini çekememesi, oğluna kendi istediği kızı eş olarak alamaması, gelininin kendi beklentilerine cevap verememesi, oğlunu karısı aleyhine kışkırtması şeklinde sıralanabilir. Gelinden kaynaklanan problem ise; kayınvalidesine hizmet etmek istememesi ve eşiyile arasında geçen özel durumların veya tartışmaların başkası tarafından bilinmesini istememesi gibi gerekçelerle kayınvalide ile aynı evde oturmak istememesi olarak söylenebilir.

Günümüzde ise geleneksel ailelerde, gerek geleneklerin etkisi, gerek ekonomik sıkıntılar sebebiyle, sayısı az da olsa, gelin-kayınvalide birlikte yaşam görülmektedir. Kadınlar, dinen eşlerinin ailesine bakmak zorunda olup olmadığını öğrenmek için AİRB'lere başvurmuşlardır.

Kayınvalide ve kayınpederden görülen kötü muamele ve onlara davranış şekli hakkında kadınların daha fazla soru sordukları görülecektir. Soru soran kadınların çoğunun ev hanımı oluşu hatırlanırsa aile büyükleriyle daha fazla muhatap olan kişilerin de onlar olduğu anlaşılacaktır. Kadınların daha fazla soru sormaları olağandır.

a. Gelinin Kayınvalide-Kayınpedere Bakması

Yukarıda anne babaya bakma bahsinde değinildiği üzere, anne babanın maddeten bakımından erkek çocuk sorumludur algısı toplumda yaygın bir şekilde görülmektedir. Erkek evladın eşi “gelin” olduğundan kadınlar kendilerini kayınvalide-kayınpedere bakmakla yükümlü hissetmekte ve aksini duyduklarında ise şaşırırmaktadırlar. 42 yaşında ilkokul mezunu evli bir kadının tepkisi de böyledir:

“Gelin kayınvalide-kayınpedere bakmak zorunda değildir deniyor. Doğru mu?”⁴³⁰

48 yaşında ilkokul mezunu evli bir bayan:

“Kayınvalidem yaşlı bir insan. Ona ben ve eşim bakıyoruz. Görümcemler, gelinsin mecbursun bakmaya diyorlar. Onların bunu söylemeye hakları var mı? Onlar da

⁴³⁰ Bkz. AİRB Kişisel Karteks, Pendik, Şubat, 2008.

annelerine bakmak zorunda değiller mi?”⁴³¹ Burada kadın kayınvalidesine bakmaktan değil görümcelerininin tavrından rahatsızlık duymaktadır.

50 yaşında ilköğretim mezunu evli bir kadının sorusu da benzerdir:

“Eşimin annesine kendi kızları bakmak istemiyorlar. Gelin olarak ben de bakmasam sorumlu muyum?”⁴³²

50 yaşında ilkokul mezunu evli bir kadın ise vazifesi olmadığı halde sorumluluk tamamen üstüne yıkılmış, fırsat olduğu halde kendi ihtiyaçlarından mahrum bırakılmaktadır:

“30Yıllık evliyim. Evlendiğimden beri kayınvalidemle oturuyorum. Şimdi o 80 yaşını geçti. Bakıma muhtaç, altı bağlanıyor. Ben onun bakımını şikâyetsiz yapıyorum. Bu ay içinde erkek kardeşimin düğünü olacak. Kardeşim Trabzon’da yaşıyor. Benim bu düğüne katılabilmem için kayınvalidemi emanet edebileceğim kimse yoktur. Kocama sen annene bak, ben kardeşimin düğününe katılayım dedimse de bana izin vermiyor. Bu durum benim sınırlarımı bozdu. Yani ben hiçbir yere kıpırdayamıyorum. Bir elim bir de görümcem var. Ama onlar yıllardır bu işi benim üzerime yıktılar. Ne tavsiye edersiniz?”⁴³³

Kayınvalideye bakmamak ailede sorun ve huzursuzluk çıkmasına sebep olmakta hatta kocalar bu sebeple karılarını boşamakla tehdit etmektedirler. 35 yaşında ortaokul mezunu evli bir kadının durumu buna örnektir:

“Kayınvalideme bakmak istemediğim için eşim beni boşayabilir mi? Gelin olarak kayınvalide-kayınpederime bakmak zorunda mıyım?”⁴³⁴

28 yaşında evli bir bayanın sorusu da bu konuyla alakalıdır:

“4 aylık evliyim, iki aydır ayrıyız. Üç aylık hamileyim. Eşim beni kayınvalideme bakmamak ve kişisel bakımına dikkat etmemek sebebiyle boşamak istiyor. Bu boşanma sebebi olabilir mi? Neler tavsiye edersiniz?”⁴³⁵

Kayınvalideler bakıma muhtaç hale geldiklerinde gelinlerine muhtaç olmakta, ancak geçmişte yaşananlar gelinlerin tavrını en azından hissettiklerini etkilemektedir:

⁴³¹ Bkz. AİRB Kişisel Karteks, Esenler, Mart 2008.

⁴³² Bkz. AİRB Kişisel Karteks, Bakırköy, Mayıs, 2008.

⁴³³ Bkz. AİRB Kişisel Karteks, Pendik, Kasım, 2008.

⁴³⁴ Bkz. AİRB Kişisel Karteks, Bağcılar, Ocak, 2008.

⁴³⁵ Bkz. AİRB Kişisel Karteks, Ümraniye, Aralık, 2008

“Yatalak bir kayınvalidem var. Onu yanıma alıp bakmak istiyorum. Ancak zamanında bana çok çektirdiği için bir açıdan da ona bakmak hiç içimden gelmiyor. Ne yapmam gerekir?”⁴³⁶

45 yaşında ilkokul mezunu evli bir bayan:

“Kayınvalide ve kayınpederime her türlü hizmeti yaptığım halde bana kötü davranıyorlar. Ne tavsiye edersiniz?”⁴³⁷

b. Gelin-Kayınvalide İlişkileri

Birçok soruda kayınvalide gelininin yaşamına müdahil olmakta ve olumsuz tavırlarla eşlerin arasını bozmaktadırlar. Bu kasıtlı tavır gelinler tarafından hoş karşılanmamakta ve kocasının annesi olduğu için de nasıl tavır takınılacağı kestirilememektedir. Bu veriler geleneksel gelin-kaynana çatışmasının hala yaşandığının göstergesidir. Özellikle birlikte, aynı apartmanda yaşayan ailelerde bu çatışma daha çok görülmemektedir. Bu veri ayrıca şehir hayatında da geleneksel toplumlarda daha çok rastlanan geniş aile modelinin hala var olduğunun göstergesidir. Bu durumlara dair sorular aşağıdaki gibidir:

27 yaşında lise mezunu evli bir kadın:

“4 yıllık evliyim. Kayınvalidemlerle aynı mahallede oturuyoruz. Dışarı çıkarken kendilerinden izin almam gerektiğini söylüyorlar. Ben her şeyi eşimin izni dahilinde yapıyorum. Bir de onların iznini almam gerekiyor mu?”⁴³⁸ diye sormaktadır.

28 yaşında üniversite mezunu evli bir bayan:

“Kayınvalidem çok kıskanç bir insan. Eşimi benden kıskanıyor. Hal ve hareketleriyle de bunu belli ediyor. Hiç alışık olmadığım bir durum. Ben de buna çok sinirleniyorum. Ne yapmalıyım?”⁴³⁹ diyerek kayınvalidesine karşı nasıl bir tavır takınması gerektiğini sorgulamaktadır.

23 yaşında lise mezunu evli bir kadının sorusu ise şöyledir:

“Eşimin ailesi ile aynı binada oturuyoruz. 4 yıllık evliyiz. Bu sürede iki evin de ağırlığı üzerimde oldu. Ama artık bana ait de zamanım, eşimle geçireceğim anlar olsun

⁴³⁶ Bkz. AİRB Kişisel Karteks, Esenler, Ağustos, 2008.

⁴³⁷ Bkz. AİRB Kişisel Karteks, Eyüp, Temmuz, 2008.

⁴³⁸ Bkz. AİRB Kişisel Karteks, Kağıthane, Aralık, 2008.

⁴³⁹ Bkz. AİRB Kişisel Karteks, Esenler, Eylül, 2008.

istiyorum. Kayınvalidem bir şey aksasa hemen beni şikayet ediyor ve eşim ile aram bozuluyor. Ne yapmalıyım?”⁴⁴⁰

30 yaşında lise mezunu evli bir bayanın sorusu da benzerdir:

“Kayınvalidem ve kayınpederim hayatıma çok müdahale ediyor. Eşimle arama soğukluk girdi. Ne yapabilirim?”⁴⁴¹

28 yaşında lise mezunu evli bir bayan kayınvalidesiyle arasındaki sorunlara çözüm olarak araya mesafe koyma yolunu tercih etmiştir:

“Kayınvalidemle sorunlar yaşıyorum. Ben Kur’an öğrenmeyi istiyorum ancak o benim Kur’an kursuna gitmemi istemiyor. Sadece bu konuda değil. Pek çok konuda anlaşamıyoruz. Mümkün olduğu kadar ondan uzak durmaya çalışıyorum. Bu yaptığım doğru mu?”⁴⁴²

Kayınvalide; oğlunun, kendi istediği kızla değil de sevdiğiyle evlenmesi durumunda, intikamını gelinden almaya çalışmaktadır. Bu tür durumlarda en sık karşılaşılan durum, kayınvalidenin gelini dışlaması ve karı-kocayı birbirinden soğutma çabalarıdır. Gelin de, evde kayınvalide tarafından istenmediğini bildiği için, kayınvalidenin her tavrını kendisine karşı yapılmış saymakta veya kendisine gelen her kötülüğü kayınvalidesinden bilmekte ona karşı soğuk davranmaktadır.

24 yaşında üniversite mezunu evli bir kadın:

“Eşimle birbirimizi severek evlendik. Bir çocuğumuz var. Kayınvalidem eşimden beni ayırmak istiyor. Bu nedenle bizimle konuşmuyor. Bu durumda ne yapabilirim?”⁴⁴³

38 yaşında ilkokul mezunu evli bir bayan:

Kayınvalidemle beraber oturuyoruz. Sürekli bana ve oğluna beddua ediyor. Önceden böyle değildi. Ben de bazen sabrediyorum bazen de karşılık veriyorum. Nasıl davranmam lazım?”⁴⁴⁴ diye sormaktadır

55 yaşında ilkokul mezunu evli bir bayan kızının durumunun sebebi olarak kızının kayınvalidesini görmektedir:

⁴⁴⁰ Bkz. AİRB Kişisel Karteks, Pendik, Mart, 2008.

⁴⁴¹ Bkz. AİRB Kişisel Karteks, Çatalca, Mayıs, 2008.

⁴⁴² Bkz. AİRB Kişisel Karteks, Adalar, Ağustos, 2008.

⁴⁴³ Bkz. AİRB Kişisel Karteks, Güngören, Temmuz, 2008.

⁴⁴⁴ Bkz. AİRB Kişisel Karteks, Zeytinburnu, Şubat, 2008.

“Kızım on senelik evli. Şu anda psikolojisi çok bozuk. Kayınvalidesi eşinden ayırmak için uğraşacağını söylüyordu daha önceki yıllarda. Onun büyü yaptırdığını söyledi bir hoca. Durup dururken çılgık atıp kendini yere atıyor. Nereye götürmeliyiz?”⁴⁴⁵

İlişkilere bir de kayınvalide tarafından bakmak gerekirse, bazı durumlarda kayınvalide yapıcı taraf olmaya çalışmakta fakat gelin olumlu tepkiler vermemektedir;

55 yaşında ilkokul mezunu bir kadın şöyle anlatmaktadır:

“Oğlumun eşiyile problem yaşıyorum. Düğünle başlayan bir durum bu. Gelinim hiçbir zaman beni kabullenmedi. Hiçbir şekilde bize iyi davranmıyor. Ben ona karşı iyi davransam bile o bizi evine almıyor. Ne yapmam gerekir?”⁴⁴⁶

30 yaşında lise mezunu muhasebeci evli bir bayan eşinin ailesine karşı kendi tavrını yine kendi dile getirmekte, ne yapması gerektiğini sormaktadır:

“Beş yıllık evliyim. Eşimin ailesini hiç sevemedim. Benim aileme göre ev düzenleri, yeme içme alışkanlıkları, temizlik anlayışları hiç hoş değil. Evlerine hiç gitmek istemiyorum. Hatta gitmiyorum. Eşim de bana çok kızıyor. Ben onun da gitmesini istemiyorum. Çocuğumu gizli gizli götürüyor. Ben istemiyorum. Götürdüğünü duyunca da kavga çıkarıyorum. Ne yapmam lazım?”⁴⁴⁷

30 yaşında bir kadın ise kayınvalidesine tavrı şöyledir:

“Kayınvalidemi sevmiyorum. Çok mu günaha giriyorum?”⁴⁴⁸

29 yaşında ilkokul mezunu evli bir bayan kayınvalidesiyle anlaşmazlıkları sonucu kendi evinden ayrılmıştır, kayınvalidesi ile ayrı evlerde yaşamak istemektedir:

“6 ay önce kayınvalidem yüzünden iki çocuğumu da bırakıp ailemin yanına dönmek zorunda kaldım. Eşim ile aramızda herhangi bir sorun yok. Yeniden dönmek istiyorum. Ama eşime, ancak annesinin yanımızdan ayrılması ile dönebileceğimi söyledim. İtiraf etmeliyim ki zaman zaman ben de ona karşı kötü davrandım. Acaba bu şartımdan dolayı günaha giriyor muyum?”⁴⁴⁹

⁴⁴⁵ Bkz. AİRB Kişisel Karteks, Bağcılar, Kasım, 2008.

⁴⁴⁶ Bkz. AİRB Kişisel Karteks, Adalar, Nisan 2008.

⁴⁴⁷ Bkz. AİRB Kişisel Karteks, Avcılar, Nisan, 2008.

⁴⁴⁸ Bkz. AİRB Kişisel Karteks, Beyoğlu, Nisan, 2008

⁴⁴⁹ Bkz. AİRB Kişisel Karteks, Bahçelievler, Şubat, 2008.

c. Kayınpederle İlişkiler

Aile içi ilişkiler üzerinde kayınvalidenin olduğu gibi kayınpederin de etkileri olabilmektedir. Gençler aile büyükleri ile iyi geçinme çabası içinde olsalar dahi bazı durumlarda büyüklerin tavırları bunu engellemektedir. 41 yaşında lise mezunu evli bir bayan kayınpederinin tavrını dile getirmektedir:

“Eşimin kanser bir babası var. Kayınpeder – gelin ilişkimiz her zaman saygı ve sevgi düzeyinde iyi olmuştur. Fakat bu hastalıktan sonra bizi ilgisizlikle suçluyor ve bize çok ters davranıyor. Bizimle konuşmuyor ve telefonlarımıza bile çıkmıyor. Eşim ve ben çok üzülüyoruz. Devamlı onun yanında bulunmamızı istiyor. Ne yapabiliriz?”⁴⁵⁰

26 yaşında evli bir bayanın durumu da benzerlik arz etmektedir:

“Uzunca bir süredir eşimin babasıyla problemler yaşıyoruz. Evine gidip geldikçe benimle ve oğluya konuşmuyor. .. En son bayramda bir tanıdığımızın dükkanında karşılaştı. Bizi kovdu. Nasıl davranmalıyız?”⁴⁵¹

22 yaşında üniversite mezunu evli bir bayan:

“Kayınvalidemle aynı binada oturuyoruz. Eşimin kazancını babası elinden alıyor ve ona sadece yol parası bırakıyor. Bu yüzden eşimle aram açıldı. Ne yapmalıyım?”⁴⁵²

Kayınpederin artık kendileri de ayrı bir aile olmuş evlatlarının maddi imkanları üzerinde tasarrufta bulunması kadınlar tarafından hoş karşılanmamaktadır. Özellikle bakıma muhtaç olmayıp, çalışabilir düzeyde olan kayınpederlerin bu tavır aile içi huzursuzluklara ve kavgalara neden olmaktadır. Üniversite mezunu, öğretmen evli bir bayanın sorusu bu konu hakkındadır:

“Kayınpederim dinç bir insan olmasına rağmen çalışmayıp eşimden her ay para alıyor ve kayınvalidem de olmak üzere bu hiç takdir edilmiyor. Ben hasta bir hanımım, kortizon ilaçları kullanıyorum. Çalışmak zorunda olduğum için buna rağmen çalışıyorum. Böyle bir durumda kayınpederime benim hakkım geçer mi? Para göndermesek günah olur mu? Onlar tarafından yapılan bu davranış doğru mu?”⁴⁵³

30 yaşında lise mezunu evli bir bayanın sorusu da benzerdir:

⁴⁵⁰ Bkz. AİRB Kişisel Karteks, Pendik, Ocak, 2008.

⁴⁵¹ Bkz. AİRB Kişisel Karteks, Pendik, Ekim, 2008.

⁴⁵² Bkz. AİRB Kişisel Karteks, Güngören, Ağustos, 2008.

⁴⁵³ Bkz. AİRB Kişisel Karteks, Fatih, Mayıs, 2008.

“Ev hanımıyım. Kayınpederim çalışabilecek düzeyde dinç bir insan olmasına rağmen çalışmıyor. Eşimden her ay belli bir miktar istiyor ve eşim borç bulup yine de o parayı gönderiyor. Ben bu duruma razı gelmiyorum. Fakat eşim parayı kendisinin kazandığını söyleyerek benim konuşmaya hakkımın olmadığını düşünüyor. Ben ev hanımı olduğum için bu hususta konuşamaz mıyım?”⁴⁵⁴

29 yaşında üniversite mezunu evli bir bayanda bu durumdan rahatsızdır:

“Eşim de ben de öğretmeniz. Kirada oturuyoruz. Yeteri kadar elimize para geçiyor. Birikim yapmak istiyorum. Ancak eşim annesine babasına para veriyor. Ben istemiyorum. O zaman ben de kendi aileme vereceğim diyorum. Onların ihtiyacı yok diyor eşim. Ve sürekli olarak bu yüzden kavga ediyoruz. Ben eşimden anne babasına para vermemesini isteyebilir miyim, bir başka ifadeyle, artık evli olduğu için onlara para vermek zorunda mıdır?”⁴⁵⁵

Kayınpederler, yakınlarını kendi sorumlulukları altında hissetmekte ve ibadetlerinde dahi onların yanlış yapmalarından kendilerini de sorumlu hissetmektedirler. “Aile reisliği” rolünü üstlenmiş olan erkeklerin bu sınırı bu kadar genişletmeleri ilginçtir. Bu konuya dair ilginç bir örnek lise mezunu bir erkek tarafından sorulmuştur:

“Gelinimin 93 gr altını var. Onun zekâtından ben sorumlu muyum?”⁴⁵⁶

Bazı durumlarda kayınpeder gelininin günlük hayatında kısıtlamalar yapmaya çalışmakta, bu durum gelini rahatsız etmektedir. 50 yaşında ilkokul mezunu evli bayanın durumu iyi bir örnek teşkil etmektedir:

“Ben Kur’an Kursu’nda Kur’an öğrenmeye geliyorum. Kayınpederim bana şeytanlık etme, senin yerin evindir, diyor. Ben çok üzülüyorum, ağlıyorum. Kursa gelince ayaklarım titriyor. Ne yapmalıyım?”⁴⁵⁷

30 yaşında ilköğretim mezunu evli bir kadının durumu da benzerdir:

⁴⁵⁴ Bkz. AİRB Kişisel Karteks, Fatih, Mayıs, 2008.

⁴⁵⁵ Bkz. AİRB Kişisel Karteks, Avcılar, Nisan, 2008.

⁴⁵⁶ Bkz. AİRB Kişisel Karteks, Sultanbeyli, Ağustos, 2008.

⁴⁵⁷ Bkz. AİRB Kişisel Karteks, Güngören, Şubat, 2008.

“Kayınpederim hacca gitmiş, namazında niyazında bir insan ama benim vaaza gelmeme, camiye gitmeme karışıyor, hiç istemiyor, nasıl davranacağımı şaşırdım, ne yapmalıyım?⁴⁵⁸

Bir de gelinin kayınpederin bakımını üstlendiği durumlar vardır. Bu gibi durumlarda kadın erkek mahremiyet sınırları ihtiyaca binaen aşılmakta ve bu durum taraflarda sıkıntıya, utanmaya sebep olmaktadır. 47 yaşında okuryazar evli bir bayan:

“Hocam kayınpederim çok yaşlı ve hasta. Tuvalet ihtiyacını giderdikten sonra taharetini ben yaptırıyorum. Günaha giriyor muyum?”⁴⁵⁹ diye sormaktadır. Buna benzer birkaç soru daha sorulmuştur.

60 yaşında ilkokul mezunu bir erkeğin sorusu bu durumun diğer tarafına dairdir:

“Oğlumun yanında yaşıyorum, bazen gelinimden utanıyorum, aynı evde yaşamamızın bir sakıncası var mı?”⁴⁶⁰

37 yaşında üniversite mezunu evli bir bayan da kayınpederine bakmakta isteklerini karşılayamamaktan dolayı rahatsızlık duymaktadır:

“Kayın pederimin iki bacağı da rahatsız kendi başına yürüyemiyor merdivenlerden inemiyor ancak sırtımızla indiriyoruz. Ben evde yalnızım onu cumaya getirmemi istiyor getirmediğim için bana kızıyor. Getiremediğim için ben bundan sorumlu muyum?”⁴⁶¹

Kayınpeder eşin babası olduğundan, kadınlar mahremiyet sınırlarını tam olarak algılayamamakta, kayınpederin bakımını yapmakla beraber günaha da düşmek istememektedirler. Gelin kayınpeder ilişkilerinde mahremiyet sınırları tam olarak bilinmemektedir.

35 yaşında ilkokul mezunu bir kadın şöyle sormaktadır:

“Gelin yaşlı kayınpederinin elini öpebilir mi?”⁴⁶²

“Hacca giderken kayınpederim mahremim olur mu?”⁴⁶³ gibi sorular bu konuya örnektir.

⁴⁵⁸ Bkz. AİRB Kişisel Karteks, Güngören, Kasım, 2008.

⁴⁵⁹ Bkz. AİRB Kişisel Karteks, Pendik, Kasım, 2008.

⁴⁶⁰ Bkz. AİRB Kişisel Karteks, Güngören, Kasım, 2008.

⁴⁶¹ Bkz. AİRB Kişisel Karteks, Fatih, Ocak, 2008.

⁴⁶² Bkz. AİRB Kişisel Karteks, Güngören, Şubat, 2008.

⁴⁶³ Bkz. AİRB Kişisel Karteks, Beykoz, Mayıs, 2008.

Genel olarak ebeveynlerle ilişkiler değerlendirildiğinde görülmektedir ki, arada anlaşmazlıklar çıksa da genel olarak ihtiyaç halindeki anne-babaya, hatta bakacak kimsesi olmayan kocanın amcasına dahi çocuklar tarafından bakılmakta, ancak hala gelin kaynana çatışması yaşanan aileler bulunmaktadır.

İlköğretim mezunu evli bir kadın:

“Eşimin amcası bakıma muhtaç ve kimsesi yok. Ben bakıyorum. Dinen caiz mi?”⁴⁶⁴ diye sormaktadır.

⁴⁶⁴ Bkz. AIRB Kişisel Karteks, Güngören, Ekim, 2008.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM
İSTANBUL MÜFTÜLÜĞÜ AİLE İRŞAT VE REHBERLİK
BÜROLARINA SORULAN SORULAR IŞIĞINDA İSTANBUL'DA
AİLENİN PARÇALANMASI

A. Boşanma Öncesi Dönem

Aile içi huzursuzluk, karşılıklı oturulup halledilmediği takdirde, eşler arası geçici ayrılıklara hatta boşanmalara yol açabilmektedir.

Aile içi huzursuzlukların sebeplerinden biri, eşlerin evliliklerinin yeni olması, birbirlerini çok iyi tanıyamamış olmalarıdır. Kişi, hayatı paylaşmak için yola çıktığı birinin hassasiyetlerini, karakterini, olaylar karşısındaki tutumunu, duygu ve düşüncelerini hemen bilemez. Aynı hayatı, aynı evi, aynı yastığı paylaşmak üzere yola çıkan kişilerin birbirlerini yeterince tanımaları zaman alacaktır. Bu süreç içerisinde kırgınlıkların ve dargınlıkların olması normaldir. Bu olumsuzluklar, karşılıklı konuşarak, birbirini tanımaya çalışarak, karşıdakinin fikir ve görüşlerine saygı duyularak giderilmeye çalışılmalıdır. Aile içerisindeki problemler, karşılıklı oturup konuşmadıkça halledilemez. Aradaki iletişim sağlıklı olarak gerçekleşmediği takdirde problemler, içinden çıkılmaz hale gelir. Toplumda boşanma hoş karşılanmamaktadır. Aşağıdaki sorular toplumun boşanmaya dair kanılarına dair güzel birer örnektir:

40 yaşında lise mezunu evli bir erkek:

“Bir boşanma olduğunda arşın titrediği doğru mudur?”⁴⁶⁵

40 yaşında lise mezunu bir erkek ise:

“Sebepsiz yere boşanmak günah mıdır?”⁴⁶⁶ diye sormaktadır.

1. Kadının Boşanma Nedeni Olarak Gördüğü Durumlar

İstanbul il ve ilçelerinde evli kadınların haklarında en çok soru sorduğu konulardan biri ise boşanmadır. Bu konuda örneklem grubunun boşanma sebebi olarak gördüğü olayları, yaşadıkları ikilemleri, çektikleri sıkıntıları en iyi yansıttığı düşünülen sorular seçilip örnek gösterilecektir. Zira soruların ayrıntıları bazı noktalarda birbirine çok benzemektedir ve sayıları çok fazla olduğundan hepsi ifade edilemeyecektir. Görüleceği üzere boşanmak isteyen kadın, can güvenliği dahi tehlike de olduğu halde evliliği sona erdirmenin vebalini almak istememektedir. Örneklerden kadınlar için

⁴⁶⁵ Bkz. AİRB Kişisel Karteks, Eyüp, Aralık, 2008.

⁴⁶⁶ Bkz. AİRB Kişisel Karteks, Eyüp, Aralık, 2008.

boşanmanın kolay bir süreç olmadığı ve kadınların en son çözüm olarak, yapacak bir şeyleri kalmadığında boşanmayı tercih ettikleri, yani boşanma sürecinde genellikle yapıcı rol oynadıkları anlaşılmaktadır. Boşanmaya dair sorular çeşitli alt başlıklar altında toplanabilir. Bunlardan ilki kadının boşanmayı düşündüğü durumlardır.

a. Aldatma

Aldatma, evlilikte eşlerin birbirlerine olan güvenin yitmesine ve aile huzurunun bozulmasına neden olan en büyük etkidir. Eşlerden birinin, evlilik birliğine ihanet etmesi ve eşini başka biriyle aldatması boşanmaları hızlandırmaktadır. Ancak ihanet edenin kadın olması ile erkek olması arasında sonuçları itibariyle çok farklılık vardır. Kadın, eşine olan ihanetini kimseye söyleyemezken erkeğin yaptıkları gerek aile büyükleri gerek toplum tarafından hoş görülmemektedir. Kadın da çoğu zaman bu durumu ekonomik veya farklı problemler nedeniyle sineye çekebilmektedir.

Aile içi huzursuzluklar, eşlerin birbirine karşı yerine getirmesi gereken görevleri aksatması, dünyadaki tüm zevkleri yaşama hırsı, ahiret inancının zayıflığı, istediğini sınırsızca yaşama isteği aldatmanın önemli sebeplerindendir. Bazen kadının erkeği mutlu edememesi, bazen de erkeğin farklı heyecanlar araması, toplum için en önemli kurum olan aileyi uçuruma sürüklemektedir. Bunun için uçurumun kenarındayken kurtulma çabaları aramak yerine uçuruma gidecek yolları kapatacak önlemler almak gerekir.

Hem kadın hem erkekte aldatma olayı görülmektedir. Fakat bu olayları ifade eden, çözüm arayışına giren kadındır. Erkekler pişmanlık yaşasa bile bu durum kadınlarda daha belirgindir. Erkeğin dini nikâh yaparak, 2. evliliğini yapması pişmanlığını aza indirgeyen bir faktördür.

Erkekler genelde aldatma olayını gizleme ihtiyacı duymamaktadır. Erkeğin hanımı, aldatıldığını öğrense bile evlilikler devam etmekte hatta kadın eşinin kendisine geri dönmesini, yaptığı yanlışın vazgeçmesini ümit beklemektedir. Fakat kadın, genelde aldatma olayını eşine söyleyememekte, söylerse evliliğinin biteceğini düşünmektedir. Toplumda bu olgu çok nettir. Erkek ve kadın için zina fiili aynı derecede günah iken, erkeğin eşini aldatması, toplumda yapılabilir bir davranış olarak

kabul edilmiştir. Kadın ise aldatma olayında evliliğinin bitmesi ve toplumun dışlaması gibi ağır bedeller ödemektedir.

Evli bir kadın kocasının tavrı nedeniyle yaşadığı mağduriyet sonucu boşanmak istemektedir. Burada resmi boşanma-dini boşanma ikilemi de yaşanmaktadır:

“Eşim başka bir kadınla birlikte ve 1,5 yıldır eve uğramıyor. Vefat etmiş babamın emekli maaşını alabilmek için boşanmak istiyorum. Mahkeme yoluyla boşanma gerçekleştiğinde dinen de boşanma gerçekleşmiş olur mu?”⁴⁶⁷

Kadın aldatılmayı gururuna yedirememekte ve kocasından ayrılmayı istemektedir. 50 yaşında ortaöğretim mezunu evli bir kadının durumu böyledir:

“Eşim beni aldatıyor. Onunla aynı yatağa yatmak istemiyorum. Boşanmaktan başka çarem yok. Ne yapmalıyım?”⁴⁶⁸

30 yaşında lise mezunu evli bir bayan:

“Eşim bir başka kadınla dini nikâh yaptırmış. Benim yeni haberim oldu... Ayrılmayı düşünüyorum. Bu durumu kabul edemeyeceğim. Sizce ne yapmalıyım?”⁴⁶⁹ sorusu da bu konuya dairdir. Benzer bir soru da şöyledir:

“Eşim bir başka kadınla birlikte olmaya başlayınca evi terk etti ve bize de hiçbir maddi yardımda bulunmadı. Çocuklarımız da var. Büyük oğlum babasına eve dönmesi için ısrar etti ama eşim dönmedi. Bunun üzerine ben nafaka davası açtım. Bir mahkememiz oldu. Şimdi eşim barışmak istiyor. Ben istemiyorum. Ne yapmalıyım?”⁴⁷⁰

Aldatılma gibi durumlarda dahi kadın boşanmanın vebalini düşünmektedir. Kocalar ise eşlerinden habersiz bazen de haberli evlilikleri dışında yaşadıkları hayatı evlilikleriyle bir arada götürmek istemektedirler. Bu gibi durumlar düşünüldüğünde aldatan kocaların çok eşliliğe daha sıcak baktıkları ifade edilebilir.

Aldatma kaynaklı problemlerde erkeğin, evlilik dışı ilişkisinden çocuk sahibi olduğu kadınların ifadelerinden anlaşılmaktadır. Örneklerden, erkeğin evlilik dışı ilişkisini dini nikâhla meşrulaştırdığını, ancak bundan eşinin yıllar sonra haberi olduğu tespit edilmektedir.

⁴⁶⁷ Bkz. AİRB Kişisel Karteks, Şişli, Mart, 2008.

⁴⁶⁸ Bkz. AİRB Kişisel Karteks, Büyükçekmece, Mart, 2008.

⁴⁶⁹ Bkz. AİRB Kişisel Karteks, Esenler, Eylül, 2008.

⁴⁷⁰ Bkz. AİRB Kişisel Karteks, Pendik, Eylül, 2008.

İlköğretim mezunu evli bir bayanın durumu buna örnektir:

“Nüfus cüzdanımı kaybedince yenisini çıkartmak üzere gittiğimde üzerime kayıtlı bir çocuğun daha olduğunu öğrendim. Eşimin benden gizlediği bir başkasıyla ilişkisi varmış. Ondan olan kızını benim üzerime yazdırmış. Bu kız benim çocuklarımın kardeşi olduğuna göre çocuklarıma durumu anlatmak ve onları tanıştırmam gerekir mi? Ben eşimle bu durumda evliliğe devam etmek istemiyorum. Boşanma davası açabilir miyim?”⁴⁷¹

58 yaşında bir bayanın durumu ise ilgi çekicidir:

“34 yıllık evli iken beş sene önce eşim başka bir hanımla yaşamaya başladı ve şimdi ondan da bir çocuğu var. Ben boşanmak istiyorum ama o bunu istemiyor, ancak bir şartla boşanmayı kabul ederim’ benden boşandıktan sonra başkasıyla evlenmeyeceksin ‘diyor. O boşamadığı sürece beni dinen ondan boşanma hakkım yok mu?”⁴⁷² Evliliğin bitmesinin sebebi erkek olmasına rağmen, koca hala karısının üzerinde yaptırım sahibi olmak istemekte, karısının boşandıktan sonraki hayatına da karışma gayreti içinde olmaktadır.

47 yaşında evli bir bayan ise kocasının fiilen aldatmasından değil başka kadınlara olan ilgisinden rahatsızlık duymaktadır:

“Eşimin sürekli başka kadınlara ilgisi var. Mahalledeki hanımları pencereden gözetliyor. Çok rahatsız oluyorum. Defalarca kendisiyle konuştum. Pişmanlık duyuyor ama yine de devam ediyor. Boşanmalı mıyım ya da ne yapmalıyım?”⁴⁷³

Eşinin kendisini aldattığını anlayan kadın, bir boşluğa düşmekte ve ne yapacağını şaşırılmaktadır. Psikolojik rahatsızlıkların da başladığı bu kritik dönemde, kadınlar, Aile İrşat ve Rehberlik Bürolarına başvurarak sıkıntılarını anlatmış ve yardım talep etmişlerdir. Bürolardaki görevlilerin hemcinsleri olması, bayanların, sıkıntılarını rahat bir şekilde muhatabıyla paylaşmasında önemli bir etken olmuştur.

35 yaşında ilkokul mezunu bir kadın:

“Kocam, yirmi iki günlük bebeğimi, on üç yaşındaki kızımı ve beni terk etti; arkadaşının hanımı ile dini nikâh yaparak evlendiler. Şimdi boşanmak üzereyiz.

⁴⁷¹ Bkz. AİRB Kişisel Karteks, Pendik, Nisan, 2008.

⁴⁷² Bkz. AİRB Kişisel Karteks, Beykoz, Eylül, 2008.

⁴⁷³ Bkz. AİRB Kişisel Karteks, Pendik, Mart, 2008.

Mahkeme dört yüz milyon nafakaya karar verdi. Yıkıldım, perişan oldum. Psikolojik bunalıma girdim. Kocamın yaptığı bu davranış günah mı?”⁴⁷⁴

Kadının aldatıldığı ve bu duruma öfkelenildiği durumlarda, resmi nikâhı elinde tutmayı ve boşanmamayı bir intikam aracı gibi kullandığı durumlar da vardır. 55 yaşında ilkokul evli bir bayan şöyle anlatmaktadır:

“Ailemden bir bayan, on yıllık evli çocukları var. Ancak eşi dini nikâhlı olarak bir bayanla berabermiş çocukları da oldu. Birinci eşi durumdan haberdar olduktan sonra araları gün geçtikçe bozuldu. En sonunda eşi mademki anlaşıyoruz resmi olarak da boşanalım dedi. Artık ailevi olarak hiçbir ilişkileri yok. Kadın tarafında da karşı tarafa karşı bir öfke ve asla affetmeme durumu söz konusu. Kesinlikle boşanmak istemiyor. İkinci eşi ve çocuğu mağdur olsun. Aile ilişkilerimi sürdürmem ama boşanmam da ikinci gelen bayana resmi nikâh yaptırtmam diyor. Ne tavsiye edersiniz.”⁴⁷⁵

b. Erkeğin Karakterinin Evliliğe Zarar Vermesi

Bu başlık altında erkeğin kötü alışkanlıklarına dair sorular incelenmiştir:

40 yaşında lise mezunu evli bir kadın:

“Kocam içki içiyor ve kumar oynuyor. Bıktım artık, ne yapayım? Böyle bir adamla evli kalmam mı gerekir?”⁴⁷⁶

43 yaşında ilkokul mezunu evli bir kadın:

“Çocuğumuz olmadığı için eşim içki içmeye başladı. Ve arkadaşlarıyla birlikte içki içmeye gidiyor. Bu sebepten boşanmayı düşünüyorum. Ne yapmalıyım?”⁴⁷⁷

Lise mezunu evli bir bayan:

“35 yaşında üniversite mezunu biriyle evlendim. Aşırı baskıcı bencil ve egoistliği yüzünden çalıştığım ve yetkili olduğum bankadan ayrılmak zorunda kaldım. Sürekli tartışıyoruz Ne ayrılıyor ne değişiyor. Ayrıca çocuk da istemiyor, iş beğenmiyor ve sürekli çalışmıyor. Bunalıma giriyorum ne yapacağımı bilmiyorum. Boşanmak istiyorum.”⁴⁷⁸

⁴⁷⁴ Bkz. AİRB Kişisel Karteks, Esenler, Mart, 2008.

⁴⁷⁵ Bkz. AİRB Kişisel Karteks, Pendik, Mayıs, 2008.

⁴⁷⁶ Bkz. AİRB Kişisel Karteks, Eyüp, Aralık, 2008.

⁴⁷⁷ Bkz. AİRB Kişisel Karteks, Üsküdar, Mart 2008.

⁴⁷⁸ Bkz. AİRB Kişisel Karteks, Zeytinburnu, Mart, 2008.

52 yaşında ilkokul mezunu evli bir bayan:

“Eşim 58 yaşında ve kanser hastası. Yıllardır kumar gibi kötü bir huyu olmasına rağmen ona sabrettim. Halen benimle konuşmayarak çocuklarımla bir olup bana Kötü davranarak zulmediyor. Boşanmak istiyorum. Ne yapmalıyım?”⁴⁷⁹

54 yaşında evli bir kadın:

“30 senedir evliyim. Dinle pek ilgisi olmayan fakat Müslüman olduğunu söyleyen bir eşim var. Ona göre bir kadın eşinden ayrı banyo yapamaz. Bunu kötü bir davranış olarak nitelendiriyor. Ay halinden temizlensem bile o gelmeden banyo yapmama izin vermiyor. Bu beni çok üzüyor. Namazımı ve diğer ibadetlerimi de rahat yapamıyorum. Eşimden ayrılmak istiyorum. Bunun için bana yol gösterir misiniz?”⁴⁸⁰

35 yaşlarında lise mezunu evli bir bayan:

“Eşimle 18 yıldır evliyiz. Ben eskiden bilinçli örtünmüyordum. Hatta giyimime de dikkat etmezdim. Sonra bazı rahatsızlıklar geçirince Kuranıma ve dinime daha çok sarıldım. Eşim ise benim yaşamıma karışmazdı... Ancak son zamanlarda eşim içkiye çok sarıldı... Evde sürekli benimle, Kuranımla dinimle uğraşiyor. İçkili olduğunda ne dediğini bilmiyor küfredip duruyor. Artık bu duruma katlanamıyorum. Çünkü benim en çok değer verdiğim şeylere küfrediyor. Artık dayanamıyorum. Ailemin yanına çekip gideceğim. Elimden gelse boşanacağım...”⁴⁸¹

48 yaşında lise mezunu evli bir bayan:

“Ben Bulgaristanlıyım. Bu yıla kadar açtım. Ancak bu yıl Kur’an öğrenmek ve kapanmak yani dinimi güzel bir şekilde yaşamayı istedim ve Kur’an Kursu’na başladım. Eşim de benim örtünmemi istemiyor. Beni örtülü bir şekilde yanına yakıştıramadığını söylüyor. Ben de gerekirse boşanırım diyorum. Bana bir yol gösterin...”⁴⁸²

45 yaşında ilkokul mezunu evli bir bayan:

“Kocam çok kötü bir kişi. İnsanlara iftira atıyor, işinde sahtekârlık yapıyor. Herkese kötü davranıyor. Bu kişi ile evli kalmalı mıyım?”⁴⁸³

⁴⁷⁹ Bkz. AİRB Kişisel Karteks, Fatih, Nisan, 2008.

⁴⁸⁰ Bkz. AİRB Kişisel Karteks, Zeytinburnu, Ocak, 2008.

⁴⁸¹ Bkz. AİRB Kişisel Karteks, Adalar, Kasım, 2008.

⁴⁸² Bkz. AİRB Kişisel Karteks, Avcılar, Mayıs, 2008.

⁴⁸³ Bkz. AİRB Kişisel Karteks, Eyüp, Nisan, 2008.

c. Şiddet

Şiddet, insan yaşamının her alanında görülebilen ve dünyada giderek artan önemli bir toplum sağlığı sorunudur. Dünya Sağlık Örgütü (WHO) şiddeti, “fiziksel güç veya iktidarın kasıtlı bir tehdit veya gerçeklik biçiminde bir başkasına uygulanması sonucunda maruz kalan kişide yaralanma, ölüm ve psikolojik zarara yol açması ya da açma olasılığı bulunması” durumu olarak tanımlamaktadır⁴⁸⁴

“Şiddet” kelimesi genel anlamda, aşırı bir duygu durumunu, bir olgunun yoğunluğunu, sertliğini, kaba ve sert davranışı nitelendirmekte, başka bir insana veya gruba baskı uygulamak amacıyla yapılan davranışları kapsadığı ileri sürülmektedir. Şiddet denildiğinde ilk akla gelen fiziksel şiddettir. Oysaki şiddetin duygusal, cinsel, ekonomik şiddet gibi pek çok türü vardır. Sözlü ve duygusal şiddet, küfür vb. sözlerle ya da baskı içeren sözlerle uygulanan zorlama, jest ve mimiklerle aşağılama vb. şekillerde kendini göstermektedir.⁴⁸⁵

Bu çalışmada ele alınan problemlerde de sadece fiziksel şiddet dile getirilmiş olsa bile sözlü ve duygusal şiddet yaşandığı da ifadelerden çıkarılmaktadır. Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu tarafından yapılan bir çalışmada ailelerin %34’ünde fiziksel şiddet, %53’ünde sözel şiddet yaşandığı saptanmıştır.⁴⁸⁶

Burada ele alınacak olan “aile içi şiddet” ise kendini aile olarak tanımlamış bir grup içerisinde, zorlamak, aşağılamak, cezalandırmak, güç göstermek, öfke-gerginlik boşaltmak amacıyla eşlerden birine yöneltilen her türlü şiddet davranışdır. Aile içi şiddet yinelenen bir süreçtir ve ilişki devam ettikçe tırmanış gösterir.⁴⁸⁷

Kadını boşanmaya götüren ve boşanmayı istemesine neden olan faktörlerin arasında ‘şiddet görmesi’ önemli bir etkidir. Özellikle toplumun alt tabakalarında ve kırsal alanda itaatsizlik anında kadına oldukça sert davranıldığı ve bunu dini inançlar

⁴⁸⁴ Canan Arın, “Kadına Yönelik Şiddet”, *Cogito Dergisi*; Sayı:6-7, YKY., İstanbul, 1996 s.305-312.

⁴⁸⁵ Hafsa Fidan, *Değişen Dünyada Kadın*, Diyanet İşleri Başkanlığı Yay., Ankara, 2008, s.40

⁴⁸⁶ Nuran Güler-Hatice Tel-Fatma Özkan Tuncay; “Kadının Aile İçinde Yaşanan Şiddete Bakışı”, *C. Ü. Tıp Fakültesi Dergisi*, 27 (2), Sivas, 2005, s.52.

⁴⁸⁷ Zeki Aslantürk-Amman Tayfun, *Sosyoloji: Kavramlar, Kurumlar, Süreçler, Teoriler*; Çamlıca Yay., İstanbul, 2001, s.363-365

temeli üzerine oturtulduğu görülmekteyse de⁴⁸⁸ aile içi şiddetin, “ideal” görünen aileler içinde de yaşanabildiği unutulmamalıdır.

24 yaşında üniversite mezunu bir bayanın durumu, evliliğin ilk günlerinde görülen şiddete dairdir, psikolojik rahatsızlık sebebiyle olsa da kadın boşanmak istemektedir:

“Bir yakınım aracılığı ile tanıştığım esimle bir yıl nişanlı kaldıktan sonra evlendim. Nişanlı kaldığımız sürece her hafta görüştük. Ancak evlendiğim ilk hafta eşimin şizofreni hastası olduğunu anladım ve şiddete maruz kaldım. Can güvenliğim yoktu. 10 gün içinde ayrıldık. Mahkememiz sürüyor. Boşanırsam vebalde kalır mıyım? Kendim de tedavi görmeye başladım.”⁴⁸⁹

44 yaşında ilkokul mezunu evli bir bayanın durumu ise konuya dair tipik bir örnek olduğundan ayrıntılarıyla ifade edilecektir. Resmi kuruluşlara intikal etse suç olarak addedilecek bu durum, kadın tarafından senelerden beri sineye çekilmektedir:

“Hocam, bu zamana kadar size ve arkadaşlarıma hiçbir şey anlatmadım ama artık dayanamıyorum, ne olur bana bir yol gösterin. Tam 28 senelik evliyim. 26 yaşında bir oğlum, 24 yaşında bir kızım var. Eşim olacak kişi, kesinlikle sorumluluk sahibi bir baba olmadı. Kimi zaman çalıştı, kimi zaman boş gezdi... Dişimle tırnağımla çalışıp, primimi ödeyerek, isteğe bağlı emekli oldum. Kendisi düzenli çalışmadığı için emekli olamadı... Bir lokma ekmek yediriyor belki ama bana da çocuklarıma da kan kusturuyor. Evliliğimin ilk gününden beri, eşimden ağır şiddet ve baskı görmekteyim. İçer, içer gelir bir bahane bulur ve bir kum çuvalını yumruklar gibi, acımasızca döver. Sadece beni değil, rahmetli annesini, babasını, kayınvalide ve kayınpederini bile dövmüş bir canavar o. Çene kemiğimi kırdı, ameliyatla zor toparlandı. Kaşımın üstündeki bıçak izi de onun eseri. Çocuklar küçükken o dövünce elinden alan olmuyordu. Geçen seferinde 26 yaşındaki oğlum, dövmesine engel olmak için araya girince, onu da öldürmeye kalktı. Oğlum kaçıp, elinden zor kurtuldu. O dayağa başladığında, sadece dövmemesi için çaresizce yalvarmaktan başka bir şey yapamıyorum. Son yaşadığım olay bardağı taşıran son damla oldu. Maaşıma ipotek koydurarak bankadan kredi çekmek istedi. Karşı çıkınca dövdü. Ardından, mutfığa ekmek bıçağını almaya gitti, canımın korkusundan

⁴⁸⁸ Ünver Günay, *Erzurum ve Çevre Köylerinde Dinî Hayat*, Erzurum Kitaplığı, İstanbul, 1999, s. 186

⁴⁸⁹ Bkz. AİRB Kişisel Karteks, Kadıköy, Ekim, 2008.

ben de kaçıp, alt kattaki kayınbiraderimin evine sığındım. Ailesi de ondan çekiniyor. Korkusundan hiç kimse bir şey yapamıyor. O günden beri, artık onunla yalnız kalmaya korkuyorum. Çocuklarım da çok tedirgin. Artık bu duruma dayanamıyorlar. Çocuklarımanın ikisi de çalışıyorlar. Ayrı bir eve taşınalım, biz sana bakarız diyorlar. Ben de istiyorum ama bunun onun şerrini artırmasından, peşimizi bırakmayıp, bana ya da çocuklarına zarar vermesinden endişe ediyorum. Eşim tam bir deli ve ben ondan çok korkuyorum. Ne yapmalıyım, ne olur siz bir yol gösterin hocam.”⁴⁹⁰ Kadın eşinin baskısı ve şiddet görmesi sebebiyle o kadar ezilmiştir ki, ölüm dışında bu durumdan kurtulmanın tek yolu olan boşanmayı bile tedirginlik içinde dile getirmektedir. Boşanma neticesinde kocasının daha da sinirleneceğinden ve yine şiddet göreceğinden korkmaktadır.

Sorularda kadınlar şiddet görmelerinin nedeni üzerinde durmamışlardır. İçki vb saikler ifade edilse de kavgaları şiddete vardırان nedenler hakkında bilgilere ulaşılamamıştır. Zaten hiçbir mazeret, şiddeti meşrulaştıramaz. Fakat kadınların ifadelerinden anlaşılacağı gibi, erkek, hanımının üzerinde kendisini tam yetkili olarak ilan etmiş durumdadır. Bu durum eğitim almamış, özgüveni tam olmayan kadınlarda çoğunlukla sorun olmazken eğitilmiş, ekonomik bağımsızlığı olan kadınlar için sorun olmaktadır. Eşler arasında şiddet, daha çok evlilik öncesi dönemdeki sahiplenme ve yönetme güdüsünün, evlilik ilişkisinde her aşamada devamının istenmesi sebebiyle ortaya çıkmaktadır. Bunun mümkün olmadığı durumlarda, yani eşini yönetme idealinin gerçekleştirilemediği durumlarda kendini zayıf hissetmenin verdiği tepkiyle fiziksel şiddet olarak dışa yansımaktadır.⁴⁹¹ Sorularda kadınlar açıkça belirtmemiş olmalarına rağmen kendileri üzerinde yetki kurmak isteyen eşlerine itiraz ettikleri için şiddet görmüşlerdir, denilebilir.

28 yaşında yüksekokul mezunu evli bir kadın:

“Kocam çok geçimsiz bir insan, sürekli benden itaat bekliyor. Beni hiçbir yere göndermiyor, anne-babam da dâhil. Bana sürekli hakaret ediyor, onurumu ayaklar altına alıyor, küsüyor, haftalarca konuşmuyor. Ben ise sadece ağlıyorum ve sükût ediyorum.

⁴⁹⁰ Bkz. AİRB Kişisel Karteks, Kağıthane, Mayıs, 2008.

⁴⁹¹ Fidan, a.g.e., s.42

Karşı geldiğimde ise bana bağıyor, kızıyor, bazen daha da aşırıya kaçıyor ve çocukların yanında beni azarlıyor ve dövüyor. Agresif bir insan. “Anlaşmalı olarak boşanalım da sen benden kurtul ben de senden kurtulayım” diyor. Çocuklarımın hatırına katlanıyorum. Ne yapayım sizce?”⁴⁹² Kadının mağduriyeti ortadadır.

Kadınların kocaları içki içmekte ve kadınlara şiddete varan kötü davranışlarda bulunmaktadır. Buna rağmen kadınlar boşanmanın dini vebalini ve çocukları üzerindeki etkilerini de düşünmektedirler. Bu bilgiler bize evli kadınların hayatlarında, özellikle çocukları da varsa, kendi hayatlarını ikinci sıraya koyup “evli” kimliklerini öncelediklerini sonucuna götürmektedir.

d. Cinsel Problemler

Eşlerinin yaşadığı cinsel problemler de kadınların boşanmayı düşünmelerine neden olmaktadır. Ancak bunun meşru bir boşanma nedeni olup olmadığını öğrenmek istemektedirler. 25 yaşında ilköğretim mezunu evli bir bayanın sorusu bunun hakkındadır:

“Eşim iktidarsız uzun süredir. Bu durum karı koca ilişkilerimizi azami derecede zedeledi. Boşanma durumuna geldik. Bunu zaaf olarak görüp, eşim bana eziyet etmektedir. Eşimden boşanmak istiyorum. Boşanma nedeni olarak bu sebep beni Allah katında sorumlu kılar mı?”⁴⁹³

25 yaşında lise mezunu evli bir bayan:

“Kocanın eşini cinsel olarak tatmin etmediği, iktidarsız olduğu durumlarda evlilik bitirilebilir mi?”⁴⁹⁴ diye aynı konuya dair soru sormuştur.

e. Ailedeki Diğer Fertlerden Kaynaklanan Problemler

Aile, karı-koca ve çocuklardan oluşan en küçük toplumsal birim olarak tarif edilse de ister aynı çatı altında ister farklı mekânlarda yaşıyor olsun, çiftlerin kendi aileleri de oluşturulan yeni çekirdek aileyle birlikte düşünülmelidir. Çünkü ailedeki büyükler ve diğer fertler çekirdek ailedeki karı-koca üzerinde etkilidirler. Evlilik birliği kurulduktan sonra eşlerin aileleri ile ilişkiler daha da önem kazanmaktadır. Toplum yaşamında en sık

⁴⁹² Bkz. AİRB Kişisel Karteks, Esenler, Aralık, 2008.

⁴⁹³ Bkz. AİRB Kişisel Karteks, Pendik, Aralık, 2008.

⁴⁹⁴ Bkz. AİRB Kişisel Karteks, Güngören, Ekim, 2008.

görülen durum, eşlerin aileleri ile ve özellikle de erkeğin ailesi ile sağlıklı ilişkilerin kurulmasında yaşanan zorluklardır. Bilindiği gibi gelin-kaynana çatışması toplumumuzda yaşanan bir sorun kaynağıdır.

Evlilik hayatını kocasının evinde sürdüren kadının, İslam Hukukunda eşinin anne-babası gibi yakın akrabalarıyla oturma zorunluluğu olmamasına rağmen ve eşinden kendisine ayrı bir konut tahsis edilmesini istediğinde, kocasının bu talebi yerine getirmesi gerekirken⁴⁹⁵ örneklerde, kadının bu haklarının dikkate alınmadığı görülmektedir. 55 yaşında ilkokul mezunu evli bir bayan:

“Kızımı kayınvalide-kayınpeder’in yanına evlendirdim. Kocası ile mutlular ancak büyüklerle geçinemedi. Eve geri geldi ne yapmalıyım?”⁴⁹⁶ gibi sorular kişinin üçüncü şahıslar sebebiyle boşanmayı düşündüklerinin bir göstergesidir.

2. Kadının Boşanma Kararının Önündeki Engeller

Bayanlar, aile içi huzursuzluk ne kadar fazla olursa olsun boşanmaya en son çare olarak başvurmaktadırlar. Aldatılma, şiddete uğrama, hastalık veya cinsel problemler, eşin eve olan ilgisizliği, zarar veren kıskançlığı, kötü alışkanlıklarının olması veya ailenin diğer fertlerinin ailenin mutluluğuna zarar vermesi gibi nedenler dolayısıyla bayanlar boşanma isteklerini müftülüğe iletmışlerdir. Ancak kadın, resmi olarak boşanma davası açmış olsa bile, boşanmayı istemekten dolayı tedirgin durumdadır. Kadının boşanma isteğinin önünde pek çok engel vardır. Ailenin parçalanmasından en çok etkilenenin kadın ve çocuk olduğu bir gerçektir. Kadının ailedeki huzursuzluğa ve hatta maddi-manevi, sözlü-fiziksel şiddete maruz kalmasına rağmen evliliğini niye devam ettirdiği ayrı bir araştırma konusu olabilir. Kadınların boşanmaya tam olarak karar veremedikleri durumlarda şöyle sorular gündeme gelmektedir:

“Eşimin beni aldattığını düşünüyorum. O’na hizmet etmek içimden gelmiyor, ne yapmalıyım?”⁴⁹⁷

⁴⁹⁵ Hamdi Döndüren, *Delilleriyle Aile İlmihali*, Altınoluk Yay., İstanbul, 1995, s.239

⁴⁹⁶ Bkz. AİRB Kişisel Karteks, Pendik, Nisan, 2008.

⁴⁹⁷ Bkz., Aile İrşat ve Rehberlik Bürosu Kişisel Karteks, Bakırköy, Şubat, 2008.

Bu ve benzeri sorularda kadınlar, kocalarının birtakım fiillerinden maddi manevi mağdur olmakta, evliliklerini sonlandırmamakla beraber, çeşitli şekillerde tepkilerini ortaya koymaya çalışmaktadırlar. Bunun dinen hükmü de akıllarını karıştırmaktadır.

Diyebiliriz ki yukarıda bir soruda da ifadesini bulduğu üzere “koca evine beyaz gelinlikle gidilir, beyaz kefenle çıkılır.” geleneksel anlayışı hala toplumumuzda yer almakta kadınlar da bir anlamda kendilerini, her ne olursa olsun evliliklerini sürdürmek zorunda hissetmektedirler.

Kadının boşanma kararı alırken önüne çıkan engeller incelenmesi gereken engellerdir. Buna göre kadının önüne ekonomik, dini, duygusal ve toplumsal olarak bazı engeller çıkmaktadır.

a. Ekonomik Nedenler

Kadının önüne çıkan engeller arasında en önemli etken; kadının elinde ekonomik gücünün olmaması ve maddi açıdan eşe bağımlı olması gelmektedir. Ekonomik problemlerden dolayı kadın boşanmak istememekte ama evliliğini de bitirmek istemektedir. 44 yaşında evli bir kadının durumu buna örnektir:

“Eşim başka kadınlarla beraber. Bir ev ayarlamış. Bunu da geçen gün ev eşyalarımızı değiştirirken öğrendim. Eşyaları getirenler “abla bunları da mı öbür eve götüreceğiz” diye sordular. Meğer bir başka ev ayarlamış ve oraya eşyalar almış. Kredi kartı ekstresini görünce anladım. Eşıme sorduğumda sinirleniyor bazen inkar ediyor bazen de sen bana karışamazsın. Ben erkeğim ve istediğimi yaparım, sizi aç mı bırakıyorum, sokakta mı bırakıyorum. Burası benim evim ve öyle kalacak. İstedğim zaman gelip istemediğim zaman gelmeyeceğim, diyor. Ne yapacağımı bilmiyorum ve artık katlanamıyorum. Tek başıma psikoloğa gitsem de faydalı olmuyor. İlaç kullandım, değişen bir şey olmadı. Birlikte gidelim diyorum, kabul etmiyor. Benim bir şeyim yok, sen git diyor. Çocuklarım olayı bilmiyor ve onlara hissettirmeyeyim diye de çabalayınca daha çok yıpranıyorum. Artık katlanamıyorum. Boşanmak istiyorum, boşandığım takdirde ne yapacağımı bilmiyorum. Üç çocuğum var. Bu ilişkileri yüzünden daha önce açtığımız dükkanı da batırdı. Elimizde avucumuzda bir şey kalmıyor.”⁴⁹⁸

⁴⁹⁸ Bkz. AİRB Kişisel Karteks, Şişli, Mart 2008.

Yıllarca aldatılmış, şiddet görmüş bir kadının çocukları büyüyüp kendilerine bakabilecek duruma geldiklerinde boşanmayı düşündüğünü ifade eden örnek⁴⁹⁹ ise, kadının ekonomik bağımsızlığı olmadığı için yıllarca aile içi huzursuzluğa ve şiddete sabrettiğinin göstergesidir

b. Dini Kaygılar

Boşanmanın dinimizce hoş görülmemesi, dini kurallara uymada daha hassas olan veya dindarlığa daha meyilli olan kadınların boşanmasının önüne geçen önemli bir faktör olmaktadır. Sorular incelendiğinde boşanmada dini olarak sorumluluğunun olup olmadığını soranların daha çok bayanlar olduğu bulgulanmıştır. Evli bir bayan:

“Eşim bana, aileme ve mukaddes değerlerimize küfrediyor. 25 yıllık evliyiz. 3 tane evladımız var. Küfürlerini son zamanlarda arttırdı. Bu durum dini nikâhımızı sona erdirir mi? Eşimden ayrılısam dinen sorumlu olur muyum?”⁵⁰⁰

“Eşim içki içiyor. Bazen şiddet de kullanıyor. Dinle imanla hiç alakası da yok. Onunla yaşamak dayanılmaz olabiliyor. Aileme durumu anlattığımda, oradan artık ölümler çıkar diyorlar. İki oğlum var. Nikâh da kutsal. Bunları düşünerek sabretmeye çalışıyorum. Sabrımın dünyada ve ahirette mükafatı var mı?”⁵⁰¹

33 yaşında lise mezunu evli bir bayanın sorusu şöyledir:

“Eşimden ayrılmak istiyorum. Bunun manevi açıdan bir sakıncası var mı?”⁵⁰²

45 yaşında bir kadının sorduğu soru kadınların boşanmaya karşı dini tavır alışlarına dair ipuçları vermektedir:

“Kız kardeşim boşanmak üzere benim şahitlik yapmamı istiyorlar, fakat eşim ve ben tatsız bir olay olduğu için yapmak istemiyorum. Yaparsam günah olur mu?”⁵⁰³

⁴⁹⁹ Bkz. AİRB Kişisel Karteks, Ümraniye, Temmuz, 2008

⁵⁰⁰ Bkz. AİRB Kişisel Karteks, Pendik, Aralık, 2008.

⁵⁰¹ Bkz. AİRB Kişisel Karteks, Şişli, Aralık, 2008.

⁵⁰² Bkz. AİRB Kişisel Karteks, Kadıköy, Aralık, 2008.

⁵⁰³ Bkz. AİRB Kişisel Karteks, Beyoğlu, Ocak, 2008.

c. Duygusal Nedenler ve Çocuklar

Kadın ile erkek yaratılış itibariyle birbirlerinden farklıdırlar. Erkek, gücü itibariyle ön plandayken kadının duygusallığı dikkat çekmektedir. Kadının tüm yaşamında duygusallık etkili olduğu gibi aile içi yaşamında da etkilidir. Aile içi şiddet ve huzursuzluğa ekonomik ve dini kaygılardan dolayı katlanan kadının duygusallığı da boşanma sürecine girilmesini ertelemekte bazen de boşanmadan vazgeçilmesinde önemli bir faktör olmaktadır.

Kadının boşanmasının önüne geçen en önemli duygusal etken çocuklarına karşı olan sevgisidir. Boşanmaların çocuklara zarar verdiği ve parçalanmış ailelerin çocuklarının diğer çocuklara oranla hayatta daha çok zorlandıkları bilinen bir gerçektir.

Kadın aldatılsa da, genellikle çocukları nedeniyle boşanmayı talep etmemekte ve evliliğini devam ettirmeye çalışmaktadır. Eşi kendisine ne kadar ihanet etmiş olursa olsun, kadın gerek kendi gerek çocukları için eşine ihtiyaç duymaktadır.

40 yaşında lise mezunu evli bir kadın bu duruma bir örnektir:

“17 yıllık evliyim. İki kızım var. Eşim dört yıldır bir başkasına âşık. Liseli âşıklar gibi. Sevdiği kadın da kocasından boşanmış ve bir çocuğu var. Benden boşanmak istiyor. Ama ben yaşanan onca şeye rağmen, çocuklarıma hatırıma evliliğimi devam ettirmek istiyorum. Nisan ayında ilk duruşmamız vardı, ben boşanmak istemediğim için dava eylül ayına ertelendi. Evliliğimi sürdürmek istiyorum, sizce ne yapmalıyım?”⁵⁰⁴

40 yaşında evli bir bayan da benzer bir durumdadır:

“Eşim beş yıldır yurt dışında çalışıyor. Beni aldattığını düşünüyorum. Ona karşı hiç güvenim ve sevgim kalmadı. Ayrılmayı düşünüyorum fakat iki çocuğumuz var sizce ne yapmalıyım?”⁵⁰⁵

35 yaşında ilkokul mezunu evli bir kadın yıllar sonra olan çocuğu dolayısıyla boşanmak istememektedir:

“Eşim beni başka biriyle aldattı. Bir kavga esnasında bana bacım gibisin dedi. Çocuğumuz olmuyordu.15 yıl sonra bir evladımız oldu. Eşimi mahkemeye verdim;

⁵⁰⁴ Bkz. AİRB Kişisel Karteks, Esenler, Temmuz, 2008.

⁵⁰⁵ Bkz. AİRB Kişisel Karteks, Küçükçekmece, Nisan, 2008.

fakat boşanmak istemiyorum. O da benden ayrılmak istemediği için mahkemeye gelmedi. Ne yapmalıyız?”⁵⁰⁶

Ortaokul mezunu 49 yaşında bir kadın da boşanma kararını çocukları için askıya almaktadır:

“Eşim beni aldatıyor, boşanmaya karar verdim ama çocuklarım, onun ve benim ailem boşanmamızı istemiyor. Ne yapayım?”⁵⁰⁷

50 yaşında evli bir kadının durumu ise ilginçtir:

“25 yıldır evliyim ve evlilik çağında iki kızımız var. Kocamın cinsel problemleri var. Erkeklerle ilgi duyduğunu tahmin ediyorum. Boşanmak istiyor. Benim yanımda olduğu zaman ben onu kontrol ediyorum ve uygunsuz davranış göstermiyor. Ben de boşanmak istemiyorum. Onun isteğine uyup boşanayım mı, yoksa onu kontrolüm altında tutup bu yoldan vazgeçirmeye mi çalışayım?”⁵⁰⁸Burada kadın kocasının yanlış eğilimleri yüzünden ondan boşanamamakta, boşanırsa kocasının farklı yollara sapacağını düşünmektedir.

56 yaşında lise mezunu evli bir kadın ise hasta kocasını boşamaktan imtina etmektedir, ancak yaşadığı hayattan da memnun değildir:

“56 yaşındayım. 3 çocuk annesiyim. Kocam kalp ameliyatı geçirdi, eşimin emekli aylığı ile kira ödüyoruz, kıt kanaat geçiniyoruz. Ben kocama karşı çok hürmetle davranırım fakat kocam çok sinirli evdeki her işime karışıyor ve beni acımasızca eleştiriyor o kadar haksız yere hakaretlere maruz kalıyorum ki bu yaştan sonra hiç çekilmiyor. Onu terk edip gitmek istiyorum. Bir yandan hem kalp hem de şeker hastası olması nedeniyle bunca hukukumuz var diye düşünüp onu bırakmıyorum. Ne yapmalıyım?”⁵⁰⁹

d. Toplumsal Nedenler

Boşanma toplum tarafından hoş karşılanmayan, dini açıdan olması istenmeyen bir durumdur. Kaçınılmaz olduğunda boşanma gerçekleşecektir. Cinsiyet itibarıyla hem erkek hem kadının boşanma isteği toplum tarafından olumsuz bir durum olarak kabul edilse de kadının üzerindeki toplumsal baskı daha fazladır. Toplumda boşanan kadının

⁵⁰⁶ Bkz. AİRB Kişisel Karteks, Fatih, Ekim, 2008.

⁵⁰⁷ Bkz. AİRB Kişisel Karteks, Pendik, Mart, 2008.

⁵⁰⁸ Bkz. AİRB Kişisel Karteks, Eyüp, Nisan, 2008.

⁵⁰⁹ Bkz. AİRB Kişisel Karteks, Pendik, Ocak, 2008.

dışlanmışlık yaşadığı bir gerçek iken, kadının bizzat kendisinin boşanma isteğine gerek ailesi gerek toplum onay vermemektedir. Boşanan kadın bazı durumlarda ailesinin desteği arkasında olmadığından mağdur olmaktadır. Evli bir kadın boşanma isteği ve boşanmasının önündeki engelleri şöyle dile getirmiştir:

“Eşimden ayrılmak istiyorum. Kendisi İHL mezunu, Kur’an-ı da hatmetmiş. Ama içki içiyor. Eskiden işimiz çok iyi idi. İşini değiştirdi. Çalışanların iyi iş çıkarırlarsa kadınlara götürüleceğini vaat etmiş. Götürmüş de. Kendisi de gitmiş. İnternette uygun olmayan sitelere giriyor. Geçen akşam kavga ettik. Üzerime yürümeye kalktı. Boşanacağımı söylüyorum. Nereye gidersen git diyor. Ertesi sabah olup da içkili hali geçince yaptıklarına pişman oluyor. Durumu eşimin anne babasına da anlattım. Kızım o öyle sen idare edeceksin diyorlar. Eşim zaten babasını da saymıyor. Baba hakkı falan yok diyor. Artık işi de iyi gitmiyor. Ayrılınca, parası varken yanındaydı şimdi ayrılıyor diyecekler; ondan da korkuyorum. İki kızım var. Ayrılısam günaha gire miyim?”⁵¹⁰Bu durumda kadın boşanmanın günah olduğunu düşünerek çekinmekte, ayrıca toplum tarafından, çektiği sıkıntılar sebebiyle değil de kocasının maddi durumu bozulduğu için boşandığının düşünülmesini de istememektedir.

İlkokul mezunu evli bir bayanın ifadeleri gayet açıktır:

“Eşimle olan ilişkim fiilen bitmiş durumda fakat resmen ayrılmadık. Evliliğimi kurtarmak adına yapabileceğim her şeyi yaptım zannediyorum. Boşanmaktan ve boşanmış kadın imajından korkuyorum. Ne yapacağımı bilemiyorum.”⁵¹¹

Kadınların evliliklerinde sıkıntı yaşadıkları ancak boşanmayıp, kendilerince çözüm buldukları vakalar da vardır. Ancak bu gibi durumlarda nikâh akdi devam ettiği için kadınlar kendilerini sorumlu hissetmektedirler. Bu AİRB’ye sorulan sorulara şöyle yansımıştır:

“40 senelik evliyim. 65 yaşında beyim var. Evlendiğimizden beri içki içiyor, bana hakaret ediyor ve tehdit ediyor. Bazen şiddet uyguluyor... Geçenlerde bıçakla üzerime yürüdü.. Artık kocamın yaptıklarına tahammül edemiyorum. Aynı katta iki dairemiz var.

⁵¹⁰ Bkz. AİRB Kişisel Karteks, Şişli, Nisan, 2008.

⁵¹¹ Bkz. AİRB Kişisel Karteks, Esenler, Eylül, 2008.

Birinde ben diğesinde o kalıyor. Önceden ona yemek bırakıyordum, şimdi bırakmıyorum. O benimle ilgilenmediği için artık ben de ilgilenmiyorum. Bana günah oluyor mu?”⁵¹²

“Evlendiğimizden beri eşim içki içiyor. Ama son zamanlarda daha da arttırdı... Beni ve çocuklarımı maddi anlamda zor durumda bırakıyor. Ben de kazandığım paramı ona vermiyorum bana bir sorumluluk var mı?”⁵¹³

Kadınlar aileyi yıkmamakla beraber hiçbir şey olmamış gibi de davranmamakta, kocasıyla arasına mesafe koymak istemektedirler.

3. Kocanın Boşanma Nedeni Olarak Gördüğü Durumlar

Kocanın boşanmayı düşündüğü durumlar aşağıdaki örnek olarak seçilmiş sorularda görüleceği üzere, kadınlarınkinden daha farklı, bir kısmı ise keyfidir.

Evli bir kadın abisi hakkındaki sorusu erkeğin hangi sebeplerden boşanmak istediğine örnektir:

“Ağabeyim eşinden ayrılmak istiyor. Sebep olarak da onunla konuşacak şeylerinin kalmadığını söylüyor. Eşi evine ve çocuklarına iyi bakıyor. Aralarında sadece iletişim kopukluğu var. Aslında ağabeyimin başka bir kadınla ilişkisi var. Onunla konuşabildiğini söylüyor. Onu çok seviyormuş. Çok güzel bir kadınmiş. Bu evliliğini devam ettirdiği takdirde mutsuz olacağını, çocuklarını da mutsuz edeceğini söylüyor. O kadınla evlendiği takdirde çocuklarını görmeye geleceğini, onları ihmal etmeyeceğini söylüyor. Bunlar boşanma sebebi midir? Ağabeyime nasıl yardımcı olabilirim?”⁵¹⁴

Kocalar evliken edindikleri ikinci hanımları resmi nikâhları altına alabilmek için ilk eşlerinden boşanmak istemektedirler. 45 yaşında ilköğretim mezunu evli bir kadın:

“On senelik evliyim. İki çocuk annesiyim. Çok huzurlu bir evliliğim vardı. Beyim işyerinde beraber çalıştığı avukat bir kadınla birlikte olmaya başladı. Bana “Nikâhını ver” diyor, Ben ne yapmalıyım, neler tavsiye edersiniz?”⁵¹⁵ diye sormaktadır.

Erkeğin karısı hakkında kendisini sorumlu hissettiği ve değiştiremediği durumlarda boşanması gerekip gerekmediğini sorgulamaktadır. Bunların bazıları ibadetler

⁵¹² Bkz. Aile İrşat ve Rehberlik Bürosu Kişisel Karteks, Üsküdar, Mart, 2008.

⁵¹³ Bkz. Aile İrşat ve Rehberlik Bürosu Kişisel Karteks, Bahçelievler, Ağustos, 2008.

⁵¹⁴ Bkz. AİRB Kişisel Karteks, Şişli, Mart, 2008.

⁵¹⁵ Bkz. AİRB Kişisel Karteks, Gaziosmanpaşa, Temmuz, 2008.

hakkındadır. 21 yaşında bekâr bir kadın, erkeğin boşanma nedeni olarak gördüğü durumlar hakkında ipucu vermektedir:

“Namaz kılmayan kadını boşamak gerekir mi?”⁵¹⁶

29 yaşında üniversite mezunu öğretmenlik yapan evli bir erkek:

“Eşim de öğretmendir. Okul dışında da başını örtmüyor. Benim bir sorumluluğum var mıdır? Bu sebepten dolayı eşimi boşamam gerekiyor mu?”⁵¹⁷ diye sormaktadır.

Bu sorunun altında birçok düşünce kalıbı yatmaktadır. Bunlardan birincisi hanımın yapmadığı ibadetten kocası da sorumludur düşüncesidir. İkincisi ise başını örtmenin önemine dair yargıdır, öyle ki erkek, sadece bu sebepten hanımını boşaması gerekip gerekmediğini sormaktadır. Bir diğeri ise “kamusal alan” algısıdır ki bunun da zihinlere yerleştiği görülmektedir. Erkek hanımının okulda başı açık gezmesine göz yumabilmekte ancak “dışarıda da” açık gezdiğinde ise boşanmadan bahsedebilmektedir.

Erkeğin karısının kendisini aldattığına yönelik şüpheleri de boşanma hatta karşı tarafı katletme isteğini ortaya çıkarmaktadır. 75 yaşında evli bir erkek:

“60 yıldır evliyim. Eşimin beni aldattığından şüpheleniyorum. Zaten evlenmeden önce de bir ilişkisi olduğunu düşünüyorum. Ne yapayım?”⁵¹⁸

26 yaşında lise mezunu evli bir erkek:

“Eşimin beni başka bir ile aldattığını düşünüyorum. Etrafımdan da eşimin eskiden bazı kimselerle adının çıktığını duydum. Çok rahatsız oluyorum. Ne yapmalıyım?”⁵¹⁹ şeklinde sormaktadırlar.

Kadınlar aldatıldıklarında eşine maddi, manevi ihtiyaç duymasından dolayı sabretmekte ve eşlerinden ayrılmayı düşünmeyip evliliklerine devam ederken, erkekler, aldatıldıklarında hemen ayrılmayı düşünmektedirler. Erkekler, eşlerini boşama olayında boşamanın dindeki yerini öğrenmek için Müftülüklere çok az başvurmuşlardır.

Kadının aldatması erkeği boşanma dışında farklı çözüm arayışlarına da itmektir. 40 yaşında ortaokul mezunu evli bir erkeğin sorusu şöyledir:

⁵¹⁶ Bkz. AİRB Kişisel Karteks, Güngören, Ocak, 2008.

⁵¹⁷ Bkz. AİRB Kişisel Karteks, Gaziosmanpaşa, Şubat, 2008.

⁵¹⁸ Bkz. AİRB Kişisel Karteks, Eyüp, Mart, 2008.

⁵¹⁹ Bkz. AİRB Kişisel Karteks, Fatih, Ocak, 2008.

“Eşimle 15 yıldır mutlu bir evlilik hayatım vardı. Eşimin işe girmesi ve oradaki bazı kız arkadaşlarının kafasını karıştırması ile evliliğimiz kötüye gitmeye başladı. İşverenle de yakınlık kurmuş. 4 aydır ayrı yaşıyoruz. Başka bir semtte ev alalım diye beni kandırarak evimi sattırdı. Parayı ne yaptığını bilmediğim gibi iki tane çocuğumuz var, onları da bana göstermiyorlar. Eşimi ve patronunu öldürmek istiyorum. Ne dersiniz?”⁵²⁰

Kadının hasta olması da erkekler tarafından boşanma nedeni olarak görülmektedir:

41 yaşında ilkokul mezunu bir kadın oğlunun durumunu dile getirmektedir:

“Benim oğlum eşinin sara hastası olması hasebiyle eşiyile geçinemiyor. Düğünde takılan altınları gelinimin hastalığı için harcadık. Boşanacakları için o altınları iade etmemiz gerekir mi?”⁵²¹

Evli bir erkeğin sorusu da bu yöndedir:

“Evlendikten sonra eşimin %80 oranında işitmediğini öğrendim. Bir kusuru olup olmadığını sorduğumda bana yok demişti. Onu boşarsam vebali var mı?”⁵²²

32 yaşında serbest meslek sahibi lise mezunu evli bir erkeğin durumu ise farklıdır:

“6 Yıllık evliyim ve 2 çocuğum oldu. Birisi öldü diğeri de yoğun bakımda. Doktorlar suda boğulma ihtimali olduğunu söylüyorlar. Eşimin de bu olaydan sonra psikolojik ciddi hasta olduğunu öğrendim. Eşimle epey huzursuzluk yaşadım. Bu son ayda artık ayrılmaya karar verdim. Bu meyanda bir ay içinde boşama niyeti ile 3 veya daha fazla ailene git dedim. Şimdi ise hastalığının ileri düzeyde olması nedeniyle bırakmanın Allah katında vebali olacağını düşünüyorum. Ben şimdi ne yapmalıyım. Şu anda evim sığınma evinde kalıyor.”⁵²³ Soruda da görüldüğü üzere hanımın çocuğu öldürmüş olma ihtimaline rağmen eş, karısının hastalığından dolayı bu dönemde onunla boşanmanın vebali olacağı kanaatindedir. Bu tavır ise erkeklerin boşanmaya karşı genel tavırlarından farklılık arz etmektedir.

Aile içi mutsuzluk, huzursuzluk da erkeklerin boşanma nedenleri arasındadır. 50 yaşlarında evli bir erkeğin sorusu şöyledir:

⁵²⁰ Bkz. AİRB Kişisel Karteks, Avcılar, Şubat, 2008.

⁵²¹ Bkz. AİRB Kişisel Karteks, Pendik, Aralık, 2008.

⁵²² Bkz. AİRB Kişisel Karteks, Beykoz, Nisan, 2008.

⁵²³ Bkz. AİRB Kişisel Karteks, Bağcılar, Eylül, 2008.

“Evleneli 15 seneden fazla oldu. Evlendiğim günden beri karımla hiçbir konuda anlaşamıyoruz. Sürekli bir inatlaşma halindeyiz. İkimizde bu durumun farkındayız ama huyumuzu değiştiremiyoruz. Mutlu değilim. Eşim de değil. Onu boşamak istiyorum. Dinen günah işlemiş olur muyum?”⁵²⁴

Soru örneklerine dikkat edilirse erkekler fikhî bilgi sormamakta rehberlik hizmeti istemektedirler. Bu ve daha önceki psikolojik destek ve rehberlik talepleri göz önüne alınırsa, İstanbul’da yaşayan bireylerin İstanbul Müftülüğü Aile İrşat ve Rehberlik Bürolarını “rehberlik ve danışmanlık hizmeti” de veren biriler olarak kabul ettikleri ve önerilerini dikkate aldıkları ifade edilebilir. Bu sorularda satır aralarına bakılırsa görülebilecek başka bir bilgi ise “kadınların da tartışan taraf” olduklarıdır. Beyler, ben sert çıktım, hanım da sert çıktı, diyebilmektedirler. Oysaki geleneksel evlilik rollerinde koca “sorgusuz sualsiz itaat edilen” kişi, kadın da “itaat eden” kişidir. Bu geleneksel rollerde değişimlere rastlandığından bahsedilebilir.

B. Boşanma Sonrası Dönem

1. Talak İfadesinin Kullanılması

İslâm hukukunun klasik doktrinine göre boşama için kullanılan sözler iki türlü olabilir. Bunlardan birisi boşanmadan başka bir anlama gelmesi mümkün olmayan, örfen özellikle boşanma için kullanılan sözlerdir. "Seni boşadım, boşsun" gibi. Bunlara *sarih/açık sözler* denir. Diğeri de boşanma anlamına gelebileceği gibi, başka anlamlara da gelebilen sözlerdir. Bu örf ve âdete veya kullananın iç iradesine göre boşama iradesinin kadına devredilmesi anlamına gelebileceği gibi, mutlak boşama anlamına da gelebilir. Bu tür ifadelere de *kinayeli sözler* denir.

Boşama niyetinin açıkça belli olmadığı kinayeli sözlerde, nikâhları konusunda tereddüde düşen kişiler, Müftülüklere ve Aile İrşat ve Rehberlik Bürolarına başvurmuşlardır. 35 yaşında lise mezunu evli bir bayan:

“Eşimle kavga ederken bana kızgınlıkla ‘annenin evine git’ dedi. Biz boşanmış oluyor muyuz?”⁵²⁵

⁵²⁴ Bkz. AİRB Kişisel Karteks, Üsküdar, Ağustos, 2008.

⁵²⁵ Bkz. AİRB Kişisel Karteks, Büyükçekmece, Mart, 2008.

Boşanmanın yüz yüze olup olmaması da kişileri şüpheyeye düşürmektedir. 25 yaşında üniversite mezunu evli bir bayan:

“Eşim beni boşadığını bana söylemedi, akrabalarım söylemiş. Uzun süredir ayrıyız. Boşanmış sayılır mıyım?”⁵²⁶ diye sormaktadır.

Telefonla boşama içinde benzer şüpheler vardır. 38 yaşında lise mezunu evli bir bayanın sorusu bu konu hakkındadır:

“Babamın evine misafirliğe gittiğim sırada eşim telefon ederek bir daha dönmememi, artık ailemin yanında yaşamamı, beni eş olarak görmek istemediğini ve benden boşanmak istediğini söyledi. Şimdi biz boşanmış sayılıyor muyuz?”⁵²⁷

38 yaşında ilkokul mezunu evli bir kadının sorusu şöyledir:

“Küfrü gerektiren söz söyleyen erkek hanımından boşanmış olur mu?”⁵²⁸

25 yaşında lise mezunu evli bir erkek:

“Bir arkadaşım karısına ‘üçten dokuza şart olsun seni boşarım’ demiş. Nikâhlarının durumu ne olur?”⁵²⁹ diye sormuştur.

Erkeğin kullandığı, boşamayı da ifade edebilen kinayeli sözlere dair örnekler yukarıdaki sorularda ifade edilmiştir. Bu gibi sözler nedeniyle nikâh konusunda tereddüde düşüldüğünde çoğunlukla çiftlerden biri soru sormak için Müftülüklerle irtibata geçmektedir.

48 yaşında evli bir kadın oğlu ve gelini hakkında sormaktadır:

“Oğlum sinirlendiğinde gelinimize sürekli defol git diyor ve sonra bundan pişman oluyor. Boşanmış olduklarını düşündüğü için gelinimiz 1 yıldır annesinin yanında kalıyor... Oğlum ve gelinim boşandılar mı?”⁵³⁰ Bu örnekte kadın kocasının kullandığı ifadeler sonucu boşandıkları düşüncesindedir. Aile hayatını devam ettirmek istememektedir. Bu gibi örneklerde, evlilikte dini nikâh bağının, resmi nikâh devam etse de, bireyler tarafından önemsendiği ve evliliğin bu bağa göre şekillendiği görülmektedir.

⁵²⁶ Bkz. AİRB Kişisel Karteks, Pendik, Nisan, 2008.

⁵²⁷ Bkz. AİRB Kişisel Karteks, Küçükçekmece, Mayıs, 2008.

⁵²⁸ Bkz. AİRB Kişisel Karteks, Kağıthane, Eylül, 2008.

⁵²⁹ Bkz. AİRB Kişisel Karteks, Eyüp, Ekim, 2008.

⁵³⁰ Bkz. AİRB Kişisel Karteks, Fatih, Ağustos, 2008.

a. Üç Talakın Aynı Anda Kullanılması

Erkekler; aile içi çıkan problemler sırasında sinirlendiklerinde, ağız alışkanlığı, cehalet, nikâhın önemini bilmeme veya boşama sözlerinin doğuracağı alışkanlıkları hesaplayamama nedenlerinden dolayı bir problem çıktığında hemen hanımlarına boşama sözlerini söylemektedirler.

Kocanın bir evlilik içinde sahip olduğu boşama hakkı üçtür. İlk ikisinde koca dilerse belirli şartlarla boşanmış olduğu eşine geri dönebilir. Bu geri dönüş bâin talâkta yeni bir nikâhla olur, ric`î talâkta yeni bir nikâha gerek de yoktur. Üçüncü boşama hakkını da kullanan koca istese bile ne yeni bir nikâhla ne de nikâhsız eski eşine geri dönebilir. Bu tür bir ayrılığa büyük ayrılık (beynûnet-i kübrâ) denir. Bu şekilde kesin olarak ayrılmış eşlerin tekrar bir evlilikte birleşebilmeleri için kadının bir başkasıyla hileli olmayan bir evlilik yapması ve bu evliliğin de zifaf ile fiilen başlaması gerekmektedir. İşte bu ikinci evlilik, ölümle veya boşanma ile sona ererse kadın isterse yeni bir nikâhla tekrar birinci eşine geri dönebilir. Bu tedbir tek taraflı irade beyanıyla hukuken kolaylaştırılan boşanmaların suiistimal edilmesinin önüne geçilmesi düşüncesiyle getirilmiştir. Bunun önemli ölçüde etkili olduğunu söylemek gerekir.⁵³¹

3 talakla ilgili sorularda, 3 talakın aynı anda kullanıldığıyla ilgili problemler olduğu gibi, birden fazla boşanmanın farklı zamanlarda gerçekleştiği durumlar da sorulmaktadır. Üç talak ifadesinin aynı anda kullanılmasına dair AİRB'lere daha fazla soru sorulmuştur. 37 yaşında lise mezunu evli bir bayanın sorusu bu konudadır:

“Eşim bana kızgınlık anında Allah'ı şahit tutarak üç defa boş ol dedi. Biz boşanmış mı olduk?”⁵³²

Evli erkeklerin en çok sorduğu konulardan olan boşanmaya dair soruların alt başlıklarına bakıldığında dinî boşama ifadelerinin kullanımı ve sonrasına dair soruların yoğunlukta olduğu görülmektedir. Erkekler çeşitli nedenlerle bu sözleri sarf ettiklerini ve pişman olduklarında da ne yapacaklarını bilemediklerini ifade etmektedirler. 40 yaşında lise mezunu evli bir erkek:

⁵³¹ Aydın, a.g.m., s.228.

⁵³² Bkz. AİRB Kişisel Karteks, Eyüp, Aralık, 2008.

“Akşam eşimle tartıştım. 20 yıllık evliyim, kızgınlıkla ona ‘üç talakla boş ol’ dedim. Ne yapmam gerekiyor?”⁵³³

35 yaşında lise mezunu evli bir erkek de aynı konuda soru sormuştur:

“Karıma çok kızdığım bir anda üçten dokuza boş olmasını söyledim. Sonra pişman oldum. Ona dönmek istiyorum.”⁵³⁴

Burada ortak olan kavga ve kızgınlık anında bu sözlerin sarf edilmesi, sonrasında ise üç talak birden kullanıldığından çıkar yol bulunamamasıdır.

Eşini üç talakla boşayıp çıkar yol bulamayan erkekler bazen hulleyi kastederek eşlerine dönebilecekleri durumları araştırmaktadırlar. 33 yaşında evli bir erkek:

“İki ay önce eşime üç kere peş peşe ‘boş ol’ dedim ve onu babasının evine gönderdim ama şimdi pişman oldum. Tekrar evlenmemiz için eşimin bir başkası ile evlenip boşanması mı gerekiyor?”⁵³⁵ diye sormaktadır.

48 yaşında ilkokul mezunu evli bir bayanın sorusu da aynı konudur:

“Bir arkadaşımın kocası üçten dokuza boşsun diyerek boşuyor. Şimdi de bundan çok pişman olduğunu söylüyormuş. Ancak şöyle bir şey duymuşlar, hanım başka bir erkekle evlendikten sonra tekrar eşler bir araya gelebilirlermiş. Böyle bir şey var mı?”⁵³⁶

40 yaşında lise mezunu evli bir erkek hulleyi dile getirerek soru sormaktadır:

“Hanefi mezhebinde olan bir kimse hanımını boşasa şafi mezhebini taklit ederek hulleye başvurması caiz midir?”⁵³⁷

Bir de şaka olarak fakat üç talakın birden kullanıldığı durumlar sorulmaktadır. Şaka da yapılırsa bireylerin nikâh konusundaki hassasiyetleri onları AİRB'lere başvurmaya yöneltmiştir. 24 yaşında lise mezunu evli bir erkeğin sorusu böyledir:

“TV’de boşanmayla ilgili film seyrederken şaka yoluyla eşime ‘ben de seni boşuyorum’ dedim. Eşim kabul etmeyip kızdığı halde bir daha tekrarladım. Üç kere söylemeliyim ki gerçekleşsin dedim. Şimdi çok huzursuzum. Acaba ben eşimden boşanmış oluyor muyum?”⁵³⁸

⁵³³ Bkz. AİRB Kişisel Karteks, Ümraniye, Aralık, 2008.

⁵³⁴ Bkz. AİRB Kişisel Karteks, Eyüp, Eylül, 2008.

⁵³⁵ Bkz. AİRB Kişisel Karteks, Fatih, Ocak, 2008.

⁵³⁶ Bkz. AİRB Kişisel Karteks, Avcılar, Mayıs, 2008.

⁵³⁷ Bkz. AİRB Kişisel Karteks, Ümraniye, Ocak, 2008.

⁵³⁸ Bkz. AİRB Kişisel Karteks, Pendik, Ocak, 2008.

Bir de nişanlıyken dini nikâhlı olup üç talakla boşanan sonra da evlenen çiftlerin durumları vardır. 25 yaşında evli bir kadın böyle bir hadise sonucu nikâhının durumunu sormaktadır:

“Nişandıktan bir müddet sonra dini nikâh kıydırmıştık. Fakat daha sonra kendi isteğimle eşimin beni boşamasını istedim. O da beni üç talakla boşadı. Tekrar dini nikâh kıydırmadan resmi nikâhla evlendik. Dinen biz nikâhlı mıyız, yeniden nikâh kıydırmamız gerekiyor mu?”⁵³⁹

25 yaşında lise mezunu bekâr bir erkeğin durumu da benzerdir:

“Bir bayanla nişanlandım ve resmi nikâh kıydırmadan dini nikâh kıydırdık. Evliliğimize bir ay kala sinirlenerek nişanlıma üç kere boş ol dedim. Şimdi ise çok pişmanım. Bizim ne yapmamız gerekir?”⁵⁴⁰

b. Tek Talak Kullanılan Durumlar

Tek talak ifadelerinin kullanıldığı durumlarda genellikle eşler birbirlerine geri dönmek istemekte, yapılacak bir şey olup olmadığı AİRB'lere sorulmaktadır. 30 yaşında yüksekokul mezunu bir kadının sorusu böyledir:

“Yaptığımız bir tartışmada eşim boşanma haklarından birisini kullandı. Yapılması gereken bir şey var mı?”⁵⁴¹

35 yaşında lise mezunu evli bir bayan:

“Eşim bana öfkeli halde iken ‘seni boşadım’ dedi. Sonradan sakinleşince söylediğine pişman oldu. Dinen bunun hükmü nedir?”⁵⁴² diye sormaktadır.

Kadınların nikâh konusunda daha dikkatli oldukları ve boşanmanın birkaç defa vuku bulduğunda araştırmadan, tekrar evliliği kabul etmedikleri tespit edilmiştir.

26 yaşında üniversite mezunu halkla ilişkiler uzmanı evli bir bayan:

“5 yıldır evliyim. Bu süre zarfında eşim beni birkaç defa boşadı. Birkaç defa ayrı ayrı evlerde yaşamaya başladık. Tekrar tekrar birleştik. Şimdi de ayrı yaşıyoruz. Ama tam olarak boşanmadık. İslam’da çiftler kaç kere boşanma hakkına sahiptir?”⁵⁴³

⁵³⁹ Bkz. AİRB Kişisel Karteks, Bahçelievler, Nisan, 2008.

⁵⁴⁰ Bkz. AİRB Kişisel Karteks, Üsküdar, Nisan, 2008.

⁵⁴¹ Bkz. AİRB Kişisel Karteks, Pendik, Mart, 2008.

⁵⁴² Bkz. AİRB Kişisel Karteks, Gaziosmanpaşa, Ekim, 2008.

⁵⁴³ Bkz. AİRB Kişisel Karteks, Avcılar, Mayıs, 2008.

60 yaşında ortaokul mezunu evli bir erkek:

“Kızımın evleneceği şahıs hakkında tartışırken öfkelenim ve karıma boş ol dedim. Boşanmak istemiyorum. Nikâhımızın durumu nedir?”⁵⁴⁴ diye sormaktadır.

Buna benzer diğer soruların ortak noktası şudur, erkekler kızgınlık veya tartışma anında resmen boşanmayı kastetmeksizin dinî boşama ifadelerini telaffuz etmekte ve kızgınlıkları geçtiğinde ise yaptıkları hatayı fark etmektedirler. Boşanmak öyle her kavga da ifade bulacak kadar kolaylaştırılmamalıdır.

Bir başka boşanmaya dair soruda ise kişi hanımıyla anlaşamamasını büyüye bağlamaktadır. 27 yaşında evli bir erkek:

“6 aylık evliyim. Hanımı çok seviyorum ama onunla her gün tartışıyoruz. Sonra da barışıyoruz. Bizde büyü mü var? Dün de ona kızdım ve iki defa seni boşadım dedim. Şimdi bizim evliliğimiz bitti mi?”⁵⁴⁵

c. Resmi Boşanma-Dini Boşanma İkilemi

Dinî boşanma/hukukî (resmî) boşanma ikilemi, özellikle kadınların gerek hukukî-malî açıdan, gerek dinî açıdan ve gerekse psikolojik huzursuzluklar açısından mağduriyetine yol açmaktadır. Özellikle erkekler, dindar kadınları, resmen boşanmadan sonra, "dinî nikâhın benim elimde", "dinî nikâhını vermedim" gibi bir takım gerekçeler öne sürerek tehdit etmekte, ya kadının yeni bir evlilik yapmasını engellemeye çalışmakta, ya da yapmış olduğu yeni evlilikte adeta gayri meşru ilişki yaşadığı suçlamasını yöneltmektedirler. Din açısından bir önemi olmasa da, kadınların dindarlık duyarlılığına yönelik bu suçlamalar, bazen gönüllerini tırmalamakta ve iç huzursuzluğu yaratmaktadır.

38 yaşında lise mezunu evli bir kadının sorusu bu konu hakkındadır:

“Mahkeme kararı ile boşanan karı koca dinen de boşanmış sayılır mı?”⁵⁴⁶

39 yaşında lise mezunu bir kadın:

⁵⁴⁴ Bkz. AİRB Kişisel Karteks, Eyüp, Aralık, 2008.

⁵⁴⁵ Bkz. AİRB Kişisel Karteks, Avcılar, Mart, 2008.

⁵⁴⁶ Bkz. AİRB Kişisel Karteks, Ümraniye, Ocak, 2008.

“Mahkeme yoluyla eşimden boşandım. Eşimden tamamen ilişigimin kesilmesi için iki manevi bağın da kopması mı gerekli dinen?”⁵⁴⁷ şeklinde sorarak dinen de boşanmak için ne yapması gerektiğini bilmek istemektedir.

Lise mezunu evli bir erkeğin sorusu da şöyledir:

“Resmi olarak boşanmış olan erkek resmen boşandıktan sonra üç talakla boş ol dememiş ise kadın kocasından dinen boşanmış sayılır mı? Dinen nikâhları devam ediyor mu?”⁵⁴⁸

45 yaşında ilköğretim mezunu evli bir bayanın sorusu dini boşamanın erkekler tarafından kullanıldığı durumlara örnek olarak seçilmiştir:

“Kız kardeşim 18 yıllık evli, bir çocuk sahibi, eşiyile uzun süredir ağır bir geçimsizliği var. Bundan bir süre önce boşanmak için mahkemeye başvurdu, mahkeme eşleri boşadı fakat eşi kendisini dinen boşamadığını söyleyerek boşanmayacağını söylemiş. Baskı yapıyor. Bu konuda yardımcı olabilir misiniz?”⁵⁴⁹

Kadın resmi olarak boşandığında, babasından kalan maaşı alabilmek gibi resmi olarak kazandığı haklar ortaya çıkmaktadır. Bu hakları kullanabilmek için geçimsizlikleri olmadığı halde resmi olarak boşanmak isteyen çiftler, sonrası için dini nikâhlarının durumunu merak etmektedirler, çünkü evliliklerine dini nikâhlarıyla devam etmeyi planlamaktadırlar. 40 yaşında üniversite mezunu bir kadın şöyle sormaktadır:

“Kardeşim babamın maaşını alabilmek için eşinden resmen boşandı. Ancak dinen boşanmış değil ve beraberler. Dinen de boşanmış sayılır mı?”⁵⁵⁰

35 yaşında evli bir bayan:

“Eşimin yaşadığı maddi sorunların bana yansıyan olumsuz yönleri sebebiyle resmi olarak boşandık. Fakat evlilik hayatımıza devam ediyoruz. Resmi olarak ayrılmış olmamızın dini nikâhımıza herhangi bir etkisi var mı?”⁵⁵¹ diye sormaktadır.

İlkokul mezunu 37 yaşında evli bir kadın:

“Akrabamdan bir aile köyde oturuyor. Kadın kocasından mutfakla ilgili eksik bir şeyi satın almasını istiyor. Maddi sıkıntılar had safhada olunca kocası öfkeleniyor ve

⁵⁴⁷ Bkz. AİRB Kişisel Karteks, Gaziosmanpaşa, Mayıs, 2008.

⁵⁴⁸ Bkz. AİRB Kişisel Karteks, Güngören, Nisan, 2008.

⁵⁴⁹ Bkz. AİRB Kişisel Karteks, Sarıyer, Eylül, 2008.

⁵⁵⁰ Bkz. AİRB Kişisel Karteks, Pendik, Mart, 2008.

⁵⁵¹ Bkz. AİRB Kişisel Karteks, Küçükçekmece, Temmuz, 2008.

kadına silah çekiyor. Param yok nasıl alacağım diyor. Hocam, bunlar resmi olarak boşansa kadın babasından kalan maaşı alsa, diğer taraftan aile birlikteliğini devam ettirseler günah olur mu?”⁵⁵² diye sorarak resmen boşanan eşlerin evliliklerine devam etmek için dini nikâhlarının durumunu öğrenmek istemektedir.

d. Zıhar

Zıhar, dolaylı yoldan bir boşanma yöntemi olup, kefaret yerine getirilmedikçe cinsel birleşme caiz olmaz. “Zahr” sözlükte insanın sırtı demektir. Bir fıkıh terimi olarak ise zıhar; kocanın karısına “sen bana annemin sırtı gibisin, yani haramsın” diyerek yaptığı bir yemini ifade eder. Mücadele suresinin ilk 4 ayetinde Zıhar konusu çözüme bağlanmıştır. Bu ayetlerde Zıhar yapan kocalar kınanmış, pişman olup da sözlerinden geri dönmek isteyen koca için de kefaret cezası getirildi. Erkek yeniden eşine dönmek isterse cinsel birleşmeden önce oruç kefaretinin benzeri bir cezayı yerine getirmek zorunda idi. Bu da önce köle azat etmek, buna güç yetiremezse peşpeşe iki ay oruç tutmak, buna da güç yetiremezse altmış yoksulu doyurmaktan ibarettir. Bu duruma göre Zıhar, kefareti yerine getirilinceye kadar bir cinsel birleşme engelidir. Eğer boşanma niyeti ile yapılmışsa bir ‘bain talak’, Zıhar kastedilmişse zıharın sonuçları ortaya çıkar.⁵⁵³ AİRB’lere zıhar ve zıharın kastedildiği ifadeler hakkında birçok soru yöneltilmiştir. 50 yaşında lise mezunu evli bir erkek:

“Zıhar ne demektir ve hükmü nedir?”⁵⁵⁴ diye sormaktadır.

40 yaşında ilkokul mezunu evli bir kadının sorusu şöyledir:

“Eşim bana kızgınlık anında ‘sen bana annem gibisin’ dedi. Sonra da pişman oldu. Ne yapmalıyız?”⁵⁵⁵

İlkokul mezunu evli bir erkeğin oğlu hakkındaki sorusu da ilginçtir:

“Oğlum evlidir. On yıldır evli bir hanımla telefonla görüşürmüş. Nihayet geçenlerde bu hanımın annesi bana telefon etti. Söyle oğluna benim kızımın peşini bıraksın dedi. Ben bunu duyunca şaşırdım. Oğluma (30 yaşlarında) bir tokat attım. Bunun üzerine oğlum da sinirlenmiş ‘öteki olmazsa bu da olmayacak’ dedi ve nikâhlı

⁵⁵² Bkz. AİRB Kişisel Karteks, Pendik, Mart, 2008.

⁵⁵³ Döndüren, age, s. 104-105.

⁵⁵⁴ Bkz. AİRB Kişisel Karteks, Ümraniye, Ağustos, 2008.

⁵⁵⁵ Bkz. AİRB Kişisel Karteks, Üsküdar, Aralık, 2008.

hanımı için ‘üç talakta boştur, anam bacım olsun’ dedi. 3 tane de çocuğu var. Şimdi çok pişman, ne olacak?”⁵⁵⁶ Burada oğul tehdit unsuru olarak ilk karısını boşamayı kullanmış sonrasında ise pişmanlık duymuştur.

Evli bir kadın seneler önce kullanılan ifadeden hala rahatsızlık duymaktadır:

“Eşim 35 sene önce ‘dünya ahiret kardeşim ol, seni tutmayacağım’ dedi. Şu an mutlu bir evliliğimiz ve dört çocuğumuz var. Bu beni çok rahatsız ediyor, ne yapmalıyım?”⁵⁵⁷ diye sorarak nikâhlarının durumunu merak etmektedir.

Sorularda da görüldüğü üzere Zihar ifadeleri hala bir boşama veya tehdit yöntemi olarak erkekler tarafından kullanılmakta ve bu kullanımlar AİRB kayıtları incelendiğinde sorun olarak karşımıza çıkmaktadır.

e. Şartlı Boşama

Aşağıdaki örneklerde erkeklerin hanımlarını, anne-babasını ziyaret etmekten alıkoymak istedikleri ve aksi durumda kadını boşamayla tehdit ettikleri anlaşılmaktadır. Fakat kadın bu duruma itiraz etmekte, ancak nikâhının düşeceğinden de korkmaktadır. Hâlbuki İslam hukukunda, erkek, hanımının anne-babasını ziyaret etmesini engelleyemez ancak sınırlandırabilir.⁵⁵⁸ 40 yaşında ortaokul evli bir erkek sormaktadır:

“15 yıllık evliyim. Normal seyrinde giden bir aileyiz. Karımla kayınvalidem yüzünden problemler yaşıyoruz. Aile yapımıza çok müdahale ettiğinden evlerine gitmesini yasakladım. Annesinin evine giderse boş olacağımı söyledim. Buna rağmen o, dün benden habersiz annesinin evine gitmiş. Bu durumda ne olur?”⁵⁵⁹

Evli bir erkeğin sorusu da bu konudur ve erkek haklı olduğunu düşünmektedir:

“Eşim benim ailemle ilgili problem çıkardı. Söylediğim şeyi yapmadı. Ben de ona bunu yapmadığı için sena ailenle görüşmene izin vermeyeceğim, ne onlar gelecekler ne de sen gideceksin diye yemin ettim. Eğer yeminimi bozarsam üç talakla boş ol ve bana haram ol dedim. Yeminimi bozmak istemiyorum. Eşim yanımda, ona bana karşı

⁵⁵⁶ Bkz. AİRB Kişisel Karteks, Bağcılar, Ocak, 2008.

⁵⁵⁷ Bkz. AİRB Kişisel Karteks, Beykoz, Temmuz, 2008.

⁵⁵⁸ Art, a.g.e., s.103

⁵⁵⁹ Bkz. AİRB Kişisel Karteks, Sultanbeyli, Ocak, 2008.

görevlerini anlatır mısınız? Ben imam hatipte fıkıh hocasıyım. Eşim de imam hatip mezunu.”⁵⁶⁰

Erkeklerin nikâhları üzerine şart koştukları, kefil olmak, birisiyle görüşmek gibi başka durumlar da vardır ki bu hadiseler gerçekleştiğinde nikâhın durumu sorulmuştur:

40 yaşında ilköğretim mezunu evli bir erkek:

“Babam evlat ayrımı yapıyordu. Küçüklüğümden beri beni hep dışladı... Bir gün yaptığımız bir kavgada karıma ‘bir daha babamla görüşürsem seni hiç dönmemesine boşayacağım’ diye yemin ettim. Fakat daha sonra babamla görüştüm. Hanımımınla durumum nedir?”⁵⁶¹

23-24 yaşlarında karı koca, hanım ağabeyinin Bingöl’deki düğününe gitmek istiyor. Çıkan tartışmada koca, öfke ile ‘gidersen boşsun’ demiş. Giderse ne olur?⁵⁶²

Kişiler; din konusunda, özellikle nikâh konusunda yeterince bilgi sahibi olmadıkları için en hassas olunması gereken noktada; nikâh konusunda dikkat etmemekte, nikâh üzerine yemin etmekte, bu da aile yuvalarının yıkılmasına sebep olmaktadır. Bununla ilgili bir problem, gündelik bir iş için nikâh üzerine yemin eden erkeğin yeminini bozmasıyla ilgilidir.

33 yaşında evli bir erkek:

“Arkadaşım, bir daha birisine kefil olursam hanımımı üç talakla boşayacağım diye yemin etmiş ve kefil olmuş. Bunun durumu dinen ne oldu?”⁵⁶³

2. Kadının Boşanması

Evlilikler mutlu ve huzurlu bir yaşam için yapılırken, her evlilik mutlu bir şekilde yürümez. Aile içi yaşanan sıkıntılar, eşler arasındaki huzursuzluğa sebep olur, bu huzursuzluk giderilmezse evliliğin bitmesi gündeme gelir. Boşanma kararı bazen birlikte alınır. Ancak çoğu kez eşlerden birinin tek taraflı karar vermesiyle boşanma işlemleri başlatılır.

⁵⁶⁰ Bkz. AİRB Kişisel Karteks, Şişli, Mart, 2008.

⁵⁶¹ Bkz. AİRB Kişisel Karteks, Ümraniye, Kasım, 2008.

⁵⁶² Bkz. AİRB Kişisel Karteks, Bağcılar, Eylül, 2008.

⁵⁶³ Bkz. AİRB Kişisel Karteks, Avcılar, Ocak, 2008.

Boşama yoluyla evliliği sona erdirmesi yetkisi prensip olarak kocaya aittir.⁵⁶⁴ Dinen boşama yetkisini elinde bulunduran erkek, çoğunlukla sözlü ifadelerle boşanmayı gerçekleştirirken evlilik hayatı kadın için çekilmez bir hale geldiğinde durum ne olacaktır? Kadın böyle bir hayata katlanmak zorunda mıdır; yoksa onun için de bir kurtuluş yolu var mıdır?⁵⁶⁵ Kadınlar boşanmak için günümüzde mahkemelere başvurmaktadırlar. Günümüz şartlarında boşanmanın gerçekleşmesi için mahkemelere başvurmak gereklidir. Mahkeme kararıyla boşanan çift, dinen de boşanmış olmakta ve 3 boşama hakkından biri kullanılmış sayılmaktadır.

Sorulardan da anlaşıldığı üzere kadınlar dini boşama yetkisine dair karmaşık fikirlere sahiptirler. Erkeğin bu yetkiye sahip oluşu bilinmekle beraber kadının durumu zihinlerde net değildir. Evli bir bayanın sorusu bu konudur:

“Hanım bir tartışma esnasında eşine öyleyse boşanalım, ayrılalım derse bu nikâh zedelenir mi? Eşim bu sebepten nikâhımızın zedeleneceğini düşünüyor.”⁵⁶⁶

Başka bir soruda evli bir bayan talak ifadelerini kullanmıştır:

“Eşime sinirlendim ve bu esnada üç defa boşadım dedim. Eşimi seviyorum ve boşanmak istemiyorum. Dinen boşanmış oluyor muyuz?”⁵⁶⁷

40 yaşlarında evli bir bayan:

“Kadın kocasına boş ol diyerek onu boşayabilir mi?”⁵⁶⁸ diye sormaktadır.

37 yaşında lise mezunu evli bir bayanın hassasiyeti ise boşanma zihinden geçirildiğinde boşanmanın gerçekleşip gerçekleşmediğine dairdir:

“Eşime kızdığımında kalpten boşanmayı geçirdiğim zaman boşanmış oluyor muyum?”⁵⁶⁹ Kadınların resmen ve dinen boşanamayıp mağdur oldukları durumlarda boşanmak için başka yollar olup olmadığını araştırdıkları görülmektedir. 46 yaşında üniversite mezunu evli bir bayan:

⁵⁶⁴ Hayreddin Karaman, *İslam'da Kadın ve Aile*, Ensar Neşriyat, İstanbul, 2006, s. 104

⁵⁶⁵ Abdurrahman Kurt, *Bursa Sicillerine Göre Osmanlı Ailesi*, Uludağ Üniversitesi Basımevi, Bursa, 1998, s.57.

⁵⁶⁶ Bkz. AİRB Kişisel Karteks, Beykoz, Mayıs, 2008.

⁵⁶⁷ Bkz. AİRB Kişisel Karteks, Bahçelievler, Nisan, 2008.

⁵⁶⁸ Bkz. AİRB Kişisel Karteks, Kartal, Nisan, 2008.

⁵⁶⁹ Bkz. AİRB Kişisel Karteks, Pendik, Mayıs, 2008.

“Yaklaşık bir yıldır eşimle ayrıyız. Eşimi hiçbir şekilde istemiyorum. Beni resmi ve dinen boşamasını istiyorum. Fakat o istemiyor. Ondan ayrı olduğum için dinen boşanmış olur muyum?”⁵⁷⁰

45 yaşında lise mezunu evli bir bayanın:

“Kocam yurt dışına gitti. On senedir hiçbir haber yok. Boşanmış sayılır mıyım?”⁵⁷¹ sorusu yine kadının dinen ve resmen boşanamadığı durum hakkındadır.

Kadınların da boşama amacıyla kinayeli sözler kullandığı ve bunun sonrasında nikâhla ilgili tereddütlerin yaşandığı sorulardan anlaşılmaktadır. 40 yaşında ilkökul mezunu bir erkek:

“Eşim bana kızdı ve ayrılıp gideceğini söyledi, ben de umursamadım. Şimdi bizim durumumuz nedir?”⁵⁷²

Özellikle dini nikâhla evlenip memnun olmadıkları evliliklerinden resmen de boşanma imkanı olmayan kadınlar kendilerini mağdur hissetmektedirler: Üniversite mezunu dul bir bayanın sorusu bu konuya dair örneklerden biridir:

“Benim bir çocuğum var ve dul bir kadını. Bir erkekle tanıştım. Dini nikâh yaptırıp birlikte yaşamaya başladık. Ben resmi nikâhı, anlaşıp anlaşamayacağımızı görebilmek için, biraz ertelemek istedim. Bu durum huzursuzluğumuza vesile oldu. Ayrıldık. Dinen boşanma nasıl gerçekleşecek? Ben kendisine bunu söylediğimde “seni günaha sokmak için asla sana o kelimeleri söylemeyeceğim ve seninle birlikte de olmayacağım” dedi. Ertesi gün bir kadın aradı ve bana “artın biz birlikte yaşıyoruz bizi rahatsız etmeyin, siz geçmişte kaldınız” dedi. Ben öğretmenim. Araştırdım. Hakemle boşama diye bir şey okumuştum. Bu nasıl uygulanır?”⁵⁷³

19 yaşında bekâr bir bayanda aynı durumdadır:

“Biriyle ailemin haberi olmadan dini nikâh yaptırıldı, geçerli midir? Ben şimdi boşanmak istiyorum, beni boşamıyor. Ayrılabilmem için bir yol var mı, resmen nikâhlı değiliz?”⁵⁷⁴

Resmi nikâhsız dini nikâhta kadının mağduriyeti birçok soruya yansımıştır:

⁵⁷⁰ Bkz. AİRB Kişisel Karteks, Pendik, Nisan, 2008.

⁵⁷¹ Bkz. AİRB Kişisel Karteks, Pendik, Nisan, 2008.

⁵⁷² Bkz. AİRB Kişisel Karteks, Güngören, Kasım, 2008.

⁵⁷³ Bkz. AİRB Kişisel Karteks, Şişli, Nisan, 2008.

⁵⁷⁴ Bkz. AİRB Kişisel Karteks, Beykoz, Temmuz, 2008.

“Doğu Anadolu’lu iş sebebi ile İstanbul’a tek başına taşınan bir iş adamı ile bir arkadaş toplantısında tanışıp dini nikâhla evlendim. Bana en başında birinci eşinin çok hasta olduğunu ve İstanbul’a asla getirmeyeceğini fakat onu hiçbir şekilde de boşamayacağını söyledi. Ben hiç evlenmemiş ama kimsesiz birisi olduğum için teklifi sevgim de yoğun olunca kabul ettim. Fakat iki yıldır beraber olduğumuz halde devamlı içki içip eve alkolik olarak geliyor ve hiçbir şekilde evin ihtiyaçları ile ilgilenmiyor. Annem ve babamdan aldığım maaşla onu da besliyorum. İçkici olması, fiziksel şiddet uygulaması ve benim maddi ihtiyaçlarımı karşılamamasından dolayı ondan ayrılmak istiyorum ama asla boşamayacağını söylüyor. Ben bu adamdan boşanmak istiyorum nasıl ayrılabilirim?”.⁵⁷⁵ Bu vakada da mağdur olan kadındır, içinde bulunduğu kötü durumdan kurtulmak için boşanıp boşanamayacağını bile bilmemektedir.

Aşağıdaki soru ise iyilik yapmak isterken kendi mağdur duruma düşen bir hanımın durumu hakkındadır. 50 yaşında ilköğretim mezunu evli bir kadın:

“Hacca rahat gitsin, 90 km.den fazla mesafeye bir kadın tek başına gidemez diye, dul komşu ile eşim geçici olarak dini nikâhlandılar. Bizimle birlikte hacca geldi. Hacdan sonra ise dini nikâhtan eşim o hanımı boşamadı. Nikâhlarının fesholması için ne yapabilirim?”.⁵⁷⁶ diye sormaktadır.

3. Boşanmada Mehrin Durumu

Evliliğin kadına sağladığı haklardan birisi mehirdir. Erkeğin evlenirken karısına verdiği veya vermeyi taahhüt ettiği para veya sair bir mala **mehir** denmektedir. Kur’ân-ı Kerîm’de evlenen erkeğin karısına vermek zorunda olduğu mehirle ilgili olarak müteaddit âyetler vardır.⁵⁷⁷ Mehir, nikâh esnasında belirtilmemiş bile olsa, hatta verilmeyeceği şart edilmiş bile bulunsa yine de evlenen kadın mehire hak kazanır. Mehir, nikâh anında belirlenip belirlenmemesine göre ikiye ayrılmaktadır. Eğer nikâh anında belirlenmişse buna mehr-i müsemmâ, belirlenmemişse buna da mehr-i misil denir. Misil mehir evlenen kızın akrabaları arasında her bakımdan kendi konumundaki

⁵⁷⁵ Bkz., Aile İrşat ve Rehberlik Bürosu Kişisel Karteks, Beşiktaş, Mart 2008

⁵⁷⁶ Bkz. AIRB Kişisel Karteks, Beşiktaş, Aralık, 2008.

⁵⁷⁷ Nisâ S. 4/4, 24

kızlara ödenen mehir demektir.⁵⁷⁸ Boşanma sonrası kadın mehrini alıp alamayacağını merak etmektedir. Lise mezunu evli bir kadın:

“Eşinin yaptığı anormallikler sebebiyle boşanmak isteyen bir kadın mehrini alabilir mi?”⁵⁷⁹

Üniversite mezunu evli bir kadının sorduğu soru da mehre dairdir:

“Eşimin 1 yıllık evli bir arkadaşı eşinden ayrılıyor. Zaten evliliklerinin 4.-5. aylarında sorunları başlamıştı. Şimdi kadın düğünde takılan altınların hepsini alıp evden ayrılmış. Aslında dinî hassasiyetleri filan olmamakla beraber kadın şimdi eşinden mehir istiyormuş. Düğün esnasında herhangi bir mehir konuşulmamış. Adam karısının götürdüğü altınların mehrine sayılmasını istiyor ve başka bir ödeme yapmak istemiyor. Bu altınlar kadının mehri sayılabilir mi?”⁵⁸⁰

Mehire aslında kadının evliken de hakkı vardır. Ancak daha çok boşanma durumunda dile getirilmekte ve zaten arasına soğukluk giren çiftler için sorun haline gelmektedir. Boşanmada mehre dair sorulara benzerlik arz ettiklerinden kısaca yer verilmiştir.

4. Boşanan Eşlerin Tekrar Bir Araya Gelmesi

a. Dini Olarak Boşanan Eşlerin Tekrar Evlenmesi

Dini olarak boşandıktan sonra tekrar bir araya gelmek isteyen çiftleri şüpheye düşmekte ve AİRB'lere başvurumaktadırlar. 33 yaşında evli bir erkeğin sorusu böyledir:

“İki ay önce eşime üç kere peş peşe ‘boş ol’ dedim ve onu babasının evine gönderdim ama şimdi pişman oldum. Tekrar evlenmemiz için eşimin bir başkası ile evlenip boşanması mı gerekiyor?”⁵⁸¹

Evli bir erkek:

“Geçenlerde hanımla tartıştık. Ben talakın birini verdim. Sonra 15 gün içinde bir araya geldik. Bunda bir beis yok. Üç gün önce yine tartıştık ve ben bir talakı daha verdim. Tekrar birbirimize dönmemiz için nikâh yaptırmanız gerekir mi?”⁵⁸²

⁵⁷⁸ Aydın, a.g.m., s.219

⁵⁷⁹ Bkz. AİRB Kişisel Karteks, Bağcılar, Şubat, 2008.

⁵⁸⁰ Bkz. AİRB Kişisel Karteks, Beşiktaş, Eylül, 2008.

⁵⁸¹ Bkz. AİRB Kişisel Karteks, Avcılar, Aralık, 2008.

Görüldüğü üzere boşama ifadeleri kadının fikri alınmadan, kızgınlık anında, veya tek taraflı olarak kullanılabilir. Oysaki İslam'da aile kurumu bir sınırla yıkılabilecek, kapalı kapılar ardında kurulup bozulabilecek basit bir yapı değildir. Erkeklerin bu kuruma karşı rahat tavrı yukarıdaki soruda da ifade bulmuştur. Soru soran erkek gayet rahat bir tavırla talakları verebilmekte fakat yine de karısına dönme arzusu içinde de olabilmektedir. Bu tezat erkeklerin boşanmayı kadını tehdit altında tutabilecekleri bir silah gibi kullandıklarının bir göstergesidir. İfadeden de anlaşılacağı üzere ortada resmi olarak, mahkemeye başvurularak yapılmış bir boşanma talebi yoktur.

b. Resmi Olarak Boşanan Eşlerin Tekrar Evlenmesi

Araştırma kapsamına giren soruların bazıları ele alındığında, kişiler, aile içi huzursuzluklarda huzursuzlukları çözmeyi değil hemen boşanma yolunu tercih etmektedirler. Ancak belli bir süre geçtiğinde tekrar evlenme kararını almaktadırlar. Bu durum, kişilerin öfke ve kızgınlık anlarında çok önemli bir karar olan ayrılık kararını almalarının sağlıklı olmadığını göstermektedir. Kişiler tekrar evlenmek istediklerinde ise dinen bunun mümkün olup olmayacağını öğrenmek için Müftülüklere ve AİRB'e başvurumaktadırlar.

38 yaşında üniversite mezunu bir kadın:

“Boşandığım eşimle tekrar evlenebilir miyim? Resmi boşanmam bâin talak mı? Yoksa ric'î talak mı sayılıyor? Boşandığım eşimle tekrar evlenmem mümkün mü?”⁵⁸³

38 yaşında ilkokul mezunu evli bir bayanın durumu ise daha karışıktır:

“Eşimle resmi ve dini olarak boşanmıştık. Tekrar bir araya gelip evlenmemizde dinen bir mahsur olmadığı söylendi ve tekrar evlendik. Ancak eşim beni üç talakla tekrar dinen boşadı. Bu durumda tekrar evlenebilme şansımız olabilir mi?”⁵⁸⁴

57 yaşında ilkokul mezunu evli bir kadının sorusu şöyledir:

“25 senelik evliyim. Beş sene önce eşim bir hayat kadınıyla yaşamaya başladı ve beni dinen bir kere boşadı. Bir zaman sonra tekrar dinen boşadı. Sonra da mahkeme

⁵⁸² Bkz. AİRB Kişisel Karteks, Şişli, Nisan, 2008.

⁵⁸³ Bkz. AİRB Kişisel Karteks, Pendik, Nisan, 2008.

⁵⁸⁴ Bkz. AİRB Kişisel Karteks, Pendik, Temmuz, 2008.

yoluyla boşandık. Eşim pişman oldu ve birleştik. Şimdi beraber yaşıyoruz. Acaba ben boşanmış sayılıyor muyum?”⁵⁸⁵

“Resmi olarak boşandık. Dinen boşanmayı ifade eden hiçbir kelime kullanmadım. Karşılıklı olarak tekrar evlenmeye karar verdik. Ne yapmamız gerekir?”⁵⁸⁶ Sorularda da görüleceği üzere eşler resmi olarak tekrar evlenebilse de bu nikâhın dinen de meşru olmasını arzulamakta ve dini nikâhlarının durumunu merak etmektedirler.

Karı-koca arasında boşanmanın olduğu durumlarda, tek boşanma bile olsa toplumda, kadının başka bir erkekle evlenmeden eski eşiyle evlenemeyeceği görüşü, tekrar evlenmek isteyen çiftleri şüpheye düşürmekte ve işin aslını öğrenmek üzere Müftülüklere başvurmaktadırlar. Ayrılıp resmi olarak tekrar evlenen karı-kocaya çevreden resmi nikâhlarının olsa bile dini nikâhlarının geçerli olmayacağına söylenmesi, toplumda eksik ve yanlış bilgilerin yaygın olduğunu ve resmi nikâh-dini nikâh ikilemini göstermektedir. 50 yaşında ilkokul mezunu evli bir erkek:

“Mahkeme yoluyla eşimden boşandım. Fakat şimdi ikimiz de pişmanız. Yeniden evlenip aile yuvamızı devam ettirmek istiyoruz. Bazı kimseler sizin tekrar bir araya gelmeniz haramdır dediler. Siz bu konuda ne söylersiniz?”⁵⁸⁷

Resmen boşanmanın henüz gerçekleşmediği durumlar da vardır. 45 yaşında evli bir erkek sormaktadır:

“Mahkemeye boşanmak için başvurduk. İki çocuğumuz var. Daha sonra düşündük ve boşanmaktan vazgeçtik. Mahkemeden müracaatımızı geri alıp evliliğimize devam edebilir miyiz?”⁵⁸⁸

C. Sadece Dini Nikâhı Olan Ve Boşanan Eşlerin Tekrar Evlenmesi

Resmi nikâh olmadan boşanmanın olduğu durumlarda eşler bir araya gelmek istediklerinde yeniden nikâh kıydırılıp kıydırılmayacağı kişilerin kafalarını karıştırmaktadır. 48 yaşında ilkokul mezunu bir bayan:

“48 yaşındayım. Bundan 5 yıl önce yaşlı bir beyle evlenmeye karar verdik. Resmi nikâh olmadan imam nikâhımız kıyıldı. İstemedim beraber olmak zorunda kaldım.

⁵⁸⁵ Bkz. AİRB Kişisel Karteks, Üsküdar, Mayıs, 2008.

⁵⁸⁶ Bkz. AİRB Kişisel Karteks, Pendik, Temmuz, 2008.

⁵⁸⁷ Bkz. AİRB Kişisel Karteks, Gaziosmanpaşa, Mayıs, 2008.

⁵⁸⁸ Bkz. AİRB Kişisel Karteks, Eyüp, Mart, 2008.

Ancak resmi nikâhımız kıyılmadan beni üç talakla boşadı. Yeniden bir araya gelme imkanımız olur mu?”⁵⁸⁹

Üniversite mezunu 25 yaşında resmi olarak bekâr bir erkek:

“Kız arkadaşımın vekaletini aldım ve iki arkadaşımın huzurunda dini nikâhımızı kendim kıydım. Beni çok kızdırdı ve bu iş bitsin diye onu boşadım. Aradan geçen zaman zarfında onu çok sevdiğimi anladım ve tekrar evlenmeye karar verdik. Dini nikâhımız bitmiş midir?”⁵⁹⁰ diye sormaktadır. Görüldüğü üzere dini nikâh, resmi nikâh gibi belirli sorumlulukları almayı gerektiren önemli bir akit gibi görülmemekte, flörtü meşrulaştırmak için kullanılan bir araç olarak kabul edilmekte ve yeri geldiğinde, kızıldığında, ders vermek, intikam almak için vb. dini nikâh altındaki kadın kolaylıkla boşanabilmektedir. Çünkü burada mağdur olan daha çok kadındır.

38 yaşında evli bir erkeğin sorusu ise şöyledir:

“Eşimin beni sürekli ihmal etmesi sebebiyle genç bir kızla ikinci bir evlilik yaptım. 4 yıldır gizli olarak bu devam ediyor. Şimdi ise kız benden ayrılmak istiyor ve görüşmüyor. Bu durumda boşanma gerçekleşmiş midir?”⁵⁹¹ Dini nikâhın ve boşanmanın sonuçları resmi nikâh ve boşanma kadar ağır olmadığından, resmi eşin haberi olmadığı geçici ilişkiler böyle başlayıp bitirebilmektedir. Bireylerin dini nikâh ve boşanmayı kendi konteksinden çıkarıp, halk tarafından bilinse “gayrı meşru” olarak tanımlanacak ilişkilerini meşrulaştırmak için kullandıkları görülmektedir.

5. Boşanan Eşlerin Görüşmesi

Boşanan eşlerin bir kısmı geçmişte nikâhlı olmanın verdiği rahatlıkla hareket edebilmekte, arada çocukların olması gibi ortak noktalar da bahane edilerek nikâhlı olmadan meşru sayılamayacak birliktelikler yaşamak isteyebilmektedirler.

“Eşimden boşandım. Maddi imkanlarım iyi. Mahkeme çocuğumu bana verdi. Eski eşim çocuğumuzdan ayrılamıyor. Sürekli bizimle beraber ve birlikte yaşamamızı istiyor. Ne yapmalıyım?”⁵⁹²

⁵⁸⁹ Bkz. AİRB Kişisel Karteks, Pendik, Nisan, 2008.

⁵⁹⁰ Bkz. AİRB Kişisel Karteks, Beşiktaş, Ekim, 2008.

⁵⁹¹ Bkz. AİRB Kişisel Karteks, Kadıköy, Nisan, 2008.

⁵⁹² Bkz. AİRB Kişisel Karteks, Güngören, Mayıs, 2008

Boşanılan eşle görüşme ölçüleri de boşanma ile ilgili sorular arasındadır. Örneğin; “Birkaç yıl önce eşimden ayrıldım. İki kız çocuğum var ve babaları ile birlikte yaşıyorlar. Eşimle görüşüyoruz. O benim evime gelmiyor. Ben ise kızlarımın bazı temizlik işlerini yapmak veya onlara yemek yapmak için arada bir eski eşimin evine gidiyorum. Dinen bir mahsuru var mıdır?”⁵⁹³ Sorusu buna örnektir.

“Son yedi yılı huzursuzluk içinde geçen 32 yıllık evliliğimiz bir yıl önce boşanmayla sonuçlandı. Bir oğlumuz var ve Amerika’da okuyor. Oğlum geldiğinde babası da geldi ve akşam benim evimde kaldı. Dinen bir sakıncası var mı? Ayrıca geçenlerde oğlum Amerika’da iken, evinde doğalgaz henüz bağlanmadığı için, banyo yapmaya geldi ve o akşam da bende kaldı. Ayrı odalarda kaldık. Ortak bir çocuğa sahip olduğumuz için bir araya gelme durumumuz oluyor. Acaba ayrı evlerde yaşamak ve birlikte olmamak şartıyla dini nikâh yaptırırsak olur mu?”⁵⁹⁴

Bireylerin ortak geçmişlerinin olması, eski eşle yeni mahremiyet sınırlarını hatırlamalarını zorlaştırmaktadır. 35 yaşında lise mezunu boşanmış bir bayan:

“Boşandığım eşimle birlikte oldum. Zina etmiş olur muyum?”⁵⁹⁵ diye sormaktadır. Oysaki arada artık nikâh bağı olmadığından yaşanan ilişkiyi başka şekilde düşünmek mümkün değildir.

⁵⁹³ Bkz. AİRB Kişisel Karteks, Kadıköy, Şubat, 2008.

⁵⁹⁴ Bkz. AİRB Kişisel Karteks, Şişli, Kasım, 2008.

⁵⁹⁵ Bkz. AİRB Kişisel Karteks, Bakırköy, Nisan, 2008

SONUÇ

Bu çalışmada, İstanbul Müftülüğü Aile İrşat ve Rehberlik Büroları'na sorulan sorular ışığında İstanbul'da aile hayatı araştırılmıştır. Genel olarak din-aile hayatı ilişkisinden ziyade, tezin sınırlarını belirlemek açısından, tez konusu İstanbul iliyle sınırlanmıştır. Böylece daha derin ve nitelikli bir analiz yapabilmek hedeflenmiştir. Bireyler tarafından İstanbul Müftülüğü Aile İrşat ve Rehberlik Bürolarına yöneltilen sorular perspektifinde aile hayatı incelenmiştir ki bu da çalışmanın bir diğer sınırı idi. Çünkü gündelik hayatta dini yaşamın farklı alanlarda görünürlükleri vardır. Bu çalışmada bu görünürlüklerden İstanbul Müftülüğü AIRB'lerine yansıyanı araştırılmıştır ki, bireyler kendi istekleriyle ve baskı altında olmadan bu soruları sorduklarından, objektif bir sonuca ulaşmak hedeflenmiştir. Dolayısıyla İstanbul Müftülüğü ve İlçe Müftülükleri Aile İrşat ve Rehberlik Bürolarına 2008 yılında sorulmuş ve kayıt altına alınmış 1231 karteks incelenmiş, bir kartekte birden fazla soru olduğu durumlar da olduğundan toplam 1909 soru değerlendirilmiştir.

Bu çalışmanın temel hipotezi; "İstanbul Müftülüğü Aile İrşat ve Rehberlik Bürolarına sorulan sorularda İstanbul'da aile hayatındaki ilişkiler ve sorunlar yansımalarını bulmuştur. Dolayısıyla bu sorular incelendiğinde İstanbul'da aile hayatına dair bilgiler elde edilebilir. Sorulan bu soruların konuları ile cinsiyet, yaş, eğitim düzeyi, medeni durum gibi sosyo-demografik değişkenler arasında ilişki vardır. Bu değişkenlerdeki farklılaşma sorulan sorularda da farklılığa yol açar" şeklinde idi. Alt hipotezler ise, sorulardan ailenin kurulma aşaması olan nişanlılık dönemi algılarına dair bilgiler elde edileceği, nişanlılıkta dini nikâh uygulamasının devam ettiği ve bu durumun sorunlara yol açtığı, evlilikte yaşanan problemlerin kadınlar ve erkekleri nasıl etkilediği ve çözüm arama noktasında AIRB'lere hangi konularda çözüm için başvurdukları tespit edilebileceği, medeni durum farklılaşmasının sorulan soruların konusunda ve sayısında farklılığa yol açacağı, evlilerin aile hayatına dair bekârlardan daha çok soru sorduğu şeklindeydi. Çalışmanın sonucunda temel hipotez doğrulanmıştır. Yani gerçekten de İstanbul Müftülüğü Aile İrşat ve Rehberlik Bürolarına sorulan sorularda İstanbul'da aile hayatındaki ilişkiler ve sorunlar

yansımalarını bulmuş, dolayısıyla bu sorular incelendiğinde İstanbul'da aile hayatına dair bilgiler elde edilebilmiştir. Alt hipotezler de aynı şekilde doğrulanmıştır.

Bu araştırma sonucunda Diyanet İşleri Başkanlığı'nın topluma yönelik faaliyet alanlarından biri olan Aile İrşat ve Rehberlik Büroları'nın, topluma yön vermede etkili olduğu ifade edilebilir. İstanbul Müftülüğü AİRB'leri özelinde ise, büroların aileye dair sorulan sorular yanında dini bilgi istemeye yönelik sorular açısından da aktif olduğu tespit edilmiştir. Aslında bu soruların aile ile ilgili olmayan bir kısmının Müftülüğün Fetva Birimine yönlendirilmesi gerekmektedir.

Aile İrşat ve Rehberlik Bürolarına İstanbul'da 2008 yılında toplam 1240 kişi soru sormuştur. Sorulan sorularda 9 kişinin ne sorduğuna dair kayıt bulunmadığından, 1231 görüşme geçerli kabul edilmiş ve değerlendirilmiştir. Soruları soran kişilerle ilgili bilgiler, cinsiyet, yaş, meslek, eğitim durumu başlıkları altında ele alınmıştır. Soruyla ilgili olarak ise sorunun hangi ilçeden sorulduğu, telefonla mı yüz yüze mi sorulduğu ve sorunun sorulduğu tarihle ilgili bilgiler verilmiştir. Soruyu soran kişiyle ve soruyla ilgili sayısal bilgiler tablolar şeklinde verilmiş, ayrıca konuyla ilgili bilgiler grafikler şeklinde de sunulmuştur.

Soruların 979'unu yani %79,9'unu kadınlar sormuştur. Erkekler ise 246 soru sorarak soruların %20,1'ini sormuşlardır. Erkeklerin sorduğu soruların, kadınlardan daha az olmasındaki en önemli faktör, Aile İrşat ve Rehberlik Bürolarında daha çok bayan din görevlilerinin görev yapıyor olmasıdır. Ayrıca bu veri şöyle yorumlanabilir; kadınlar aile içi problemlerden daha fazla etkilenmektedir ve yaşadıkları bu problemleri paylaşmak ve çözüme kavuşturmak istemektedirler. Çözüm bulabilecekleri ve hatta bazı sorularda görüldüğü üzere psikolojik destek talep edebilecekleri bir merci olarak da Müftülük Aile İrşat ve Rehberlik Bürolarını görmektedirler. Bunun sebebi, karşılaştıkları bu problemlere dini referans alarak çözüm üretmek istemeleri olabileceği gibi, görüşmelerin çoğu telefon görüşmesi şeklinde yapıldığı için problemlerine çözüm üretmeye çalışırken kimliklerinin ortaya çıkmayacak olması ve bilgilerin gizli tutulacak olması garantisini de AİRB'lere yönelme sebebi olabilir. Ayrıca AİRB'leri ücretsiz hizmet veren birimlerdir, bu da maddi açıdan daha ziyade erkeklere bağımlı olan kadınlar için olumlu bir yöndür.

Ayrıca kadınların AİRB'lere daha çok başvurması, Diyanet İşleri Başkanlığı'nın, genellikle camilerde gerçekleşen vaaz ve irşat hizmetlerine iştirak edemeyen hanımların, uygun şartları bulduklarında Din Hizmetlerinden faydalandıklarını ve bunda da istekli olduklarını ortaya çıkarmıştır.

Eğitim düzeyi ilkokul ve lise olan bireylerin AİRB'lere daha çok başvurmaları ise, bu bireylerin dini bilgi edinmede devletin resmi kurumu olan, Diyanet İşleri Başkanlığı'na güvendiklerinin ve danışmanlık hizmeti alırken "dini danışmanlığı" tercih ettiklerinin bir göstergesi olarak kabul edilebilir. Ayrıca özellikle dini bilgi isteme konulu soruların ayrıntıları incelendiğinde karşımıza çıkan tablo, örgün eğitim sürecinden geçmiş bireylerin sorularda da örnekleri verilen konularda -ki bunların azımsanamayacak bir kısmı Müslümanların günlük hayatlarında yer alan ibadetlere dairdir- bu kadar yetersiz bilgiye sahip olmaları, örgün eğitimdeki din eğitiminin yeterliliğini sorgulanır hale getirmektedir.

Soru soran bireylerin yüzde 15,8'i 15-25 yaş arası, yüzde 31,1'i 26-35 yaş arası, yüzde 29,7'si, 36-45 yaş arası bireyler olduğu tespit edilmiştir. 46-55 yaş arası bireyler ise yüzde 15,4'tür. 55 yaş ve üstü bireyler ise %8,0'lik payı işgal etmektedirler. Yani sorular %76,3'lik yüzdeyle 15-45 yaş arası bireyler tarafından sorulmuştur.

Sorulara cevap veren Aile İrşat ve Rehberlik Bürosu personelinin %64,8'i kadın, %35,2'si ise erkek görevlilerden oluşmaktadır. Bu durum Simav'ın Erzurum ve Bursa Müftülüklerine sorulan soruları incelediği sorularından farklılık arz etmektedir.

Soru soranların yüzde 13,3'ünün bekâr, 4,6'sının dul/boşanmış, 82,1'inin evli olduğu tespit edilmiştir. Aile İrşat ve Rehberlik Bürolarının, aileye yönelik problemler konularında yardım aranan birimler olduğu düşünüldüğünde bu veriler Aile Bürolarının kuruluş amacına yönelik hizmet ettiğini ortaya koymaktadır.

Sorulan soruların yüzde 64,9'unun yüz yüze görüşülerek, yüzde 35,1'inin ise telefonda görüşülerek sorulduğu saptanmıştır. Bunun sebebi ise şöyle açıklanabilir: İl ve ilçe Müftülükleri Aile İrşat ve Rehberlik Büroları çalışanları, incelememizi yaparken fark ettiğimiz üzere sadece bu bürolarda görev yapan bireyler değildir. Hal-i hazırda imam, kuran kursu öğreticisi, vaiz ve vaize olarak görev yapan bireyler, çeşitli eğitim

seminerlerini takip ettikten sonra Aile İrşat ve Rehberlik Bürosu çalışanı olarak da görev yapabilmektedirler. Hatta AİRB çalışanların çok büyük bir çoğunluğu böyledir. Durum böyle olunca, bu bireyler görev yaptıkları sırada kendilerine aile ile ilgili sorular soruları AİRB kartekslerine kaydetmektedirler. Bu yüzden yüz yüze görüşme oranları telefonla görüşme oranlarından fazla çıkmaktadır.

1231 adet soru alt başlıklarla düşünüldüğünde 1909 adet konu, 3 ana başlık altında ele alınmıştır: 'Ailenin Oluşumu', 'Ailenin Temel Unsurları' ve 'Ailenin Parçalanması'.

Ailenin oluşumuyla ilgili sorular; evlilik öncesiyle ilgili gelen problemler ve evlilikle ilgili problemler şeklinde 2 başlık altında toplanmıştır. Evlilik öncesi problemler, evlilik engelleri ve nişanlılık dönemiyle ilgili problemlerdir. Nikâhla ve cinsel beraberlikle ilgili sorular evlilikle ilgili problemler başlığı altında toplanmıştır. Çocuk, anne-baba ve kayınvalide-kayınpeder ilgili olan sorular, 'Ailenin Temel Unsurları' bölümünde ele alınmıştır. Ailenin parçalanmasıyla ilgili sorular iki ana başlık altında toplanmıştır: Boşanma öncesi ve boşanma sonrası. Aile içi huzursuzluk, eşler arası yaşanan geçici ayrılıklar ve evlilikte aldatmayla ilgili gelen sorular boşanma öncesi yaşanan problemlerdir. Boşanmayla ilgili gelen sorunlar, kadının boşanma nedeni olarak gördüğü durumlar, kadının boşanma kararının önündeki engeller, kocanın boşanma nedeni olarak gördüğü durumlar, boşanma sonrası dönem ise talak ifadesinin kullanılması, kadının boşanması, boşanmada mehrin durumu ve boşanan eşlerin bir araya gelmesi başlıkları altında incelenmiştir.

'Ailenin Oluşumu' bölümünde evlilik öncesiyle ilgili konular, evlilik engelleri ve nişanlılık başlıkları altında ele alınmıştır. İslam hukukunda evlenme engelleri devamlı ve geçici olmak üzere iki çeşittir. Devamlı evlenme engelleri aynı cinsten olma, kan hısımlığı, sıhrî hısımlık, süt hısımlığı olmak üzere 4 başlık altında incelenmiştir. Devamlı evlenme engelleriyle ilgili en çok soru sütkardeşlikle ilgili gelmiştir. Süt kardeşlik özellikle süt kardeş olduklarını bilmeden evlenme kararı alan ve sonra süt kardeş olduklarını öğrenen gençler tarafından anlamlandırılmamaktadır. Sütkardeşlikle ilgili örneklerden, toplumda, bazen ihtiyaç gereği, bazen de çocuklar arasında ileride mahremlik oluşturmak amacıyla sütkardeşliğin devam ettiği anlaşılmaktadır. Ancak bireylerin zihni bu konuda netleşmemiştir. Evlenme engelleriyle ilgili olarak farklı

mezhepten olan kimselerle evlenmek konusunda tereddütlerin olduğu ve özellikle Alevilik gibi İslam içinden çıkan farklı mezhep mensubu kimselerin farklı dindenmiş gibi algılandıkları tespit edilmiştir.

Nişanlılıkla ilgili olarak AİRB'lere çok sayıda soru sorulmuştur. Bunların konuları genel olarak nişanlılıkta dini nikâh kıyılıp kıyılmayacağı ki bu tip sorularda ailelerin ve erkek tarafının ısrarı dikkat çekmektedir, nişanlılıkta kıyılan dini nikâhın nişanlılık sona erdirildiğinde durumu, nişanlılıktaki mahremiyet sınırları, nişanlılık sona erdirildiğinde hediyelerin durumu gibi konulardan oluşmaktadır. Nişanlılıkla ilgili sorularda en çok görülen problem nişanlı olan çiftlerin bu süreç içerisinde dini sınırlılıklar konusunda yeterli bilgiye sahip olmamalarıdır. Nişanlı gençlerin anlayamayıp ayrılma durumunda evlilik öncesi yapılan dini nikâh özellikle kız tarafına sıkıntı oluşturmaktadır. Nişanlılık toplum tarafından evliliğe hazırlık dönemi olarak kabul edildiğinden nişanlı olmayanlar arasında kabul edilmeyen davranışlar nişanlılar için kabul edilebilmektedir. Bu sebeple sınırlar silikleşmekte ve farklı talepler ortaya çıkabilmektedir. Oysaki dinen nişanlılar birbirlerine namahrem, iki yabancı gibidirler.

Sorularda ifadesini bulduğu üzere, dini nikâhlı nişanlılıklarda, asıl nişanlılık döneminde olması gereken mahremiyet sınırları aşılmakta ve cinsel beraberliğe varan yakınlaşmalar yaşanmaktadır. Dini nikâh, erkeğe resmi nikâhla birlikte gelen hakları kısmen vermekte ve evlilik sürecinde yaşanması gerekenleri yaşamasına izin vermektedir. Sorulara yansıyan nişanın bozulması durumlarında ise kadın ciddi bir şekilde mağdur olmakta, aralarında resmi nikâh olmadığı için bir hak talep edememekte, hatta dinen karşı tarafın boşamaması yüzünden başka birisiyle de evlenememektedir. Erkekler ise gayet rahat bir tavır içinde, cinsel ilişkide buldukları dini nikâhlı nişanlılarını terk edebilmekte ve resmi yaptırımı olmadığı için kız tarafını düşünmeden bu ilişkiden sıyrılabilirler. Bu sebeple sorularda erkek tarafından nişanlılıkta dini nikâh ısrarına kadınların tereddütle yaklaşması göze çarpmaktadır.

'Ailenin Oluşumu' bölümünde evlilikle ilgili konuların ilki nikâhla ilgilidir. Nikâhla ilgili olarak velayet, mehir gibi nikâhın şartlarıyla ilgili gelen sorular arasından en çok gelen soru gizli nikâhla ilgilidir. Gelen sorularda gençlerin ailelerinin tasvip etmediği evlilik kararlarını gizli olarak yerine getirip getiremeyeceği sorulmaktadır. Özellikle evlilikte aldatma olaylarında kişilerin vicdanlarını rahatlatmak için başvuru

gizli nikâhın sahilhliği de çokça sorulan sorular arasındadır. Sorulardan toplumda, dini nikâhın düşmesi, bozulması şeklinde yanlış bir kanı olduğu anlaşılmaktadır. Ama bireylerin aile kurumunun devamı için aralarında “dinî nikâhın” da olması gerektiğine dair kanıları da geleneksel toplum olmaktan çıkmakta olan İstanbul toplumunun genlerindeki dini kodlardan tamamen sıyrılamamış olduğunu göstermektedir.

Birçok konuda karşımıza çıkan dini nikâh-resmi nikâh ikilemiyle ilgili gelen sorular bu bölümde yoğunluk göstermiş ve ayrıntılı olarak ele alınmıştır. Ülkemizde çoğunlukla resmi nikâhla birlikte dini nikâh da yapılmaktadır. Resmi nikâh olmaksızın dini nikâhla yaşamanın hükmü, resmi nikâh yapıldığında dini nikâha gerek olup olmadığı sorulan sorular arasındandır.

Evlilikte ebeveyn rızasına dair sorularda, anne-babaların, çocuklarının evliliklerinde çok etkin bir role sahip olduğu ortaya çıkmıştır. Bu rol, kimi zaman bazen annenin bazen babanın, çocuklarının seçtiği kişiyle evlenmesine razı olmama şeklinde olurken, kimi zaman da anne-babanın çocuklarını istemediği biriyle zorla evlendirmesi şeklinde olmaktadır. Anne-babaların bu baskıcı tutumunda, bazen annenin hayatta yalnız kalması, bazen babanın dini hassasiyetleri, bazen de çevrenin etkisi rol oynamaktadır. Aileler, bu gibi farklı sebeplerle çocuklarının hayatlarındaki en önemli olaya, evliliğe, baskıcı bir tarzda müdahale etmektedir. Kız çocuklarının evlilik kararı hala anne baba tarafından engellenebilmektedir, kız çocukları da anne babalarının istekleri ve kendi kararları arasında sıkışmakta, ebeveynlerini de göz ardı edememektedirler.

İstanbul İl ve İlçe Müftülüğu AİRB’lerine sorulan sorularda evlilikte kadının haklarına ve kısıtlanmalarına dair birçok soru göze çarpmaktadır. Bunlar, kadının çalışması, kadının mülkiyet hakkı, kadının bir yere giderken izin alması gerekip gerekmediği, kadının kocasının malı üzerinde hakkı olup olmadığı konularında yoğunlaştığı görülmektedir. Bu gibi sorulardan anlaşılmıştır ki kadının mülkiyet hakkı, koca, baba, erkek kardeş evi geçindirmek zorunda olarak düşünöldüğünden, gereksiz görölmekte, eğer varsa kadının mülkleri üzerinde erkekler tasarruf hakları olduğunu düşünmektedirler. Kadının çalışması ve seyahat etmesi de kocaları tarafından kısıtlandıkları alanlardır.

Evlilikte yaşanan sorunlar başlığı altında ise daha çok kadınların bu konular hakkında soru sordukları görülmüştür. Kadınların evliliklerindeki mutsuzluğa ve huzursuzluğa dair sorulara bakıldığında, kocanın aldatması, kocadan şiddet, kocanın kendi ailesine aşırı düşkünlüğü, kocanın kötü alışkanlığı, kocanın hakaretleri, evini ihmal etmesi, kocanın evi geçindirmemesi, kocanın huysuz olması, ilgisiz olması, maddi sorunlar, kocanın aşırı kıskacılığı, kocanın eski ilişkileri, ailedeki küskünlükler vb. konular hakkında oldukları görülmektedir. Bu durumlarda kadın boşanmayı düşünmemekle beraber huzursuzluk içinde aile hayatını sürdürmektedir.

Evlilikte cinsel beraberliğe dair sorularda daha çok cinsel ilişkinin meşru sınırlarına dair sorular göze çarpmaktadır. Kadınların cinselliğe dair algıları da gün yüzüne çıkmaktadır. Soru soranlar daha ziyade kadınlar olduğundan, kadınların aile hayatının cinsel yönüne ilişkin sınırları tam olarak bilmemekte olduğu ve bazen erkeklerin meşru sınırlar içindeki istekleri dahi kadın tarafından şüpheyle karşılandığı ortaya çıkmıştır. Cinsel ilişkinin ne zaman, nasıl, hangi aralıkla olması gerektiği, mübarek gün ve gecelerde cinsel ilişkinin olup olmamasıyla ilgili sorular da bireylerin kafasını karıştıran konular arasındadır.

Sorularda gün yüzüne çıkan gayr-ı meşru cinsel birlikteliklere dair sorunlar da incelenmiş, kadının yine çeşitli açılardan mağdur olduğu ortaya çıkmıştır.

‘Ailenin Temel Unsurları’ başlığı altında en çok soru çocuklarla ilgili olarak gelmiştir. İkinci olarak kayınvalide-kayınpeder ilişkileriyle, üçüncü olarak anne-baba ilişkileriyle ilgili olarak gelmiştir.

Çocuklarla ilgili olarak en çok soru çocuk eğitimi konusunda sorulmuştur. Çocuk sahibi olmak, büyütmek, bunları yaparken de dini sınırlar içinde hareket etmek dini duyarlılığı olan çiftler için önem arz etmektedir. Çocuğa isim koymak dahi bu sürecin bir parçasıdır. Çocuk eğitimi, toplumun temel yapısını oluşturan aile için en zor, fakat en önemli konulardan birisidir. Çocuk eğitiminin ilk başladığı yer ailedir. Çocuk sahibi olan aileler çeşitli problemlerle karşı karşıyadır. Çocukların söz dinlememesi, çocuğun aile içi kurallara uymak istememesi, çocukların eğitim ve özel hayatlarındaki tercihlerinin aile tercihlerinden farklı olması, çocukların başarısızlık ve mutsuzluk neticesinde hayatı sonlandırma isteği, çocukların anne ve baba arasında kalması veya annenin baba ve çocukları arasında kalması bu problemlerden bazılarıdır. Ailelerin

küçük çocuk, ergen çocuk ve yetişkin çocuklarıyla yaşadıkları problemler AİRB kartekslerine yansımıştır.

Çocuk eğitiminden sonra en çok soru kürtaj konusunda sorulmuştur. Aile içi huzursuzluklar, ekonomik sıkıntılar, çocuk sayısının fazla olması, çocuğun özürlü doğacak olması kürtaja yol açmaktadır. Kürtaj sonrası yaşanan psikolojik sıkıntılar da kişilerin Müftülüklere başvurmasına sebep olmuştur. Kürtaj sebepleri; yasak ilişki, bebeğe hazır olmama, bebeğin sakat doğma ihtimali, evlilikteki problemler ve çevresel etkenler olarak sıralanabilir. Dinen yasak olmasına rağmen, belli bir günü doldurmadığı takdirde resmi olarak kürtajın yapılabiliyor olması, insanlara bu kapıyı aralamaktadır.

Kürtaja dair soruları daha çok evli erkeklerin sorduğu tespit edilmiştir. Erkeklerin hanımları adına sordukları bu sorularda, kadınlara göre daha rahat bir tavır içinde oldukları gözlenmiştir. Özellikle istenmeyen bebeğin ve özürlü bebeğin kürtajına dair sorularda erkekler fiili bizzat işlemeyeceklerinden soruyu sorarken de sorumluluğun bir bakıma kendilerine ait olmamasının verdiği rahatlıkla soru sormuşlardır.

Kürtaj hakkındaki soruların çoğu özürlü doğma ihtimali olan bebeklerin kürtajına dairdir. İnsanlar özürlü bebek sahibi olmak istememekte, çözüm yolu olarak daha doğmadan bebeğin yaşamına son vermek anlamında kürtajı görmektedirler.

Anne baba ile ilgili sorularda anne-babanın çocuk üzerindeki hakları, yaşanan problemlerde onlara karşı nasıl tavır alınması gerektiği vb. konular göze çarpmaktadır. Anne-baba ile ilgili problemler, genel itibarıyla anne ve/ya babanın evli olan evlatlarının yanında kalma zorunluluğu oluşunca ortaya çıkmaktadır. Bazen anne babanın huysuz tavırları bazense ebeveynlerden birinin veya her ikisinin evladının yanında kalma isteği, kız evlat ise kocası, erkek evlat ise hanımı tarafından istenilmemesi aile içi huzursuzluklara sebep olmaktadır. Anne-babasına bakmak ile aile huzurunu tercih etmek zorunda kalan birey, bu ikilemin içinden çıkabilmek için Müftülüklere bağlı bulunan AİRB'e yönelmektedir.

Anne babaya bakmaya dair sorularda, anne babanın ihtiyaç halinde olmaları durumunda evlatları tarafından bakılmaları hakkı olmasına rağmen, erkeğin aile reisliği gibi rolleri üstlenmesi gibi nedenlerden dolayı bu bakımın erkeğin üzerine yıkıldığı, erkek geçimin temini için tüm gün dışarıda olunca, kocanın, karısıyla sorunlar yaşadığı ortaya çıkmıştır. Aile büyüklerinden daha önce görülen kötü muameleler, bu kişiler

bakıma muhtaç hale geldiklerinde, evlatların kararsızlık ve isteksizliklerine sebep olmaktadır.

Gelin kayınvalide ilişkilerine dair sorularda, bu ilişkinin bazen sorunlu bir durum arz ettiği ortaya çıkmıştır. Özellikle birlikte yaşanan durumlarda sorunlar daha çok gün yüzüne çıkmaktadır. Ataerkil aile yapısına sahip olan Türk toplumunda, anne-baba ile oturulacaksa genellikle gelin, eşinin evine gittiğinden gelin-kayınvalide problemleri sıklıkla görülmektedir.

Kayınvalide-gelin ilişkilerinde kayınvalideden kaynaklanan problemler, kayınvalidenin oğlunu kıskanması, gelini çekememesi, oğluna kendi istediği kızı eş olarak alamaması, gelininin kendi beklentilerine cevap verememesi, oğlunu karısı aleyhine kışkırtması şeklinde sıralanabilir. Gelinden kaynaklanan problem ise; kayınvalidesine hizmet etmek istememesi ve eşiyle arasında geçen özel durumların veya tartışmaların başkası tarafından bilinmesini istememesi gibi gerekçelerle kayınvalide ile aynı evde oturmak istememesi olarak söylenebilir. Birçok soruda kayınvalide gelininin yaşamına müdahil olmakta ve olumsuz tavırlarla eşlerin arasını bozmaktadırlar. Bu kasıtlı tavır, gelinler tarafından hoş karşılanmamakta ve kocasının annesi olduğu için de nasıl tavır takınılacağı kestirilememektedir. Bu veriler geleneksel gelin-kaynana çatışmasının hala yaşandığının göstergesidir.

'Ailenin Parçalanması' konusu, boşanma öncesi yaşanan problemler ve boşanma sonrasıyla ilgili problemler olarak 2 grupta incelenmiştir. Aile içi huzursuzluk, karşılıklı oturulup halledilmediği takdirde, eşler arası geçici ayrılıklara hatta boşanmalara yol açabilmektedir.

Kadının boşanma nedeni olarak gördüğü durumlara dair birçok soru yöneltilmiştir. İstanbul il ve ilçelerinde evli kadınların haklarında en çok soru sorduğu konulardan biri boşanmadır. Sorularda, boşanmak isteyen kadının, can güvenliği dahi tehlikede olduğu halde, evliliği sona erdirmenin vebalini almak istemediği ortaya çıkmıştır. Örneklerden kadınlar için boşanmanın kolay bir süreç olmadığı ve kadınların en son çözüm olarak, yapacak bir şeyleri kalmadığında boşanmayı tercih ettikleri, yani boşanma sürecinde genellikle yapıcı rol oynadıkları anlaşılmaktadır. Kadınların sorularının ayrıntılarına bakıldığında, kadınların boşanmadan psikolojik olarak etkilendikleri ve dinen de boşanmanın vebali olup olmadığını öğrenmek istedikleri görülmektedir.

Kadınların boşanma nedeni olarak gördüğü durumların başında aldatılma gelmektedir. Eşlerden birinin, evlilik birliğine ihanet etmesi ve eşini başka biriyle aldatması boşanmaları hızlandırmaktadır. Ancak ihanet edenin kadın olması ile erkek olması arasında sonuçları itibariyle çok farklılık vardır. Aldatılma gibi durumlarda dahi kadın boşanmanın vebalini düşünmektedir. Kocalar ise eşlerinden habersiz bazen de haberli evlilikleri dışında yaşadıkları hayatı evlilikleriyle bir arada götürmek istemektedirler. Bu gibi durumlar düşünüldüğünde aldatan kocaların çok eşliliğe daha sıcak baktıkları ifade edilebilir.

Aldatma kaynaklı problemlerde erkeğin, evlilik dışı ilişkisinden çocuk sahibi olduğu kadınların ifadelerinden anlaşılmaktadır. Örneklerden, erkeğin evlilik dışı ilişkisini dini nikâhla meşrulaştırdığını, ancak bundan eşinin yıllar sonra haberi olduğu tespit edilmiştir.

Şiddet, kadının boşanmayı göze aldığı bir diğer durumdur. Sorularda kadınlar şiddet görmelerinin nedeni üzerinde durmamışlardır. İçki vb. saikler ifade edilse de kavgaları şiddete vardırın nedenler hakkında bilgilere ulaşamamıştır. Zaten hiçbir mazeret, şiddeti meşrulaştıramaz. Fakat kadınların ifadelerinden anlaşılacağı gibi, erkek, hanımının üzerinde kendisini tam yetkili olarak ilan etmiş durumdadır. Erkeğin karakterinin evliliğe zarar vermesi, cinsel problem ve hastalıklar, ailedeki diğer fertlerden kaynaklanan problemler, eşler arası sevginin olmaması gibi konular kadınların boşanmayı düşündüğü diğer nedenler arasındadır.

Kadının boşanmasının önündeki en büyük engel yaşadığı ekonomik sıkıntılar olmakla beraber, boşanmayı istemesinde önüne öncelikle dini, duygusal ve toplumsal engeller çıkmaktadır ki bunlar kadınları engellemektedir.

Boşama ifadeleriyle ilgili olarak genel itibariyle kinayeli sözlerin boşamaya sebep olup olmadığıyla ilgili olarak sorular gelmiştir. Boşama niyetinin açıkça belli olmadığı kinayeli sözlerde, nikâhları konusunda tereddüde düşen kişiler, Müftülüklere ve Aile İrşat ve Rehberlik Bürolarına başvurmuşlardır. Boşama sözleri, erkeklerin kadınları korkutmak ve istediklerini yaptırmak için bir tehdit vasıtası olarak kullanılmaktadır. Telefonla boşama, başkası aracılığıyla boşama vb durumlar AİRB'lere sorulan sorular arasındadır.

Üç talakın aynı anda kullanıldığı durumlar olduğu gibi, farklı zamanlarda yapılan boşamaların üçten fazla olduğu durumlar da söz konusudur. Bilindiği üzere İslam hukukunda kişilerin boşanma hakkı üçtür. Ancak üçüncü boşamadan sonra aynı kişilerin tekrar evlenebilmesi için kadının başka bir erkekle sahî evlilik yapmış olması gerekmektedir. Bu bölümde ele alınan sorularda, kişilerin bu konuyla ilgili sahip oldukları eksik bilgiler sebebiyle tereddüde düştüğü tespit edilmiştir. AİRB'lere zihar ve ziharın kastedildiği ifadeler hakkında birçok soru yöneltiştir. Sorular incelendiğinde zihar ifadelerinin hala bir boşama veya tehdit yöntemi olarak erkekler tarafından kullanıldığı ve bu kullanımların AİRB kayıtları incelendiğinde sorun olarak karşımıza çıktığı ortaya çıkmıştır.

Resmî boşanma-dini boşanma ikilemine dair başlık altında incelenen sorularda dinî boşanma/hukukî (resmî) boşanma ikilemi, özellikle kadınların gerek hukukî-malî açıdan, gerek dinî açıdan ve gerekse psikolojik huzursuzluklar açısından mağduriyetine yol açmaktadır. Özellikle erkekler, dindar kadınları, resmen boşanmadan sonra, "dinî nikâhın benim elimde", "dinî nikâhını vermedim" gibi birtakım gerekçeler öne sürerek tehdit etmekte, ya kadının yeni bir evlilik yapmasını engellemeye çalışmakta ya da yapmış olduğu yeni evlilikte adeta gayr-i meşru ilişki yaşadığı suçlamasını yöneltmektedirler. Din açısından bir önemi olmasa da, kadınların dindarlık duyarlılığına yönelik bu suçlamalar, bazen vicdanlarını tırmalamakta ve iç huzursuzluğu yaratmaktadır.

Boşanan eşlerin tekrar bir araya gelmesi durumuna dair sorularda ise dini olarak boşandıktan sonra tekrar bir araya gelmek isteyen çiftlerin şüpheye düştüğü ve AİRB'lere başvurdukları görülmüştür. Resmî olarak boşanan eşlere ise tekrar bir araya geldiklerinde, çevreden, resmi nikâhlarının olsa bile dini nikâhlarının geçerli olmayacağını söylenmesi, toplumda eksik ve yanlış bilgilerin yaygın olduğunu ve resmi nikâh-dini nikâh ikilemini göstermektedir.

Boşanan eşlerin tekrar evlenmese de çocuk vb. sebeplerle görüştikleri bir gerçektir. Bu durumlarda boşanan eşlerin bir kısmı, geçmişte nikâhlı olmanın verdiği rahatlıkla hareket edebilmekte, arada çocukların olması gibi ortak noktalar da bahane edilerek nikâhlı olmadan meşru sayılamayacak birliktelikler yaşamak isteyebilmektedirler. Ancak bunun çok sık görülen bir durum olmadığı anlaşılmaktadır.

Ek 1:
Aile İrşat ve Rehberlik Bürosuna Sorulan Sorular (Ayrıntılı Başlıklar)

Tablo 12: Aile İrşat ve Rehberlik Bürosuna Sorulan Sorular

BAŞLIK	SORU	ADET
Akrobayla ilişkiler hakkında sorular	Akrobayla ilişkiler	13
	Alacak meselesi	2
	Damada fitre	1
	Damada zekât	1
	Geline fitre	1
	Geline zekât	2
	Hakkını helal etmemek	2
	Huysuz görümceye muamele	1
	Kan davası	1
	Kardeşe yardım	1
	Kocanın amcasına bakma	1
	Sorunlu kardeş	2
Toplam		28
Anne ile ilişkiler hakkında sorular	Anne hakkı	7
	Annenin bakılma hakkı	2
	Annenin bedduası	7
	Anneye bakma	3
	Anneye hak helal etmemek	1
	Anneye itaat	1
	Anneye kötü muamele	1
	Anneyi sevmek	1
	Anneyle dargınlık	1
	Huysuz anneye muamele	4
	Kız çocuk anneye bakmak zorunda mı?	3
Toplam		31
Anne-babayla ilişkiler hakkında sorular	Anne babanın bakılma hakkı	18
	Anne babaya itaat	3
	Anne babayı ibadete zorlama	1
	Anne babayı Umreye gönderme	1
	Ebeveyn ziyareti	2
	Ebeveynin ziyaret hakkı	3
	Evlada bakmak	1
	Evlilikte ebeveyn rızası	8
	İbadette anne babaya itaat	1

	Oğlu evliliğe zorlamak	1
	Sorunlu evlada muamele	1
Toplam		40
Baba ile ilişkiler hakkında sorular	Baba bedduası	3
	Babadan anneye şiddet	1
	Babadan habersiz parasını yemek	1
	Babanın aldatması	1
	Babaya hak helal etme	1
	Babaya hakaret	2
	Babaya itaat	3
	Babaya küslük	1
	Babayı sevmek	1
	Babayla dargınlık	2
	Huysuz babaya muamele	2
	İlgisiz baba	1
Toplam		19
Batıl inançlar hakkında sorular	Batıl inançlar	3
	Büyü	13
	Büyü bozdurmak	3
	Büyü sebebiyle evlenmemek	3
	Büyü yapmak	1
	Cinden kurtulmak	11
	Hocaya okutma	5
	Hocaya okutmak	3
	Muska yazdırmak	4
	Nazar	1
	Rüya tabiri	2
	Sorunlu evladı hocaya okutmak	1
		Vesvese
Toplam		57
Bayanların eşler hakkındaki soruları	Ateist koca	1
	Farzi ibadette koca izni	4
	Haramlarda kocaya itaat	1
	Hasta koca	2
	Huysuz kocaya muamele	13
	İbadette koca izni	4
	İçki bağımlılığı	4
	İçkici kocaya sofraya hazırlama	31
		İlgisiz koca

	Kadının ölümü	1
	Karısını katletme isteği	1
	Kocadan habersiz harcama yapmak	8
	Kocadan habersiz kadının alışması	2
	Kocadan habersiz sadaka	3
	Kocadan para saklama	9
	Kocadan şiddet	6
	Kocanın aldatması	43
	Kocanın evi geçindirmemesi	21
	Kocanın evi terk etmesi	2
	Kocanın kadının ailesini ziyaretine izin vermemesi	5
	Kocanın karısını evden atması	1
	Kocanın Kuran kursuna gidilmesini istememesi	2
	Kocanın namaz kılmaması	10
	Kocanın psikolojik rahatsızlığı	1
	Kocanın rızasını kazanma	1
	Kocanın üzüntüsü	1
	Kocaya günahları söylemek	1
	Kocaya iftira	1
	Kocaya itaat	14
	Kocaya kötü muamele	5
	Kocaya sabır	1
	Kocaya soğukluk	1
	Kocayla geçimsizliğin hükmü	3
	Kötü alışkanlığı olan kocaya muamele	3
	Nafile oruçta koca izni	3
	Sakal için karısından izin	1
	Sorunlu koca	2
Toplam		226
Boşanma hakkında sorular	Ayrılık boşanma nedeni mi?	1
	Başı açık olma boşama nedeni mi?	1
	Boşama sözleri	14
	Boşamada hulle	1
	Boşamadan pişmanlık	3
	Boşanan eşlerin aynı evde yaşaması	2
	Boşanılan eşle cinsel beraberlik	1

	Boşanılan kocanın evine gitme	1
	Boşanma	21
	Boşanma nedenleri	8
	Boşanma sözleri	15
	Boşanmada düğün hediyelerinin durumu	7
	Boşanmada mehrin durumu	1
	Boşanmada şahitlik	1
	Boşanmanın vebali var mı?	10
	İddet	6
	İkinci eşten boşanma	1
	Kayınvalideye bakmama boşama sebebi mi?	1
	Kayıp kocadan boşanma	2
	Kızgınlık anında boşanma	6
	Kocanın boşanmak istemesi kadının boşanmak istememesi	23
	Kocanın içki içmesi boşanma nedeni mi?	1
	Kocanın kötü alışkanlığı boşanma nedeni mi?	3
	Oğlunun eşini sözle boşaması	1
	Oğlunun telefonla eşini aldatması	1
	Resmi boşanma	1
	Şaka olarak boşama	2
	Şartlı boşanma	3
	Telefonda boşama	1
	Üç talakla boşanma	2
	Yuva bozmanın vebali	2
	Zihar	3
Toplam		146
Cinsel taciz hakkında sorular	Amcadan cinsel taciz	3
	Babadan taciz	2
	Cinsel taciz	1
	Enişteden cinsel taciz	1
	Üvey babadan oğluna cinsel taciz	1
Toplam		8
Cinsellik hakkında sorular	Cinsellik	5
	Evlilikte cinsellik	2
	Hacda cinsel ilişki	1
	Hayızlıyken cinsel ilişki	4
	Kocanın cinsel talepleri	9

	Mübarek gecelerde cinsel ilişki	3
	Oruçluyken cinsel ilişki	1
Toplam		25
Çocuk hakkında sorular	Çocuğa isim koymak	3
	Çocuğu ibadete alıştırmak	3
	Çocuk eğitimi	48
	Çocuk eğitimi ile ilgili psikolojik destek	2
	Ergen çocuk	8
	Evden kaçma	1
	Evlada kötü muamele	1
	Evladlar arasında ayırım	9
	Huysuz çocuk	5
	Kız çocuğunun öğrenim görmesi	3
	Özürlü çocuk	3
	Sorunlu evlat	15
	Toplam	
Dargınlık ile ilgili sorular	Barışmaya aracılık	1
	Dargınları barıştırmak	1
	Dargınlık	24
Toplam		26
Dini bilgi isteme	Abdest	5
	Adak kurbanı	3
	Adetler	1
	Akika kurbanı	5
	Alacaklının ölümü	3
	Alevi ile ticaret	1
	Altın günü	1
	Anne karnında ölen çocuk	1
	Anne olmayan cennete giremez mi?	1
	Banka kredisi	2
	Camiye girme adabı	1
	Cemaatle namaz	1
	Cihat	1
	Çekilen sıkıntıların günahlara kefaret olması	1
	Dini bilgi isteme	19
	Diş dolgusu gusle mani mi?	1
	Dövme yaptırmak	2
	Dövme yaptırmak gusle mani mi?	1
	Emeklilik	1

Erkeğin kadınla tokalaşması	1
Erkeğin takı takması	1
Erkek doktora muayene	1
Estetik ameliyatı	1
Evlilik kararında istihare namazı	1
Faiz	3
Gayr-i müslim komşu	1
Gayr-i müslime içki servisi caiz mi?	1
Gayr-i müslime selam	1
Gayr-i müslimi misafir etmek	1
Gıybet	2
Gömülü naşı taşımak	1
Gusülsüz çocuk emzirmek	1
Gusül abdesti	11
Gusülsüz tıraş olmak-tırnak kesmek	2
Günah sebebiyle musibet	5
Hac	4
Haccın kabulü	1
Hacdan sonra kişinin haram işlemesi	3
Haciz	1
Hamilelikteki fiillerin doğacak çocuğu etkilemesi	1
Haram yemek	2
Haremlik selamlık uygulaması	4
Hastalığa isyan	1
Hastanın namazı	1
İbadet	1
İbadetlerin kabulü	7
İçkili yerde çalışmak	1
İftira	5
İman-küfür	1
İslam'da karı koca hakları	1
İsyan	5
Kader	5
Kadının erkeğe selam vermesi	1
Kadının kabir ziyareti	2
Kazançta bereket	1
Kedi besleme	1
Kefaret orucu	1

Komşu hakkı	2
Kul hakkı	14
Kurban	3
Lohusalık	3
Maddi destek talebi	3
Muharrem ayında oruç	2
Namahremle baş başa kalmak	1
Namaz	22
Namaz kılmayanın pişirdiği yemek	1
Namazların cem'i	1
Oje abdeste mani mi?	1
Oruç	8
Ölüm	9
Ölünün ardından yapılabilecek hayırlar	2
Özürünün abdesti	1
Özürünün namazı	5
Para ödüllü yarışmalar	1
Saç boyamak gusle mani mi?	2
Sadaka	1
Secde ayeti	1
Sorunlu komşu	2
Sözlülükte kıskançlık	1
Takva	1
Tesettür	10
Tevbe	4
Teyemmüm	2
TV programına çıkmak	1
Umre	1
Uygunsuz sağlık harcaması	2
Vefat sonrası yas	2
Yabancı yaşlılara muamele	1
Yalan boşanma beyanıyla maaş alma	3
Yalan söylemek	4
Yalan yere yemin	1
Yalancı şahitlik	1
Yanlış dini bilgi	2
Yemin	3
Yemin kefareti	8
Yeminli boşama	2

	Yetim malı yemek	2
	Zekât	3
Toplam		274
Dini nikâh/nikâh hakkında sorular	Dini nikâh	3
	Dini nikâhın geçerlilik şartları	1
	Dini nikâhsız resmi nikâh	2
	Eşten habersiz ikinci nikâh	9
	Flörtte dini nikâh	7
	Geçici ayrılık	9
	Gizli nikâh	11
	Hayızlıyken nikâh	2
	Henüz boşanmamış kadının evlenmesi	1
	İkinci dini nikâh	5
	Kayınvalide sebebiyle geçici ayrılık	2
	Kız isteme nikâh akdi mi?	1
	Mehir	19
	Mürtedin nikâhı	1
	Nikâh	1
	Nikâh tazelemek	7
	Nikâhın geçerlilik şartları	22
	Nikâhta vekalet	1
	Resmi nikâh-dini nikâh ikilemi	18
	Resmi nikâh varken kadının başkasıyla evlenmesi	2
Resmi nikâhsız dini nikâh	23	
Resmi nikâhta kadının şahitliği	2	
Sözlülükte dini nikâh	2	
Şartlı ikinci dini nikâh	1	
Toplam		152
Doğum kontrolü hakkında sorular	Doğum kontrolü	8
	Kocadan gizli doğum kontrolü	1
	Kordon bağlatmak	4
Toplam		13
Dua ile ilgili sorular	Ailede sevgi için dua	1
	Anne-baba duası	1
	Beddua	4
	Boşanmamak için dua	1
	Çocuk eğitimi için dua	1
	Çocuk olması için dua	1
	Dua	2

	Duanın kabulü	1
	Evlada dua	1
	Evlilik için dua	3
	Huzur için dua	1
	İçkiyi bıraktırmak için dua	3
	İş bulmak için dua	1
	Kardeşlerin duası	1
	Kayınvalide bedduası	2
	Kırk uçurma duası	1
	Kısmet açmak için dua	3
	Kocaya beddua	1
	Kocayla iletişim için dua	1
	Korku için dua	7
	Lanet okumak	1
	Ölüm için dua	1
	Sabır için dua	1
	Sağlık için dua	1
	Sır için dua	1
	Sorunlu komşu için dua	1
	Yakına beddua	1
	Yaramaz çocuk için dua	2
	Yatarak dua	1
Toplam		47
Evlatlık edinme ile ilgili sorular	Evlat edinmek	7
	Evlatlığı nüfustan çıkartmak	1
	Evlatlığın miras hakkı	1
Toplam		9
Evlilik ile ilgili sorular	Ablası abisi varken küçük kardeşin evlenmesi	1
	Ailede huzursuzluk	34
	Ailede mutsuzluk	6
	Alevi ile evlilik	21
	Alevi kızla evlilik	1
	Boşanmış eşlerin tekrar evlenmesi	23
	Düğün	1
	Düğün nasıl olmalı	1
	Eşlerin dışarıda gezme adabı	1
	Evlenilecek kadının ailesinin gayrimüslim olması	1

	Evlenilecek kişide aranılacak özellikler	5
	Evlenmemek günah mı?	1
	Evlilik	3
	Evlilik adetleri	2
	Evlilik sonrası eski sevgili ile görüşme	1
	Evlilik sözleşmesi	2
	Evlilikte denklik	9
	Evlilikte ebeveynin rızası	7
	Evlilikte huzursuzluk	1
	Evlilikte iletişimsizlik	2
	Evlilikte kocanın kıskanması	4
	Evlilikte mutsuzluk	27
	Farklı itikadi mezhepten erkekle evlilik	4
	Farklı mezhepten biriyle evlilik	4
	Gayri müslim erkekle evlilik	1
	Gayrimüslim erkekle evlilik	5
	Gayrimüslim kadımla evlilik	9
	Haram yolla rızık temini	7
	İstihare namazının bağlayıcılığı	1
	Kan verenle evlilik	1
	Karıkocanın tartışmada tavırları	2
	Kızı zorla evlendirme	4
	Kocaya kaçmak	7
	Ölen kocanın kardeşiyle evlilik	1
	Ölen oğlun çocuklarına bakma hakkı	1
	Sütkardeşlerinin birbiri ile evlenmesi	7
	Şartlı evlilik	3
	Vefat eden kocanın ardından evlenme	2
	Yakın akraba ile evlilik	1
Toplam		214
Gayri meşru ilişkiler hakkında sorular	Gayri meşru çocuk	2
	Gayri meşru çocuğa sahip çıkmak	1
	Gayri meşru ilişki	3
	Hayat kadınından çocuk	1
	Nikâhsız beraberlik	13
	Zina	11
Toplam		31
Güncel dini konular hakkında sorular	Homoseksüellik	2
	İmplant dış caiz mi?	1

	Organ bağışı	3
	Taşıyıcı annelik	2
	Tüp bebek	7
Toplam		15
Kadınlar hakkında sorular	Alkolle temizlik	2
	Hasta kadın	3
	Huysuz kadına muamele	1
	İlgisiz kadın	2
	Kadına şiddet	24
	Kadının aldatması	4
	Kadının anne olmaması	1
	Kadının boşanma yetkisi	7
	Kadının boşanmak istemesi	47
	Kadının can güvenliği	1
	Kadının çalışması	5
	Kadının çocuğunun olmaması	1
	Kadının evi ihmal etmesi	1
	Kadının evi terk etmesi	3
	Kadının evlilikten doğan sorumlulukları	11
	Kadının ikinci evliliği	4
	Kadının kocadan izinsiz hacca gitmesi	3
	Kadının kocasına ikinci nikâhı teklif etmek istemesi	1
	Kadının kocasından habersiz çalışması	1
	Kadının mahremsiz hacca gitmesi	5
Kadının mülkiyet hakkı	15	
Kadının namaz kılamaması	1	
Kadınla iletişimsizlik boşanma sebebi mi?	1	
Psikolojik hasta kadın	1	
Toplam		145
Kayınvalide-kayınpederle ilişkiler hakkında sorular	Damat kayınpeder anlaşmazlığı	3
	Damat kayınvalide anlaşmazlığı	1
	Gelininin kayınvalideye bakması	13
	Hasta kayınpedere muamele	2
	Huysuz geline muamele	4
	Huysuz kayınpedere muamele	3
	Huysuz kayınvalideye muamele	10
	Kayınvalide kayınpedere bakmak	1
	Kayınvalideden izin almak	1
	Kayınvalideden kötü muamele	12

	Kayınvalideye muamele	7
	Kayınvalideyle geçimsizlik	1
	Kocasının ailesinin müstakbel gelini istememesi	4
Toplam		62
Kürtaj ile ilgili sorular	Anne sağlığını tehdit eden bebeğin kürtajı	2
	Gayri meşru bebeği kürtaj	4
	İstenmeyen bebeğin kürtajı	9
	Kürtaj	11
	Kürtajdan pişmanlık	3
	Özürlü bebeğin kürtajı	16
Toplam		45
Mahremiyet hakkında sorular	Baba kız mahremiyeti	2
	Damat kayınvalide mahremiyeti	4
	Gelin kayınpeder mahremiyeti	6
	Kız üvey baba mahremiyeti	1
	Mahremiyet	4
	Mahremiyet ölçüleri	1
	Üvey baba üvey kız evlat mahremiyeti	2
Toplam		20
Miras ile ilgili sorular	Kızları mirastan men etme	1
	Miras	11
	Mirasta anne hakkı	1
	Mirasta vasiyet	3
	Oğlu mirastan mahrum etme	1
	Vasiyet	1
Toplam		18
Nişanlılık hakkında sorular	Bozulan nişan	1
	Bozulan nişanda hediyelerin durumu	5
	Nişanın bozulması	11
	Nişanlılık	4
	Nişanlılıkta cinsel ilişki	2
	Nişanlılıkta mahremiyet	2
	Nişanlılıkta/sözlülükte dini nikâh	24
Toplam		49
Psikolojik destek hakkında danışma	İntihar	5
	Madde bağımlılığı	5
	Meslek seçiminde rehberlik	1
	Ölüm korkusu	1

	Psikolojik destek	82
	Psikolojik hastalık	3
Toplam		97
Süt hısımlığı hakkında sorular	Süt anneye zekât	1
	Süt babaya zekât	1
	Süt hısımlığı	3
	Süt kardeşlik	4
Toplam		9
Üvey evlat hakkında sorular	Üvey evlada bakmak	1
	Üvey evlat	1
Toplam		2
TOPLAM SORU		1909

***Bazı durumlarda bir kişi birden fazla soru yönelmiştir.**

EK 2:

**AİLE İRŞAT VE REHBERLİK BÜROSU
KİŞİSEL KARTEKS**

Kişinin Numarası **Şehir** İstanbul.....
Görüşme Şekli (Tlf, Yüz yüze) **Tarih Ve Saati** 20.00 -21.08.2008
Kişinin Cinsiyeti Erkek **Yaşı** 35
Medeni Durumu Evli **Eğitim Durumu** İlkokul

SORU: Yaklaşık 15 senedir içki içiyorum. İçkinin haram olduğunu da biliyorum. Fakat bir türlü bırakamıyorum. Ne yapmam lazım ki bundan kurtulalım?

CEVAP:

TAVSİYELER: Dini kitaplar okuyun, içkinin zararlarını bildiren kitaplar okuyarak bırakabilirsiniz.

YÖNLENDİRMELER:

NOT: Karteksin doldurulmasında sorulan soru, verilen cevap, yapılan tavsiyeler ve yönlendirmelere yer verilecektir.

SORUYU CEVAPLAYAN KİŞİ / UNVAN

KAYNAKÇA

- Aile Yapısı Araştırması 2006, TÜİK- Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü, Ankara 2006.
- Akın, Erkan, “*Aile Araştırmalarına Temel Yaklaşımlar*” *Türk Aile Ansiklopedisi*, BAAK Yay, Ankara, 1991, c. 1.
- Arın, Canan, “Kadına Yönelik Şiddet”, *Cogito Dergisi*, Sayı:6-7, YKY., İstanbul, 1996, s.305-312.
- Art, Gökçen, *Şeyhülislam Fetvalarında Kadın ve Cinsellik*, Çiviyazıları Yay., İstanbul, 1996.
- Arat, Necla, “Dördüncü Dünya Kadın Konferansı ve Dünya Kız Çocuklarının Durumu”, *Kadın Gerçeklikleri*, Haz: Necla Arat, Say Yay., İstanbul. 1996.
- Aslantürk, Zeki - Tayfun, Amman, *Sosyoloji: Kavramlar, Kurumlar, Süreçler, Teoriler*; Çamlıca Yay., İstanbul, 2001.
- Aşıkoğlu, Nevzat Y., “Din Hizmetlerinin Sunumunda Alternatif Yöntem: Dini Danışmanlık”, *I. Din Hizmetleri Sempozyumu (3-4 Kasım 2007)*, I-II, ed. Dr. Mehmet Bulut, c. II, Diyanet İşleri Başkanlığı Yay., Ankara, 2008, ss. 543-549.
- Aydın, M. Akif- “Aile Hayatı”, İlmihal, Diyanet İşleri Başkanlığı Yay., C.II, Ankara, 2006.
-, *İslam-Osmanlı Hukuku*, M.Ü.İ.F.Y., İstanbul, 1985.
- Bauldiard, Jean, *Simülarklar ve Simülasyon*, çev. Oğuz Adanır, Doğu-Batı Yay, Ankara, 2003, s.16.
- Bauman, Zygmunt, *Parçalanmış Hayat Postmodern Hayat Denemeleri*, çev. İsmail Türkmen, Ayrıntı Yay., İstanbul, 2001.
- Berman, Marshall, *Katı Olan Her şey Buharlaşıyor*, 3. Baskı, çev. Ümit Altuğ, Bülent Peker, İletişim Yay., İstanbul, 2000.
- Beşer, Faruk, *Kadın ve Evlilik*, Nun Yay., İstanbul, 2008.
- Bozan İrfan, *Devlet ile Toplum Arasında Bir Okul: İmam Hatip Liseleri... Bir Kurum: Diyanet İşleri Başkanlığı...*, TESEV Yay., İst. 2007.
- Bozkurt, Veysel, *Püritanizmden Hedonizme Yeni Çalışma Etiği*, Alfa Yay., Bursa, 2000.

- CASTELLS, Manuel, *Enformasyon Çağı: Ekonomi, Toplum ve Kültür*, 2. Cilt, (Çev. EbruKılıç), İstanbul Bilgi Üniv. Yay, İstanbul, 2006.
- Cezayirli, Gülay, “ Dini Grup ve Toplumsal Grup”, *AÜİFD*, Ankara, 1997, c.XXXVII.
- Çağrı, Mustafa, “Metropol İl Müftülüklerinde Yürütülen Din Hizmetleri –İstanbul Örneği-”, *I. Din Hizmetleri Sempozyumu (3-4 Kasım 2007)* I-II, ed. Dr. Mehmet Bulut, c. II, Diyanet İşleri Başkanlığı Yay., Ankara, 2008, ss. 476-494.
- Çakır Ruşen, İrfan Bozan, Sivil, Şeffaf ve Demokratik bir Diyanet İşleri Mümkün mü?, TESEV Yay, İst. 2005.
- Çalışkan, Hasan, *Gelin-Kaynana İlişkileri*, Kitap Dünyası, İstanbul, 2002.
- Çeker, Orhan, *Osmanlı Hukuku Aile Kararnamesi*, Mehir Vakfı Yay., Konya, 1999.
- Çiftçi, Ali - Biçici, İbrahim, *Aile Rehberi*, T.C. Başbakanlık Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü Yay., Ankara, 2005.
- Demir, Zekiye, *Modern ve Postmodern Feminizm*, İz Yay., İstanbul, 1997.
- Döndüren, Hamdi, *Delilleriyle Aile İlmihali*, Altınoluk Yay., İstanbul, 1995.
- Durkheim, Emile, *Sosyolojik Metodun Kuralları*,2. Baskı, çev. Enver Aytekin, Sosyal Yay., İstanbul, 1994.
- Durmuş, Ayten, *Geleneksel ve Modern Hurafeler Kısacasında Kadın*, Nesil Yay., İstanbul, 2008.
- Ergün, Ömer, “TMK’nun 166. Maddesinde Düzenlenen Boşanma Nedenleri”, *Sosyal Bilimler Araştırma Dergisi(SBArD)*, Sayı:6, AKADER Yay.,2005, s.523-556.
- Erol Vahapoğlu, Ayten, “Bayanlara Yönelik Din Hizmetleri”, *I. Din Hizmetleri Sempozyumu (3-4 Kasım 2007)*, I-II, ed. Dr. Mehmet Bulut, c. II, Diyanet İşleri Başkanlığı Yay., Ankara, 2008, ss.650-662.
- Fromm, Erich, *Umut Devrimi*, 2. Baskı, çev.Şemsa Yeğin, Payel Yay., İstanbul, 1995.
- Furedi, Frank, *Korku Kültürü Risk Almamanın Riskleri*, çev. Barış Yıldırım, Ayrıntı Yay., İstanbul, 2001.

- Genia, V., “Seküler Psikoterapistler ve Dindar Danışanlar”, çev. Üzeyir Ok, *İslami Araştırmalar Dergisi*, 1999, c.12, S.1.
- Günay, Ünver, *Erzurum Ve Çevre Köylerinde Dini Hayat, Erzurum Kitaplığı*, İstanbul, 1999.
- Güney, Nurşen, (Din Hizmetleri Uzmanı), “Aile Büroları (Aile Bürolarının Bugünü ve Geleceği)”, Yayımlanmamış IV. Din Şurası Tebliği.
- Güngör Erol, *İslam 'n Bugünkü Meseleleri*, İstanbul, Ötüken Neşriyat, 1983.
- Harvey, David, *Postmodernliğin Durumu*, 2.Basım, çev. Sungur Savran, Metis Yay., İstanbul, 1999.
- Hicret Toprak, Ankara İl Müftülüğü Vaiz, , Kutlu Doğum Haftası sunusu.
- Hökelekli, Hayati, *Din Psikolojisi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara, 1998.
- Jones, Charles L., TEPPERMAN, Lorne; WILSON, Susannah J., *The Futures Of The Family*, Prantice-Hall, New Jersey, 1995, U.S.A.
- Karaman, Hayreddin, *İslam 'da Kadın ve Aile*, Ensar Neşriyat, İstanbul, 1995.
- Kıray, Mübeccel B, *Toplumsal Yapı Toplumsal Değişme*, Bağlam Yay., İstanbul, 1999.
- Koç, Ayten, “Sivas İl Müftülüğü Din Hizmetleri Faaliyetleri ve Aile İrşat Bürosu Rehberlik Çalışmaları”, *I. Din Hizmetleri Sempozyumu (3-4 Kasım 2007)*, I-II, ed. Dr. Mehmet Bulut, c. II, Diyanet İşleri Başkanlığı Yay., Ankara, 2008, ss. 638-649.
- Kurt, Abdurrahman, *Bursa Sicillerine Göre Osmanlı Ailesi*, Uludağ Üniversitesi Basımevi, Bursa, 1998.
- Kümbetoğlu, Belkıs, “Aile, Evlilik, Nikâh: Değişen Kavramlar ”, *Toplum ve Bilim*, 73 Yaz, Birikim Yay., İstanbul, 1997.
- Lipson, Leslie, *Uygarlığın Ahlâki Bunalımları Manevi Bir Erime mi? Yoksa İlerleme mi?* çev. Jale Çam Yeşiltaş, İş Bankası Kültür Yay., İstanbul, 2003.
- Mardin, Şerif, *Türkiye 'de Din ve Toplumsal Değişim*, İletişim, İstanbul, 1993.
- Marshall, Gordon, *Sosyoloji Sözlüğü*, çev. Osman Akınhay, Derya Kömürcü, Bilim ve Sanat Yayınları, Ankara, 1999.

- Meriç, Nevin, “Müftülük Din Hizmetlerinden Fetva Birimi”, *I. Din Hizmetleri Sempozyumu (3-4 Kasım 2007)*, I-II, ed. Dr. Mehmet Bulut, c. II, Diyanet İşleri Başkanlığı Yay., Ankara, 2008, ss.405-424.
-, *Fetva Sorularında Değişen Kadın Yaşamı*, Elest Yayınları, İstanbul, 2004.
-, *Modernleşme, Sekülerleşme ve Protestanlaşma Sürecinde Değişen Kentte Dini Hayat ve Fetva Soruları*, Kapı Yay., İstanbul, 2005 .
-, *Gündelik Hayat ve Fetvalar*, Pınar Yay. İstanbul, 2004.
- Mert, Nuray, *Laiklik tartışmalarına Kavramsal Bir Bakış*, Bağlam Yay., İstanbul, 1994, s.30.
- Nirun, Nihat, *Sistemik Sosyoloji Yönünden Aile ve Kültür*, Atatürk, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Yay., Sayı: 73, Ankara, 1994.
- Ritzer, George, *Büyüsü Bozulmuş Dünyayı Büyülemek*, çev. Şen Süer Kaya, Ayrıntı Yay., İstanbul, 2000.
- Satir, Virginia, *İnsan Yaratmak*, çev. Selim Yeniçeri, Beyaz Yayınları, İstanbul, 2001.
- Sayın, Önal, “Aile İçi İlişkilerin Toplum ve Birey Boyutunda Çözümlemesi”, *Sosyoloji Dergisi*, Ege Üniv. Edebiyat Fak. Yay., Sayı:1, İzmir, 1987.
-, “Toplumun İşleyişini ve Değişimini Belirleyen Tarihsel Toplumsal Eylemin Özü”, *Sosyoloji Dergisi*, Ege Ü. Ed. Fak. Yay., Sayı:1, İzmir 1987.
- Simav, Esmâ, “Erzurum ve Bursa İl Müftülüklerine Sorulan Sorular Işığında Türkiye’deki Aile Hayatının Sosyolojik Analizi”, Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayımlanmamış Y. Lisans Tezi), Bursa, 2009.
- Sosyo-Kültürel Değişim Sürecinde Türk Ailesi*, BAAK, Ankara, 1992, c.I-III
- Şentürk, Ünal, “Aile Kurumuna Yönelik Güncel Riskler”, *Aile ve Toplum T.C. Başbakanlık Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü Eğitim Kültür ve Araştırma Dergisi*, c.4, S.14, Yıl 10, Ankara, ss.7-31.
- Tamara, K. Hareven, *Families, History and Social Change, Life Course and Cross Cultural Perspectives*, Westview Pres, New York 2000.
- Tarhan, Nevzat, *Kadın Psikolojisi*, Nesil Yay., İstanbul, 2008.
- TARHANLI, İftar B.; *Müslüman Toplum “Laik” Devlet Türkiye’de Diyanet İşleri Başkanlığı*, Afa Yayınları, İstanbul 1993.

- Teber, Serol, *Davranışlarımızın Kökeni*, 11.Baskı, Say Yay., İstanbul, 2003.
- Tosun, Cemal, “İlahiyat Fakültelerinde Vaizlik Eğitimi”, *AÜİFD*, Ankara, 1997, c. XXXVI, s.185-187.
- Türk Aile Ansiklopedisi*, BAAK Yay, Ankara, 1991, c.I
- Yaman, Ahmet, “Aile Büroları, Arka Plan, Mevcut Durum, Sorunlar ve Öneriler”, Yayımlanmamış IV. Din Şurası Tebliği.
- T.C Başbakanlık Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü, V. Aile Şurası “Aile Destek Hizmetleri” Komisyon Kararları, 5-7 Kasım 2008, [http://www.aile.gov.tr /images/sura/aile5.pdf](http://www.aile.gov.tr/images/sura/aile5.pdf)
- T.C Başbakanlık Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü, V. Aile Şurası “Aile Destek Hizmetleri” Komisyon Kararları, 5-7 Kasım 2008, [www.aile.gov.tr /images/sura/aile5.pdf](http://www.aile.gov.tr/images/sura/aile5.pdf),
- T.C Diyanet İşleri Başkanlığı Stratejik Plan (2009-2013), www.diyamet.gov.tr/turkish/strateji/dokumanlar/diyamet_stratejik_plan.pdf
- 18.02.2008 tarih B.02.1.DİB.0.12.01/204 sayılı Valiliklere gönderilen “Aile Büroları Raporu/2007.
- 29.03.2009 tarih B.02.1.DİB.0.12.01/204 sayılı Valiliklere gönderilen “Aile Büroları Raporu/2008”.
- D.İ.B 18.08.2006 tarihli basın açıklaması, www.diyamet.gov.tr/turkish/dy/Diyamet-Isleri-Baskanligi-Duyuru-329.aspx
- Faaliyet Raporu 2008, http://www.diyamet.gov.tr/turkish/tanitim/rapor_ms2007.pdf, <http://www.diyamet.gov.tr/turkish/dinhizmetleriweb/giris.htm> (18.07.2009).
- İl Müftüleri Semineri Sonuç Bildirgesi Bolu: 26-30.06.2005: Kadın Hakları.
- İl Müftüleri Semineri Sonuç Bildirgesi Van: 27.05.2008, 7. Md.
- İl Müftüleri Semineri Sonuç Bildirgesi, Ankara: 08-11.09.2007, 5. Md.
- İl Müftüleri Semineri Sonuç Bildirgesi, Antalya: 13.11.2007, 11. Md.
- İl Müftüleri Semineri Sonuç Bildirgesi, Antalya: 28.02.2006, 11. Md.;
- İl Müftüleri Semineri Sonuç Bildirgesi, İzmir: 14-16.03.2007, 1. Md.
- İl Müftüleri Semineri Sonuç Bildirgesi, İzmir: 14-16.03.2007, 7. Md.
- İl Müftüleri Semineri Sonuç Bildirgesi, Van: 27.05.2008, 6. Md.
- İl Müftüleri Semineri Sonuç Bildirgesi, Van: 27.05.2008, 9. Md.